بسم الله الرحمن الرحيم

شیرازلی سعدی

گۆلۆستان

ترجمه ائده‌نلر:

محمد آقا سلطانوف ، رحیم سلطان‌اف، اسماعیل شمس

کؤچۆره‌ن و دۆزنله‌ین:
ائلدار محمدزاده صدیق

سرشناسه:
عنوان و نام پدیدآور:
مشخصات نشر:
مشخصات ظاهری:
شابک:
وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا.
یادداشت:
موضوع:
رده‌بندی کنگره:
رده‌بندی دیویی:
شماره کتابشناسی ملی:

شیرازلی سعدی گۆلۆستان

ترجمه ائدن:

محمدآقا سلطانوف، رحیم سلطان‌اف، اسماعیل شمس

الفبامیزا کۆچۆره‌ن و دۆزنله‌ین: ائلدار محمدزاده صدیق

آماده‌سازی و تولید: مؤسسه‌ی دانش سهند و سبلان

تلفن: ۶۶۵۶۵۱۳۲

سال نشر: ۱۳۸۹ **- محل نشر:** تهران**- شمارگان:** ۲۰۰۰ **-** چاپ اول

شابک: ۲- ۶۸- ۵۵۵۹- ۶۰۰- ۹۷۸

فهرست

جدول آسان‌خوانی متون ترکی

برای آسان‌خوانی متون ترکی، برخی تغییرات در نگارش کلمات ترکی و کلمات دخیل عربی و فارسی در این کتاب اعمال کردیم که در جدول‌های زیر نشان می‌دهیم:

۱. جدول واک‌نگاری

نشانه‌های‌واکه‌های‌ترکی	مثال	معادل حروف لاتین	
آ ، ـا	آلماق (گرفتن)	**A , a**	**almaq**
ا،َ ، ـه، ه	ال (دست)	**Ə, ə**	**əl**
ای، ـیـ ،ی	ایلان (مار)	**İ, i**	**ilan**
اِي، ـيـ ، ي	قیزیل (طلا)	**I, ı**	**qızıl**
اۇ، ـۇ، ۇ	سۇل (چپ)	**O, o**	**sol**
اؤ، ـؤ، ؤ	سؤز (سخن)	**Ö, ö**	**söz**
او، ـو، و	اولدوز (ستاره)	**U, u**	**ulduz**
اۆ، ـۆ، ۆ	دۆزمک (چیدن)	**Ü, ü**	**düzmək**
ائـ ، ـئـ ، ۀ	یئل (باد)	**E, e**	**yel**

۲. جدول آواک‌نگاری

نشانه‌های‌آواک‌های ترکی	مثال	معادل حروف لاتین	
ب/ بـ/ ـبـ / ـب	بوز (یخ)	**B, b**	**buz**
پ/ پـ / ـپـ/ ـپ	اؤپمک (بوسیدن)	**P, p**	**öpmək**
ت/ تـ/ ـتـ/ ـت	توی (جشن)	**T, t**	**toy**
ث/ ثـ/ ـثـ/ ـث	ثریا	**S, s**	**Sürəyya**
ج/ جـ/ ـجـ/ ـج	جان	**C, c**	**can**
چ/ چـ/ ـچـ/ ـچ	چاخماق(آتش زنه)	**Ç, ç**	**çaxmaq**
ح/ حـ/ ـحـ/ ـح	حوّا	**H, h**	**Həvva**
خ/ خـ/ ـخـ/ ـخ	خالیق	**X, x**	**xaliq**
د/ ـد	داش (سنگ)	**D, d**	**daş**
ذ/ ـذ	ذؤوق	**Z, z**	**zövq**
ر/ ـر	بیر (یک)	**R, r**	**bir**
ز/ ـز	زیغ (گِل)	**Z, z**	**ziğ**
ژ / ـژ	ژاله	**J, j**	**jalə**
س/ سـ/ ـسـ/ ـس	سرین (خنک)	**S, s**	**sərin**
ش/ شـ/ ـشـ/ ـش	شهید	**Ş, ş**	**şəhid**

sidq	S, s	صیدق	ص/ صـ/ ـصـ/ ـص
zəlalət	Z, z	ضلالت	ض/ ضـ/ ـضـ/ ـض
Tur-e Sina	T, t	طور سینا	ط/ ـط
zill	Z, z	ظلّ	ظ/ ـظ
Cə`fər	`	جعفر	ع/ عـ/ ـعـ/ ـع
bağ	Ğ, ğ	باغ	غ/ غـ/ ـغـ/ ـغ
fəna	F, f	فنا	ف/ فـ/ ـفـ/ ـف
qaş	Q, q	قاش (ابرو)	ق/ قـ/ ـقـ/ ـق
kəsmək	K, k	کسمک (بریدن)	ک/ کـ/ ـکـ/ ـک
gəzmək	G, g	گزمک (گشتن)	گ/ گـ/ ـگـ/ ـگ
diləyim	Y, y	دیله‌گیم (آرزویم)	گ/ گـ/ ـگـ/ ـگ
lalə	L, l	لاله	ل/ لـ/ ـلـ/ ـل
miskin	M, m	میسکین	م/ مـ/ ـمـ/ ـم
incə	N, n	اینجه (ظریف)	ن/ نـ/ ـنـ/ ـن
vaxt	V, v	واخت (وقت)	و/ ـو
hilal	H, h	هیلال	ه/ هـ/ ـهـ/ ـه
yaban	Y,y	یابان (دشت)	ی/ یـ/ ـیـ/ ـی

مقدمه فارسی

«گلستان» سعدی یکی از نام‌آورترین آثار ادبی جهانی است که به بسیاری از زبان‌های زنده‌ی دنیا از قرن‌ها پیش ترجمه شده است و شماری از نویسندگان به تقلید از آن آثاری مشابه آفریده‌اند.

از ترجمه‌های کهن گلستان به ترکی، ترجمه‌ی سیف سرایی را می‌توان نام برد که با عنوان «گلستان بالتّرکی» معروف است. یکی دیگر ترجمه‌ای است که نزدیک یک قرن پیش تحت نام «بحرالحقایق» از سوی میرزا صادق راحل انجام گرفته و چاپ شده است.

آنچه زیر دست خواننده است برگردانی است که از سوی سه تن از اساتید درگذشته‌ی آذربایجان محمدآقا سلطانوف، پرفسور رحیم سلطان‌اف و اسماعیل شمس به فرجام رسیده و نخستین بار در سال ۱۹۶۲ در باکو چاپ شده است؛ و ویرایش جدید آن در سال ۱۹۸۴ به مناسبت ۸۰۰ ـ مین سال تولد سعدی انتشار یافته و برای سومین بار در سال ۱۹۸۷ چاپ شده است.

این ترجمه بسیار روان و سلیس و منطبق بر متن انتقادی اصل گلستان است.

من برای انتشار آن در ایران و بهره‌مندی هم‌وطنان ترکی آشنا، متن را به الفبای رایج در کشورمان برگرداندم و با اندکی تغییر در برخی عبارات و اصطلاحات و افزودن پیشگفتار و فهرست‌های لازم و معانی لغات و عبارات برای انتشار آماده ساختم که امیدوارم مفید فایده باشد.

ائلدار محمدزاده صدیق

تابستان ۱۳۸۸

اؤن سؤز

سعدی شیرازی
و اونون «گۆلۆستان» اثری

سعدی شیرازی شرق ادبیاتې‌نېن ان گؤرکملی نماینده‌لریندن **فردوسی**، **خیام**، **نظامی**، **حافظ** و **فضولی** کیمی اثرلری بۆتۆن دۆنیا مدنیّتی خزینه‌سینه داخل اوْلان شاعیرلردن‌دیر. او، هله اؤز زمانه‌سین‌ده هندوستاندان توتموش مصره قدەر یاخېن و اورتا شرقین بۆتۆن خلق‌لری آراسېندا بؤیۆک شؤهرت قازانمېشدېر. **سعدی** «گۆلۆستان» اثری‌نین مقدمه‌سینده «اؤز آدېنېن دیللرده از بر اوْلدوغونون، سؤزلری‌نین بۆتۆن دۆنیانې توتدوغونو» قید ائدیر.

سعدی شیرازی‌نین ترجمه‌ی حالې حاققېندا قېسساجا اوْلاراق آشاغېداکېلارې دئمک اوْلار:

مشرّف ابن مصلح الدین عبداله، «سعدی» تخلّصونو شیراز حکیمی **اتابک ابوبکر سعد ابن زنگی‌نین** آدې ایله علاقه‌دار قبول ائتمیشدیر. **سعدی** تقریباً ۱۱۸۴ ـ نجۆ میلادی ایلینده ایرانېن قدیم مدنیّت مرکزلریندن بیری اوْلان شیراز شهرینده بیر روحانی عائله‌سینده آنادان اوْلموشدور. بعضی منبع‌لرین گؤستردیگینه گؤره، مشهور منجّم و بؤیۆک عالیم **قطب الدین شیرازی سعدی**‌نین دایې‌سېدېر. **سعدی** کیچیک یاشلارېن‌دا ایکن آتاسې **مصلح الدین** وفات ائتمیشدیر.

آتاسې‌نېن اؤلۆمۆ **سعدی**‌یه بؤیۆک تأثیر ائتمیش، اونون کده‌رلنمه‌سینه سبب اوْلموشدور. او، آتاسې‌نېن خاطره‌سی‌نین اوزون زامان اونودا بیلمه‌میشدیر. «بوستان» و «گۆلۆستان» دا آتاسېنا حصر ائدیلمیش بیر سیرا تأثیرلی شعرلر بونو آچېق ثبوت ائدیر.

سعدی هله گنج یاشلارېندا ایکن مغول هجوملارې باشلانمېش و بۆتۆن یاخېن شرق، او جۆمله‌دن شاعیرین وطنی اوْلان شیرازدا تجاوزلره معروض قالمېشدېر. بو دؤورده شاعیر اؤز وطن‌نین ترک ائدیب عراقِ عربه، بغداددا گئتمیش، اوْرادا مشهور «نظامیه» مکتبینده اؤز

دؤرؤنؤن بؤیؤک عالیملری **ابو اسحاق شیرازی، ابوالفرج عبدالرحمان ابن جوزی** و سؤنرا **شهاب الدین سهرودی**دن درس آلمېش. عرب دیلی‌نین و اؤز دؤرؤنؤن باشقا علملری‌نی مکمل اؤیره‌نمیشدیر.

جؤشغون قلبه مالیک اؤلان بو استعدادلې گنج، معلم‌لری‌نین تعلیمی و بغدادېن آب و هواسیله کفایتلنمه‌ییب یاخېن و اورتا شرق اؤلکه‌لرینی دیار دیار دؤلاشماق قرارېنا گلمیش، آذربایجان، کیچیک آسیا، حبشستان، میصر، سوریه، فلسطین، هندوستان و ایران تورپاغېنې اکثراً پیاده سیاحت ائتمیش، خلیجِ فارس، عمان دنیزی، هند اؤ... و آرالېق دنیزینی تجارت گمی‌لرینده کئچمیشدیر.

بونا گؤره ده بعضی منبع‌لر **سعدی**نی عینی زاماندا اورتا عصرین بؤیؤک سیّاح‌لارېندان بیری حساب ائتمیشلر.

سعدی اؤز سیاحتی زامانې مختلف وضعیّتلره دؤشمؤش، گاه درویش دیباسېندا یازدېغې شعرلری اوخویاراق، خلقه خئیری شری باشا سالماغا چالېشمېش، گاه شیخلره، صوفی‌لره قوشولموش، گاه آزادی‌خواه‌لارلا اوتوروب دورموش، بعضاً کاروانا قوشولموش، بعضاً مزدلا خورما درمیش، سو پایلامېش. بیر سؤزده اؤ، مختلف صنعته مالیک اؤلان شخصلرده، عالیم و عواملارلا، دؤولتلی و یوخسوللارلا، مؤلکدار و کندلی‌لرله اوتوروب دؤشمؤش، اونلارلا یاخېندان تانېش اؤلموشدور.

بو سیاحت **سعدی**نین دؤنیا گؤرؤشؤنده بؤیؤک ده‌گیشیکلیک یاراتمېشدر. شاعیرین ایتی گؤره‌ن نظری خلقلر آراسېندا موجود اؤلان علاقه‌لری، بو خلقلرین عادت و عنعنه‌لرینی بؤتؤن درین‌لیگی ایله گؤرمؤش، اثرلرینده اونلاردان یئری گلدیکجه استفاده ائتمیش و حکمتلی نتیجه‌لر چېخارمېشدېر.

سعدی سیاحتلری زامانې شرقده دوام ائده‌ن صلیب محاربه‌لریندن بیرین‌ده اشتراک ائده‌رک اسیر آلېنمېش و بیر تصادف نتیجه‌سینده اؤلؤمدن خلاص اؤلموشدور.

وطنینی قېزقېن محبتله سئوه‌ن، همیشه وطن حسرتیله یانان شاعیر دئییر:

«ـ من ایستیردیم کی، بصره‌ده و یا بغدادا قالام، لایکن رُکناباد سویو و شیراز توپراقې منی اؤزۆنه طرف چکیر.»

آراسې کسیلمز سیاحتدن یورولان **سعدی** نهایت ٨ عصرین اورتالارېندا وطنی شیرازا دؤندۆکده آرتېق بؤیۆک حیات تجربه‌سینه مالیک کامیل بیر شاعیر ایدی. بو زامان مغول استیلاسېنېن آغېر، داغېدېجې هجوملارې سالکیتلنمیش. **اتابک ابوبکر سعد ابن زنگی** شیرازدا حاکمیّت باشېندا قالمېشدېر. او، مغول سرکرده‌لرینه باج خراج وئریب، اؤلکه‌نی و اهالینی قتل و غارتدن خلاص ائتمیش و بئله‌لیکده چوْخلارېنېن او جۆمله‌دن وطن‌پرور شاعیرین ده رغبتینی قازانمېشدې. بونا گؤره ده شاعیر اؤزۆنۆن مشهور «گۆلۆستان» اثرینی اونا اتحاف ائتمیشدیر.

سعدی تاریخ اۆچۆن میثیل‌سیز قیمته مالیک اوْلان اثرلر یادېگار قویموشدور. او، شاهلارېن غضبیندن، حکمدارلارېن ظۆلمۆندن قورخمایاراق اؤز اثرلرینده مستبدلره قامېش چېخمېش، مظلوملارېن طرفینی ساخلامېش، عدالتی ترنّم ائتمیش، هئچ بیر بخشش و مکافات قارشېسېندا حیاتېنېن سونونا قدر بو موقعی‌نی الدن وئرمه‌میشدیر. اونون قصیده‌لری ده اساساً شاهلارا و بؤیۆکلره نصحیت و مصلحتدن عبارت اوْلمشدور.

سعدی عؤمرۆنۆن سوْن گۆنلری‌نی گوشه‌نشینلیکده گئچیریر. شیرازی شمالِ غربینده بیر داغ اته‌گینده‌کی خانقاه‌دا یاشامېش و اؤلمز اثرلر، غزللر، قطعه و رباعیلر یازېب یاراتمېشدېر.

تصادفی دگیلدیر کی اونون شاعرلیک شؤهرتی‌نی ائشیدن بؤیۆک شخصیتلر اوزاق ولایتلردن **سعدی**نین زیارتینه گلمیش، اونا قیمتلی هدیه‌لر گتیرمیشلر. لایکن **سعدی** دۆنیا مالې توپلامامېش، عکسینه الینه دۆشنلری احتیاجې اوْلانلارا پایلامېشدېر. خلق آراسېندا **سعدی** حاققېندا بئله دئییلمیشدیر:

«ـ **سعدی**نین بیر قاپېسېندان نعمت داخل اوْلور، او بیری قاپېسېندان احتیاجې اوْلانلارا پایلانېر.»

منبع‌لرین دئدیگینه گؤره **سعدی** یۆز ایلدن آرتېق یاشایاراق ۱۲۹۱ ـ جی میلادی ایلینده وفات ائتمیشدیر.

سعدینی وفاتېندان تقریباً ۳۰ ایل سۆنرا اۆنون اثرلرینی **علی ابن احمد ابن ابوبکر بیستون** آدلې بیر ادبیات‌شناس تۆپلایېب نظاما سالمېشدېر. بیستون تۆپلادېغې اثرلرین هامېسې‌نې«کلیات» شکلینده ترتیب ائده‌رک اۆنا گئنیش بیر مقدمه‌ده یازمېشدېر. اۆ، **سعدی**نین اثرلرینی الفبا اوصولو ایله دۆزدۆگۆنۆ و اۆنو بیر هئچه کیتابا آیېردېغېنې بو مقدمه ده قید ائدیر.

بیستونون ترتیب ائتدیگی «کلیات» ۱۷۹۱ ـ جی ایلده هندوستانېن کلکته شهرینده داش چاپې ایله نشر ائدیلمیشدیر. بو «کلیات» اوّلینده **سعدی**نین مختلف موضوع دا آلتې رساله ده واردېر.

«کلیات» دا بو رساله‌لردن سۆنرا **سعدی**نین نه قیمتلی و شاه اثری اۆلان «گۆلۆستان» و «بوستان» گلیر. «گۆلۆستان» ایسه اۆن بابدان عبارتدیر.

سعدینین بو ایکی اثری اۆنا دۆنیا شۆهرتی قازاندېرمېشدېر. بو اثرلر یئددی اثره یاخېن بیر مدّت ده دۆنیانېن بۆتۆن مدنی خلقلری‌نی سئوه سئوه اۆخودوغو کیتابلاردېر. «گۆلۆستان» لاتین، انگلیس، فرانسه، آلمان، عرب، تۆرک، روس و سوئد خلقلری‌نین اکثری‌نین دیللرینه تکرار تکرار ترجمه ائدیلمیشدیر. «گۆلۆستان» ۱۰۰ دفعه‌دن آرتېق چاپ ائدیلمیشدیر.

بو اثرلرین سورعتله آرتان شۆهرتینی گؤره‌ن شاعیرلر بو کیتابلارا بیر چۆخ نظیره‌لر یازمېشلارسا دا اۆنلاردان هئچ بیری بو سویه‌یه قالخا بیلمه‌میشلر. **سعدی**نین همین اثرلری اوروپا دیللرینه ترجمه ائدیلدیکدن سۆنرا بو اؤلکه‌لرین بعضی مشهور شاعیرلری اؤز اثرلرینده **سعدی**نین کیمی آدې دۆنیا شۆهرتی قازانمېش بؤیۆک شاعیرلری گؤسترمک اۆلار.

سعدینین «کلیات»ېندا و «گۆلۆستان» و «بوستان» اثرلریندن سۆنرا، شاعیرین عرب و فارس دیلینده یازدېغې قصیده‌لر درج ائدیلمیشدیر. بو قصیده‌لر یوخارېدا دگیلدیگی کیمی پۆئزییادا کلاسیک عنعنه‌نین عکسینه اۆلاراق، مدح‌نامه‌دن چۆخ دیداکتیک مضمونا مالیکدیر.

سعدینین ائله بیر قصیده‌سی یوْخدور کی، اورادا او شاهلارا و گؤرکملی سارای خادیملرینه نصیحتلر وئریب. اونلارې عدالت چاغېرماسېنې.

«گؤلؤستان» دا قصیده‌لردن سوْنرا **سعدی**نین غزلیاتې گلیر. بو غزلیات ایسه «طیبات»، «بدایع»، «خواتم» و «غزلیاتِ قدیمی» دئیه دؤرد حصّه‌یه بؤلؤنؤر. غزلیاتدان سوْنرا **سعدی**نی مغول حکمدارې **آباغا خان**ېن وزیری اوْلان مشهور **شمس الدین صاحبِ دیوان**ېن آدې ایله باغلې اوْلاراق یازدېغې«صاحبیّه» و یا «صاحب‌نامه» آدې شعرلری سوْنرا شاعیرین «مثنوی‌لر»ی، «قطعه‌لر»ی، «رباعی‌لر»ی و «مفردلر»ی توْپلانمېشدېر.

سعدینین غزلیاتی حاققېندا دا اوْلدوقجا یؤکسک فیکیرلر سؤیله‌نمیشدیر. تدقیقاتچېلارېن فیکرینجه **سعدی**نین غزلیاتې اوْلماسایدې فارس ادبیاتېندا **حافظ شیراز** کیمی لیریک شاعیرلر یئتیشه بیلمزدی. **حافظ** اؤز **سعدی**نی غزل اوستادې آدلاندېرمېشدېر. ۸ عصرین مشهور هند شاعیری **امیرخسرو دهلوی** ده اؤز معاصرلری **سعدی شیرازی** و **همام تبریزی** غزل اوستادې آدلاندېرمېشدېر.

سعدینین غزللری اؤزؤندن قابارېغې شاعیرلره نسبتاً داها چوْخ ایراق، داها چوْخ اینسان دویغولارېنې ترنّم ائده‌ن بدیع اثرلر ایدی. دئمک اوْلار کی او، غزلی اصل معناسېندا اؤزؤنه لایېق بیر موقعه‌یه یؤکسلتمیش، اوْنا نیک‌بین احوالې روحیه وئرمیشدیر. بورادا طبیعت تصویرلری محبت و عشقین علویّتی چوْخ یؤکسک ذؤوق ایله ترنم ائدیلمیشدیر.

اوْنون مختلف شعبه‌لرده توْپلامېش اوْلان غزللری اساس اعتبار ایله بیر بیریندن فرقلنمیرلر. بیستونون فیکرینه گؤره، غزللرین بئله قروپلاشماسې، اونلارېن مختلف دؤورلرده (گنجلیک، قوْجالېق) یازېلماسې ایله علاقه‌داردېر.

مضمونا گلینجه، **سعدی**نین غزللری‌نین هامېسې اینسان‌پرور بیر دویغو ایله یازېلمېشدېر. اوْنون قطعه‌لری، رباعی‌لری و مفردلری ده دیداکتیک ماهیت داشېیاراق شاعیرین اساس دؤنیاگؤرمؤشؤ ایله باغلېدېر. تصادفی دگیلدیر کی عربلر **سعدی**نی اؤز داهی شاعیری **المتنبی**، انگلیسلر ایسه اؤز داهی دراماتوری **شکسپیر** ایله مقایسه ائتمیشلر. چؤنکؤ بو شاعیرلرین

اثرلرینده ده اینسان مقدّراتی، حقیقت اساس یئر تۆتموٌشدوٌر. **شکسپیرین** درامالاردا ایره‌لی سۆردۆگۆ ایده‌آلارین چوٌخونو **سعدی** قیسا حئکایه و قطعه‌لرده مهابتله ایفاده ائتمیشدیر.

شرق ادبیاتیندا **سعدی**‌یه قده‌ر «بوستان»ا بنزه‌ر اثر تاپماق مۆمکۆنسه ده، «گۆلۆستان»ا اوٌخشار اثر تاپماق چتیندیر.

سعدی «گۆلۆستان» نی سوٌن درجه ماهرانه بیر صورتده هم نثر، هم ده شعرله یازمیشدیر. دئدمک اوٌلار کی، بو **سعدی**‌نین اوٌز یارادیجیلیق اختراع‌سیدیر. «گۆلۆستان» اثری ائله مهارت و قدرتله یازیلمیشدیر کی ایستر اونون نثر حصه‌سی، ایسترسه شعر حیصه‌سی فسونگر بیر قلمین محصولو کیمی نظره چارپیر. بوردا دیل ساده‌لیگی، مضمون درین‌لیگی، ییغجاملاری، ضربینی دوٌز هدف وورماق قابیلیّتی اوٌزوٌن بوٌتوٌن پارلاقلیغی ایله گؤسترمیشدیر.

«گۆلۆستان» اثری‌نین بئله عالم شمول شؤهرت قازانماسی تکجه اونون مضمونونا گؤره دگیلدیر. بو اثر عینی زاماندا اوستالیقلا یازیلمیش، ساده و بدیع ایفاده‌لری، تشبیه، مجاز، سجع، کنایه، استعاره و باشقا بدیع ایفاده طرزلری ایله ده اوٌزوٌندن قاباقکی و سونراکی اثرلردن چوٌخ فرقلنیر.

تصادفی دگیلدیر کی محض **سعدی**‌نین «گۆلۆستان» اثری بوٌتوٌن دوٌنیادا فارس دیلی اؤیره‌نمک ایستیه‌نلرین ایلک درس کیتابی اوٌلموشدور.

یاخین شرقده فارس دیلینده تحصیل آلان اوشاق هر شئیدن قاباق «گۆلۆستان» اثریله تانیش اوٌلور و عؤمروٌنوٌن سونونا قده‌ر بو کیتابدان آیریلا بیلمیردی.

سعدی اوٌز نصیحتلرینی ائله محبتله اوٌخوجولارا آشیلاییر کی، اوندان هم حاکیم، هم محکوم، هم عالیم، هم جاهیل، هم زاهید، هم ده رند عبرت درسی گؤتوٌره بیلیر. بونا گؤره ده سونرا گله‌ن شاعیرلر «گۆلۆستان»ا بنزه‌ر اثرلر یازماغا چوٌخ چالیشمیشلار. مشهور **عبدالرحمان جامی** «بهارستان»، **مجدالدین** «خارستان»، **قاآنی** «پری‌شاه»، **سنبلی** «گنجستان» آدلی اثرلرینی «گۆلۆستان»ا نظیره اوٌلاراق یازمیشلار. یقین اونلارین هئچ بیری «گۆلۆستان» زیروه‌سینه یوٌکسله بیلمه‌میشدیر.

تصادفی دگیلدیر کی مشهور هند شاعیری **حسن دهلوی** «گؤلؤستان» اثری حاققېندا دئمیشدیر:

«ـ **حسن سعدی**نین «گؤلؤستان»ېندان بیر گؤل دریب گتیرمیشدیر. چؤنکؤ معنا اهلی آنجاق بو گؤلؤستان گؤل درەر.»

سعدی ایله یاخېندان دوست اؤلان آذربایجان شاعیری **همام تبریزی** ده **سعدی**نین شاعیرلیک قودرتینی چؤخ یؤکسک قیمتلندیریب اونو اؤزؤنه اوستاد حساب ائتمیشدیر.

سعدینین «گؤلؤستان» اثری‌نین گئتدیکجه داها چؤخ یایېلماسې‌نېن، مختلف دیللره تکراراً ائدیلمه‌سی‌نین اساس سببی شؤبهه‌سیز کی اؤنون اینسانلار آراسېندا صلحو، دوستلوغو و پرؤقره‌سسیو فیکیرلری تبلیغ ائدمه‌سیدیر. **سعدی**نین اثرلری یاخشې آداملارا محبت، پیس آداملارا نیفرت، حیسسیله دؤلودور. بؤیؤک اومانیست شاعیر اینسانېن ظاهری گؤرؤنؤشؤنؤ دگیل، اؤنون معنویتینی نظره آلېر. شاعیرین فیکرینجه پالتار، مال، دؤولت، وظیفه، روتبه اینسانلېق شرفی دگیلدیر. اینسانلېق شرفی خلقه خئیرلی اؤلماقدادېر.

«گؤلؤستان» اثری مقدمه‌دن و کیتابېن یازېلما سببیندن سؤنرا حکمدارلارېن رفتارې، درویشلرین اخلاقې، قناعتین فضیلتی، سوسماغېن فایدالارې، عشق و جوانلېق، ضعیفلیک و قؤجالق، تربیه‌نین تأثیری، صبحت قایدالارې باشلېقلارې ایله سکگیز فصله بؤلؤنؤر.

«گؤلؤستان» اثری‌نین لاپ بیرینجی فصلینده **سعدی** شاهلاردان بحث ائدیر. بو فصیلده **سعدی**نین اجتماعی و سیاسی گؤرؤشلری اؤز ایفاده‌سینی تاپمېشدېر. اؤ، بورادا شاهلارا نصیحت وئرمیش، اؤنلارې عدالته، دؤز یؤلا چاغېرمېشدېر.

اؤ، بیر قطعه‌سینده:

امیرین، وزیرین و حکمدارېن،
سبب‌سیز دؤلاشما اطرافېندا سن...

دئیه‌رک سارایلاردان ائتمه‌گه مصلحت گؤرؤر.

باشقا بیر شعرینده ظۆلمکار شاهلارا خطاب دئییر:

«ـ شاهلارا یاراشماز ظۆلم ائتمک بیر آه،

قورددان اۏلا بیلمز سۆرۆگه چۏبان.

پادشاه ظۆلم ائتسه خلقینه اگر،

اۏزۆ اۏز مۆلکۆنۆ تار و مار ائدەر.

شاعیر قۏرخمادان شاهلارا، سولطانلارا خاطرلەدیر کی، اۏنلار اۏز خلقلرینه ظۆلم ائتسەلر، خلق ده اۏنلاردان اۆز دۏندرەر.

شاعیر دۆزگۆنۆ درک ائدیر کی شاهلارین رعیته ائتدیگی بالاجا عدالتسیزلیک فلاکتلره سبب اۏلار. شاه رعیت باغیندان بیر آلما درسه، اۏنون آداملارین آغاجلاری کۆکۆندن قۏپارار.

شاه رعیت باغیندان بیر آلما درسه، همن،

نۏکرلری چیخارار آغاجلاری کۆکۆندن.

بئش یومورتا آلیب شاه ظۆلم ائیله‌ین زاماندان،

قۏشونو مین تۏیوغو شیشه چکەر بیر آندا.

مغول استیلاسین آغیر ایللرینده شاهلارا نصیحت ائتمک اۏ قدەر ده آسان دگیلدی. **سعدی** ایسه بئله بیر جسارته مالیک شاعیرلردن اۏلوب اۏنلارا حقیقتی دئمکدن دۏغرو یۏلا دعوت ائتمکدن قۏرخمورد‌و. چۆنکۆ **سعدی** اۏزۆ دئییردی:

«ـ اۏ آدام شاهلارا نصیحت وئره بیلر کی اۏز باشیندان قۏرخماسین و شاهلاردان قیزیل اوممااسین!»

سعدینین نظرینده شاهلار خلقه اۆچۆندۆر. خلق شاهلارین قوللوغوندا دگیل. شاه خلقین قوللوغوندا دورمالیدیر. اۏ، بو فیکری «گۆلۆستان» اثری‌نین بیر حئکایه‌تینده چۏخ گۏزل ایفاده ائتمیشدیر.

پادشاه یۏخسولون پاسبانیدیر،

نه قدەر اۏلسا دا گۆجلۆ حۆکمدار.

قؤیونلار چؤبانہن مالې دگیلدیر،
قؤیونا باخماقچہن قؤیولور چؤبان.

دیباچه

مرحمتلی و مهربان آللاهېن آدې ایله باشلایېرام

عزت و جلال صاحیبی اؤلان آللاها شۆکر ائدیره‌م کی، اطاعت ائتمه‌کله اؤنا یاخېنلاشېر، شۆکر ائتمه‌کله اؤز نعمتینی آرتېرېرسان. هر نفس آلدېقجا عؤمۆر اوزانېر، هر نفس وئردیکجه اۆره‌ک شادلانېر.

دئمه‌لی، هر نفس آلماقدا ایکی نعمت موجوددور و هر نعمت‌ده شۆکر ائتمک گره‌ک.

بئیت

مگر الده دیلده وار اؤیله هۆنر،
ائده خالیقه شۆکر لازېم قده‌ر...

شئعر

بنده اؤدور کیم بیله تقصیرینی،
اۆز توتاراق آللاهېنا یالوارا.
چۆنکۆ اؤنا لایېق اؤلان خدمتی،
کیمسه باجارماز ائده بو دۆنیادا.

اؤنون حسابسېز رحمت یاغېشې هر یئره یاغمېش، اسیرگمه‌دیگی نعمت سۆفره‌سی هر یئره یایېلمېشدېر. اؤز بنده‌لری‌نین ناموس پرده‌سینی بالاجا گۆناه اۆچۆن پارچالاماز، سهواً اؤنو اینکار ائده‌نلری‌ده روزی‌سیز قویماز.

شئعر

ای کرامت صاحیبی باشې باغلې خزننده‌ن،
ترسایه‌ده، گبره‌ده بؤل ــ بؤل روزی وئریرسن.
دۆشمنلره سن بئله نظر سالان زاماندا،
اونوتمازسان یقین کی، دؤستلارېنې بیر آن دا.

فرش صاحیبی صبا یئلینه امر ائتدی کی، اؤز یاشېل فرشینی یئر اۆزۆنه سرسین؛ باهار بولودو دایه‌سینه‌ده بویوردو کی، بیتگیلرین قېزلارېنې یئر بئشیگینده بؤیا ـ باشا چاتدېرسېن. آغاجلار نوروز خلعتیله یاشېل پالتاری بۆرۆنۆب، یاز موسمی‌نین گلیشی ایله بوداقلارې‌نېن بالالارې باشېنا چیچک پاپاغې قویدو. اونون قۆدرتی ایله شیرین‌لیک یاراندې، خورما تۆخومو جۆجه‌ریب گؤزه‌ل آغاجا چئوریلدی.

شئعر

بولود، کۆلک، قمر، گۆنش، فلک دائیم ایشده‌دیر،
کی، بیر قارېن چؤره‌ک تاپېب سن یئیه‌سن لذتله.
هر شئی اۆلموش سنین اۆچۆن حرکتده، فرماندا،
دۆزگۆن اۆلماز سن واختېنې کئچیره‌سن غفلتله.

بئله خبر وئریرلر: کائیناتېن باشچې‌سې، بۆتۆن موجوداتېن افتخارې، عالمین قورویوجوسو، انسانلارېن حامېسې، زامانېن سون پیغمبری **محمّدمصطفی**، آللاه اونو سلامت ائتسین.

بئیت

شفاعتلی، اطاعت‌کار، کرامتلی پیغمبر،
عدالتلی، شجاعتلی، مروّتلی پیغمبر.

بئیت

امّتی‌نین نه دردی وار سن تک آرخا اۆلان زامان،
نوح گمیچی اۆلان یئرده، قورخماز هئچ کس طوفانلاردان.

بئیت

انگین فضا کمالې‌دېر، گۆنش بنزه‌ر جمالېنا،
گؤزه‌للیگین جلالې‌دېر، آلقېش اونا و آلېنا.

اگر گۆناهکار و حالی پریشان اۆلان بیر بنده، امید ایله او یۆکسک جلاللې حقّین درگاهېنا یالوارېش الینی قالدېرېب راز ـ نیاز ائتسه، بؤیۆک یاراداندان اعتنا گؤرمه‌دیکده یئنه ال قالدېرېب آه ناله ایله اوندان کؤمک ایسته‌سه، آللاه تعالی بویورار: منیم قولومون مندن باشقا

کؤمگیی اؤلمادېغېندان اؤنون ایستەگینی یئرینه یئتیردیم، آرزوسونا چاتدېردېم کی، اؤز بندەمین بو قدەر یالوارېشېندان خجیل اؤلدوم.

بئیت

گؤر نه قدەر آللاهدا واردېر لؤطف و کرامت،
بنده گؤناه ائیلەمیش اۏ سا چکیر خجالت.

اؤنون جلال کعبەسینده بیر گوشەیه چکیلیب عیبادت ائدەنلر، اؤزلری‌نین لاییقینجه عیبادت ائده بیلمەدیکلرینی اعترافلا، جمالې‌نېن گؤزەللیگینی وصف ائدەنلر حئیرت ایچینده قالېب دئمیشلر: بیز سنین معرفتی‌نی لاییقینجه درک ائده بیلمەدیک.

شئعر

کیم سۏرسا آللاهېن وصفینی مندن،
نیشانسېز وارلېغې بیلرمی بیر کس؟
عاشېقلر معشوقون اؤلمؤشلریدیر،
چېخماز شُبەسیز کی، اؤلمؤشلردن سس.

عاریفلردن بیری باشېنې آشاغې سالېب فیکیر دریاسېنا غرق اۏلموشدو، ائله کی، دؤشؤنجەدن آیېلېب اؤزؤنه گلدی، دۏستلاردان بیری سۏروشدو:
ـ گئتدیگین بوستاندان بیزه بیر هدیه وئر.
اۏ دئدی:
ـ گئدنده یادېمدا ایدی کی، اگر گؤل آغاجېنا چاتسام، اتەگیمی دۏلدوروب دۏستلارا هدیه گتیرەجگم. لاکین ائله کی، بوستانا چاتدېم، گؤلؤن عطری منی اۏ قدەر مست ائتدی کی، اتەگیمدن بئله توتا بیلمەدیم.

شئعر

ای مُرغِ سحر عشقی بو پروانەدن اؤیرەن،
یاندېسا جانې چېخمادې اۏندان یئنه آواز.
بو مدعیلر بیلمەییر اصلا نه خبردیر،
کیم توتسا دیلکدن خبر، اۏندان خبر اۏلماز.

شئعر

ای خیالدان اۆستۆن اۆلان سرّی بیلینمز قۆدرت،
چۏخ دئدیلر، چۏخ ائشیتدیک، چۏخ اۏخودوق، نهایت.
مجلس بیتدی، عؤمۆر چاتدی باشا، بیزده قۏجالدیق،
گلین یئنه بیز اوّلکی نقطه‌ده دۆنۆب قالدیق.

اتابک ابوبکربن‌سعدین تعریفی

سعدینین گۆزه‌ل تعریفی‌نین دیللره دۆشمه‌سی، شاعیر آوازه‌سی‌نین دۆنیایا یایپلماسی، شیرین حئکایتلری‌نین آغیزدا شَکر دادیب اثرلری‌نین هر یارپاغی‌نین قیزیل ورقی تک الدن ـ اله گزمه‌سی، اونون اؤز فضیلت و صنعتکارلیغی‌نین یئتگینلیگیندن دگیل، بلکه جهانین حؤکمداری، زمانه‌نین سرداری، **سلیمان** تختی‌نین واریثی و ایمان صاحیبلری‌نین حامیسی، شاهلار شاهی **اتابک مظفرالدین ابوبکربن‌سعدبن‌زنگی**‌نین (یئر اۆزۆنده آللاهین کؤلگه‌سی اۏدور. ایلاهی، اۏندان راضی اۏل و کؤنلۆنۆ شاد ائله!)اۏنا مرحمت نظری ایله باخیب، صنعتینه یۆکسک رغبت و حقیقی محبت بسله‌مه‌سینده‌ندیر. خالقین دا اۏنا درین محبتی، بو سبب‌دندیر.

شئعر

منه کی سالیرسان بئله خوش نظر،
گۆنش‌دن مشهوردور یازدیغیم اثر.
اۏلسادا قولوندا چۏخ عئیب و نقصان،
هۆنردیر هر عئیبی به‌گنسه سولطان.

شئعر

کئچن گۆن حامامدا عطیرلی بیر گیل،
یئتیشدی الیمه بیر دۏست الیندن.
سۏروشدوم:«ـ مشک‌سن، یا این کی عنبر،
کی بئله مست اۏلدوم سنین ایگیندن؟»
دئدی کی:«ـ یارارسیز بیر پالچیق ایدیم،
بیر مدت گۆل ایله ائتدیم نیشیمن،

منه دۏست کمالې ائیله‌دی تأثیر،
یۏخسا کی، یارارسېز همان گیله‌م من!»

آللاه شیراز تۏرپاغېن عادیل حؤکمدارلارېن گؤجۆ و ایش گؤذار عالیملرین همتی ایله دۆنیا دوردوقجا امن ـ امانلېقدا ساخلاسېن.

یقین بو پارس مۆلکۆنه تۏخونماز آفتِ دؤوران،
کی، سالمېش باشېنا سایه، سنین تک سایه‌ی یزدان.
تاپا بیلمز یقین هئچ کس گزه‌رسه جۆمله دۆنیانې،
سنین درگاهِ عالېن تک کی، وئرسین دردینه درمان.
اؤزۆنسه‌ن آرخاسې هر بیر زواللی بنده‌نین دائیم،
گؤرۆم وئرسین مکافاتېن سنین اۏل خالیقِ کیهان.
بو خاکِ پارسی سن ساخلا، ایلاهی! بادِ آفت‌دن،
نه قدری آب و خاک اۏلسا جهاندا باقی، جاویدان.

کیتابېن یازېلماسې‌نېن سببی

بیر گئجه، کئچن گۆنلری خاطیرلاییب هدەر گئتمیش عؤمرۆمه تأسّف ائدیر، کؤنلۆمۆن سارای داشېنې گؤز یاشېمېن آلماز دانه‌لریله دئشیر، اؤز حالېما مناسیب اۏلان بو بئیتلری دئییردیم:

شئعر

عؤمۆردن گئدیر بو کئچن هر نفس،
باخېرام اطرافا قالمامېش بیر کس.
ای یاتان اللی ایل غفلتده بۆتۆن،
قۏیما کی بۏش کئچه بو قالان بئش گۆن.
اوتانسېن اۏ کس کی، عؤمرۆن پوچ ائتدی،
دۆنیادان کؤچنده خجالت گئتدی.
کؤچ واختې سحرین شیرین یوخوسو،
قۏیار پیاده‌نی یۏلدان، دۏغروسو.
هر گلن دۆنیادا بیر بینا سالدې،

او گئتدی، منزلی اؤزگه‌یه قالدې.
چؤخلارې دۆنیایا گؤستردی هوس،
تیکدیگی بینادا قالمادې بیر کس.
وفاسېز دۆنیایا مئیل ائتمه، زنهار،
دوستلوغا یاراماز بو کؤهنه غدّار.
ایندی کی، اؤله‌جک پیس ده، یاخشې دا،
خوش اونا کی چاتدې یاخشې بیر آدا.
بیر یارپاق گؤنده‌ر اؤز قبرینه بو گۆن،
کی، سونرا گؤنده‌رمک دگیل‌دیر ممکۆن.
دؤوران بیر گۆنش‌دیر، عؤمۆر ایسه قار،
هله گؤر خواجه‌ده نئجه غرّه وار؟
ای پولسوز بازارا گئده‌ن سرسری!
قورخورام الی بوش دؤنه‌سن گئری!
سۆتۆکلن کیم یئسه اکین هر ایل،
باششاق توپلایاجاق خیرمن اۆستۆ بیل.

بو دۆشۆنجه‌لردن سونرا بئله قرارا گلدیم کی، خلوت بیر گوشه‌یه چکیلیب هئچ کسله صحبت ائتمه‌ییم، سینه دفتریمی معناسېز سؤزلردن تمیزله‌ییب، داها هده‌رن ـ پده‌رن دانېشمایېم.

بئیت

قالېب بیر گوشه‌ده ساکیت، دانېشماز اولسا بیر اینسان،
داها خوشدور، آچېب دیل، بوش ـ لیاقت‌سیز دانېشماقدان.

ائله بو زامان واختې ایله کجاوه‌ده هم‌نشینیم و حجره‌ده همدمیم اولان دوستلارېمدان بیری، قاباقکی عادتی اۆزره قاپېمدان ایچه‌ری گیردی.
او، نه قده‌ر گۆلۆب ـ دانېشېب، ظرافت ائتدیسه، جواب وئرمه‌دیم و باشېمې عیبادت‌دن قالدېرمادېم. اینجیک نظرله منی سۆزۆب دئدی:

شئعر

«ـ بو گۆن ممکۆن ایکن دانېشماق سنه،

دیل آچ، قارداشım، سؤیله، خوْشلوقلادıن!
عجل پئیکی بیر گؤن یاخاندان توتار،
ضرورت اؤزؤندن سوسارسان، یقین.»

یاخın آداملارıمدان بیری وضعیتی گؤرؤب، دوْستومو باشا سالدı کی، فیلان کس قالان عؤمرؤنؤ دؤنیادا گؤشه‌نشین‌لیکله کئچیریب، تنهالıق وسکوت ایله باشا وورماغı قرارا آلمıشدır. اگر باجارırسان، سن ده اؤز باشıنın چاره‌سی‌نی قıل، نه مصلحت بیلیرسن ائله ده ائت.

دئدی:

«ـ اوْ بؤیؤک عزته و قدیم صمیمیّته آند اوْلسون، اگر اوْ، منیمله همیشه‌کی کیمی دوْستجاسına دانıشماسا، ال چکیب، آیاق گئری قوْیمایاجاغام. چؤنکؤ دوْستون کؤنلؤنه دگمک نادانلıقدır. ایچدیگی آندın گؤناهıنı ایسه آسانلıقلا یویا بیلر. اوْنون سئچدیگی بو یوْل دؤز یوْل دگیل، عاغıللı آداملار روا بیلمز کی، **علی**نین ذوالفقاری قınında، **سعدی**نین سؤزؤ قلبینده قالسın.

شئعر

نه‌دیر دیل آغızدا، ای عاغلی اوْلان!
هؤنر خزنه‌سینه آچاردır اینان.
اگر باغلı اوْلسا، کیم آنلار کی، اوْ،
جواهیر ساتاندır، یا مونجوق ساتان.

شئعر

ادب سایılسادا مجلیس‌ده سوسماق،
مصلحت زامانı دانıشماق گره‌ک.
ایکی شئی عاغılا نقصان سایılır،
یئرسیز سوسماق ایله یئرسیز سؤز دئمک.»

نهایت اوْنونلا دانıشماقدان بوْیون قاچırıب، اؤز دؤنده‌رمگه اینصافım یوْل وئرمه‌دی. اوْ منیم أن یاخın دوْستوم و صداقتلی سırداشım ایدی.

بئیت

نئجه وۊروشاسان، اۊ آداملا سن،
کی، اونون اۊزۊندن کئچه بیلمیرسن.

اۊنونلا صحبت ائتمه‌گه مجبور اۊلدوم. قالخیب گزه ـ گزه سئیره چیخدیق. باهار فصلی ایدی. شاختالی سۊیوقلار زامانی کئچمیش، قیزیل گۊل دۊورانی چاتمیشدیر.

نظم

آغاجلار اۊستۊنده یارپاق کۊینه‌گی،
بایرام پالتاری‌دیر شادلیق باغیندا.
بیرینجی گۊنۊدۊر اوردیبهشتین،
بۊلبۊللر اۊخویور گۊل بوداغیندا.
قیزیل گۊل اۊزۊنه آل شبنم قونموش،
سانکی تر دۊزۊلموش یار یاناغیندا.

گئجه‌نی دۊستلاریمیزدان بیری‌نین باغیندا کئچیرمه‌لی اۊلدوق. گۊزه‌ل و صفالی بیر یئر ایدی. آغاجلار باش ـ باشا وئرمیش، سانکی تورپاغینا مینا ذره‌لری سپیلمیش، بوداغلارینا اولدوز دانه‌لری آسیلمیش‌دیر.

شئعر

جنّت تک بیر باغدیر، چاغلاییر سولار،
قوشلارین سسیله دۊلموشدور هر یان.
آل ـ الوان لاله‌لر بزه‌میش یئری،
میوه‌لر دۊلدورموش باغی فیراوان.
کۊلک آغاجلارین کۊلگه‌لیگینده،
رنگ به رنگ فرشلری دۊشه‌میش الوان.

سحر آچیلاندا، قاییتماق قالماق ایسته‌گینه اۊستۊن گلدی، دۊستومو اته‌گینی جوربه‌جور گۊللر و چیچکلرله دۊلدوروب؛ شه‌هره آپارماق ایسته‌دیگینی گۊردۊم. اۊنا دئدیم:

«ـ اۊزۊن بیلیرسن کی، گۊلۊن داوامی، گۊلۊستانین ایسه وفاسی یۊخدور. آتالار یاخشی دئمیشلر: عۊمرۊ آز اۊلان شئی کۊنۊل باغلاماغا ده‌گمز.»

دئدیم:

«ـ اوخویانلارا صفا، ائشیده‌نلره شفاء وئره‌ن «گۆلۆستان» آدلې بیر کیتاب یازماق لازېمدېر کی، هئچ بیر خزان یئلی اونون یارپاقلارېنا ال وورا بیلمه‌سین و زامانېن گردیشی اونون نشئه‌لی باهارېنې بورانلې قېشا چئویره بیلمه‌سین.

شئعر

نه‌یینه لازېمدېر گۆل طباق ـ طباق؟
گل، «گۆلۆستانېمدان آپار بیر وراق.
گۆل بئش ـ آلتې گۆنه سارالېب سۏلار،
منیم گۆلۆستانېم دائیم خوش اۏلار.»

من بو سؤزلری دئیه‌ن کیمی دۏستوم اته‌گینده‌کی گۆللری یئره تؤکۆب، اته‌گیمدن یاپېشدې و دئدی:

«ـ کیشی وعدینه وفا ائتمه‌لی‌دیر»

ائله همین گۆن« انسیّت و صحبت قایدالارې باره‌سینده» ناطیقلره فایدا وئره‌ن، یارېجېلارا صنعتکارلېق اؤیره‌دن ایکی باب حاضېر اۏلدو. خلاصه، گۆلۆستاندان گۆل قورتارمامېش «گۆلۆستان» کیتابې تمام اۏلدو.

لاکین، حقیقتده بو کیتاب اۏ زامان بیتمیش حساب ائدیله بیلر کی، اۏ، دۆنیانېن پناهی آللاهېن (یئر اۆزه‌رینده) کۆلگه‌سی، یارادانېن مرحمت نوری، زامانېن زینتی، صلحون دایاغې، گۆیلردن کؤمک آلان، دۆشمنلره ظفر چالان، قالېب دؤولتین قوّتی، میلّتین پارلاق چېراغې، دؤورانېن جمالې، ایسلامېن کمالې، **سعدابن‌اتابک**، بؤیۆک، عظمتلی شاهلار شاهې، امّتین امیدی، عرب و عجم حاکیملری‌نین باشچې‌سې، قورولارېن، دنیزلرین سولطانې، **سلیمان** مۆلکۆنۆن واریثی، **مظفرالدین‌ابوبکرابن‌سعدابن‌زنگی‌**نین (آللاه، اونون سعادتی‌نی ابدی ائت، جلالېنې آرتېر، ایشلرینی رواج وئر) سارایېندا بگه‌نیلسین و (شاهزاده) اؤز لۆطفکار نظرلریله اۏنا باخمېش اۏلسون.

شئعر

بزه‌رسه مرحمتی بو کیتابې سروریمین،
اۏلار بو چین بزه‌گی یا کی، نقش ارژنگی.
امیدلریم بونادېر کی، قبولا لایېق اۏلار،
کی، گۆل سیتان اۏلا بیلمز مکان دلتنگی.

علی‌الخصوص اۏنون اوّلینده خوش خطله،
یازېلسا **سعدابوبکر سعدبن زنگی.**

منیم فیکریمین گلینی زینت‌دن محروم اۏلدوغو اۆچۆن، اوتاندېغېندان باشېنې یۏخارې قالدېرېب، یاسلې گۆزلرینی خجالتین آیاغې آلتېندان آیېرا بیلمیر. نه قدەر کی، بۆیۆک امیر، عالیم و عادالتلی، غلبه‌لر ایلهامچېسې، سلطنت تخت ـ تاجې‌نې قوروپانلارېن باشچې‌سې، مملکتین تدبیرچی‌لر تدبیرچی‌سی، فقیرلرین پناهی، غریبلرین استنادگاهی، عالیملرین حامېسې، زاهیدلرین دۏستو، فارس اهلی‌نین افتخارې، دین و دۆولتین فخری، ایسلامېن و مسلمانلارېن کۆمکچی‌سی، شاهلارېن، سولطانلارېن اعتمادلې‌سې **ابوبکرابن ابونصر**(آللاه اۏنون عۆمرۆنۆ اوزون، منصبی‌نی بۆیۆک، اۆره‌گینی گئنیش، یاخشې عمللری‌نین مکافاتېنې آرتېق ائتسین. چۆنکۆ او، دۆنیانېن ان بۆیۆک آداملارې‌نېن تعریفینه لایېق اۏلموش، خاصیّتلرین أن گۆزه‌للرینی اۆزۆنده تۏپلایا بیلمیشدیر) بو اثرین قبول ائدیب اۏنو اۆز مرحمتی ایله زینتلندیرمه‌گینجه (بو گلین) عاریفلر مجلیسینه چېخا بیلمه‌یه‌جکدیر.

شئعر

اۏنون کۆلگه‌سینده کیم اۏلسا، البت،
کینی دۏستلوق اۏلار، گۆناهې طاعت.

درویش‌لردن باشقا هر بیر بنده‌نین و خیدمتچی‌نین بیر وظیفه‌سی واردېر. بونلاردان هر کیم اۆز ایشینده کاهېللېق ائتسه و سهل‌انگارلېغا یۏل وئرسه، دانلانېلار و مسئولیّته جلب اۏلونارلار. درویش طایفاسې ایسه بۆیۆکلرین نعمتلری مقابیلینده شۆکر ائدیب خئیر دوعا اۏخویورلار. بئله بیر خیدمتی ظاهیرده ائتمک‌ده‌نسه گیزلینده ائتمک داها مناسیب‌دیر. چۆنکۆ، بیرینجی‌سی یالتاقلېغا یاخېندېر، ایکینجی‌سی قدردانلېغا، اۏنا گۆره‌ده تئز مستجاب اۏلار!

شئعر

بو فلگین قامتی شادلېق ایله اۏلدو راست،
تا کی سنین‌تک اۏغول دۏغدو بو بطن زامان.
حکمتی وار خالیقین، لۆطف ائله‌سه هر کسه،
بنده‌نی خاص ائیله‌ییب خالقا ائدر حۆکمران.
کیم یاشادېر خئیریله، تاپدې ازل دۆولتین،
خئیر دوعا ساخلایار یاخشې آدې جاویدان.

اهل کمال ائتسه‌ده، ائتمه‌سه‌ده وصفی‌نی،
مشّاطه لازېم دگیل گؤل اؤزه هئچ بیر زامان.

سارای خیدمتیندن چکینیب، گوشه‌نشین اؤلماغېمېن سببی بو میثال‌داکی حکمته گؤره‌دیر؛ هیند فیلسوفلارېندان بیر نئچه‌سی بیر یئره ییغېشېب **برزگمهرین** فضیلتیندن صحبت آچمېش و نهایت اونون آغېر ـ آغېر دانېشماسېندان باشقا بیر عئیبی‌نی تاپامېشلار؛ یعنی اؤ، دانېشارکن چؤخ دؤشؤنؤر، دینله‌یی‌جی ایسه اونون فیکری‌نین سونونو انتظارلا گؤزله‌مه‌لی اؤلورموش. **بزرگمهر** بونو ائشیدیب دئمیشدیر:

«ـ اوّلجه «نه دئییم» حاققېندا فیکیرلشمک، سونرادان «نه‌یه دئدیم» پئشمانچېلېغېندان یاخشېدېر.»

شئعر

دؤنیا گؤرمؤش قوجا سؤز اوستادې، بیل،
اوّلجه فیکر ائدر، سونرا آچار دیل.
تله‌سیک سؤیله‌مز سؤزؤنؤ بیر دم،
فیکرینی کامیل دۀ، گئج اؤلسا نه غم.
دؤشؤنؤب سونرا دۀ سؤزؤ مختصر،
اؤ قده‌ر دانېشما، «بسدیر» دئسینلر.
نؤطقیله اؤستؤندؤر حیواندان انسان،
حیواندان اسگیکسن بؤش ـ بؤش دانېشسان.

خصوصاً، بؤیؤک حؤکمدارېن عاریفلر و بیلیکلی عالیملر اشتراک ائدن حضوروندان دانېشماغا جسارت گؤسترسم، اوتانمازلېق ائدر و حضورِ مبارکه ده‌گرسیز مال گتیرمیش اؤلاردېم. جواهرات بازارېندا مونجوغون بیر آرپا قده‌ر قیمتی اؤلماز. چیراغ، گؤنش قارشېسېندا ایشېق وئرمز، اوجا میناره‌لر الوند داغې یانېندا آلچاق گؤرؤنر.

شئعر

کیم خالقا ادعا گؤسترسه اگر،
هر یئردن باشېنا بیر ضربه ده‌گر.
سعدی‌سه یازېقدېر، قلبی آزاده،
یازېقلا کیم داعوا ائدر دؤنیاده؟

اوّلجه بیر دۆشۆن، سۏنرا دیله گل،
دیوار تئز ییخیلار، اۏلماسا تمل.
من ده بیر گۆلچۆیم، بۏستاندان اوزاق،
من ده بیر یوسیفم کنعاندان اوزاق.

لقماندان سۏروشدولار کی:«علمی کیمدن اؤیره‌ندین؟» دئدی:«کورلاردان، اونلار آیاقلاري آلتيني يوْخلامادان ایره‌لی آددیم آتمازلار. آتالار دئمیشلر:
«ـ بیر یئره گیرمزدن اوّل اورادان نئجه چیخاجاغيني دۆشۆن!»

فرد

کیشیلیگینی سینا، سۏنرا آرواد آل.

شئعر

خۏروز جلد اۏلسادا ساداشدا، لاکین،
قیزیل قوش چنگینه اۏ قادر دگیل.
پیشیک سیچان اۆچۆن پلنگ اۏلسادا،
پلنگ قارشیسیندا بیر سیچاندیر بیل.

لاکین عالی‌جناب شخصلر اؤز تابع‌لیکلرینده اۏلان آداملارین عئیبلرینی اۆزه وورماییب. خیردا قصورلارینی آچمادیقلارینا امین اۏلدوغومدان، مختصر شکیلده بیر سیرا غریبه حئکایه‌لری، تمثیللری، شئعر و ناغیللاري، هم‌چنین کئچمیش حؤکمدارلارین اخلاق و رفتارلاریندان بحث ائدن روایتلری بو کیتابدا تۏپلادیم و عزیز عؤمرۆمۆن بیر حیصه‌سینی اۏنا صرف ائتدیم.

شئعر

بو دۆنیا دوراجاق ایللر بۏیونجا،
لاکین تۏرپاق اۏلار بیزیم بو بدن.
بیر خیال قالاجاق بیزدن یادیگار،
وارلیقجا یۏخ اۏلوب گئده‌جک همن.
بلکه بیر خئیرخواه بیز یازیقلاري،
رحمتله خاطیرلار دوعا ائدرکن.

کیتابی ترتیب ائدیب بابلارا آییرارکن، مطلبی قیسسا بیر صورتده ایفاده ائتمه‌گه دقّت گؤسترمه‌گی لازیم بیلدیم و اوخوجونون داریخماماسی اۆچۆن بهشت باغلارینا اوخشایان بو «گۆلۆستان» کیتابی‌نی سکگیز بابا بؤلدۆم:

1. **حؤکمدارلارین رفتاری حاققیندا.**
2. **درویشلرین اخلاقی حاققیندا.**
3. **قناعتین فضیلتی حاققیندا.**
4. **سوسماغین قایدالاری حاققیندا.**
5. **عشق و جاوانلیق حاققیندا.**
6. **ضعیف‌لیک و قوجالیق حاققیندا.**
7. **تربیتین تأثیری حاققیندا.**
8. **صحبت قایدالاری حاققیندا.**

گۆنۆمۆز خوش ایکن، کئچمه‌ده‌یدی بیل،
هیجرت‌دن آلتی‌یۆز اللی آلتی ایل.
قصدیمیز وئرمکدی دۆز یؤلو نیشان،
آللاها تاپشیریب کؤچدۆک دۆنیادان.

بيرينجى باب

حۆكمدارلارنىڭ رفتارى حاققىندا

۱ . حئکایت

ناغىل ائدیرلر کی، بیر پادشاه بیر اسیرین اؤلدؤرؤلمه‌سینه امر ائتمیشدی، یازىق اسیرین امیدی کسیلدیکده، آغزىنا گله‌نی دئییب پادشاها سؤیؤشلر یاغدىرماغا باشلادى. مثل وار دئیه‌رلر: جانىندان ال چکه‌ن آغزىنا گلنی دئمکدن قوْرخماز!

بئیت

یوْخسا بر ک آیاقدا قاچماغا ایمکان،

کسه‌رلی قىلىنجى قارمالار اینسان.

شئعر

امیدسیز قالسا هر اینسان،

آچار دیل، قوْرخماز عالمده.

هجوم ائیلر ایته بیردن،

پیشیک مغلوب اوْلان دمده.

پادشاه یانىنداکىلاردان اسیرین نه دانىشىغىنى سوْروشدو. خئیرخواه وزیرلردن بیری دئدی:

«ـ ای حؤکمدار! اوْ دئییر کی، غضبلننده اؤزؤنؤ ساخلایا بیله‌ن آدام، باشقالارىنىن‌دا گؤناهىنى باغىشلایا بیلر.»

پادشاه رحمه گلدی. اسیرین اؤلؤمؤندن ال چکدی خئیرخواه وزیرین رقیبی اوْلان باشقا بیر وزیر سؤزه قارىشىب دئدی:

«ـ حؤکمدارىن حضوروندا یالان دانىشماق، بیزیم کیمی آداملارا یاراشماز. بو اسیر پادشاهی سؤیؤب، اوْنا نالاییق سؤزلر دئدی.»

شاه بدخواه وزیرین بو سؤزؤندن حیدّتلنه‌رک دئدی:

«ـ اونون یالانی سنین دوغروندان خوش ایدی. چونکو او، خئیرخواهلیق مقصدی ایله دئییلمیش، سنین کی ایسه بدخواهلیق. عاغیللی آداملار دئمیشلر: «ـ صلح دوغوران یالان، فیتنه تؤره‌دن دوغرودان یاخشیدیر.»

شئعر

کیمین کی، سؤزونه عمل ائدیر شاه،
او، گره‌ک سؤزده اولسون خئیرخواه.

فریدونون سارایی‌نین تاغیندا یازیلمیشدیر:

لطیفه

بو دونیا مگر قالدیمی بیر شاها؟
گئت اؤز قلبینی باغلا بیر آللاها.
بو دونیا، بو مولکه سیغینما بیر آن،
او سن تک چوخون محو ائدیبدیر، اینان.
نه فرقی گئده‌رکن بو جان و بو تن،
یا تخت اوسته اؤل، یادا توپراقدا سن؟

۲ . حئکایت

خراسان حاکیملریندن بیری یوخودا گؤردو کی، **محمود سبکتکین**ـین بوتون بدنی چوروییوب توپراغا قاریشمیش. لاکین گؤزلری هله‌ده اؤز حدقه‌سینده هرله‌نیر و اطرافا باخیر.
بوتون عالیملر بو یوخونو یوزماقدا عاجیز قالدیلار. آنجاق اورادا اولان دروپشلردن بیری باش اگیب دئدی:«ـ گؤزلری حسرت چکیر، آخی، اؤلکه‌سی الدن ـ اله کئچیر.»

شئعر

چوخ گؤمولدو یئر آلتینا منم ـ منم دئیه‌نلر،
کی، اونلاردان بو دونیادا بیرجه آد ـ سان قالمادی.
توپراق آلتدا یاتانلارا بیر دقّتله نظر سال،
توپراق یئدی، سوموگوندن بئله نیشان قالمادی.

یاخشې آددېر **نوشیروان**ې بو دۆنیادا یاشادان،
لاکین، کؤچدۆ بو دۆنیادان **نوشیروان**، قالمادې.
ای فیلان کس! خئیرخواه اول، بیل حیاتې غنیمت،
نه قدەر کی، دئمه‌میشلر:« فیلان ـ فیلان قالمادې!»

۳ . حئکایت
بیر شاهزادا حاقق‌ېندا ائشیتمیشم کی، اۆزۆ چیرکین و قېسسا بۇیلو، قارداشلارې ایسه گؤزەل و اوجا ایدی. بیر دفعه شاه اونا آلچاق نظرله باخېب اعتناسېزلېق گؤستردی. اوغلان حساس ایدی، باشا دۆشدۆ و دئدی:
«ـ آتا، عاغېللې گؤدەک، آخماق اوزوندان یاخشې‌دېر. هر قامتی اوجا اۆلانېن قیمتی باها اۆلماز. قۇیون کیچیک اۆلسادا تمیز، فیل بؤیۆک اۆلسادا مورداردېر.»

شئعر

چۆخ آلچاق اۆلسادا طور داغې بی‌شک،
آللاه درگاهېندا سایېلېر یۆکسک.

شئعر

سؤیله‌دی بدنجه ضعیف بیر عالیم،
بیر شیشمان آخماغا :«وارمې خبرین،
اگر عرب آتې آرېق اۆلسادا،
بیر طؤیله ائششکدەن یاخشېدېر، یقین.»

آتاسې گۆلدۆ، سؤز دؤولت باشچېلارې‌نېن اۆرەگینه یاتدې، قارداشلارېندا ایسه کین اۆیاتدې.

شئعر

نه قدەر دیل آچېب دینمه‌میش اینسان،

هۆنری وَ عئیبی قالاجاق نهان.
گۆردۆگۆن هر مئشه سانما کی، بۏشدور،
بلکه ده یاتمېشدېر اورادا قاپلان؟!

دئییرلر کی همین گۆنلرده، گۆجلۆ بیر دۆشمن پادشاهېن اؤلکه‌سینه هجوم ائتدی. هر ایکی طرفین قوشونلارې اۆز ـ اۆزه گلدیکده دؤیۆش مئیدانېنا بیرینجی آتېلان همان اوغلان اۏلدو.

ووروش چاغې کیمسه گؤرمه‌میشدیر آرخامې،
بلکه تۏرپاق ـ قان ایچینده گؤره‌جکسن دؤشۆمۆ.
هر دؤیۆشن اؤز باشېنې ایتیریرسه ووروشدا،
دؤنۆب قاچان، گیره وئره‌ر سایا گلمز قوشونو.

بونو دئییب، اؤزۆنۆ دۆشمن قوشونونا ووردو، بیر نئچه پهلوان اؤلدۆردۆکدن سونرا آتاسې‌نېن یانېنا گلدی، باش اگدی و دئدی:

شئعر

«ـ منی بئله ضعیف حساب ائدن سن،
دئمه آنجاق بۏیدادېر هر ایقتیدار.
دؤیۆشلرده اینجه بئللی آت گره‌ک،
کؤک اؤکۆزۆن مئیداندا نه خئیری وار؟!»

ناغېل ائدیرلر کی، دۆشمنین قوشونو سون درجه چۏخ، حؤکمدارېنکی آز ایدی. بونا گؤره‌ده اونون قوشونوندان بیر حیصه دؤیۆشدن قورخوب قاچماغا باشلادې. بو واخت همان اوغلان نعره چکیب دئدی:

«ـ ای، کیشی‌سینیزسه، چالېشېن قادېن پالتارې گئیمه‌یین!» سوواریلر اونون بو سؤزۆندن غئیرته گلیب جسارتلندیلر، قاچانلاردا گئری دؤندۆلر، حامېسې بیرلیکده دۆشمنه قارشې هجوما کئچدی. پادشاهېن قوشونو همین گۆن دۆشمنه غلبه چالدې.

شاه ایگید اۏغلونو باغرېنا باسېب اۆپدۆ. سۏنرا شاهېن اۏنا قارشې محبّتی گۏندن ـ گۏنه آرتماغا باشلادې، نهایت اۏنو اۆزۆنه ولیعهد تعیین ائتدی. قارداشلارې پاخېللېقدان اۏنون خۏره‌گینه زهر قاتدېلار. باجېسې ایوان‌دان بونو گۆردۆ. درحال پنجره‌نی برک چېرپدې. اۏغلان ایشین نه یئرده اۏلدوغونو دویدو و ألینی خۏره‌کدن چکه‌رک دئدی:

بئیت

«ـ دۆنیادان یوخ اۏلسا گر هوما قوشو،
بیر کیمسه سایه‌بان ائتمز بایقوشو. »

آتالارې بو خیانت‌دن خبردار اۏلوب اۏغلانلارېن یانېنا چاغېرتدېردې، اۏنلارا لازېمې قولاق بورماسې وئردیکدن سۏنرا، هره‌سینه اۆلکه‌نین اوزاق بیر حیصه‌سینده یئر آیېردې. بونونلا دا آرالارېنداکی فیتنه یاتدې و عداوت آرادان قالخدې، چۆنکۆ مثل وار دئیرلر:« اۏن درویش بیر کیلیمه یېغېشار، ایکی پادشاه بیر اۆلکه‌یه سېغېشماز».

شئعر

بیر چۆره‌ک تاپارسا مؤمن، دۆز آدام،
یارېسېن پایلایېب، یارېسېن یئیه‌ر.
پادشاه بیر اۆلکه آلدېقدا، یئنه،
ایکینجی اۆلکه‌نی آلماق ایسته‌یر.

٤ . حئکایت

عربلردن بیر دسته قولدور، داغ باشېندا مسکن سالېب، کاروان یۏلونو کسمیش داغېن ذیروه‌سینده ان اوجا یئرده مؤحکم بیر موقعی توتموشدولار. بونا گۆره شاه قۏشونلارې قولدورلارا باتا بیلمیر، جاماعات ایسه اۏنلارېن قۏرخوسوندان یاتا بیلمیردی. قولدورلارېن بو حرکتی بیر مدت ده داوام ائده‌رسه، اۏنلارا اۆستۆن گلمه‌گین ممکۆن اۏلمایاجاغېنې گۆره‌ن اۏ اطرافېن باشچېلارې تدبیر اۆچۆن بیر یئره تۏپلاشدېلار.

شئعر

یئنی ریشه آتان جاوان بیر چېنار،

بیر آدام ال آتسا یئریندن چیخار.
لاکین کۆک آتارسا اۏ خئیلی زامان،
فلک ده گلرسه، قۏپارماز، اینان.
چشمه توتولسادا کیچیک بئل ایله،
دۏلارسا کئچیلمز بۆیۆک فیل ایله.

باشچیلار مصلحتله‌شیب بیر نفری قولدورلاری پوسماغا گۆندەردیلر و هجوم اۆچۆن فۏرصت گۆزلمه‌گه باشلادیلار. پۏسقودا اۏتورموش آدام تئزلیکله خبر گتیردی کی، قولدورلار مسکنلرینی یئیه‌سیز قۏیوب، هانسی بیر طایفا اۆزەرینه ایسه باسقینا گئتمیشلر. بونو ائشیدن کیمی درحال سینانمیش و محاربه گۆرمۆش بیر دسته دۆیۆشچۆ گۆندەردیلر، اۏنلار گئدیب قولدورلارین مسکن سالدیغی داغین کئچیدینده پۏسقودا دایاندیلار.

آخشام اۆستۆ قولدورلار چۏخلو غنیمتله اۆز مسکنلرینه قاییتدیلار، غنیمتلری یئر به یئر ائدیب، سیلاحلارینی آچدیلار، پالتارلارینی سۏیوناراق یاتدیلار. اۏنلارین باشی‌نین اۆستۆنۆ اۏلان بیرینجی دۆشمن یوخو اۏلدو. گئجه‌دن خئیلی کئچدی.

بئیت

گۆنشی بۆرۆدۆ زیل بیر قارانلیق،
گویا کی، **یونس**ی اودموشدور بالیق.

پۏسقوداکی، ایگیدلر درحال هجوم ائدیب قولدورلارین قۏللارینی بیر ـ بیر داللارینا باغلادیلار، سحر آچیلان کیمی شاهین حضورونا گتیردیلر. شاه، قولدورلارین حامیسی‌نی اۏلدۆرمه‌گی امر ائتدی. اۏنلارین ایچه‌ریسینده گنج بیر اۏغلان دا وار ایدی. اۏنون گۆل چهره‌سی باهار چمنی تک تزه‌جه چیچکله‌نیر، گنج عۆمرۆنۆن حیات باغیندا ایلک میوه‌لر یئتیشیردی.

وزیرلردن بیری‌نین اۏنا رحمی گلدی، ایره‌لی چیخاراق شاهین تختی اۆنۆنده تعظیم ائتدی.

«ـ بو گنج هله حیات باغېندان میوه دەرمەمیش، جوان عؤمرۆنۆن لذتی‌نی گؤرمه‌میشدیر. حؤکمدارېن کرامت و سخاوتینه آرخالاناراق خواهیش ائدیرەم کی، شاه اونون قانېندان کئچسین و بو قولونو منتدار ائتسین.»

وزیرین بو سؤزۆندن خوشلانمایان شاه حیدّتلندی و دئدی:

بئیت

«ـ یاخشېدان عبرت گؤتۆرمز، ذاتې بد، ناجینس اوْلان،

نئجه کی گۆنبذ باشېندا قوز دایانماز هئچ زامان.

بئله یارامازلارېن نسلینی کسیب، دودمانلارېنې داغېتماق لازېمدېر. اوْدو سؤندۆرۆب قورونو ساخلاماق، افعی‌نی اؤلدۆرۆب بالاسېنا رحم ائتمک، عاغېللې ایش دگیلدیر.

شئعر

گؤیلردن یاغسادا دیریلیک سویو،

سؤیۆد آغاجېندا گؤرمزسن ثمر.

آلچاق آداملارلا اوْتوروب دورما!

حصیر قامېشېندان آلېنماز شَکر.»

وزیر شاهېن سؤزۆنۆ ایستەر ـ ایستەمز تصدیق ائتدی، اوْنون فیکرینه آفرین دئییب علاوه ائتدی:

«ـ جهان حؤکمدارې‌نېن بویوردوقلارې حقیقتدیر. یارامازلار ایچەریسینده تربیت آلان، اوْنلارېن خاصیتینی‌ده منیمسه‌یر. لاکین بو اوْغلان هله اوشاقدېر و قولدورلارېن یاراماز صیفتلری اوْندا مؤحکم تأثیر بوراخا بیلمز. قولونوز امید ائدیرکی، گؤزەل خاصیتلر قبول ائدیب، اصلاح اوْلونا بیلر. بیر حدیثده دئییلیر کی، اینسان فیطرتاً پاک دوْغولور، لاکین سوْنرا آتا ـ آناسې‌نېن تربیه‌سی ایله، یا یهودی، یا خریستیان، یا دا آتش‌پرست اوْلور.»

شئعر

پیسلره یار اوْلدو **لوت**ون آروادې،

آیرېلدې پیغمبر خاندانېندان.

ایتیسه بیر زامان **اصحاب کهف**ین،
یاخشىلارلا گئتدی اۆلدو بیر اینسان.

شاهىن یاخىن آداملارىندان بیر نئچه‌سی ده وزیره قوشولوب واسیطه‌چیلیک ائتدیلر. نهایت شاه اوْغلانىن گۆناهىندان کئچدی و دئدی:

«ـ مصلحت بیلمیرم، لاکین باغىشلاییرام.»

شئعر

زال بیر گۆن سؤیله‌دی اوْغلو روستم‌ه:
«ـ بیچاره و ضعیف سانما دۆشمنی،
چوْخ گؤردۆک بالاجا چشمه‌نین سویو،
گۆجله‌نیب آپاردى یۆکلۆ دوه‌نی.»

خلاصه، اوْغلانى ناز و نعمته چاتدىرىب، تربیه‌سینی تجرۆبه‌لی بیر معلیمه تاپشىردىلار. نهایت اوْغلان ناطیق‌لیک، حاضىرجوابلىق و سارای قایدالارىنى دریندن اؤیره‌نیب، حامىسىنىن رغبتی‌نی قازاندى.

بیر دفعه وزیر شاهىن حضوروندا اوْغلانىن فضیلتلریندن دانىشاراق دئدی کی:

«ـ عاغىللى مربّی‌لرین تربیه‌سی یاخشى نتیجه وئرمیش، کؤهنه، یاراماز خاصیتلردن اوْغلاندا اثر قالمامىشدىر.»

حؤکمدار وزیرین سوزۆنه گۆلۆمسه‌ییب دئدی:

شئعر

«ـ اینسانلا قالماغا ائتسه ده عادت،
قورد اوْغلو قورد اوْلار، یئنه، نهایت.»

بو حادثه‌دن بیر ایکی ایل کئچدی. اوْغلان بیر دسته یئرلی دەله دزدلارلا دوْستلاشىب، اوْنلارلا یوْلداشلىق ائتمه‌گه باشلادى. اوْلکی قولدورلوق خاصیتلری اوْندا یئنیده‌ن باش قالدىردى. نهایت گۆنلرین بیرینده فۆرصت تاپىب همن وزیری اوْنون ایکی اوْغلونو اۆلدۆردۆ.

ائوینی سؤیوب، وار ـ دؤولتی‌نی ییغېشدېردې. قولدورلارېن ماغاراسېنا قاچېب، آتاسې‌نېن یئرینده اؤتوردو و یؤل کسمه‌گه باشلادې. پادشاه بو حادثه‌دن خبردار اؤلدوقدا تأسّفله‌نیب دئدی:

شئعر

«ـ ایتی شمشیر اؤلماز پاسلې دمیردن،
گؤزلمه ناکس‌دن آداملېغې سن.
یاغېشلا سولانسا باغ‌دا، شوران‌دا،
باغدا لاله بیته‌ر، شوراندا تیکه‌ن.»

شئعر

شورانلېق بیتیرمز سؤنبؤل هئچ زامان،
اؤ یئرده زحمتی ائیلمه هده‌ر.
پیسه یاخشېلېقلا، یاخشېیا پیسلیک،
معناجا بیر شئی‌دیر، دؤشؤنسن اگر.

۵ . حئکایت

اؤغولموشون سارایېندا چؤخ عاغېللې، دؤشؤنجه‌لی و درکلې بیر سرهنگ اؤغلو وار ایدی. هله اوشاقلېق واختلارېندان آلنېندا بؤیؤکلؤک نیشانه‌سی پارلاردې.

شئعر

کمالې اولدوز تک باشې اؤسته باخ،
پارلاردې هر یانا ایشېق ساچاراق.

خلاصه، اؤغلان هم یاراشېقلې ایدی، هم ده عاغېللې، اؤنا گؤره حؤکمدارېن رغبتینی قازانمېش و منصبه چاتمېشدېر. آتالار دؤغرو دئمیشلر:«دؤولت مالدا دگیل، کمالدادېر، عاغېل یاشدا دگیل، باشدادېر». بیر گؤن تای ـ توشلارې اؤغلانېن وظیفه‌سینه حسد آپارېب، اؤنو خیانتکارلېقدا تقصیرلندیردیلر. اؤلدؤرؤلمه‌سی اؤچؤن سعی گؤسته‌ردیلر.

میصراع

دۆشمن نه چیدیر، دوست، سنه غم‌خوار اۏلسا.

حؤکمدار اوْغلانې یانېنا چاغېرېب سوْروشدو:«ـ بونلارېن سنه قارشې دۆشمنچیلیگی‌نین سببی نه‌دیر؟» اوْغلان دئدی:«ـ بؤیۆک حؤکمدارېن مرحمتی ایله پاخېللاردان باشقا هامېنې راضې سالا بیلمیشم، پاخېلا گلدیکده اوْ، منیم نعمتدن، حؤکمدارېن ایسه سعادتدن محروم اۏلماسېنې ایسته‌ییر.»

بئیت

باجارارام بیر اۆره‌گه توْخونمایېم هئچ زامان،
نه ائدیم کی، پاخېل اؤزۆ، اؤز قلبینی ائدیر قان.
اؤل ای پاخېل! بلکه جانېن راحات اوْلا بوسبوتون،
چۆنکۆ سنی یالنېز اؤلۆم قورتارار بو عذاب‌دان.

شئعر

آلچاقلار آرزو ائدر کی، دائیم،
دۆنیادا اوْلماسېن بخته‌ور اینسان.
گۆندۆز یاراسالار گؤرمۆرسه اگر،
بونونچۆن وارمېدېر گۆنشده نقصان؟
کؤر اوْلسون مینلرله قوْی ائله گؤزلر!
گۆنشه چؤکمه‌سین قارانلېق بیر آن.

٦ . حئکایت

بئله روایت ائدیرلر کی، عجم حؤکمدارلارېندان بیری، رعیّتین وار ـ یوْخونو الیندن آلېب، اوْنلارا اذیت وئرمه‌گه باشلادې. ایش او یئره چاتدې کی، خالق بو ظۆلم و سیتمه داوام گتیرمه‌ییب باشقا اؤلکه‌لره قاچماغا و غربتده یاشاماغا مجبور اوْلدو. اهالی اسگیلدیکجه

اؤلکه‌ده محصول دا آزالدې. خزینه بؤش قالدې. بونو گؤره‌ن دۆشمنلر تضیق گؤسترمه‌گه باشلادېلار.

بئیت

کیم مصیبت گۆنۆ ایسته‌ر اونا بیر یار اؤلسون،
دئ کی، خوش گۆنده اؤزۆ خالقا هاوادار اؤلسون.
قولاغې حالقالې قؤل، حؤرمتی گؤرمزسه، گئده‌ر،
لۆطف قېل، لۆطف سنه یادلارې دا بیر قؤل ائدر.

بیر گۆن اونون حضوروندا «شاهنامه»کیتابېندان **ضحاک**ین دئوریرلمه‌سی و **فریدون**ون غلبه‌سی حاققېنداکی حیصه‌نی اؤخویوردولار. وزیر سؤروشدو:

«ـ هئچ بیلمه‌ک اؤلمور کی، خزینه‌سی، مۆلکۆ و قوّه‌سی اؤلمایا ـ اؤلمایا **فریدون** حؤکمدارلېغې نئجه اله آلا بیلدی؟»

حؤکمدار دئدی:

«ـ مگر ائشیتمه‌دین‌می کی، جاماعات اونا طرفدار چېخېب، اطرافېندا سېخ بیرلشمیش، تاخت ـ تاجې اله گتیرمه‌سینه کؤمک ائتمیشدیر.»

وزیر دئدی:

«ـ ای حؤکمدار! اگر جاماعاتې اطرافېندا سېخ بیرلشدیرک شاه‌لېغېن اساسې دېرسا، بس نه اۆچۆن سن خالقی باشېندان داغېدېرسان؟ مگر سن شاه‌لېق ایسته‌میرسن؟

بئیت

اوردونو جان کیمی بسله هر زامان،
اوردویلا سایېلار هر یئرده سولطان.»

حؤکمدار دئدی:

«ـ اوردو و جاماعاتې اطرافېمېزدا بیرلشدیرمه‌گین شرطی نه‌دیر؟»

وزیر دئدی:

«ـ شاه سخاوتلی اۏلمالېدېر کی، اۏنون اطرافېنا تۏپلانسېنلار؛ رحملی اۏلمالېدېر کی اۏندان قۏرخوب قاچماسېنلار؛ سنده ایسه بونلارېن هئچ بیری یۏخدور.»

شئعر

شاهلارا یاراشماز ظۆلم ائتمک بیر آن،
قورددان اۏلا بیلمز سۆرۆیه چۏپان.
پادشاه ظۆلم ائتسه خالقېنا اگر،
اۏزۆ اۏز مۆلکۆنۆ تار ـ مار ائدر.

عاغېللې وزیرین مصلحتی حۆکمدارېن خۏشونا گلمه‌دی، حیدّتلنه‌رک اۏنو زیندانا گۏنده‌ردی. چۏخ چکمدی کی، حۆکمدارېن عم اۏغلانلارې عصیان ائدیب آتالارېنېن حاققېنې آلماق اۆچۆن قۏشون چکدیلر.

شاهېن ظۆلم و سیتمینه داوام گتیرمه‌ین، وطنینی ترک ائتمیش آداملاردا قاییدېب اۏنلارا قۏشولدولار. نتیجه‌ده حۆکمدار مغلوب اۏلدو و حۆکمدارلېق عم اۏغلانلارېنېن الینه کئچدی.

شئعر

رعیته ظۆلم ائده‌رسه بیر عاغېلسېز حۆکمدار،
دۆشمن بیر گۆن ائدر اۏنون اۏلکه‌سی‌نی تار ـ مار.
رعیتله صلح ائدن شاه دفع ائدر هر آفتی،
عادیل شاهېن لشکری‌دیر چۆنکۆ اۏز رعیتی.

۷. حـئـکـا یـت

بیر شاه اۏز عجم قولو ایله گمی‌یه مینمیشدی. دئمه قول عۏمرۆنده گمی‌یه مینمه‌میش، دنیز سفری‌نین اذیّتی‌نی گۏرمه‌میش ایمیش.

اۏ، قۏرخودان اسمه‌گه و اوجادان آغلاماغا باشلادې. گمی‌ده‌کیلر نه قده‌ر چالېشدېلارسا، اۏنو ساکیت ائده بیلمه‌دیلر. قولون بو حالې شاهېن کئفی‌نی پۏزدو. لاکین بیر چاره تاپا بیلمه‌دیلر. گمی‌ده مۆدریک بیر آدام وار ایدی. وضعیتی بئله گۏردۆکده دئدی:

«ـ ایجازه وئرسه‌نیز، من اۏنو ساکیت ائده بیلره‌م.»

حؤکمدار دئدی:

«ـ سؤن درجه لؤطف گؤسته‌رمیش اؤلارسىنىز.»

امر ائتدی قولو دنیزه آتدىلار. قول بیر نئچه دفعه سویا باتىب چىخدى. سؤنرا ساچلارىندان توتوب اؤنو گمی‌یه طرف دارتدىلار. اؤ، ایکی اللی سُکاندان یاپىشىب ساللاندى و ائله کی، گمی‌یه چىخدى سوسوب دینمز، سؤیله‌مز بیر کؤنجده اؤتوردو. شاها بو غریبه گلدی. همان مؤدریک آدامدان سؤروشدو کی:«ـ بوندا نه حکمت وار؟»

دئدی:«ـ بو قول دنیزده غرق اؤلماق قورخوسونو کئچیرمه‌دیگیندن گمی‌ده‌کی امن و امانلىغىن قدرینی بیلمیردی. اؤ دا معلومدور کی، فلاکته دؤشمه‌یه‌ن ساکیت‌لیگین قدرینی بیلمز!»

شئعر

ای توخ، سنه خؤش گلمه‌ییر اگر آرپا چؤره‌گی،
بیل کی، سنه خؤش گلمه‌ین بو شئی سنه نعمتدیر.
جنّت اهلی بیر جهنم سانار ایکن اعرافی،
جهنمین اهلی اؤچؤن اعراف اؤزؤ جنّتدیر.

بئیت

فرقی واردىر: بیری‌سینین آغوشوندا گؤزه‌ل یار،
دیگری‌نین ایکی گؤزؤ یؤلدا قالمىش انتظار.

۸ . حئکایت

هُرمزه دئدیلر:«ـ آتانىن وزیرلریندن نه خطا باش وئریب کی اؤنلارى حبس ائتدیریبسن؟» دئدی:

«ـ ائله بیر خطا باش وئرمه‌ییب کی، حبسه سبب اؤلسون. لاکین گؤردؤم زه‌همیم اؤنلارىن اؤره‌گینه ائله چؤکؤب کی، وئردیگیم وعده‌لره بئله اینانمىرلار. قورخدوم جانلارىنىن قورخوسوندان جانىما قصد ائتسینلر. اؤنا گؤره‌ده عالیملرین سؤزؤنه عمل ائتدیم. عالیملر دئییبلر کی:

شئعر

کیم سندن قورخورسا، قېل اوندان حذر،
اؤلسان دا یۆز ائله شخصه برابر.
پیشیک عاجیز قالسا، گؤرمؤرسن، درحال،
پلنگین گؤزۆنه آتاجاق چنگال.
ایلان اونا گؤره چالېر چوبانې،
کی، قورخور چوماقلا آلېنسېن جانې.»

۹ . حئکایت

عرب حؤکمدارلارېندان بیری قوجالېق واختېندا خسته‌له‌نیب، حیاتدان امیدی‌نی کسمیشدی. بو زامان بیر آتلې گلیب، خوش خبر وئره‌رک دئدی:

«ـ حؤکمدار ساغ اؤلسون، دۆشمه‌نین قالاسې‌نې داغېدېب باشچېلارېنې‌دا اسیر آلدېق. دۆشمنین جاماعاتی و قوشونلارې حؤکمدارېن بایراغې آلتېنا کئچدیلر.»

حؤکمدار کده‌رله کؤکسۆنۆ اؤتۆرۆب دئدی:

«ـ بو خوش خبری منه یوخ، واریثلریمه وئر!

شئعر

عزیز عؤمۆر باشا چاتدې خوش آرزولار ایچینده،
دئدیم کاش کی، اۆره‌گیمدن کئچن، گیرسین قاپېمدان.
اۆره‌گیمدن کئچن گلدی، لاکین امید یوخدور کی،
کئچن عؤمۆر گئری دؤنه، من ده اؤلام کامران.

شئعر

کؤچ طبلی‌نی ووردو أجل الیله،
ای گؤزلریم باشا دئیین: الوداع!
ای ال، بیله‌ک و قول داها آیرېلېن،

اؤزه، گؤزه، قاشا دئیین: الوداع!

دؤشمنلرین کامېنجا من گئدیره‌م،

بارې بو یؤلداشا دئیین: الوداع!

من نادان یاشادېم دؤنیادا، بارې،

دوستوم، سن خوش یاشا، دئیین: الوداع!»

۱۰. حـئـکـا یـت

دمشق مسجیدینده، **یحیی** پیغمبرین مقبره‌سینده اؤلدوغوم زامان، عدالتسیزلیکده شؤهرت تاپمېش بیر عرب حؤکمدارې دا تصادفاً اورایا زیارته گلمیشدی. اونا ناماز قېلدېقدان سونرا دوعا اوخویوب، آللاهدان کؤمک‌لیکلر ایسته‌دی.

بئیت

کاسېب دا، وارلې دا بو یئرده قولدور،

داها دؤولتلی سه، داها یوخسولدور.

سونرا او منه، مراجعت ائدیب دئدی:

«ـ درویشلرین مرحمتلی و صداقتلی اولدوغونا ایناندېغېما گؤره، خواهیش ائدیره‌م، منه بیر مصلحت وئره‌سینیز. چؤنکؤ گؤجلؤ بیر دؤشمن منی هده‌له‌گیر.»

جوابېندا دئدیم:«ـ گؤجسؤز رعیته رحم ائله کی، گؤجلؤ دؤشمندن ظؤلم گؤرمه‌یه‌سن!

شئعر

انصاف دگیل، گؤجلؤ ایکن گؤسته‌ره‌رک زور، قوّت،

سېندېراسان بیر یازېغېن پنجه‌سی‌نی نهایت.

قورخسون او کس، بیچاره‌یه رحم ائتمه‌ییب ظؤلم ائده،

یاخېلاندا کیمسه اونا هایان دورماز، ال ـ البت.

هر کیم اکیب «پیسلیک» ده‌نی، یاخشې محصول گؤزلسه.

خام خیالا دؤشمؤش اولار، بوشا چېخار بو نیّت.

قولاغېندان پامبېغې آت، وئر بو خالقېن حققینی،

سن وئرمه‌سن، گله‌ر بیر گۆن، حققین آلار رعیت.

شئعر

بیر بدن عضوودور بو بنی آدم،
عئینی بیر جؤوهردن یارانمیش آدم.
بیر عضوو دردلره سالسا روزیگار،
توتماز باشقا عضوو یئرینده قرار.
اؤزگه‌نین دردینه اگر قالماسان،
یاراشماز آدینا دئییلسین اینسان.»

۱۱. حئکایت

دوعاسی مستجاب اؤلان بیر درویش بغداد شهرینه گلدی. **حجّاج یوسف**ه خبر وئردیلر، اونو یانینا چاغیرتدیرب دئدی:

«ـ منیم اۆچۆن بیر خئییر دوعا وئر!»

دئدی:

«ـ ای آللاه، **حجّاج**ین جانینی آل!»

حجّاج سوروشدو:

«ـ آللاه خاطیرینه، بو نئجه دوعادیر؟»

دئدی:

«ـ بو دوعانین هم سنه، هم ده بۆتۆن مسلمانلارا خئیری واردیر.

شئعر

مظلوملارا ظۆلم ائدن ای حؤکمران!
نه واختاده‌ک سۆره‌جکدیر بو دؤوران؟!
نه دؤرد اللی توتموسان بو دۆنیانی،
بیر دفعه‌لیک اؤل کی، مردم آزارسان.»

۱۲ . حئكايت
ظالیم حؤکمدارلاردان بیری، بیر عابیددن سؤروشدو:«ـ عیبادتلردن هانسیِ یاخشیِدیر؟»
دئدی:«ـ سنین اؤچؤن یاریم گؤنلؤک یوخو. هئچ اؤلماسا جاماعات یاریم گؤن سنین اذیتیندن قورتارمیش اؤلار.

شئعر

گؤندؤز گؤردؤم یاتیبدیر بیر ظؤلمکار،
بو فیتنه‌دیر دئدیم، یاتسا یاخشیِدیر.
اؤیاقلیغدان یاتماسیِ خؤش اؤلان کس،
بیر دفعه‌لیک یئره باتسا یاخشیِدیر.»

۱۳ . حئكايت
نقل ائدیرلر کی، بؤتؤن گئجه‌نی عیش ـ عشرت‌له مشغول اؤلان بیر حؤکمدار سحره یاخین مست حالدا دئییردی:
«ـ بیزیم اؤچؤن بو دؤنیادا بوندان آرتیق دم یؤخدور.
کی یاخشیِ، پیس شئی‌لر اؤچؤن فیکیر یؤخدور، غم یؤخدور.»

بایپردا، شاختالیِ هاوادا چیلپاق یاتمیش بیر درویش بونو ائشیدیب دئدی:
«ـ ای دئیه‌ن دؤنیادا، ان خوشبخت بیزیک،
توتاق، سن غم‌سیزسن، بیزده غم‌سیزیک؟»

درویشین سؤزؤندن حؤکمدارین خؤشو گلدی، اؤنا مین قیزیل وئرمک ایسته‌دی، پنجره‌دن قیزیل کیسه‌سینی چیخاریب سسله‌دی:
«ـ درویش، اته‌گینی آچ!»
درویش دئدی:
«ـ پالتاریم وارکی، اته‌گیم اؤلسون؟!»
درویشین بئله یازیق وضعیتینی و ظریف طبیعتی‌نی گؤره‌ن حؤکمدارین اؤنا حددن آرتیق رحمی گلدی. اؤ، قیزیل کیسه‌سی‌نین اؤستؤنه بیر خلعت ده قؤیوب، درویشه وئردی. لاکین

چۏخ چکمه‌دی کی، درویش پولو خرجله‌دی. خلعتی ده ساتېب یئدی و یئنه بخشش امیدی ایله حۏکمدارېن یانېنا قایېتدې.

بئیت

آزاده کسلرین الی بۏش اۏلار،
قلبیرده سو قالماز، عاشېقدا قرار.

حۏکمدارېن سۏز دینلمه‌گه مئیلی اۏلمادېغې واخت درویشین گلدیگینی اۏنا خبر وئردیلر. حیدّتله‌نیب، قاش‌قاباغېنې تۏکدۆ. بونا گۏره عاغېللې آداملار دئییبلر کی، حۏکدارلارېن غضبیندن احتیاط ائتمک لازېمدېر. چۆنکۆ حۏکمدارلار اۏلکه‌نین بۏیۆک مساله‌لری ایله مشغول اۏلدوقلارېندان قارا جاماعاتېن هایېنا قالمازلار.

شئعر

هر کیم گۏزله‌مه‌سه واختې، فۆرصتی،
اۏنا حرام اۏلار شاهېن نعمتی.
هر زامان سۏزۆنۆن بیل مقامې‌نې،
بۏش سۏزله محو ائتمه احترامې‌نې.

حۏکمدار دئدی:«ـ اۏ قده‌ر دۏولتی آز بیر واختدا داغېدېب تلف ائدن بو حیاسېز، اسرافچې گدانې بورادان قوْوون! دۏولت خالقېن مالېدېر. کۏمک یۏخسوللار اۆچۆندۆر، اسرافچېلار اۆچۆن دگیل.

بئیت

آخماق اگر یاندېرارسا شمعینی گۆندۆز چاغې،
گئجه واختې شمع‌سیز قالار، ظۆلمت اۏلار اۏتاغې.»

عاغېللې وزیرلردن بیری سۏزه قارېشېب دئدی:«ـ ای حۏکمدار! منجه بئله آداملارا خرجلیگی آز ـ آز وئرمک یاخشې‌دېر کی، بیردن اسراف ائتمه‌سینلر. جزالاندېرماق مسأله‌سینه گلدیکجه ایسه، امرینیز اۏنو تربیت‌لندیرمک مقصدی ایله اۏلسادا، بعضیلری بونو سیزین

سخاوت‌سیزلیگی‌نیزه یازارلار. بوندان علاوه، امیدوار ائتدیگینیز آدامى یئنی‌دن ناامید ائدیب کؤنلۆنۆ سىندىرماق کرامتی‌نیزه یاراشماز.

بئیت

طمعکارا اؤز قاپىنى چالىش آچما هئچ زامان،
آچدىنسا بیل، بیرده اونو باغلاماق اؤلماز آسان.

شئعر

کیم گؤرمۆش دۆنیادا حجاز تشنه‌سی،
شور سویون یانىندا یورد سالار یاشار؟
لاکین هاردا شیرین بیر بولاق اۏلسا،
اینسان، قوش قارىنجا اورا توپلاشار. »

۱٤ . حئکایت

کئچمیش حؤکمدارلاردان بیری اؤلکه‌نی اداره ائتمک ایشینده باجارىقسىز اۏلوب، قۏشونا یاخشى فیکیر وئرمیردی. گۆنلرین بیرینده اؤلکه‌یه گۆجلۆ بیر دۆشمن باسقىن ائتدی. عسکرلر حؤکمداردان اۆز دؤنده‌ریب، دۆشمنه قارشى ووروشماقدان بۏیون قاچىردىلار.

بئیت

عسکره خزینه قىیماسا سولطان،
اۏ دا ال قىلىنجا آتماز هئچ زامان.

حؤکمدارا صداقت‌سیزلیک گؤسترنلردن بیریسی منیم‌له دۆست ایدی. اۏنو دانلایىب دئدی:

«ـ ایللر بۏیو خیدمت ائتدیگین و نعمتیندن فایدالاندىغىن شخصین وضعیّتی آزاجىق دگیشنده اوندان اۆز چئویرمک ـ صداقتسیزلیک، نان کۆرلوق و آلچاقلىقدىر.»

دۆستوم دئدی:

«ـ انصاف ائتسه‌ن، عۆذرۆمۆ قبول ائده‌رسه‌ن، چۆنکۆ آتىم آرپاسىزلىقدان بوخودا، چولو ایسه قۏنشو یانىندا گیرووودا ایدی. بیرده کی، دۆیۆشچۆیه پولونو اسیرگه‌ین حؤکمدارا جانى فدا ائتمک اۏلماز!

بئیت

سن عسکره قېزېل وئرسه‌ن، او دۆشمنه مئیدان آچار،
سن قېزېلې اسیرگه‌سن، باش گؤتۆرۆب اوزاق قاچار.

بئیت

اگر قارنې توخ اۆلارسا، هجوم ائدر پهلوان،
اگر قارنې بۏش اۆلارسا، گئری قاچار دورمادان.»

۱۵ . حئکایت

بیر وزیر ایشدن چېخارېلېب، سارایدان قووولدو. او، ترک دۆنیا اۆلوب، درویشلره قوشولدو. آز کئچمه‌دی کی، درویشلرین صحبتی اونا تأثیر ائتدی. او دا هر جۆر قایغېنې اونوتدو. بیر گۆن حؤکمدار یئنی‌دن اونا مرحمت گؤسته‌ریب خیدمته چاغېردې. او ایسه حؤکمدارېن چاغېرېشېنې رد ائدیب دئدی:«ـ عاغېللې آداملارېن عقیده‌سینجه: صحرادا قول اۆلماق، سارایا قوللوق ائتمک‌دن یاخشې‌دېر.

شئعر

قناعت کۆنجۆنده اۆتوران کسلر،
نا اهلین و ایتین دیلینی کسه‌ر.
قلمی سېندېرېب کاغېذ جېرانلار،
غئیبتچی کسلردن یاخا قورتارار.»

حؤکمدار اصرار ائتدی:«ـ اؤلکه‌نین ایشلرینی لایېقېنجا یئرینه یئتیرمک اۆچۆن بیزه عاغېللې، استعدادلې آدام لازېمدېر.»

وزیر دئدی:«ـ ای حؤکمدار! عاغېللېغېن ائله اصل علامتی اۆلدور کی، بو کیمی ایشلری عهده‌نه گؤتۆرمه‌یه‌سن.

بئیت

شرفلیدیر هما قوشو بۆتۆن قوشلاردان البت،

سؤمؤک یئییر، چؤنکؤ وئرمیر بیر جانلیا اذیّت.

ضرب‌المثل

چؤل پیشیگینه دئدیلر: «ـ نه اؤچؤن همیشه شیرین دالینجا گزیرسن؟»جاواب وئردی:«ـ اووِلادیغی شیکارین تؤر ـ تؤکؤنتؤسؤنؤ یئییب، آج قارنیمی دویوروب و اونون هئیبتی سایه‌سینده اؤزؤمؤ دؤشمن‌دن قورویورام.»

سوروشدولار:«ـ ایندی کی، کؤلگه‌سینده دؤلانیر، نعمتینه شؤکؤر ائدیرسن، بس نه اؤچؤن چوخ یاخینلاشمیرسان کی، اونون صداقتلی خادیملری سیراسینا کئچه‌سن؟»

دئدی:«ـ آخی غضبیندن ده آرخایین دئییله‌م.

بئیت

یؤز ایل آتش‌پرست تونقال یاندیرار،

ایچینه بیر دفعه دؤشه‌ن تک یانار.»

سارای خادیمی بعضاً قیزیل آلارسا، بعضاً ده باش وئره‌ر.فیلسوفلار دئمیشلر:«ـ حؤکمدارلارین دائیماً دگیشیله‌ن خاصیتلریندن قورخماق لازیمدیر، چؤنکؤ بعضاً سالامدان حیدّتلنه‌ر، بعضاً سؤیؤشدن خوشلانیب خلعت وئره‌رلر.

بیرده دئییبلر کی، حددن آرتیق ظرافت ائتمک ندیملر اؤچؤن هؤنر، عالیملر اؤچؤن قصوردور.

بئیت

اؤز قدرینی سن یاخشی بیل، ووقارینی وورما یئره،

قوی معناسیز ظرافتلر قیسمت اولسون ندیملره.»

۱۶ . حئکایت

بیر گؤن دوستلاریمدان بیری یانیما گلیب حیاتی‌نین اوغورسوزلوغوندان شیکایت‌لنه‌رک دئدی:

«ـ عائیله‌م چوْخ، گلیریم یوْخ، یوْخسوللوق دردینه ده تاب گتیره بیلمیرم. دفعه‌لرله بو فیکره دۆشمۆشم کی، باش گؤتۆرۆب اؤزگه ویلایته گئدیم، اوْرادا نئجه یاشاسام، نه یاخشی‌می بیلن اوْلار، نه پیسیمی.

بئیت

چوْخ آج یاتمیش، لاکین اوْنو بیلمه‌میشدیر بیر اینسان،
چوْخ اؤله‌نین باشی اۆسته تاپیلمامیش آغلایان.

یئنه دۆشمنین طعنه‌سیندن قوْرخوب دۆشۆنمۆشم کی، منی دالدا داغا قوْیارلار. عائیله‌م حاققیندا گؤسته‌ردیگیم سعیی نامردلیک حساب ائدیب، دئیرلر:

شئعر

بیرجه سن اوْ نانجیبه نظر سال،
گؤلمه‌یه‌جک بختی اوْنون اۆزۆنه.
تک اؤزۆنه آسوده‌لیک دۆشۆنۆر،
عائیله‌نی سالیر چؤلۆن دۆزۆنه.

سنه معلومدور کی، محاسبات علمیندن آزاجیق باشیم چیخیر. اگر سنین حؤرمتین خاطیرینه، منه بیر ایش وئرسه‌لر، اۆره‌گیم راحات اوْلار، نه قده‌ر عؤمرۆم وار سنه منتّدار اوْلارام.»

دئدیم:«ـ قارداشیم، شاه سارایینداخیدمت ائتمه‌گین ایکی باشی وار: امید و قوْرخو، یعنی بیر طرفدن چؤره‌ک، دیگر طرفدن جان قوْرخوسو.

چؤره‌ک امیدیله جانی قوْرخویا سالماق ایسه عاغیللی آداملارین ایشی دگیل.»

شئعر

هئچ بیر شئی اوْلمایانا دئمزلر،
«توْرپاق و باغ وئرگی‌سی وئر دارغایا!»
یا غصه‌یه، غمه، دردە راضی اوْل،
یا دا پای وئر جیگرینی قارغایا.

دۏستوم اصرار ائتدی:«ـ سؤزلرین ایسته‌گیمه موافق، سؤوالېما مطابق اۏلمادې. یالنېز خیانتکارلار سورغو ـ سؤوالدان قۏرخار.

بئیت

دۆزلۆگۆ چوٚخ سئوەر طالعی یازان،
گؤرمه‌دیم دۆز یۏلدا یۏلونو آزان.

فیلسوفلار دئمیشلر:«دؤرد آدامېن دؤرد آدامدان خۏشو گلمز: قولدورون ـ سۆلطاندان، اۏغرونون ـ قاروولچودان، عیاشېن ـ خبرچی‌دن و فاحیشه‌نین ـ دارغادان. حق ـ حسابې دۆز اۏلانېن حساب وئرمکدن نه قۏرخوسو!»

شئعر

دۆشمنی سن عاجیز ائتمک ایسته‌سن،
ایشینده هئچ اسراف ائلمه زنهار.
سن تمیز حیات سۆر، کیمسه‌دن قۏرخما،
کی، داشا چېرپېلار ناتمیز پالتار.»

دئدیم:«ـ سنین حئکایتین تۆلکۆنۆن احوالاتېنا اۏخشایېر. بیر گۆن گؤردۆلر کی، تۆلکۆ اؤزۆنۆ ایتیرمیش حالدا قاچېر، اؤزۆنۆ اۏرا ـ بورا وورور، گاه یېخېلېر، گاه دورور. بیر نفر سۏروشدو:«ـ نه اۏلوب کی، بئله قۏرخویا دۆشۆبسن؟» تۆلکۆ دئدی:«ـ ائشیتمیشم کی، دوه‌نی بئعارا آپارېرلار.»

سۏروشان دئدی:«ـ آی آخماق، دوه ایله سنین نه علاقه‌ن، هئچ سن دوه‌یه اۏخشایېرسانمې؟»

دئدی:«ـ سوس! اگر پاخېللار غرضله دئسه‌لر کی، دوه‌دیر، منی ده توتوب آپارارلار. اۏندا کیم دردیمه قالېب، جان یاندېراجاق و منیم تۆلکۆلۆگۆمۆ ثبوت ائده‌جک؟ ائشیتمه‌میسن کی، دئییبلر:تۆلکۆ تۆلکۆلۆگۆن ثبوت ائدینجه، دری‌سینی بوغازېندان چېخاردارلار؟!

سن عاغېللې، دۆز و اعتبارلې آدامسان. لاکین پاخېللار پۆسقودا، دۆشمنلر ایسه کۆنجده گیزلنمیشلر. اۏنلار گؤزله‌ییرلر کی، ایمکان تاپجاق سنین یاخشې صیفتلرینی شاهېن

قارشېسېندا پیس قلمه وئرسینلر و اونون سنه غضبی توتسون. بئله بیر حال باش وئره‌رسه، کیمین دانېشماغا جرئتی چاتار کی سنی مدافعه ائتسین؟ مصلحت گؤردؤم کی، آزا قناعت ائدیب رئیس‌لیک فیکریندن داشېناسان.»

بئیت

دنیزدن چوخ خئیر اؤلسا دا حاصیل،
شبهه‌سیز یاخشي‌دېر یئنه ده ساحیل.

دوستوم بو سؤزلری ائشیتجک حیرصلندی. اؤزؤنؤ چئویریب آغېر سؤزلر دئمه‌یه باشلادي و دئدی:

«ـ سن نه دانېشېرسان، عاغېللي ـ دؤشؤنجه‌لی آدام بئله سؤزلر دئیه‌رمی؟ آتالار دوغرو دئمیشلر:«دوست دار گؤنده بیلینه‌ر. سؤفره باشېندا دؤشمن ده دوست گؤرؤنه‌ر.»

شئعر

اؤنا دوست دئمه کی، سؤفره باشېندا،
دئیه:«ـ قارداشېن دا، دوستون دا منم.»
اؤنا دوست دئیه‌رم کی، چتین گؤنده،
دوستون آرخاسېندا دایانا مؤحکم.»

دوستومون آچېقلاندېغېني و نصیحتی‌می غرض ساندېغي‌ني گؤردؤکده صاحیب دیوانېن یانېنا گئتدیم. چوخدان بری یاخېن اؤلدوغوموزا گؤره دوستومون احوالي‌ني اؤنا ناغېل ائتدیم. لیاقتلی و صداقتلی اؤلدوغونو سؤیله‌دیم. نهایت، دوستومو کیچیک بیر وظیفه‌یه تعیین ائتدیلر.

بیر مدت همین وظیفه‌ده ایشله‌دیکدن سونرا دؤز و باجارېقلي اؤلدوغونو گؤرؤب بگه‌ندیلر، داها یؤکسک بیر وظیفه‌یه تعیین ائتدیلر.

بئله‌لیکله، گئتدیکجه اونون طالع اولدوزو یؤکسلدی، نهایت ایسته‌دیگی ان یؤکسک مرتبه‌یه چاتدي، حؤکمدارېن رغبتی‌نی قازاناراق، اونون ان یاخېن خیدمت‌چیلریندن بیری اؤلدو. کئفی‌نین کؤکلؤگؤندن خبردار اؤلدوقدا سئوینیب دئدیم:

بئیت

«ـ دارېخما ایش گؤرۆنسه بیر قارانلېق قویودا،
چۆنکۆ قارانلېقدادېر او دیریلیک سویو دا.

بئیت

قارداشېم، غم چکیب ائتمه آه و زار،
آللاهېن چوخ گیزلی مرحمتی وار.

بئیت

زمانه دردیندن چکمه غم، کدەر،
صبر آجې اولسادا، شیرین بار وئرەر.»

تصادفاً من بیر نئچه دۆستوملا سفره گئتمەلی اولدوم. مکّەدن قایېداندا همین دۆستوم منی قارشېلاماغا گلدی. درحال دویدوم کی، ایشدن چېخارېبلار. چۆنکۆ دؤولت آداملارې آنجاق ایشدن چېخارېلدېقلارې زامان دۆستو آختارماغا واخت تاپا بیلرلر.

شئعر

وظیفه باشېندا، باخت گۆلن زامان،
دۆستلارېن اۆزۆنه باخماز بیرجه آن.
کاسېبلېق، چتینلیک اۆز وئرەن دمدمه،
دۆستونا سؤیلەیر دردینی همان.

اۆزۆنده غم نیشانەسی، قیافەسینده کدەر ایفادەسی گؤرۆب سۆروشدوم کی، بو نه حالدېر؟ دئدی:

«ـ نئجه کی، دئمیشدیم، ائله ده اولدو. بعضی آداملار پاخېللېق ائدیب، منی خیانتکارلېقدا اتهام ائتدیلر. حؤکمدار ایسه ایشین نه یئرده اولدوغونو آیدېنلاشدېرماق اۆچۆن سعی گؤستەرمەدی. قدیمکی دۆستلارېم، صمیمی یولداشلارېم دا کئچمیش صداقتی اونوداراق حقیقتی دئمکدن چکیندیلر.

شئعر

وظیفه باشېندا اۆلان کسلرله،
هامې سؤیله‌یەر: مرحبا، آفرین.
وظیفه باشېندان سالان تک فلک،
باشېندان باسارلار، اۆره‌کلرده کین.

خلاصه، جور به جور ایشکنجه‌لره معروض قالدېم. نهایت بو هفته حجّه گئده‌نلرین ساغ ـ سالامات قایېتمالارې مناسبتیله منی حبس‌دن آزاد ائتدیلر و یالنېز آتادان قالان میراثې گئری وئردیلر.»

دئدیم:«ـ او زامان سؤزۆمۆ قبول ائتمه‌دین، حؤکمدارلارا خیدمت ائتمک دنیز سفری کیمی‌دیر، هم قورخوسو وار، هم فایداسې. یا خزینه تاپارسان، یا دنیزده باتارسان.

بئیت

یا خواجه باغرېنا باسار سیم و زر،
یا دنیز خواجه‌نی بیر گۆن غرق ائدر.»

بوندان آرتېق اونو دانلاماغې، یارالې کؤنلۆنه دوز سپیب یئنی‌دن سېزېلداتماغې روا گؤرمه‌دیم. سؤزۆمۆ بو ایکی بئیتله مختصر ائتدیم:

شئعر

بیلمیردین، نصیحت دینله‌مه‌ینده،
نهایت آیاغېن دۆشه‌جک بنده؟
عقرب یوواسېنا بارماق اوزاتما،
اگر آغرېسېنا تاب یوْخسا سنده!

۱۷ . حئکایت

درویشلردن، بیر نئچه‌سی منیمله دوْست ایدی. اۆنلار ظاهراً تمیز آداملار ایدیلر. بونا گؤره ده بؤیۆک منصب صاحیبلریندن بیری اۆنلارا حددن آرتېق ایناناراق، هره‌سی‌نی بیر وظیفه‌یه تعیین ائتمیشدی.

بیر گۆن اۏنلارېن بیریندن درویشه یاراشمایان بیر حرکت باش وئردی. منصب صاحیبی هامېمېزدان شبهه‌لنمگه باشلادې و بئله‌لیکله بازارېمېز کاسادلاشدې. یۏلداشلارېن ایشینی بیر ته‌هر یئنی‌دن برقرار ائتمک اۆچۆن منصب صاحیبی‌نین یانېنا گئتدیم. قاپې‌چې بد اۆز گؤستریب اوّل منی ایچه‌ری بوراخمادې. من اۏندا گۆناه گؤرمه‌دیم. چۆنکۆ مثل وار دئیه‌رلر:

شئعر

امیرین، وزیرین و حؤکمدارېن،

سبب‌سیز دؤلاشما اطرافېندا سن.

دربان دا، کؤپک ده غریبی توتار،

بیریسی یاخادان، بیری اته‌کدن.

حؤکمدار منیم گؤزله‌دیگیمی بیله‌ن کیمی، درحال منی ایچه‌ری آپارتدېرېب حؤرمتله یوخارې باشدا یئر گؤسته‌ردی، لاکین من تواضع‌کارلېقلا آشاغې باشا کئچیب دئدیم:

بئیت

«ـ نه اۏلار قۆی اۏلوم سنه بیر بنده،

بنده‌لر صفینده اۏتوروم من ده.»

دئدی:

«ـ آللاه ائله‌مه‌سین، بو نه سؤزدور؟

بئیت

اۏتورسان گؤزلریم اۆزه‌رینده سن،

نازی‌نی چکه‌رم کی، نازنین سن.»

خلاصه، اۏتوروب هر طرفدن دانېشدېق، نهایت یۏلداشلارېن آغېر یاشایېشېندان سؤز آچېب دئدیم:

شئعر

«ـ نه گؤردۆ کی، نعمت وئره‌ن بؤیۆک سولطان،

باخېر غضبله بیزه، دیندیریر ملامتله.

خدا اۆچۆن یاراشار لۆطف و مرحمت دائیم،
گۆناه گۆره‌نده بئله لۆطف ائدر کرامتله.»

بو سؤز حؤکمدارا چوٛخ خوٛش گلدی، دوٛستلارېمېن مادی وضعیتی‌نی قاباقکی کیمی برپا ائتمه‌گی، بوٛش کئچه‌ن گۆنلرین ده امه‌ک حققی‌نین وئریلمه‌سی‌نی امر ائتدی. مینتدارلېغېمې بیلدیردیم، واختې‌نې آلماغا جسارت ائتدیگیم اۆچۆن عۆذر ایسته‌دیم و تعظیم ائدرک چېخاندا دئدیم:

شئعر

«ـ کعبه نیاز قیبله‌سیدیر، اوٛنا گؤره اهالې،
زیارته گله‌ر اوٛنا اوزاق ـ اوزاق یوٛللاردان.
سن ده گره‌ک چوٛخ دؤزه‌سن وئردیگیمیز زحمته،
چۆنکۆ بارسېز بیر آغاجا داش آتمازلار هئچ زامان.»

۱۸. حئکایت

بیر شاهزاده‌یه آتاسېندان چوٛخلو میراث قالدې. او، الی آچېقلېق و سخاوت گؤسته‌ره‌رک، اسیرگمه‌دن قوٛشونا و جماعاتا بخششلر وئرمه‌گه باشلادې.

بئیت

ایگله‌سن دویمازسان عطرینی اوٛدون،
یاناندا عطرینی دویارسان اوٛنون.
بؤیۆکلۆک آختارسان، گؤستر سخاوت،
کی، توٛخوم اکمه سن، آلمازسان نعمت.

بیر گۆن نادان یوٛلداشلارېندان بیری اوٛنا اؤیۆد نصیحت وئریب دئدی:

«ـ کئچمیش حؤکمدارلار بو قده‌ر مال ـ دؤولتی سعی، زحمتله توٛپلاییب یامان گۆن اۆچۆن ییغمېشلار. بیلمه‌لیسن کی، قاباقدا بیر چوٛخ حادثه‌لر گؤزله‌نیلیر، آرخادا ایسه دۆشمنلر گیزله‌نیر. بو قده‌ر اسراف دۆزگۆن دگیلدیر، چۆنکۆ لازېم اوٛلان واختدا پوٛلا ال چاتماز.

شئعر

خزینه بخش ائتسن رعیّته سن،
هر کنده پای دۆشەر بیر دۆگۆ قدەر.
هر کس‌دن بیر آرپا گۆمۆش توپلاسان،
پایېنا هر گۆن بیر خزینه دۆشەر.»

بو سؤز شاهزادەنین خؤشونا گلمەدی، اؤنا آجېقلانېب دئدی:«ـ آللاه بو مال ـ دؤولتی اؤنا گؤره منه وئریبدیر کی، هم اؤزۆم یئیەم هم ده باشقالارېنا باغېشلایام، نه اینکی گؤزەتچی اؤلوب قورویام.

بئیت

بؤیۆکلۆک ایستەسن خالقا بخشش وئر،
سن، توخوم سپمەسن، نه بیتیرەر یئر؟

بئیت

قارون بئله قېرخ خزنەده وئردی جان،
یاخشې آدلا یاشادې **نوشیروان**. »

۱۹ . حئکایت

ناغېل ائدیرلر کی ، بیر گۆن عدالتی **انوشیروان** اۆچۆن اؤولاقدا کباب پیشیریردیلر. لاکین دوز یوْخ ایدی. دوز اۆچۆن کنده بیر آدام گؤندەرمک لازېم گلدی. **نوشیروان** اؤنا دئدی:

«ـ دوزو زوْرلا دگیل، پوللا آل کی، کند خارابا قالماسېن.»

سوْروشدولار:

«ـ آزاجېق دوزلا کند نئجه خرابا قالار؟»

انوشیران جاواب وئردی:«ـ ظۆلم دۆنیادا اوّلجه آز ایدی، سوْنرا هر گلن اؤنا بیر آز آرتېردې، نهایت اینديکی حدده گلیب چاتدې.

شئعر

شاه رعیته باغیندان بیر آلما درسه همن،
نؤکرلری چیخارار آغاجلاری کؤکۆندن.
بئش یومورتا آلیب شاه ظۆلم ائیله‌ین زاماندا،
قوشونو مین تۆیوغو شیشه چکه‌ر بیر آندا.»

۲۰ . حئکایت

ائشیتمیشم کی، نادان وزیر سولطانین خزینه‌سی‌نی دوْلدورماق اۆچۆن جاماعاتین وار ـ دؤولتی‌نی الیندن آلارمیش. گؤرۆنۆر اوْ، آتالارین بو سؤزۆندن خبرسیزمیش:

«ـ هر کیم خالقا ظۆلم ائدیب بؤیۆک و عزیز آللاها عاصی اوْلسا، آللاه دا همین خالقی اوْنون اۆزه‌رینه قالدیریب،کؤکۆنۆ یئر اۆزۆندن کسه‌ر.

بئیت

آتش‌دن داها دا بتر یاندیرار،
مظلومون اۆره‌کدن چکدیگی آهلار.»

دئییرلر حئیوانلارین ان عظمتلی‌سی شیر، ان آلچاغی ائشکدیر. لاکین هامی تصدیق ائدر کی، یۆک داشییان ائشک، آدام اوْلدۆرن شیردن یاخشی‌دیر.

شئعر

ائششک کی، دئییرلر چوْخ ناتمیزدیر،
یۆک چکیر، بونونچۆن خالقا عزیزدیر.
زحمت‌کش، اؤکۆزله، یۆک چکن ائششک،
بدخواه اینسانلاردان یاخشی‌دیر بی‌شک.

یئنه نادان وزیرین ناغیلینا قاییداق. تصادفاً سولطان وزیرین بعضی یاراماز ایشلریندن خبردار اوْلدو. ائله بیلمه کی، قان یئرده قالار. سولطان وزیری جزالاندیریب جور به جور اذیّتلرله اوْلدۆرتدۆ.

شئعر

سولطانېن ایسته‌گی یئرینه یئتمز،
خالقې‌نېن حالېنا قالماسا اگر.
ایسته‌رسن کی آللاه سنی اوجالتسېن،
آللاهېن خالقېنا مرحمت گؤسته‌ر.

بئله دئیه‌رلر کی، سیتم‌دیده‌لردن بیری وزیرین باشې اۆستۆنه گلیب، اۏنا نئجه جزا وئریلدیگینی مشاهیده ائدیب دئییردی:

شئعر

«ـ بعضی آرخالانېب اۏز قۏل گۆجۆنه،
خالقېن وار ـ یۏخونو الیندن آلار.
لاکین اۏ دۏلسادا سیوری بیر سۆمۆک.
گؤبک ده بند آلېب، قارنې پارچالار.

بئیت

خالقېنا ظۆلم ائدن ظالېم دۆنیادا،
همیشه لعنت‌له سالېنار یادا.»

۲۱ . حئکایت

ناغېل ائدیرلر کی، بیر مردم آزار حربچی، رحمدل بیر درویشین باشېنا داش ووردو. درویش انتقام آلا بیلمه‌دیگی اۆچۆن داشې گؤتۆرۆب ساخلادې.

بیر گۆن حؤکمدار همان حربچیه غضب‌لنه‌رک اۏنو قویویا سالدې. درویش قویونون باشېنا گلیب ساخلادېغې داشې اۏنون باشېنا چېرپدې. حربچی سۏروشدو:

«ـ سن کیمسه‌ن، منی نییه داشلا ووررورسان؟»

درویش دئدی:

«ـ من همان آدامام کی، بو داشې سن فیلان تاریخده منیم باشېما وورموشدون.»

«ـ ایندیه قده‌ر بس هاردایدېن؟»

«ـ خیدمتده اۆلدوغون زامان حیدّتیندن قورخوردوم. ایندی ایسه سنی قویودا گۆرۆب، آجېغي‌مي چېخماغا فۆرصت تاپدېم.

شئعر

هر اجلافا اۆلسا اگر بختی یار،
فاضیل آدام سکوت ائدر ایختیار.
یۆخوندورسا ایتی دیرناق و پنجه‌ن،
وحشیلرله هئچ ووروشا گیرمه سن.
هر کیم پولاد قولا دورسا مقابیل،
او، اۆز لطیف قوللارېني ازه‌ر، بیل.
گۆزله، فلک اونو یېخان زاماندا،
دۆست کامېنجا از باشي‌نې بیر آندا.»

۲۲. حئکایت

کئچمیش حۆکمدارلاردان بیری ائله بیر درده دۆشدۆ کی، آدېني چکمه‌سک یاخشي‌دېر. بۆتۆن حکیملر بئله نتیجه‌یه گلدیلر کی، بو دردین درماني آنجاق فیلان خاصیتلره مالیک آدامېن اۆدۆ اۆلا بیلر. حۆکمدار بئله آدامي تاپماغي امر ائتدی. بیر کندلی اوغلونو تاپدېلار کی، حکیملرین دئدیگی خاصیتلرین حامېسي اوندا وار ایدی.

حۆکمدار اوغلانېن آتاسي‌نې چاغېرتدېردې. چۆخلو مال و پول وئریب اونلاري راضی سالدې. قاضی‌دا شرعاً حۆکم وئردی کی، حۆکمدارېن ساغلام‌لېغي‌نې قوروماق اۆچۆن بیر کندلی‌نی اۆلدۆرمک اۆلار. نهایت جلاد حاضېر اۆلوب اوغلانېن باشي‌نې کسمک ایسته‌دی. اوغلان گۆلۆمسه‌یه‌رک باشي‌نې گۆیه قالدېرېب، نه ایسه دۆداق آلتي دانېشماغا باشلادې. حۆکمدار اوغلاندان نه اۆچۆن گۆلدۆگۆنۆ سۆروشدو. اوغلان دئدی:

«ـ ای حۆکمدار، اۆولاد آتا ـ آناسېنا آرخالانار، شیکایتچی قاضي یانېنا گئده‌ر. حۆکمداردان آمان دیلرلر. ایندی آتا ـ آنام منی دۆنیا مالېنا ساتېب. جلاد الینه وئردی، قاضی اۆلۆم حۆکمۆنۆ یازدې. حۆکمدار ایسه اۆز سلامتلیگینی منیم اۆلۆمۆمده گۆردۆ. عزیز و بۆیۆک آللاه‌دان باشقا منیم هئچ بیر پناهېم یۆخدور.

بئیت

من کیمه ائیله‌ییم سندن شیکایت،
اؤزۆن باخ دردیمه، گؤسته‌ر عدالت.»

حؤکمدار اوغلانین سؤزۆندن متأثّر اولوب، گؤزۆ یاشاردی، دئدی:
«ـ بیر گۆناهسیزین قانی‌نی تؤکمک‌دنسه، منیم هلاک اولماغیم یاخشی‌دیر.»
سونرا اوغلانی باغرینا باسیب، اۆز ـ گؤزۆندن اؤپدۆ. سای‌سیز ـ حساب‌سیز بخشش وئریب آزاد ائتدی. دئییرلر کی، حؤکمدار همان هفته ایچینده خسته‌لیک‌دن شفا تاپدی.

شئعر

نیل چایی‌نین ساحیلینده بیر فیلبان،
اهالی‌یه سؤیله‌ییردی بیر زامان:
«ـ آیاغی‌نین آلتدا نه‌سه قارینجا،
سن ده اوسان فیل آیاغی آلتیندا».

۲۳ . حئکایت

عمرولیثین قوللاریندان بیری قاچمیشدی. دالینجا آدام سالدیلار. نهایت، اونو تاپیب گتیردیلر. وزیرین اونا قارشی عداوتی وار ایدی. «باشقا قوللار عیبرت آلیب، قاچماسینلار» دئیه او ، قولو اؤلدۆرمک اۆچۆن گؤسته‌ریش وئردی. یازیق قول **عمرولیث** ـه باش اگیب دئدی:

بئیت

«ـ قبول‌دور خوشونا گلن درد و غم،
فرمان سنین‌کی‌دیر، عاجیز بنده‌نم.»

سونرا سؤزۆنه داوام ائدیب دئدی:
«ـ لاکین بو خانه‌دانین چؤره‌گی ایله بؤیودۆگۆمه گؤره، ایسته‌میرم کی، ناحق قانیم بؤینونوزدا قالسین. ایجازه وئرین من بو وزیری اؤلدۆرۆم، سیزده اونون قانین آلماق اۆچۆن

منی اؤلدؤرؤن. بئله‌لیکله، تؤکدؤیؤنؤز قان ناحق اؤلماسین.» قولون سؤزؤ حؤکمدارین خوشونا گلدی، گؤلؤب وزیره دئدی:

«ـ نئجه مصلحت گؤرؤرسن؟»

وزیر دئدی:

«ـ ای بؤیؤک حؤکمدار، سیزی آند وئریره‌م رحمتلیک آتانیزین قبرینه، بو حیاسیزی آزاد ائدین، یوخسا منی ده بلایا سالار.

شئعر

ساپاندلی آداملا ووروشسان اگر،
باشینا دائیما سنین داش گله‌ر.
دؤشمنه بیرجه اوخ آتسان اگر سن،
جانینی هدف تک اوخلایار دؤشمن.»

۲٤ . حئکایت

زَوزه‌ن پادشاهی‌نین عالی‌جناب و خئیرخواه بیر خواجه‌سی واردی. ظاهیرده هامی یا حؤرمت ائدر، آرخادا هامی‌نین خئیرینه دانیشاردی. بیر گؤن تصادفاً اونون هانسی حرکتی‌سه شاهین خوشونا گلمه‌دی، امر ائله‌دی کی، مالی‌نی مصادره ائدیب، اؤزؤنه جزا وئرسینلر. لاکین اونا عذاب وئره‌سی اولان شاه مأمورلاری خواجه‌نین اوّلکی یاخشی‌لیغی‌نی اونوتمامیش، چوخ شئی‌ده اونا بورجلو اولدوقلارینی یاددان چیخارمامیشدیلار. اونا گؤره ضمانت مدّتینده دؤیؤب اذیت وئرمه‌گی، اینجیدیب مشقّت ائتمه‌گی روا گؤرمه‌دیلر. خوش دیندیریب ملایم رفتار ائتدیلر.

بئیت

ایسته‌سن دؤشمن اولا صلح ده دائیم سن ایله،
دالدا دا عئیب دئسه، اؤزده اونو تحسین ائت.
سؤز کی، آخیردا آغیزدان چیخاجاق اغیارین،
سؤزؤن آجی دیله‌مزسن دیلی‌نی شیرین ائت.

او، شاهین اتّهاملاري‌نین بعضی‌سی‌نی رد ائده بیلدی. لاکین یئرده قالانلاري اۆچۆن هله‌ده اۏتورمالي اۏلدو. قۏنشو شاهلاردان بیری‌سی اۏنا گیزلی مکتوب گؤنده‌ردی کی سیزین اؤلکه‌نین شاهي کیمی سنین بؤیۆک بیر شخصیتین قدری‌نی بیلمه‌ییب حؤرمتسیزلیک ائتدی. بو بیزه چۏخ آغیر گلدی. اگر سیز عالی‌جنابین ـ آللاه عاقبتی‌نیزی خئیر ائتسین ـ لۆطف ائدیب بیزیم طرفلره گلمه‌گه رأیی اۏلسا، خاطیری هر نه ایسته‌سه یئرینه یئتیریله‌جکدیر. بیزیم اؤلکه‌نین اعیان و اشرافي جوابي‌نیزي گؤزله‌ییر و سیزی گؤرمه‌گی قلبدن آرزو ائدیرلر.

خواجه مکتوبو آلجاق، قۏرخویا دۆشدو، عاقبتی دۆشۆندۆ و درحال ائله بیر جواب یازدي کی اله کئچسه زیاني ده‌گمه‌سین.

یاخین آداملاردان بیری بوندان خبر توتوب شاها دئدی کی، حبس بویوردوغون فیلان آدام قۏنشو شاهلارلا یازیشیر.

شاه غضبله‌نیب مکتوبو اله کئچیرمه‌گه امر ائتدی. قاصیدی توتوب مکتوبو اۏخودولار. یازیلمیشدي:« عالی ذاتینیزین وئردیگی قیمت لاییق اۏلدوغوموزدان چۏخدور، بویوردوقلاري تکلیفه گلدیکده ایسه، اۏنو قبول ائتمک بنده‌نیزه میسّر اۏلمایاجاقدیر. چۆنکۆ من بو خاندانین نعمتی ایله تربیت آلمیشام، بالاجا بیر مذمّت اۆستۆنده اؤز نعمت صاحیبینه وفاسیزلیق ائتمک اۏلماز، نئجه کی، دئییبلر:

بئیت

«ـ حاققیندا کرم ائتسه سنین اهل نجابت،
بیر عؤمر سنی اینجیده معذور حساب ائت.»

خواجه‌نین حقشناسلیغي شاهین خۏشونا، گلدی، انعام وئردی. خلعت باغیشلادي عؤذر ایسته‌ییب دئدی:

«ـ سهو ائتمیشم، ناحق سنی اینجیتمیشم.»

خواجه دئدی:«ـ ای یئر شاهي، من بورادا سیزده بیر سهو گؤرمۆرم، قضانین امری بئله ایمیش. گره‌ک منیم باشیما بو ایش گله‌یمیش یاخشي کی، بو سیزین الینیزله اۏلدو، چۆنکۆ سیزین منیم بۏینومدا حققینیز واردیر.

شئعر

خالقدان بیلمه اگر زحمته دۆشدۆنسه بیر آز،
چۆنکۆ خالقدان نه اذیّت، نه رفاقت اوْلماز.
دۆشمنی، دوْستو خیلافدا یاشادان آللاه‌دیر.
اوْنلارین قلبینه حاکیم ده همان آللاه‌دیر.
دوْغرودور کی، هدفه آتسا کمان هر تیری،
بیلیک اهلی، اوْخ آتاندا گؤره‌جک تقصیری.»

۲۵ . حئکایت
بیر عجم شاهی حاققیندا ائشیتمیشم کی، اؤز آداملارینا بئله دئمیش:
«ـ فیلان کسین معاشینی ایکی قات آرتیرین. چۆنکۆ او ایشه یاناندیر، امره باخاندیر، باشقالاری ایسه عیش ـ عیشرته آلوده اوْلوب خیدمت گؤسترمکده کاهیللیق ائدیرلر.»
عاریفلردن بیری بونو ائشیتدی. دریندن بیر آه چکدی. دئدیلر«ـ نه اوْلدو؟» دئدی:
«ـ بنده‌لرین آللاه درگاهینداکی منزله‌سی ده بئله‌دیر.

شئعر

ایکی سحر گئده‌رسه شاه یانینا بیر نفر،
اۆچۆنجۆ گۆن یئنه ده شاهدان مرحمت گؤره‌ر.
امید واردیر درگاهدان قاییتمازلار ناامید،
آللاهینا ایخلاصلا عیبادت ائیله‌ینلر.

شئعر

بؤیۆکلۆک فرمانی قبولدا اوْلار،
فرمانی ترک ائدن چوْخ تئز قوْوولار.
هر بیر کس دۆزلۆگۆ ائیله‌سه عادت،
تاپار خیدمتینده بؤیۆک سعادت.»

۲٦ . حئکایت

ناغېل ائدیرلر کی، ظالېم بیر حاکیم زورلا یۏخسوللارېن اۏدونونو اوجوز قیمته آلېب، گۏجله وارلېلارا باها قیمته ساتارمېش. عاریفلردن بیری اۏنون حققینده بئله دئمیشدیر:

بئیت

«ـ ایلان سان‌مې، کیمی گۇرسن تئز چالېرسان اۏنو سن،

یا بایقوشسان هاردا اۏلسان داغېدېرسان تملدن؟!

شئعر

اگر گۏجۏن چاتېرسادا بیزلره،

چاتا بیلمز قادېر، بؤیۏک آللاها.

یئر اهلینه سن بئله زور گۆسترمه،

تا گؤیلره یۏکسلمه‌سین بد دوعا.»

حاکیم بونو ائشیتدیکده غضبله‌نیب همان آدامې جزالاندېردې. بیر گئجه مطبخ‌دن قېغېلجېم کئچیب اۏدون آنبارېنا دۆشدۆ. حاکیمین بۆتۆن وار ـ دؤولتی یاندې. اۏنو راحات اۏتاغې کۏل یاتاغېنا دؤندۆ. تصادفاً همین شخص اورادان کئچیردی. گؤردۆ کی حاکیم یاخېن آداملارېنا دئییر:

«ـ بیلمیرم بو اۏد منیم سارایېما هارادان دۆشدۆ؟»

عاریف آدام دئدی:«ـ یۏخسوللارېن اۏره‌گیندن یۏکسله‌ن آهېن اۏدوندان.

شئعر

یارالې اۏره‌کدن سن قورخ هر زامان،

کی یارا نهایت اۏلاجاق عیان.

تۏخونما اۏره‌گه، اۏنا ال وورما،

اونوتما، بیر آهلا داغېلار جهان.»

دئییرلر کی، **کیخسروون** تاجېندا یازېلمېشدې:

شئعر

«ـ اوزون ایللر، عؤمۆرلر، گلیب کئچر دۆنیادان،

تؤکؤلر اؤستؤمؤزه توربٓاغی چوٓخ ائللرین.
بابالاردان بیزلره قالان باغلار، بینالار،
کئچه‌جکدیر الینه گله‌جک نسیللرین.»

۲۷ . حئکایت
بیر آدام گؤله‌شمکده شؤهرت تاپمیشدی. او، اؤچ یؤز آلتمیش فند بیلیر، گؤنده بیر فندله گؤله‌شیردی. شاگیردلریندن بیرینه حؤسنِ رغبت بسله‌دیگینه گؤره اونا اؤچ یؤز اللی دؤققوز فند اؤیره‌تدی. آنجاق بیر فندی جور به جور بهانه‌لرله گئری سالیر، اؤیره‌تمیردی.

خلاصه، اوٓغلان گؤجده، اوستالیقدا ائله مشهور اوٓلدو کی، اوٓنون قاباغیندا هئچ کیم دایانا بیلمه‌دی. حتی ایش اوٓ یئره چاتدی کی، او ، بیر گؤن حؤکمدار حضوروندا لوٓوغالاناراق دئدی:

«ـ اوستام اوٓنا گؤره مندن اؤستؤندؤر کی، هم بؤیؤک، هم‌ده مربّیمدیر. یوٓخسا من گؤجده اوٓندان اسکیک دگیلم. اوستالیقدا دا اوٓنا برابرم.»

بو سؤز حؤکمدارین خوٓشونا گلمه‌دی. امر ائتدی، اوستا ایله شاگیرد گؤله‌شسینلر. هؤندؤر بیر یئر دؤزه‌لتدیلر، دؤولت باشچیلاری، سارای خادیملری و اؤلکه پهلوانلاری توٓپلاندیلار. اوٓغلان قیزمیش بیر فیل کیمی ائله بیر هئیبتله مئیدانا چیخدی کی، قاباغیندا قورغوشون داغ اوٓلسایدی یئریندن قوٓپاراردی. اوستا باشا دؤشدؤ کی، شاگیردی گؤجده اوٓندان اؤستؤندؤر. اوٓنا گؤره گیزلی ساخلادیغی فندله شاگیردی ایله گؤلشمه‌گه باشلادی. اوٓغلان اوٓنا گیریشه بیلمه‌ییب حیرصلندی. اوستا اوٓنو باشی اؤسته قالدیریب یئره ووردو. جاماعات ایچه‌ری‌سینده های ـ کوی قوٓپدو.

حؤکمدار اوستایا خلعت بخشش وئرمه‌گه امر ائله‌دی. سوٓنرا اوٓغلانا آجیقلانیب دانلادی کی:«ـ اؤز اوستادینا وفاسیز چیخدین و ائتدیگین ادّعانی‌دا باشا چاتدیرا بیلمه‌دین.»

اوٓغلان دئدی:«ـ دئمه‌ک، همین فندی بئله بیر گؤن اؤچؤن گیزله‌دیبمیش، زیره‌ک آداملار دئمیشلر:«دوٓستو اوٓ قدەر گؤجلندیرمه کی دؤشمن‌چیلیک فیکیرینه دؤشدؤکده بیر شئی ائده بیلسین!». ائشیتمه‌میسن‌می، اؤز شاگیردیندن جفا گؤرمؤش بیر مربّی نه دئیببدیر؟

شئعر

یا وفا اوٓلمامیش اؤزؤ دؤنیادا،

یا اؤنو هئچ کسه ائتمیر زمانه.
کیمه اؤیره‌تدیمسه اوخ آتماغې من،
آخېردا قلبیمی ائتدی نیشانه.»

۲۸ . حئکایت

ترک دؤنیا بیر درویش صحرادا تنها بیر گوشه‌ده اؤتورموشدو. بیر پادشاهېن یؤلو یانېندان دؤشدؤ. قناعت مؤلکؤنده اگله‌شن درویش اصلا اؤنا اعتنا ائتمه‌دن. بؤیؤک عادتینجه حؤکمدار بو اعتناسېزلېقدان حیدّتله‌نیب دئدی:

«ـ بو جېندېر گئیینن طایفا عینا حئیوان کیمی شئی‌دیر، نه انسیّت بیلیر، نه انسانیّت.»
وزیر درویشه یاخېنلاشېب سؤروشدو:

«ـ ای قؤجا، دؤنیا حؤکمدارې سنین یانېندان کئچیر، نه اؤچؤن باش اگیب نزاکت قایدالارېنې یئرینه یئتیرمیرسن؟»

درویش دئدی:

«ـ حؤکمدارا دئ کی، خیدمتی اؤ آدمدان اومسون کی، اؤنون شاهدان بیر گؤزه‌تلمه‌سی اؤلسون. اؤنو دا بیلمه‌لیسن کی، حؤکمدار رعیتی قورروماق اؤچؤندؤر. نه اینکی رعیّت ال باغلاییب اؤنون قاباغېندا قورروماق اؤچؤن.

شئعر

پادشاه یؤخسولون پاسبانېدېر،
نه قدەر اؤلسادا گؤجلؤ حؤکمران.
قؤیونلار چؤبانېن مالې دگیلدیر،
قؤیونا باخماقچېن قؤیولور چؤبان.

شئعر

بیریسی اؤلموشدور بو گؤن نامدار،
باشقاسې دؤیؤشده ائدیر آه و زار.
سن بیر آن صبر ائیله تا کی، بو تؤپراق،

اوداراق اؤنلارې ائتسین تار ـ مار.
اۏ زامان فرقلر قالخار آرادان،
بیلینمز کیم قولدور، کیمدیر حؤکمدار.
کیم آچسا اؤلؤنؤن قبرینی بیلمز،
بو یاتان فقیردیر، یادا بیر کیبار.»

حؤکمدار درویشین دۆغرو سؤزۆنۆ بگه‌نیب دئدی:«ـ مندن بیر شئی طلب ائت!» دئدی:«ـ ای حؤکمدار، سندن طلبیم بودور کی، بوندان آرتېق منه اذیت وئرمیه‌سن!»

حؤکمدار دئدی:«ـ منه بیر نصیحت ائت!»دئدی:

شئعر

«ـ قدرینی بیل الده وار ایکن نعمت،
کی، ال ـ ال دۆلانېر بو مال، بو دؤولت.»

۲۹ . حـئـکـا یـت

بیر وزیر **ذونّون مصری**نین یانېنا گئده‌رک دئدی:«ـ منه بیر خئیر ـ دوعا وئرین. گئجه ـ گۆندۆز شاه خیدمتینده قوللوق ائدیره‌م، بونا باخمایاراق اذیّت وئرمیه‌جگیندن آرخایېن دگیلم.»

ذونون آغلاییب دئدی:«ـ سن سولطاندان قۏرخدوغون قده‌ر من آللاه‌دان قۏرخسایدېم، اۏنون ان صادیق آداملارې موقعینه قالخمېش اۏلاردېم.

شئعر

راحاتلېق، اذیّت، امید و قۏرخو،
اۏلماسا یۏخسولون نه دردی واردې؟!
آللاهدان چکینیب قۏرخسایدې وزیر،
شاهدان چۏخ حؤرمته لایېق اۏلاردې.»

۳۰ . حـئـکـا یـت

بیر پادشاه گۆناهسېز بیر آدامېن اؤلدۆرۆلمه‌سینه امر ائتدی. گۆناهسېز دئدی:«ـ ای حۏکمدار، منه غضبله‌نیب اؤزۆنه زیان وورما، چۆنکۆ جزا بیر آندا قورتارار، قانېم ایسه ابدی اۏلاراق سنین بۏینوندا قالار.

شئعر

آجېلېق، شیرین‌لیک و یاخشې، یامان،
صحرادا کۆلک تک کئچدی دورمادان.
سیتمکار ساندې کی، ظۆلم ائتدی بیزه،
بیز دۏزدۆک، گۆناها باتدې اۏ نادان.»

حۏکمدار اۏنون نصیحتی‌نی بگه‌نیب اؤلۆمۆندن واز کئچدی.

۳۱ . حئکایت

بیر دفعه **نوشیروان**لا وزیرلر مهم بیر مسأله‌نی مذاکیره ائدیردیلر و هره‌سی اؤز فیکرینی دئییردی. شاه دا بیر فیکیر دئدی.

بزرگمهر ده شاهین فیکرینه قوْشولدو. گیزلینده **بزرگمهره** دئدیلر:«ـ شاهین فیکرینده نه مزیت گؤردوْن کی، اوْنو بو قده‌ر عاغیللی آداملارین سؤزوْندن اوْستوْن توتدون؟» دئدی:«ـ ایشین آخیری معلوم دگیل. اوْنا گؤره شاهین راییینه قوْشولدوم کی، دوْز چیخماسا طرفینی ساخلادیغیم اوْچوْن قفسیندن آزاد اوْلام.

شئعر

کیم شاهین سؤزوْنده چیخارتسا یالان،
یازار اؤز قتلینه الیله فرمان.
گوْندوْزه گئجه‌دیر دئسه شاه اگر،
گره‌کدیر دئسینلر بودور آی، اوْلکه‌ر.»

۳۲ . حئکایت

بیر فیریلداقچی ساچلارینی درویش کیمی هؤره‌رک حجدن گلنلره قوْشولوب بیر شه‌هره داخیل اوْلدو.

اوْ حاجیلارلا بیرلیکده سارایا گئدیب یازدیغی بیر قصیده‌نی حؤکمدارا تقدیم ائتدی. حؤکمدار باشقا شاعیرلر کیمی اوْنودا قبول ائتدی. حؤرمت گؤستریب چوْخلو بخشش وئردی. تصادفاً حؤکمدارین همن ایل دنیز سفریندن قاییتمیش یاخین آداملاریندان بیری حیله‌گر درویشی گؤروْب دئدی:

«ـ من بو آدامی قوربان بایرامی گوْنوْ بصره‌ده گؤرمؤشم. معلوم اوْلدو کی اوْ حاجی دگیلدیر.»

باشقا بیری‌سی دئدی:

«ـ اوْنون آتاسی ملطیه شهری مسیحیلریندندیر. بس بو جناب نئجه سیّد اوْلا بیلر؟»

اوْخودوغو شئعری ده **انوری**نین دیوانیندا تاپدیلار، حؤکمدار اوْنو بو قده‌ر یالان دانیشدیغینا گؤره دؤیوْب، قوْوماغی امر ائتدی. اوْ ایسه یالواریب دئدی:

«ـ بؤیۆک حؤکمدار، ایجازه وئر بیر سؤزده دئییم، دوغرو اولماسا نه جزا وئرسه‌نیز لاییقم.»
حؤکمدار دئدی:
«ـ نه سؤز دئیه‌جکسن؟»
دئدی:

شئعر

«ـ سنه قاتیق وئرسه بیر غریب اگر،
ایکی قاب سو اولار، بیر چؤمچه آیران.
دۆزۆنۆ ایسته‌سن، عرض ائدیم سیزه.
دۆنیا گۆرمۆشلر ده چوخ دئیه‌ر یالان.»

حؤکمداریِ گۆلمک توتوب دئدی:
«ـ عؤمرۆنده بوندان دوغرو سؤز دئمه‌میسن.» سونرا امر ائتدی هر نه ایسته‌ییرسه اونا وئریب خوشلوقلا یولا سالسینلار.

۳۳. حئکایت

ناغیل ائدیرلر کی، اؤز تابع‌لرینه رحم ائدن و یولداشلارینا خئیرخواه‌لیق گؤسترن بیر وزیر وار ایدی. تصادفاً بیر گۆن حؤکمدارین عضبینه معروض قالدیِ. دوستلاریِ اونو قورتارماغا چالیشدیلار. جزا مأمورلاریِ ملایم‌لیکله رفتار ائتدیلر، منصب صاحیبلری ایسه هر یئره اونون یاخشیِ خاصیتلریندن دانیشدیلار. نهایت حؤکمدار اونون تقصیریندن کئچدی. عاریف بیر شخص بو حادثه‌دن خبردار اولوب دئدی:

شئعر

«ـ دوستلارین قلبی‌نی قازانماق اۆچۆن،
آتا بوستانینیِ ساتسان یاخشیِ‌دیر.
خئیرخواه انسانین ایشی اوغروندا،
وار ـ یوخون سونونا چاتسان یاخشیِ‌دیر.
حتی پیسلره ده یاخشیِ‌لیق ائله.

ایته ده بیر سۆمۆک آتسان یاخشی‌دیر.»

۳٤ . حئکایت

هارون‌الرشیدین اوْغلانلاریندان بیری حیرصلنمیش حالدا آتاسی‌نین یانینا گلیب دئدی کی، فیلان سرهنگین اوْغلو آنامی سؤیدۆ. **هارون** دؤولت باشچیلاریندان سوروشدو:

«ـ بئله آدامین جزاسی نه‌دیر؟»

بیری اؤلدۆرمه‌گی، دیگری دیلی‌نی کسمه‌گی، اۆچۆنجۆسۆ ایسه قوْوماغی مصلحت گؤردۆ. **هارون** ایسه اوْغلونا مراجعت ائدیب دئدی:

«ـ اوْغلوم، مردلیک اوْدور کی، باغیشلایاسان. باغیشلایا بیلمه‌سن، سن ده اوْنون آناسی‌نی سؤی. لاکین ائله ائتمه کی انتقام حددینی آشسین. چۆنکۆ بئله اوْلدوقدا بیز متهّم اوْلاریق، او مدّعی.

شئعر

او آدام، مرد دگیل عاقیل یانیندا،
کی، قیزمیش فیللره اوْخویا مئیدان.
بلی، مرد اوْدور کی، دۆزلۆگۆ سئوه،
آجیقلی زاماندا دئمه‌گه هذیان.

شئعر

بیر نادان، عالیمه عئیب توتاندا،
او دؤزۆب دئدی: ای نقصان گؤستره‌ن!
چالیشیب منده چوْخ نقصان آختارما،
من قده‌ر بیلمزسن نقصانیمی سن.»

۳۵ . حئکایت

بیر نئچه بؤیۆک شخصلرله گمی‌ده اۏتورموشدوق کی بیردن آرخادان گله‌ن بیر قایېغېن چئویریلدیگینی گؤردۆک ایچینده‌کی ایکی قارداش بورولقانا دۆشدۆ. بؤیۆکلردن بیری گمی‌چیه دئدی:

«ـ اۏنلارېن هر ایکی‌سی‌نی خیلاص ائت. هره‌سی اۆچۆن سنه اللی دینار وئره‌رم.»

گمی‌چی درحال سویا آتېلېب قارداشلاردان بیری‌نی خیلاص ائتدی. او بیری ایسه بۏغولدو.

من دئدیم:

«ـ او بیری قارداشېن أجلی چاتمېشدې، بونا گؤره ده گمی‌چی اۏنو توتا بیلمه‌ییب بونو خیلاص ائتدی.»

گمی‌چی گۆلدۆ و دئدی:

«ـ اۏراسې ائله‌دیر، آنجاق بیرینجی‌نی قورتارماغا من اؤزۆم آرتېق سعی گؤستردیم. چۆنکۆ بیر دفعه بیاباندا قالدېغېم واخت او منی دوه‌یه میندیریب خیلاص ائتمیشدی. او بیری قارداشدان ایسه اوشاقلېقدا قامچې یئمیشم.»

دئدیم:

«ـ آللاه دۆزگۆن بویوروبدور: یاخشېلېق ائتسه‌ن‌ده اؤزۆنه قایېدار، پیسلیک ائتسن‌ده.

شئعر

باجاردېقجا هئچ بیر قلبه تۏخونما،
کی، بو یۏلدا، اونوتما، وار چۏخ تیکان.
یۏخسوللارېن هایېنا قال، سنین ده،
باشقاسېنا ایشین دۆشه‌ر بیر زامان.»

٣٦ . حئکایت

ایکی قارداش وار ایدی، بیری شاه سارایېندا خیدمت ائدر، او بیری‌سی ایسه اؤز زحمتیله چؤره‌ک یئیه‌ردی. بیر گۆن وارلې قارداش یۏخسول قارداشا دئدی:

«ـ نه اۆچۆن شاها قوللوق ائتمیرسن کی، جانېنې اذیت‌دن قورتاراسان؟»

قارداشې دئدی:«ـ بس سن نه اؤچؤن ایشله‌میرسن کی، قوللوق فلاکتیندن خیلاص اؤلاسان؟ عاغېللې آداملار دئمیشلر کی، کمره قېزېل قېلېنج باغلاییب قول کیمی دورماقدان، اؤز یاوان چؤره‌گینی یئییب ائوده اؤتورماق‌دان یاخشې‌دېر.

بئیت

ایستی، قاینار اهَنگی سن اللرینله یوغورسان،
خوشدور الی دؤشه قویوب شاه اؤنؤنده دورماقدان.

شئعر

قیمتلی عؤمرؤمؤز بونا صرف اؤلدو،
کی، یای‌دا نه یئییم، قېشدا نه گئییم!
ای قارېن، بیر پارچا چؤره‌گه دؤز کی،
قوللوقدا ایکی قات اؤلماسېن بئلیم!»

۳۷ . حئکایت

بیر آدام عدالتلی **انوشیروان**ېن یانېنا گئدیب، خوش بیر خبر آپاردې:«ـ دئییرلر کی، آللاه سنین فیلان دؤشمنی‌نی آرادان گؤتؤردؤ.»

انوشیروان جاواب وئردی:«ـ منی اؤز یئریمده ساخلایاجاقمې؟

شئعر

دؤشمن اؤلؤمؤنه اؤلمارام دیلشاد،
بیزه ده ابدی دگیلدیر حیات.»

۳۸ . حئکایت

بیر گؤن **کسرا**نېن حضوروندا بیر نئچه عالیم یېغېشېب مصلحتلشدیلر. اؤنلارېن باشچې‌سې **بزرگمهر** ده اؤرادا ایدی. لاکین سوسور، بیر کلمه‌ده دانېشمېردی. سکوتونون سببی‌نی سؤروشدوقدا اؤ بئله جاواب وئردی:

«ـ حکیم یالنېز خسته‌یه درمان وئره‌ر. گؤرؤرم سیز ساغلام مصلحت وئریرسینیز. اؤدور کی، منیم دانېشماغېما احتیاج یؤخدور. سؤزؤ تکرار ائتمک عاغېللې آداملارا یاراشماز.

شئعر

اگر ایش سس ـ کوی‌سوز دۆزه‌لیرسه، من،
قاچارام دیل آچىب بیر سؤز دئمکدن.
کورون قارشىسىندا گؤرسه‌م قویو وار،
بو زامان دینمه‌سم، چوْخ گوْناه اوْلار.

۳۹ . حئکایت

هارون‌الرشید، مصر اؤلکه‌سی‌نی آلدىقدان سوْنرا دئمیشدی:

«ـ مصرده آللاهلىق ادعاسىندا اوْلان بو طغیان‌چىلارىن آجىغىنا بو اؤلکه‌نی قوللارىمدان ان آلچاغىنا تاپشىراجاغام.» اوْنون حددن آرتىق یاراماز بیر زنگی‌سی وار ایمیش. **هارون** مصرین حؤکمدارلىغى‌نى همین زنگی‌یه تاپشىردى. دئییرلر کی، زنگی اوْ قدەر عاغىلسىز ایمیش کی، بیر گوْن مصر اکینچی‌لری اوْنون یانىنا شیکایته گلیب، نیلین اطرافىندا اکدیکلری پامبىغىن واختسىز یاغموردان تلف اوْلدوغونو سؤیله‌دیکده، اوْ دئمیشدی:

«ـ یوْن اکه‌یدینیز!

شئعر

بیلیکله آرتسایدى اینسانىن وارى،
آجىندان اؤلردی عالمده نادان.
قانمازا اوْ قدەر دؤولت چاتىر کی،
قالىر بو عمله یوْز عالیم حئیران.

شئعر

بیلیکله تاپىلماز بخت و سعادت،
گؤیلرین امریله وئریلیر قیسمت.
دوْنیادا حسابسىز، بدبخت، یازىق وار،
آلچاقلار، حؤرمتلی، عاقیل ایسه خوار.
کیمیاگر ائوده اؤلوْر آجىندان،

تاپیر خرابه‌ده خزینه نادان.»

۴۰ . حئکایت

شاهلاردان بیرینه بیر چینلی کنیزی گتیردیلر. مست حالدا اونا یاخینلیق ائتمک ایسته‌دی. قیز مانع اولوب مقاومت گؤسته‌رمگه باشلادی. شاه غضبله‌نیب اونو قارا بیر قولا باغیشلادی. قولون اۆست دوداغی بورون پره‌لرینی آشیب، آلت دوداغی دؤشۆنه دۆشۆردۆ. ائله بد هئیکله ایدی کی، سخر جیننی اونو گؤرسه‌یدی اوزاقدان قاچاردی، قولتوغونون آلتیندا دا چوخ عفونت‌لی بیر ایگ وار ایدی.

بئیت

ابدی تاپمیشدی دۆنیادا ایکمال،
اوندا عئیبه‌جه‌رلیک، **یوسف** ده جمال.

شئعر

بئله چیرکین یارانیبمی، گؤره‌سن، بیر اینسان،
اونو تصویره اولا دیلده، قلمده ایمکان.
قوجاغی، اۆزدن ایراق، بیر قاتی مورداردیر کی،
اونو موردار گۆنشی پاک ائده بیلمز بیر آن.

دئییرلر کی، بو زامان قارا قولون شهوتی جوشموش، گؤزۆ قیزمیش، نفسی‌نی ساخلایا بیلمه‌ییب قیزین بکارتی‌نی آلمیشدی. صاباحی‌سی گۆن شاه قیزی آختاردی. تاپا بیلمه‌دی. احوالاتی دانیشدیلار. قان باشینا ووردو، امر ائتدی قول ایله قیزی بیر ـ بیرینه باغلاییب قالانین کلّه‌سیندن درّه‌نین دیبینه آتسینلار.

خئیرخواه وزیرلردن بیری باش اگیب تعظیم ائتدی و دئدی:

«ـ شاهین عؤمرۆ اوزون، دؤولتی ابدی اولسون. بورادا یازیق قولون گۆناهی یوخدور، اونون دا باشقا قوللار کیمی شاهدان مرحمت گؤزله‌مه‌گه حققی واردیر.»

دئدی:«ـ بیر گئجه صبر ائتسه ایدی دۆنیا داغیلمازدی کی، من اونا کنیزین قیمتیندن داها چوخ دؤولت وئره‌ردیم.»

دئدی:«ـ ای یئر اؤزؤن آللاهىٍ، دؤز بویوردونوز، لاکین:

شئعر

جیگری تشنه اؤلان چشمه‌یه چاتدىقدا مگر،
چکینرمی دلی فیلدن، بونا دهٔ کیم اینانار:
بؤش اؤتاق، سؤفره دؤلو، معده‌سی بؤش بیر دین‌سیز.
رمضاندان چکینیب سفره ده هئچ آج اؤتورار؟!»

بو لطیفه شاهىن خؤشونا گلدی. دئدی:

«ـ یاخشىٍ، قولو سنه باغىشلادىم. بس کنیزی نئیله‌ییم؟»

دئدی:«ـ کنیزی ده قولا باغىشلا کی، اؤنون آرتىغىٍ اؤزؤندن باشقا هئچ کسه لایىق دگیل.

شئعر

پیس یئره گئده‌ندن سنه دؤولت اؤلماز،
دؤستونو یاخشىٍ سئچ و یاخشىٍ تانىٍ.
تشنه‌نین اؤره‌گی گؤتؤرمز ایچسین،
عفونت آغىزدان آرتىق قالانىٍ.»

۱۴. حئکایت

روملو **اسکندر**دن سؤروشدولار:«ـ غربدن، شرقه قده‌ر اوزانان بو اؤلکه‌لری نئجه توتدون؟ حال بو کی کئچمیش حؤکمدارلارىن عؤمرؤ، خزینه‌سی، مال ـ دؤولتی سندن آرتىق اؤلموش. لاکین سنین قده‌ر فتحلر ائده بیلمه‌میشلر.»

اسکندر دئدی:«ـ سببی بودور کی، هر اؤلکه‌نی آلدىقدا جاماعاتىٍ‌نىٍ اینجیتمه‌دیم، شاهلارىنا حؤرمت ائدیب، آدلارىٍ‌نىٍ احتراملا چکدیم.

بئیت

اؤنو بؤیؤک سایماز عاقیل اؤلانلار،
کی، بؤیؤک کسلری پیس‌لیکله آتار.

شئعر

کئچی‌جی هر بیر شئی، هئچ اؤلور شک‌سیز،
تخت ایله بخت و امریله کردار.
پیسله‌مه کۆچه‌نین یاخشی آدی‌نی،
تا سنین اؤز آدین قالسین پایدار.»

ايكينجی باب

درويشلرين

اخلاقي حاققېندا

۱ . حئکایت

یۆکسک منصبلی بیر شخص زاهیددن سوروشدو:«ـ آداملار فیلان عابیدین دالینجا پیس دانېشېرلار، سن اوْنون حاققېندا نه دئیه بیلرسن؟»

دئدی:«ـ ظاهیرینده عئیب گؤرمۆرم. باطینینه ایسه بلد دگیلم.»

شئعر

حؤرمت ائت، هر زامان، یاخشې آدام بیل،
هر کیمی چوْخ ساده گئیینمیش گؤرسن.
باطینی درک ائتمک بیر مشکل ایشدیر،
دارغا تک هر ائوه داخیل اوْلما سن!

۲ . حئکایت

گؤردۆم بیر درویش اۆزۆنۆ کعبه‌نین آستاناسېنا، سۆرتۆر و هئی بئله دئییر:«ـ ای کریم آللاه، رحیم آللاه، سن اۆزۆن بیلیرسن کی، ظالېم و جاهیللردن نه خطالار باش وئره بیلر.

قطعه

خیدمتینده مقصّرم، عفو ائت،
چۆنکۆ یوْخدور امید طاعتدن.
تؤوبه ائیلر گۆناه اۆچۆن عاصی،
عاریف عۆذر ایسته‌یه‌ر عیبادتدن.

عابیدلر دوعالارېنېن اۆجرتینی، تاجیرلرماللارېنېن قیمتی‌نی ایسته‌رلر. من ایسه نه دوعا ائتمیشم، نه مال گتیرمیشم، باش گؤتۆرۆب درگاهېنا دیله‌نمه‌گه گلمیشم. وضعیّتیمه گؤره یوْخ، لیاقتیمه گؤره منیمله رفتار ائت.

شئعر

کعبه‌نین اؤنۆنده بیر یؤلچو گؤردۆم،
آغلایا ـ آغلایا دئییردی همان:
دئمیرم قبول ائت اطاعتیمی،
لۆطف ائدیب کئچ منیم گۆناهلاریمدان.

بئیت

اؤلدۆرسن یا باغیشلاسان من دؤنمه‌رم آستاناندان،
اۆزۆ یؤلا بیر قولونام، امرین نه‌دیر، نه‌دیر فرمان؟»

۳ . حـئـکـا یــت

[بیر دفعه] گؤردۆلر کی، **عبدالقادر گیلانی** ـ آللاه اونا رحمت ائتسین ـ اؤزۆنۆ کعبه محرابی‌نین خیردا داشلارینا سۆرتۆب بئله دئییر:«ـ ایلاهی، منی باغیشلا، عذاب ـ اذیت وئره‌جکسن‌سه، قیامت گۆنۆ کور ائله کی، باغیشلانانلاری گؤرۆب اوتانمایی‌یم.»

شئعر

هر سحر کۆله‌گی اسه‌ن زاماندا،
تورپاغا اۆز سۆرتۆب یالواریرام من.
ای سنی هئچ زامان اونوتمادیغیم،
هئچ منی یادینا سالیرسانمی سن؟...

٤ . حـئـکـا یــت

بیر گۆن زاهیدین ائوینه اوغرو گلدی. نه قده‌ر آختاردیسا بیر شئی تاپا بیلمه‌ییب کده‌رلندی. بونو گؤره‌ن زاهید، آلتیندا‌کی پالازی چکیب اوغرونون یؤلو اۆسته آتدی کی، الی بؤش قاییتماسین.

شئعر

ائشیتدیم کی، آللاه آدامی بیر آن،
دۆشمن قلبی‌نی ده سیخماز هئچ زامان.
بئله بیر مقامه چاتا بیلمزسن،

سن کی دۆستلارېنلا هئی وورووشورسان.

تربیت

صداقت اهلی‌نین صمیمیتی اۆزده‌ده، دالدا دا عئینی اۏلار. نااهل آداملار ایسه اۆزده سنه قوربان اۏلار، دالدا ایسه عئیب توتار.

بئیت

ظاهیرده بیر یازېق قویونا اۏخشار،
آرخادا سانکی بیر قودوز جاناوار.

بئیت

هر کیم سنه اؤزگه‌نین عئیبی‌نی دئدی، بی‌شک،
سنین ده هر عئیبی‌نی باشقاسېنا دییه‌جک.

۵ . حئکایت

بیر نئچه سیّاح یۏلداش اۏلوب، سیاحته چېخمېشدې. اۏنلار قاباقلارېنا گلن بۆتۆن اذیّتلره بیرگه قاتلاشېر، منزللرده بیرگه راحتلاشېردېلار. من ده اۏنلارلا قۏنشو اۏلماق ایسته‌دیم، راضی اۏلمادېلار. دئدیم:

«ـ مسکین‌لرین صحبتیندن اۆز دۆنده‌ریب، اۏنلارې اۏز صحبتی‌نین لذتیندن محروم ائتمک، کرم صاحیبلرینه یاراشماز. من ایسه اؤز نفسیمده ائله بیر تأثیر و قودرت بیلیره‌م کی آداملارېن خیدمتینده اۆره‌ک سېخان داش دگیل، کؤنۆل آچان یۏلداش اۏلا بیلره‌م.

بئیت

گئده‌رم پیادا یانېنېزلا من،
اۏلوم یَهه‌ر توتان، اۆزه‌نگی چکن.»

اۏنلاردان بیری دئدی:

«ـ سؤزۆمۆزدن اینجیمه، چۆنکۆ بو گۆنلرده بیر اۏغرو اۏزۆنۆ درویش قیافه‌سینه سالېب یانېمېزا گلدی.

بئیت

انسانېن قلبی‌نی گۆسته‌رمز پالتار،
یازان اۆزۆ بیلر کاغېذدا نه وار.»

درویشلر صاف اۆره‌کلی اۆلدوقلارېندان، هئچ نده‌ن شبهه‌لنمه‌ییب اونو یۏلداشلېغا قبول ائتدیلر.

شئعر

عاریفین گئییمی کۆهنه اۏلسادا،
اونا خلقی‌لیگی بسدیر دۆنیادا.
نه گئیسه‌ن اۆزۆن بیل، یاخشې اول آنجاق،
یا تاج قۏی، یا دا توت چیگنینده بایراق.
زاهید آتمالېدېر عیشی ـ عیشرتی،
نه تکجه پالتارې، وارې، دۆولتی.
دۆیۆشده مردانه اۏلماغې اۆیره‌ن،
لاکین مخنّثه قارشې دورما سن.

بیر گۆن آخشاماجان یۏل گئدیب، گئجه‌نی بیر قالانېن یانېندا قالمالې اۏلدوق. بیز یوخودا ایکن او اوغورسوز اوغرو، یۏلداشې‌نېن قومقوماسې‌نې گۆتۆرۆب، حَیه‌طه چېخماق بهانه‌سی ایله اوغورلوغا گئتمیشدی.

بئیت

مؤمنه باخ، خیرقه گئییب ووقارلا گئدیر.
کعبه‌نینسه اۆرتۆگۆنۆ ائشگینه چول ائدیر.

او، یۏلداشلارې‌نېن گۆزۆندن یایېنېب قالانېن بۏرجوندان ایچه‌ری گیرمیش، بیر صاندېق جواهیر اوغورلامېش، گئجه ایکن اۏرادان قاچېب اوزاقلاشمېش، بیز ایسه هئچ شئی‌دن خبریرمیز اۏلمادان، یاتېب یوخویا قالمېشدېق. سحر آچېلان کیمی قالانېن گۆزه‌تچیلری گلیب

هامې‌مېزې قالایا آپاردېلار، دؤیدؤلر، و حبسه سالدېلار. او گؤندن بری یادلارلا دؤستلوغو ترک ائدیب، باشقالارېندان کنار گزمه‌گی قرارا آلمېشېق. مثل وار دئیه‌رلر:«ـ تک باشېم دینج باشېم.»

شئعر

طایفادان بیر قانماز چېخارسا، البت،
بؤیؤک ده، کیچیک ده چکه‌ر خجالت.
ائشیتمه‌میسنمی بیر مثل ده وار:
«بیر دانا، ناخېرېن آدېنې کؤرلار.»

درویشین بو صحبتی‌نی دینله‌دیکدن سونرا دئدیم:

«ـ آللاهېن عزت و جلالېنا شؤکؤر اؤلسون، ظاهیراً دوریشلردن آیرې دؤشؤب تک قالسام‌دا، اونلارېن وئردیگی بو اؤیؤد منیم کیمی آداملار اؤچؤن عؤمؤر بؤیو بسدیر.

شئعر

مجلیس ده بیر نفر نانجیب اؤلسا،
بؤتؤن مجلیس اهلی اینجیک گؤرؤنر.
دؤلدورسان گؤلابلا بیر حؤوضؤ سن،
بیرجه ایت دؤشه‌رسه، چیرکابا دؤنه‌ر.»

٦ . حئکایت

بیر زاهید بیر پادشاها قؤناق ایدی. «حؤکمدارېن یانېندا حؤرمتیم آرتسېن» دئیه او، سؤفره باشېندا اگلشه‌رکن عادتیندن آز یئدی، عیبادته باشلادېقدا ایسه نامازې حددن آرتېق اوزاتدې.

بئیت

کعبه‌یه چاتمازسان عرب، آیېق اؤل،
ترکستان یؤلودور بو گئتدیگین یؤل.

ائله کی، ائوینه قایېدېب گلدی، یئمک ایسته‌دی. اؤنون عاغېللې بیر اوْغلو وار ایدی. آتاسېندان سوْروشدو:

«ـ آتا، نه اۆچۆن حؤکمدار حضوروندا دوْیونجا یئمه‌دین؟»

زاهید دئدی:

«ـ حؤکمدار حضوروندا کارلې بیر شئی یئیه بیلمه‌دیم.»

اوْغلو دئدی:

«ـ ائله ایسه نامازېنې دا تزه‌له، چۆنکۆ کارلې نامازدا قېلا بیلمه‌دین.

شئعر

ای مغرور، ای الی هۆنر بیلمه‌ین،

عئیب‌له، نقصانلا اۆیۆنۆرسن هئی...

پیس گۆنه دۆشه‌رسن، ایشین اگنده،

بئله قلب پولونا وئرمزلر بیر شئی.»

۷ . حئکایت

یادېمدادېر، اوشاقلېقدا گئجه‌لر عیبادتله مشغول اوْلور، دیندارلېغا ماراق گؤسته‌ریردیم. بیر گئجه آتاملا بیرلیکده سحره قدەر یاتمایاراق، قرآن اوْخوویوردوق. اطرافېمېزدا ایسه هامې یاتمېشدې. آتام‌دان سوْروشدوم:

«ـ بونلارېن بیری ده باشېنې قالدېرمېر کی، هئچ اوْلماسا ایکی رکعت ناماز قېلسېن. اوْنلار ائله غفلت یوخوسونا گئدیبلر کی، سانکی یاتمازمېشلار، اؤلمۆشلر.»

آتام دئدی:

«ـ ای عزیز اوْغلوم، خالقېن غئیبتی‌نی ائتمک‌دن سه، یاتسایدېن داها یاخشې اوْلاردې.

شئعر

مدعی اؤزۆندن غئیری‌سین گؤرمز،

چۆنکۆ خودپسندلیک توتموش گؤزۆنۆ.

آللاهې گؤرمه‌گی باجارسا هر کس،

هامې‌دان زواللې گؤره‌ر اؤزۆنۆ.»

۸ . حئکایت

بؤیؤک آداملاردان بیری‌نی مجلیس‌ده تعریفله‌ییر و یاخشې صیفتلریندن اوزون ـ اوزادې دانېشېردېلار. نهایت او، باشېنې قالدېرېب دئدی:«ـ من اؤزؤم بیلیرم کی، من کیمم.»

بئیت

ای منه هئی تعریف دئییب اینجیدن،
کاش خبر توتایدېن بو باطینیمدن.

شئعر

بؤتؤن عالم منه باخېب ظاهیریمی خوشلایېر،
بونا تمیز باطنیمسه منی ائدیر خجالت.
خالق حئیراندېر مین رنگ ایله گزه‌ن طاووس قوشونا،
طاووس ایسه آیاغېنا باخېب چکیر خجالت.

۹ . حئکایت

عرب اؤلکه‌لرینده اؤز کرامتی ایله شؤهرت تاپمېش بیر دیوان شیخی، بیر گؤن دمشق مسجدینده داش حؤوض کنارېندا دسنماز آلارکن آیاغې سؤرؤشؤب حؤوضا دؤشدؤ. چوخ چتینلیکله اوْرادان چېخا بیلدی. ناماز قورتاردېقدان سوْنرا اصحابلاریندن بیری دئدی:

«ـ بیر شئی منه قارانلېقدېر، ایجازه وئرسه‌یدینیز سوْروشاردېم.»

دئدی:«ـ او نه‌دیر؟»

دئدی:«ـ شیخیم، یادېمدادېر دئییردینیز کی، سیز مغرب دنیزی‌نین اؤزه‌رینده یئرییبیر، هئچ آیاغېنېزدا ایسلانمامېش، ایندی نه اوْلدو کی سیز آز قالا بالاجا بیر حؤوضدا بوْغولموشدونوز؟»

شئیخ بیر مدّت فیکره دالدې، سوْنرا باشې‌نې قالدېرېب دئدی:

«ـ ائشیتمه‌میسن‌می کی، پیغمبر عالم **محمد (ص)** دئمیشدیر: من بعضاً آللاها او قدر یاخېن اوْلورام کی، هئچ مَلکلر و نبی‌لرده بیزه یاخېنلاشماغا جرأت ائتمیرلر. لاکین او دئمه‌میشدیر کی، همیشه بئله اوْلور. بیلدیگین کیمی، بعضاً او **جبرئیل** و **میکائیل**ی یانېنا بوراخمازدې، بعضاً

ایسه **حَفْصه** و **زینب**ی یانېندان بوراخمازدې. شئیخلر دئمیشلر کی، مقدس آداملارېن حققی درک ائتمه‌سی ظهور ایله غئیب آراسېندادېر. اؤ گاه گؤرۆنه‌ر، گاه یوْخ اوْلار.

بئیت

عیشوه‌یه اؤز گؤسته‌ریب، قاچېب اوزاق دورورسان،

بازارې قېزېشدېرېب، بیزه ده اوْد وورورسان.

شئعر

هاچان کی سئوگیلیم کئچیر فیکریمدن،

اؤ زامان یوْلومو ایتیریره‌م من.

عشقی‌نین اوْدویلا یاندېغېم زامان،

لۆطفویله سؤندۆرۆر بو اوْدو همان.

شئعر

بیری‌سی، سوْروشدو قوْجا **یعقوب**دان،

ای قلبی نور ساچان عاغېللې اینسان،

بیر کؤینک ایگینی دویدون میصردن،

کنعاندا قوْیونو گؤرمه‌دین نه‌دن؟

دئدی کی: حالېمېز بیر کهکشاندیر،

اؤ گاه عیاندېرسا، گاهدا پنهاندېر.

ائده‌رم گاه یۆکسک سمایا پرواز،

گاه اؤز اؤنۆمۆ ده گؤرمه‌رم بیر آز.

درویش قالسا اگر دورغون حالدا، بیل

هر ایکی عالمده اؤ سالماز منزل.»

۱۰. حئکایت

واختیله بعلبک مسجیدنیده بیر دسته جاهیل و کؤرا فهیم آداملارا موعظه ائدیردیم. هله ظاهیری عالمین بحثینی قورتارېب، باطی‌نی عالمه کئچمه‌میشدیم کی، طاقتدن دۆشدۆگۆمۆ حیس ائتدیم. نه قده‌ر دانېشېردېمسا کؤز، یاش اؤدونو یاندېرا بیله‌دیگی کیمی، منیم ده سؤزلریم اؤنلارا تأثیر ائتمیردی. خلاصه، بئله حئیوانلارېن تربیه‌سی اۆچۆن چالېشدېغېما تأسف‌له‌نیر و سانکی کورلار محلّه‌سینده گۆزگۆ گزدیریردیم. لاکین آرتېق معنا خزینه‌سی‌نین قاپېلارې آچېلمېش، سؤز میروارېلری سلسله‌سی دۆزۆلمه‌گه باشلامېشدې. ـ وَ نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَیْهِ مِنْ حَبْلِ الوَرِیْدِ ـ آیه‌سی‌نی ایضاح ائدیب دئییردیم:

شئعر

«ـ دۆست منه مندن ده یاخېندا ایکن،
بس نییه من اؤنون فراغېندایام؟!
دردیمی من کیمه، نئجه سؤیله‌ییم،
کی یار یانېمدا، من سۆراغېندایام.»

من بو سؤزۆن باده‌سی ایله مست اؤلوب، سانکی آخېرېنجې قده‌حی الیمده توتموشدوم کی، بو زامان کناردان کئچه‌نلردن بیری سۆن سؤزۆمۆن تأثیریندن ائله نعره چکدی کی، بۆتۆن مجلس جوشا گلدی. ائله بیل یاتمېشلار هوشه گلدی. اؤز ـ اؤزۆمه دئدیم:

«ـ آمان آللاه! نئجه اؤلدو کی، اوزاقداکی گؤزۆ آچېقلار یاخېنلاشدې، یاخېنداکی کؤرلار اوزاقلاشدېلار.

شئعر

سؤزۆ اگر آنلامېرسا دینله‌ین،
سؤز دئیه‌نین طبعی آرتماز دۆنیادا.
آچېق، گئنیش، تمیز بیر مئیدان گره‌ک،
تا ناطیق ده آت چاپا، تۆپ اؤینادا.»

۱۱ . حئکایت

بیر گئجه مکّه صحراسېندا یوخوسوزلوقدان آیاق آتماغا حالېم قالمامېشدې، باشېمې یئره قۆیوب دوه‌چی‌یه دئدیم:«ـ سن مندن الینی اۆز!

شئعر

نئجه یول یئری‌سین یازیق پیاده،
کی دوه یورولوب آه و وای ائدر.
بیر کۆک آریقلاییب چۆپه دؤنۆنجه،
آریق چوخدان اؤلۆب دۆنیادان گئده‌ر.»

دئدی:«ـ آی قارداش، حرم قارشی‌دادیر، حرامی دالدا، آیاق آتسان ساغ قالاجاقسان، ییخیلیب یاتسان هلاک اۆلاجاقسان.

بئیت

صحرادا کۆل آلتیندا یاتماق خوش اولسادا، سن،
کۆچ گئجه‌سی گره‌کدیر جانیندان ال چکه‌سن.»

۱۲. حئکایت

بیر دنیز کناریندا بیر زاهید گؤردۆم، اونو پلنگ یارالامیشدی و هئچ بیر درمانلا ساغالمیردی. چوخدان ایدی کی، یارا اونا اذیت وئریر، او ایسه هئی آللاها شۆکۆر ائدیردی. سوروشدولار:«ـ بس شۆکۆر نه اۆچۆندۆر؟»

دئدی:«ـ شۆکۆر ائدیره‌م، یاخشی کی، خسته‌لیه یاتمیشام، گۆناها باتمامیشام.

شئعر

گر منیم قتلیمه فرمان وئره اول یار عزیز،
سن گۆمان ائتمه چکه‌م من بو یازیق جان غمینی.
دئیه‌رم کی، نه گۆناه ائتدیم او یار اینجیدی آه،
چکه‌رم من بئله بیر حیس ایله جانان غمینی.»

۱۳. حئکایت

بیر درویشه بۆیۆک احتیاج اۆز وئردی. صادیق دوستون کیلیمی‌نی اوغورلادی. قاضی الی‌نی کسمه‌گی امر ائتدی. کیلیم صاحیبی رحمه گلیب دئدی:«ـ من مالیمی اونا حلال ائدیره‌م.» قاضی دئدی:«ـ سنین حلال ائتمه‌گینله شریعت قانونونو پوزا بیلمه‌رم.» کیلیم

صاحیبی دئدی:«ـ دۏغرو بویوروْرسونوز، لاکین یۏخسول مالێ وقف مالێدیر. وقف مالینێ اۏغورلایانین ایسه الی‌نی کسمزلر.»

قاضی اۏغرونو باغیشلاییب دانلاماغا باشلادێ و دئدی:«ـ باشینا یئر قحط ایدی کی، گئدیب بئله بیر دۏستونون ائوینی یاردین؟»

دئدی:«ـ قاضی ساغ اۏلسون، ائشیتمه‌میسن کی، دئییبلر: دۏست ائوینی سیل ـ سۆپۆر ائت، دۏشمن قاپیسینا گئتمه؟!

بئیت

روحدان دۏشمه، اۏز وئره‌رسه چتینلیک گۆنۆ،
سۏی دۏشمنین ده‌ری‌سینی، دۏستونسا آل کۆرکۆنۆ.»

۱٤. حـئـکـا یـت

بیر حۏکمدار بیر زاهیدی گۏرۆب سۏروشدو:«ـ بیزی هئچ یادا سالیرسانمێ؟»

دئدی:«ـ بلی، آللاهێ اونوداندا.

بئیت

کیمی آللاه قووارسا، اۏنو سرگردان ائدر،
کیمه اۏلسا رغبتی، سالماز اۏنو دربه‌در.»

۱۵. حـئـکـا یـت

عملی صالح آداملاردان بیری یوخودا گۏردۆ کی، پادشاه جنّت‌ده‌دیر، زاهید جهنّم ده! سۏروشدو کی:«ـ بونون بئله یۆکسلمه‌سی‌نین و اۏنون بئله آلچالماسێنین سببی نه‌دیر؟»

جاماعات بونون عکسی‌نی گۏزله‌ییردی. ندا گلدی کی:«ـ بو پادشاه یۏخسوللارا یاخشیلیق ائتدیگی اۆچۆن جنت ده، اۏ زاهید شاهلارا یاخینلیق ائتدیگی اۆچۆن جهنّمده‌دیر.

شئعر

نه‌یینه لازیمدیر بزه‌کلی پالتار،
یاخشێدیر اۏزۆنۆ پیس ایشدن قورتار.
ده‌ری پاپاق قۏیوب چۏخ قالدیرما بۏی،
درویش صیفت اۏلوب ساده پاپاق قۏی.»

۱٦. حئکایت

حجاز کاروانې کوفه‌دن کئچرکن آیاق‌یالېن، باش آچېق، چېلپاق پیاده بیر یۏخسول بیزه قۏشولدو. اۏ، یۏرغون بیر حالدا گئدیر و دئییردی:

شئعر

«ـ نه دوه‌یه مینمیشم، نه دوه تک یۆکۆم وار،
نه آغایا بیر قولام، نه ده قولا شهریار.
غمیم یۏخدور دۆنیادا، بیلمه‌رم قورخو نه‌دیر،
آسوده‌یم، درد و غم روحوما بیگانه‌دیر.»

درویش قولاق آسمایاراق یۏلونا داوام ائتدی. کاروانېمېز نخله‌ی محمودا یئتیشنده همین دوه‌یه مینمیش آدامېن اجلی چاتدې. درویش اۏنون باشې اۆسته گلیب دئدی:
«ـ من پیاده اۏلمه‌دیم، سن ایسه دوه اۆستۆنده هلاک اۏلدون!

بئیت

آغلادې بۆتۆن گئجه بیر آدام خسته اۆسته،
آغلایان گۆندۆز اۏلدۆ، ساغالدې، دوردو خسته.

شئعر

چۏخ اۏلموش قاچان آت یۏللاردا باتمېش،
چۏلاق ائششک ایسه منزیله چاتمېش.
چۏخ ساغلام آغلایېب قبره گۆمۆلدۆ،
یارالې اۏلمه‌دی، ساغالدې، گۆلدۆ.»

۱۷. حئکایت

ناغیل ائدیرلرکی، شاه بیر عابیدی یانېنا چاغېرمېشدې. عابید فیکیرلشدی:«ـ بیرآز درمان آتېب ضعیفله‌ییم، بلکه چۏخ عیبادت ائتدیگیم ظاهیریمدن معلوم اۏلا، منه اۏلان اعتقادلارې بیر قده‌ر ده آرتا». دئییرلر درمان اۏلدۆرۆجۆ زهر ایمیش، آتماغې ایله اۏلمه‌یی بیر اۏلدو.

شئعر

پۆسته کیمی مغز حساب ائیله‌دیگیم،
سوغان کیمی پرده‌لیمیش او یاراماز.
چوخ زاهیدی گؤردۆم خالقا اۆز توتاراق،
قیبله‌سینه دال چئویریب قپلپر ناماز.

بئیت

آللاهپ‌نپ سالاندا هر بیر بنده‌سی یادا،
لازپمدپر کی، باشقا شئی تانپماسپن دۆنیادا.

۱۸. حئکایت

یونان اؤلکه‌سینده یول کسه‌نلر بیر کاروانپ چاپپب، چوخلو غنیمت اله گتیردیلر. تاجیرلر نه قده‌ر آغلایپب، سپزلایپب، آللاها پیغمبره آند وئردیلرسه، بیر فایداسپ اولمادپ.

بئیت

اولدوسا بیر غدّار اوغرو کامران،
غم یئمز، آغلاسا بۆتۆن کاروان.

حکیم **لقمان** دا همین کاروان دا ایدی. کارونداکی‌لاردان بیری اوندان خواهیش ائدیب دئدی:

«ـ اوغرولارا اؤیۆد، نصیحت وئر، موعظه اوخو، بلکه ماللارپمپزپن بیر حیصه‌سی الیمیزده قالا. حئییف‌دیر بو قده‌ر مال تلف اولا.»

لقمان دئدی:«ـ حئییف حکمتلی سؤزدۆر کی، اونلارا دئییله.

شئعر

پاس یئمیش دمیردن ممکۆن دگیلدیر،
سیلمکله یئنی‌دن صاف دمیر آلماق.
داش قلبه کار ائتمز اؤیۆد ـ نصیحت،

دمیر مېخې اؤلماز قایایا چالماق.

شئعر

شاد گۆنۆنده سېنېق قلبلری گۆلدۆر،
زۆرلا کۆنۆل قېرماق یاماندېر بیلسن.
سائیل نه ایسته‌سه، خۆشلوق ایله وئر.
یۆخسا ظالېم آلار زۆرلا الیندن.»

۱۹. حئکایت

گۆرکملی عالیم، بۆیۆک شئیخ مرحوم **ابوالفرج‌ابن‌جوزی** منه موسیقی مجلیسینده اشتراک ائتمه‌گی منع ائدردی. لاکین باشېمدا گنجلیک هاواسې، قلبیمده عیش و عشرت هوسی اۆلدوغوندان، قۆجا اوستادېن دئدیگینه قولاق آسمېر، موسیقی مجلیسلرینه گئتمکدن حظّ آلېردېم. شئیخین وئردیگی اۆیۆد ـ نصیحتی خاطیرلادېقدا ایسه اؤز ـ اؤزۆمه دئییردیم:

بئیت

«ـ قاضی بیزله اۆتورسا، ائیله‌یەر رقصه هوس،
دارغا ایچسه مئی اؤزۆ، مستی مقصّر ائتمز.»

یئنه بیر آخشام بیر کئیف مجلیسینه یئتیشدیم، اۆرادا ائله بیر مطرب گۆردۆم کی،

بئیت

قېرېر قلبین تئللرینی مضراب ایله نه‌کی وار،
سسی مرحوم آتاسېنېن سسی کیمی خېرېلدار.

مجلیسده‌کیلر اۆنون سسی‌نی ائشیتدیکده گاه اؤز قولاقلارېنې توتوردولار، گاه «ـ سوس!» دئیه بارماقلارېنې دۆداقلارېنا قۆیوردولار.

بئیت

سئورلر سس ایله هر خواننده‌نی،

سن سوسسان داها چۆخ سئوه‌رلر سنی.

بئیت

سسین راضې سالماز هئچ بیر آدامې،
سوسدوقدا سئوینیب شادلانار هامې.

شئعر

ائله کی، سسلندی اۆ بربط یئنه،
دئدیم کندخدایا:«ـ آللاه عشقینه،
یا تؤک قولاغېما جیوه، کار اۆلوم،
یا آچ بو قاپېنې تئز کنار اۆلوم.»

خلاصه، دۏستلارېن خاطیرینه بۆتۆن گئجه‌نی بو قایدا ایله اۏرادا سحر ائیله‌دیم.

شئعر

مؤذن قېشقېرېر یئرسیز، موقع‌سیز،
بیلمه‌ییر نه قده‌ر کئچیب گئجه‌دن.
سۏروش گؤزلریمدن اوزون گئجه‌نی،
چۆنکۆ بیرجه آن دا یاتامېشام من.

دان یئری سؤکۆلرکن قورشاغېمدان بیر دینار چېخارېب، باشېمداکی چالمانې آچدېم و اۏنلارې خواننده‌یه باغېشلادېم، سۏنرا قوجاقلاییب مینّتدارلېق ائله‌دیم. دۏستلار منیم اۏنا قارشې گؤسته‌ردیگیم بو احترامی عادت‌دن خارج بیلیب، عاغېلسېزلېغېما یۆزدۆلار. دۏستلارېمدان بیری دیلی اوزونلوق ائدیب منی دانالماغا باشلادې کی، اۏوجوندا بیر گۆمۆش، دفینده بیر قوروش گؤرمه‌گین خواننده‌یه شئیخ‌لیک پالتارېنې باغېشلاماقدا عاغېللې ایش گؤرمه‌دین.

شئعر

بو مجلیس‌دن، اوزاق اۏلسون، وار ایدی بیر نغمه‌خوان،

کی، بیر یئره ایکی دفعه چاغرېلمازدې هئچ زامان.
راست اۏخوماق ایستەر ایکن معلوم اۏلدو هۆنری،
ائشیدەنین بدنینده بیز ـ بیز اۏلدو تۆکلری.
سارای قوشو قۏرخوسوندان ایواندان اۆچدۆ گئتدی،
بوغازېنې یېرتدې اۏزۆ، بیزی یارېمجان ائتدی.

دئدیم:«ـ منجه آغزېنې یوموب، اعتراض اتمەسن، داها یاخشې‌دېر. چۆنکۆ بو آدامېن کرامتی منه آیدېن اۏلدو.»

دۏستوم دئدی:«ـ ائله ایسه نه اۆچۆن سببی‌نی منه دئمیرسن کی، من ده اۏنا حۆرمت ائدیب، ظرافتله دئدیگیم سۆزۆن عۆذرۆنۆ ایستەییم؟»

دئدیم:«ـ سببی بودور کی، حۆرمتلی شئیخیم منه چۏخلو اۆیۆد نصیحت وئرەر، موسیقی مجلیسینده اشتراک ائتمەگیمی قاداغان ائدردی. من ایسه قولاق آسمازدېم. بو آخشام ایسه منه بۆیۆک بیر سعادت اۆز وئردی. اۏغورلو طالعیم گتیریب منی بو ائوه چېخارتدې. بورادا همین خواننده‌نین سسی‌نی ائشیتدیکده توبه ائتدیم کی، نه قدەر عۆمرۆم وار، بیر ده بئله مجلیسلرده اشتراک ائتمەییم.

شئعر

گۆزەل آغېز، شیرین دۏداق، خۏش بوغازدان گلن سس،
نغمه دئسه، دئمەسەده، سئوەر اۏنو هر بیر کس.
اما عشّاق، اصفهان و حجاز کیمی مُقاملار،
چیرکین، کۏبود بیر آغېزدان چېخسا هئچ کیم دینلەمز.»

حکمت. لقماندان سۏروشدولار:«ـ ادبی کیمدن اۏیرەندین؟»دئدی:«ـ ادبسیزلردن. اۏنلاردا گۆردۆگۆم خۏشوما گلمەیەن حرکتلری تکرار ائتمەدیم.
ظارافات یانا دا دئییلسه بیر سۆز،
عاغېللې اۏ سۆزدن گۆتۆرەر عبرت.
اگر آنلامازا یۆز حکمت دئسەن،

اؤیونجاق گؤرؤنر اؤنا بو حکمت.»

۲۰ . حـئـکـا یـت

یادېمدادېر، بیر دفعه بؤتؤن گئجه‌نی کاروانلا یول گئتمیش، سحره یاخېن بیر مئشه‌نین کنارېندا یاتمېشدېق. بیر ده‌لی عاشېق ده بیزیمله ایدی.

بیردن نعره چکیب یئریندن قالخدې، باش گؤتؤرؤب صحرایا قاچدې، سحره قده‌ر بیر آن دا بئله آرام اؤلمادې. گؤندؤز اؤندان سؤروشدوم:«ـ اؤ نه حال ایدی؟»

جواب وئردی:«ـ گؤردؤم آغاجداکی بؤلبؤللر ناله‌یه گلمیش، داغداکی کهلیکلر، گؤلده‌کی قورباغالار، مئشه‌ده‌کی حئیوانلار، سس ـ سسه وئرمیشلر. دئدیم انصاف‌دان دگیل کی، هامې وِرد ائدیب، ذکر اؤخوسون، منی ایسه غفلت یوخوسو آپارسېن.

شئعر

دؤنن صؤبحه یاخېن اینلردی بیر قوش،
ناله‌سی آلېردې مندن عقل، هوش.
صمیمی دؤستلاردان بیری‌سی دئمه ـ
منیم حالتیمدن خبردار اؤلموش.
دئمیش کی، هئچ گؤمان ائتمزدیم بونا،
سنی بیر قوش سسی ائیله‌سین مدهوش.
دئدیم کی، آداملېق شرطی دگیلدیر،
قوش راز و نیازدا، من ایسه خاموش.»

۲۱ . حـئـکـا یـت

واختیله حجاز سفرینه چېخمېشدېم. عاریف جوانلاردان بیر نئچه‌سی‌ده منیمله ایدیلر. اؤنلار بعضاً آستادان زمزمه ائدیب، حکمت‌آمیز شئعرلر اؤخویوردولار.

درویشلردن خؤشو گلمه‌ین، اؤنلارېن معنوی عالملریندن خبردار اؤلمایان و **حنفی** مسلکینه منسوب بیر زاهیدده بیزیمله همسفر ایدی. **بنی‌هیلال** طایفاسېنا چاتدېقدا بیر قارا صیفت عرب اوشاغې راستېمېزا گلدی. اؤ ائله بیر آوازلا اؤخودو کی، اوچان قوشلار گؤیده‌ن یئره ائندیلر.

بیردن گؤردؤم زاهیدین دوەسی‌ده اۇیناماغا باشلادی. زاهیدی یئره ووروب بیابانا دوْغرو باش آلدی. زاهیده دئدیم:«ـ ای شئیخ، بو نئجه ایشدیر کی، خوانندەنین سسی حئیوانی اۇینادیر، لاکین سنده هئچ بیر تأثیر اۇیاتمیر؟

شئعر

هئچ بیلدین نه دئدی سحر بۆلبۆلۆ؟!
دئدی:«ـ ای عشقدن خبرسیز اینسان،
دوه ده رقص ائدیر عرب شئعریله،
سنین ذۆوقون یوْخسا، پیس‌سن حئیواندان.»

شئعر

اۇنون ذکرینده هر بیر شئی گلیر وجده، ائدیر طغیان،
بونو درک ائیله‌یەر آنجاق اۆره‌کله دینله‌ین اینسان.
گۆمان ائتمه گۆله بۆلبۆل اۇخور نغمه، اۇلوب مایل،
اۇنون تعریفینه باخ کی، تیکانلاردا آچیب‌دیر دیل.»

۲۲ . حئکایت

بیر پادشاهین عؤمرۆ سوْنا چاتیردی، لاکین تختینده اگلشه‌جک وارثی یوْخ ایدی. وصیّت ائتدی کی، سحر تئزدن شهر دروازاسیندان کیم ایلک داخیل اوْلسا، شاهلیق تاجینی اوْنون باشینا قوْیوب، اؤلکەنین ایشلری‌نی اوْنا تاپشیرسینلار. تصادفاً دروازادان ایلک گیرەن بیر دیله‌نچی اوْلدو. اوْ، بۆتۆن عؤمرۆنۆ تیکه ـ تیکه چؤرەک ییغماق، جیندیر پالتارینا یاماق اۆستۆندن یاماق وورماقلا کئچیرمیشدی. دؤولت خادیملری و اؤلکەنین معتبر آداملاری شاهین وصیتی‌نی یئرینه یئتیردیلر. قالا و خزینەنین بۆتۆن آچارلارینی دیله‌نچی‌یه وئردیلر و اوْ بیر نئچه مدّت پادشاهلیق ائتدی. نئجه دئیەرلر: لقمه‌یه حسرت قالان، حلوا یئدی بول ـ کالان.

لاکین چوْخ چکمەدی کی، دؤولت خادیملریندن بیر نئچەسی اوْنا اطاعت ائتمکدن بوْیون قاچیردیلار، قوْنشو حؤکمدارلار ایسه دۆشمنچیلیگه باشلاییب، هر طرفدن اؤلکەنین اۆستۆنه

قۆشون چکدیلر. نهایت جاماعاتلا قۆشون بیرلەشیب عصیان ائتدی. اؤلکەنین بعضی شەهرلری حؤکمدارېن الیندن گئتدی.

بو حادثەلر یئنی پادشاهي حددن آرتېق کدەرلندیردی. ائله بو زامان کئچمیش دیلنچیلیک دؤورۆ یۆلداشلارېندان بیری سفردن قایېتدي، دۆستونون چۆخ یۆکسک بیرمرتبەیه چاتدېغي‌نې گؤرجک دئدی:

«ـ شۆکۆر اۆلسون آللاهېن عزت و جلالېنا کی، نهایت سنین قېزېل گۆلۆن تیکاندان خلاص اۆلدو، یۆخسوللوق تیکانې ایسه آیاغېندان چېخدې. یۆکسک طالعین، بۆیۆک سعادتین یار اۆلوب، سنی بئله بیر منصبه چاتدېردې.» دئمەلی بۆتۆن چتینلیک و اذیتین آخېردا بئله راحتلېق و آسودەلیگی ده وارمیش.

بئیت

چیچک گاه آچېق‌دېر، گاه دا پنهان‌دېر،
آغاج گاه گئییملی، گاه دا عریاندېر.»

حؤکمدار دئدی:

«ـ ای عزیز دۆستوم، سن گؤردۆگۆن گۆنلر چؤرەگین دردینی چکیردیم، ایندی ایسه دۆنیانېن غمینی یئمەلی اۆلورام.»

شئعر

وار ـ دؤولت اۆلماسا درد چکەر اینسان،
اۆلاندا، راحاتلېق یۆخ اۆلور اۆندان.
خلاصه، بئلەدیر بو قۆجا دۆنیا،
عذابدېر اۆلسادا، یا اۆلماسا دا.

شئعر

دؤولتلی اۆلماغې ایستەسن بیل کی،
آنجاق قناعتدیر صفالې دؤولت.
دؤولتلی پول تؤکسه اتەگینه، سن،

اۏنون ثوابېندان گۋتۆرمه مینّت.
آتالار سۋیله‌میش: یۏخسولون صبری،
وارلې بخششیندن یاخشې‌دېر البت!

بئیت

بهرام اگر اۏولایېب گۏرۆنسه ده قهرمان،
اۏ، ضعیف‌دیر بیر چگیرتکه سۆرۆیه‌ن قارېنچادان.

۲۳ . حئکایت

بیر شخصین دۋولت خادیملری ایچه‌ریسینده بیر دۏستو وار ایدی. چۏخدان بری اۏنونلا گۋرۆشه بیلمیردی. بیری‌سی سۏروشدو:«ـ چۏخدانمې دۏستونلا گۋرۆشمۆرسن؟
دئدی:«ـ گۋرۆشمک آرزوسوندا دا دگیلم.»
تصادفاً دۏستونون یاخېن آداملارېندان بیری اۏردا ایدی. بو سۋزۆ ائشیتجک سۏروشدو:
«ـ دۏستونون گۆناهې نه‌دیر کی، اۏنونلا گۋرۆشمه‌گی آرزولامېرسان؟»
دئدی:«ـ دۏستومون گۆناهې یۏخدور. لاکین دۋولت خادیمی‌نی یالنېز وظیفه‌دن آزاد ائدیلدیکدن سۏنرا گۋرمک اۏلار. من ایسه راحاتلېغېم اۆچۆن اۏنون اذیته دۆشمه‌سینه راضې دگیلم.

قطعه

بۋیۆیه‌ر، قارېشار باشې ایشلره،
چېخار خاطیریندن دۏستلار، تانېشلار.
ائله کی، رۆتبه‌دن سالېنار یئره،
گله‌ر، دۏستا آچار نه کی دردی وار.»

۲٤ . حئکایت

ناغېل ائدیرلر کی، بیر عابید هر آخشام اۏن باتمان آغېرلېغېندا خۋره‌ک یئییب سحره قده‌ر قرآن اۏخویارمېش. بۋیۆکلردن بیری بونو ائشیدیب دئمیشدیر:

«ـ گۆنده یارېم چۇره‌ک یئییب یاتسا ایدی، عاریفلرین نظرینده داها یاخشې اۇلاردې.

شئعر

قارنېنې دۆلدورما یئمکله تا کی،

اۇزۆنده گۇره‌رسن معرفت نورو.

باشېن بۆشدور، چۆنکۆ دۆلودور قارنېن،

قارنې دۆلموشلارېن اۇلماز شعورو.»

۲۵. حئکایت

بیر یۇلدان آزمېشېن قارشېسېنا حق نورو سپه‌لندی. اگریلیک دن ال چکیب دۆغرو یۇلا گلدی، درویشلره قۆشولدو، اۇنلارېن صحبتی‌نین گۆجۆندن، نفسی‌نین تأثیریندن پیس عادتلری اونوتدو. یاخشې خاصیتلره صاحیب اۇلدو، عیاش‌لېقدان ال چکدی. لاکین آغزې گۇیچک آداملار دیلی اوزونلوق ائده‌رک اۇنون حاققېندا شایعه یایماغا باشلادېلار کی، اوّلده اۇلدوغو کیمی‌دیر. پرهیز ساخلادېغېنا، عیبادت ائتدیگینه ده اعتبار یۇخدور.

بئیت

قورتارارسان عۆذرله آللاهېن عذابېندان،

خالقېن دیلیندن آنجاق قورتارمازسان بیرجه آن.

نهایت دئدی ـ قودویا داوام گتیرمه‌ییب طریقت باشچېسېنېن یانېنا شیکایته گئتدی. مرشدلری دئدی:

«ـ شۆکۆر ائتمک اۆچۆن بوندان داها گۇزه‌ل نه اۇلا بیلر کی، سن جاماعاتېن تصوّر ائتدیگیندن داها یاخشې‌سان.

بئیت

چۇخ دئمه کی، پاخېل آداملار منه،

عئیب آختارېرلار هئی آخشام، سحر.

گاه تۆکمک ایسته‌رلر قانېمې منیم،

گاهدا پیسدیر دئییب یایېرلار خبر.

یاخشی اول، قوی *پیسدیر* دئسینلر سنه.

نه کی پیس اۆلاسان *یاخشی* دئسینلر.»

لاکین فیکیر چکیب غم یئمک، حقیقتده قصورلو اۆلوب ظاهیرده نقصان‌سیز حساب ائدیلن منیم کیمی آداملارا لازیمدیر:

بئیت

اۆنلار تعریف ائدن کیمی اۆلسایدیم،

یاخشیلیغا چکیلردی بیل آدیم.

بئیت

یاخین قونشوم بیله بیلمز منیم هئچ بیر اسراریمی،

لاکین یالنیز آللاه بیلیر بۆتۆن گیزلی ـ آشکاریمی.

شئعر

قاپیمیزی خالق اۆزۆنه باغلادیق،

بیلمه‌یه‌لر تا بیزده نه عئیب وار.

نه فایدا بو قاپی‌نی باغلاماقدان،

کی هر سرّی آللاه بیلیر آشیکار.

۲٦ . حـئـکـایـت

بیر گۆن شئیخلردن بیری‌نین یانینا گئدیب شیکایت‌لندیم کی، فیلان کس منیم پیسلیگیمه دانیشیر.

دئدی:

«ـ سن یاخشی‌لیغینا دانیش، اوتاندیر!

شئعر

سن یاخشی ایشلر گؤر، تا کی پیس گؤزلر،

نه قده‌ر آختارسا تاپماسین نقصان.

اگر دۆز چېخارسا بربطین سسی،
چالغېچې قولاغېن بورماز هئچ زامان.»

۲۷. حئکایت
شام شئیخلریندن بیریندن سوروشدولار کی، صوفیلیگین ماهیتی نه‌دن عیبارتدیر؟
دئدی:«ـ اوّللر دۆنیادا بیر گروه آداملارا دئییردیلر کی، ظاهراً داغېنېق ایدیلر، داخېلاً متشکّل. ایندی ایسه، ائله آداملارا دئییرلرکی، ظاهیرده متشکّلدیرلر، داخیلده داغېنېق.

قطعه

هر ساعات اؤره‌گین بیر یئرده اؤلسا،
تکلیکده گؤرمزسن راحاتلېق، صفا.
وارسا چوخ دؤولتین، اکینین، رۆتبه‌ن،
قلبین آللاهلاسا، خلوت‌نشین سن.»

۲۸. حئکایت
ابوهُرَیره ـ آللاه اوندان راضې اولسون ـ هر گۆن **محمد** پیغمبرین یانېنا گلرمیش، و همیشه ده پیغمبر اونا دئیه‌رمیش:
«ـ یَا أَبَاهُرَیْرَةَ، زُرْنِی غِبّاً تَزْدَدْ حُبّاً.» یعنی:
یا **ابوهریره**، هر گۆن گلمه کی، محبتیمیز چوخ اولسون.
بیر عاریفه دئدیلر:«ـ گۆنشین بو قدەر گؤزه‌ل اولماسېنا باخمایاراق، بیری‌نین اونا وورولدوغونو و یا دوست اولدوغونو ایندیه قدەر ائشیتمه‌میشیک.»
دئدی:«ـ چۆنکۆ هر گۆن گؤرۆرسۆنۆز. بیرجه قېشدا، او آز گؤرۆنۆر، چوخ سئویلیر.

شئعر

خالق ایله گؤرۆشمک عئیب دگیلدیر،
لاکین او قدەر کی دئمه‌سینلر: بس.
اگر سن اؤزۆنۆ ملامت ائتسن،
تهمت ائشیتمزسن هئچ کسدن عبث.»

۲۹ . حئکایت

بۆیۆکلردن بیری‌نین قاربندا یئل واردې. بیردن بورولماغا باشلاییب دیشارې چېخماق ایسته‌دی. او، نه قدەر اللشدی ایسه، اۆزۆنۆ ساخلایا بیلمه‌دی. آخېردا ناغافیل یئل، سسله دېشارې چېخدې.

دئدی:«ـ دوستلار، قصداً ائتمه‌دیگیم اۆچۆن گۆناهې منه یئتیشمز. لاکین منه بۆیۆک بیر راحاتلېق نصیب اۆلدو، سیزده کرامتی‌نیز خاطیرینه بونو عۆذۆرلۆ حساب ائدین.

شئعر

ای عاقیل، قاربندېر یئله بیر زیندان،
یئلی بندده قویماز شعورو اولان.
قاربندا یئل اۆلسا ساخلاما زنهار،
چۆنکۆ او اۆره‌گه آغېر یۆک اولار.

بئیت

جان سېخېجې حریفله بیر مجلیس ده اوتورما،
او رد اولماق ایسته‌سه سن هئچ اۆستۆنۆ وورما.»

۳۰ . حئکایت

دمشق دوستلارېمېن صحبتیندن یورولدوغوما گۆره، باش آلېب بیت‌المقدس چؤلۆنه گئتمیشدیم. اورادا حئیوانلارلا اُنسیّت تاپېب یاشاماقدا ایدیم کی، فرنگی‌لره اسیر دۆشدۆم. اونلار منی طرابلس خنده‌گینده یهودیلرله بیرلیکده تورپاق ایشینده ایشلمه‌گه مجبور ائتدیلر. کئچمیش ده تانېش اولدوغوم حلب باشچېلارېندان بیری یۆلدان کئچه‌رکن منی تانېېب دئدی:«ـ بو نه حالدېر؟» دئدیم:

شئعر

«ـ قاچېردېم بو خلقدن داغا ـ داشا من،
آللاهلا بیرلشمک ایسته‌ردیم همن.

ایندی گؤر نه یازېق حالا دۆشدۆم کی،
نامردله توتموشام تؤوله‌یه مسکن.

بئیت

دوْستلار ایله محبوس اوْلماق یاخشې‌دېر، بیر زینداندا،
نه کی، دۆشمن سنین ایله عؤمۆر سۆره بوستاندا.»

منه چوْخ یازېغې گلدی، اوْن دینار وئریب اسیرلیکدن آزاد ائتدی و اؤزۆ ایله حلب شهرینه آپاردې. اوْرادا قېزې‌نې منه وئریب، یۆز دینار مئهرله کبینی‌نی کسدیردی.
دئمه بو قېز بدخاصیت، حیاسېز و دیک باش ایمیش. بیر مدّت کئچدی. قېز دیلی اوزونلوغو ایله گۆنۆمۆ قارا ائتمه‌گه باشلادې.

شئعر

یاخشې کیشی، پیس آروادا حیات سۆره‌رسه باهم،
بو دۆنیادا اوْلار اوْنا بیر دۆزۆلمز جهنّم.
پیس آروادېن اللریندن داد و فریاد، الامان،
آللاه! بیزی خلاص ائیله بو جهنم اوْدوندان.

آخېردا بیر گۆن اوْ طعنه ایله اۆزۆمه قابارېب دئدی:
«ـ سن اوْ آدام دگیلسن کی، آتام سنی پول ایله فیرنگلرین اسیرلیگیندن آزاد ائتمیشدیر؟»
دئدیم:«ـ بلی، من همن آدامام کی، آتان منی اوْن دینارا فیرنگلرین الیندن ساتېن آلېب، یۆز دینارا سنین چنگینده اسیر ائتدی.

شئعر

ائشیتدیم کی، بیر پهلوان زاواللې بیر قوْیونو،
خیلاص ائتدی بیر یېرتې‌جې جاناوارېن الیندن.
آخشام چاغې بوغازېنا بیچاق قوْیدو یازېغېن،
دیله گلدی اوْ قوْیونون روحو دئدی: آمان، سن ـ

اگر منی جاناواردان قورتاردېنسا، نهایت.

اسیر قوردوم اؤزؤن اولدون، اؤلدؤردؤن اوف دئمه‌دن.»

۳۱ . حئکایت

پادشاهلارېن بیری اوغول ـ اوشاغې چوْخ اوْلان بیر عابیددن سوْروشدو:«ـ عزیز واختېنې نئجه کئچیریرسن؟»

دئدی:«ـ گئجه سحره قده‌ر مناجات وئریره‌م، سحرلر احتیاجېم اوْچوْن دوعا ائدیره‌م. بوْتوْن گوْنوْ خرجلیک اوْچوْن اللّه‌شیرم.»

شاه عابیدین نه دئمک ایسته‌دیگینی باشا دوْشدوْ. امر وئردی اوْنا معاش تعیین ائتسینلر، عائیله یوْکوْنوْ اونون اوْزه‌ریندن گؤتؤروْب اهل عیالېن تأمین ائتسینلر.

ای عائیله زنجیرینه باغلې قالان بی‌نوا،

حاتلېق و آسوده‌لیک خیال ائتمه بیر داها.

اؤولاد، چؤره‌ک، پالتار غمی، دوْلاناجاق کئده‌ری،

سنه ایمکان وئرمیه‌جک سئیر ائدسن گؤیلری.

هر گوْن سحر عهد ائدیره‌م، من وئریرم التزام،

کی ربّیمله راز و نیاز ائده‌جه‌گم بو آخشام.

گئجه اؤلجاق من هر شئیی اونودورام نه کی وار،

درد گؤتؤرؤر کی، بس صاباح نه یئیه‌جک بالالار؟!

۳۲ . حئکایت

شام عابیدلریندن بیری مئشه‌ده یاشایېر و آغاج یارپاغې ایله دوْلانېردې. بیر پادشاه اوْنون گؤرؤشوْنه گئدیب دئدی:

«ـ مصلحت گؤرسه‌نیز سیزدن اؤترؤ شه‌هرده بیر سارای تیکدیررەم. اوْرادا هم سیز آسوده عیبادت ائده‌رسینیز، هم ده جاماعات، سیزین حئکمت‌آمیز سؤزلری‌نیزدن فایدالانار. پاک عمللری‌نیزی گؤرؤب ادب اؤیره‌نرلر.»

زاهید حؤکمدارېن تکلیفی‌نی رد ائتدی. وزیرلردن بیری اؤنا دئدی:«ـ حؤکمدارېن دئدیگی سؤز حؤرمتینه، یاخشې اؤلار کی، شه‌هره گلیب بیر نئچه گؤن وضعیتی اؤیره‌نه‌سینیز. اگر یاد آداملار واختېنېزې آلېب، صحبتلری ایله سیزی ناراحات ائتسه‌لر، یئنه قایېدا بیلرسینیز.»

ناغیل ائدیرلر کی، زاهید شه‌هره گلدی، حؤکمدارېن اؤز خصوصی باغ و سارایېندا اؤنون اؤچؤن صفالې و اؤره‌ک آچان بیر یئر وئردیلر.

شئعر

گؤزه‌للر حؤسنؤنه بنزه‌ر بو گؤلشنده قېزېل گؤللر،
نیگارېن زؤلفؤ تک خؤشدور بو یئرده طؤرفه سؤنبؤللر.
قېشېن برک شاختاسې کئچمیش، سؤیوقدان قالمامېش قورخو،
آچېب سانکی آغېز طفلِ گؤلؤستان گؤزله‌ییر قایغې.

بئیت

یاشېل دونلو بوداغلارا دؤزؤلمؤش نار گؤلؤ اؤد تک،
عجبدیر یارپاق اؤستؤنده بئله قان رنگلی اؤد گؤرمک!

حؤکمدار درحال گؤیچک بیر کنیزده اؤنون یانېنا گؤنده‌ردی.

شئعر

عابیدلر آلدادان آی اؤزلؤ جانان،
حوری تک گؤزه‌لدیر، طاووس تک الوان.
اؤنون جمالې‌نې مؤمن ده گؤرسه،
بیلمز هاردا قالدې دین ایله ایمان.

شاه اؤنون آردېنجا یاراشېقلې، گؤزه‌ل بیر قولام دا زاهیده باغېشلادې.

شئعر

خلق اؤلؤر عطشدن سوچو یانېندا،
سوچو گؤره‌رسه ده بیر دامجې قېیماز.

گۆزلریم دۏیمایېر سندن نئجه کی،
استسقی ایچه‌رسه فراتی دۏیماز.

زاهید لذتلی خۏره‌کلر یئییب، تمیز پالتارلار گئیدی، دادلی مئیوه‌لرین، شیره‌لرین عطریندن مست اۏلوب، گۆزه‌ل کنیزین و قولامېن گۆل جمالېندان ذۏوق آلماغا باشلادې.
عاغېللې آداملار دئمیشلر:«ـ گۆزه‌للرین زۆلفۆ عاغلې اسیر ائدن بیر کمند، زیرک قوشو تۏرا سالان بیر بنددیر.

بئیت

ایمانېمې، قلبی‌می یار یۏلوندا قۏیموشام،
سانکی چۏخ بیلدیگیمدن تۏرا دۆشن بیر قوشام.»

نهایت بۆتۆن بو خوشبختلیکلر زاهیدی زاوالا گتیردی.

شئعر

مرشد ده، مرید ده، قۏجا، جاوان دا،
خلاصه هر کس کی، قۏجا جهاندا،
بو آلچاق دۆنیایا بیر هوس سالدې،
میلچک کیمی بالا یاپېشېب قالدې.

حۏکمدار ایکینجی دفعه اۏنو گۆرمه‌گه گلدیکده گۆردۆ کی، زاهیدین اوّلکی سۏلغون رنگی دگیشمیش، اته ـ قانا دۏلوب قېپ ـ قېرمېزې قېزارمېشدې. ایپک یاستېغا سۆیکنمیش، ملک کیمی گۆزه‌ل قولام اۏنون باشې اۆزه‌رینده طاووس قاناتې کیمی بیر چتیر آچمېشدېر. خلاصه حۏکمدار، زاهیدی صحتی‌نین ساغالماسېندان سئویندیگینی بیلدیریب، هر طرفدن صحبت آچدې. آخېردا صحبتینه یئکون ووراراق دئدی:
«ـ من ایکی جۆر آداما محبت بسله‌ییرم. بیر عالیمه، بیرده زاهیده. دۆنیادا منیم کیمی اۏنلارې سئوه‌ن یۏخدور.»
اۏرادا اۏلان دۆنیا گۆرمۆش عاغېللې بیر وزیر دئدی:

«ـ ای حؤکمدار، محبتین شرطی بودور کی، باجاردېقجا هر ایکی‌سینه یاخشېلېق ائدسن: عالیملره قېزېل وئره‌سن کی، زاهید اوْلاراق قالسېنلار.

شئعر

کؤنۆل آلان گؤزه‌ل اۆزلۆ گؤزه‌له،
اۆزۆک، سېرغا، بزه‌ک، دۆزه‌ک نه لازېم؟!
خوش اخلاقلې، خوش مزاجلې زاهیده،
قاپې ـ قاپې پای دیله‌مک نه لازېم؟!»

۳۳ . حئکایت

بو سؤزۆن قووه‌سی، بیر پادشاها بؤیۆک بیر مسأله اۆز وئرمیشدی. عهد ائتدی کی، اگر مساله اوْنون ایسته‌دیگی کیمی حل اوْلسا، زاهیدلره چوْخلو پول باغېشلاسېن. ایش اوْ ایسته‌دیگی کیمی حل اوْلوندو. حؤکمدارېن اۆره‌گی ساکیتله‌شدې. سوْنرا اؤز عهدینی یئرینه یئتیرمک قرارېنا گلدی. خصوصی قوللارېندان بیرینه بیر کیسه قېزېل پول وئردی کی، آپارېب زاهیدلره پایلاسېن.

دئییرلر کی، قول چوْخ عاغېللې و ذکالې ایدی. بۆتۆن گۆنۆ شه‌هرده گزیب، آخشام اوْلدوقدا شاهېن حضورونا قایېتدې، قېزېل کیسه‌سی‌نی اؤپۆب قارشېسېنا قوْیدو و دئدی:

«ـ نه قده‌ر آختاردېمسا، بیر زاهید تاپا بیلمه‌دیم.»

پادشاه بوندان حیرصله‌نیب دئدی:

«ـ منیم بیلدیگیمه گؤره، اؤلکه ده ۴۰۰ زاهید واردېر.»

قول جواب وئردی:

«ـ ای بؤیۆک حؤکمدار! اصل زاهید آلماز، آلان ایسه زاهید اوْلماز.»

حؤکمدار گۆلدۆ و ندیملرینه دئدی:

«ـ نه قده‌ر مؤمنلره رغبت، بو عارسېزا عداوت بسله‌م ده، اوْنون حق اوْلدوغونو اعتراف ائتمک لازېمدېر.»

شئعر

بیر زاهید آلارسا دیره‌مله دینار،

اوندان داها مؤمن بیر زاهید آختار.
بیر زاهید گؤز تیکسه اؤزگه مالېنا،
یاخشېدېر هئچ زاهید دئمه سن اونا...

۳٤ . حئکایت

اعتبارلې عالیملردن بیریندن سوروشدولار:«ـ نئجه بیلیرسینیز، وقف چؤره‌گی حلالدېر یا یوخ؟» دئدی :«ـ جمعیت اۆچۆن آلېرلارسا، حلال‌دېر. منیمسه‌مک اۆچۆن جمع اولورلارسا حرام.»

بئیت

عیبادت اۆچۆن چؤره‌ک لازېمدېر، البت،
چؤره‌ک اۆچۆن ائتمه‌میشلر عیبادت.

۳۵ . حئکایت

بیر درویش گلیب بیر یئره چېخدې کی، اورانېن یئیه‌سی الی آچېق، قلبی گئنیش بیر آدام ایدی. ذؤوق اهلی، فضیلت صاحیبلری اونون ائوینه توپلانېر، درین حئکمتلر، ظریف لطیفه‌لر سؤیله‌ییردیلر. درویش آج ـ یالاواج اوزاق یولدان گلمیش، دیلینه بیر شئی دگمه‌میشدی. ظرافت یانا بیری دئدی:«ـ سن ده بیر سؤز دئ!»

دئدی:«ـ من باشقالارې کیمی گؤزه‌ل دانېشماغې بیلمیرم، ساوادېم دا او قده‌ر چوخ دگیل. آنجاق بیر بئیت ایله سؤزۆمۆ قورتاراجاغام.»

حامېسې ماراقلانېب دئدی:«ـ سؤیله!»، دئدی:

بئیت

«ـ من بیر آجام، اؤنۆمده ده سۆفره دولو خوش طعام،
سانکی آرواد حامامېنېن اؤنۆنده بیر سوبایام.»

دوستلار اونون چوخ آج اولدوغونو باشا دۆشۆب سۆفره آچدېلار. ائو یئیه‌سی دئدی:«ـ عزیزیم، بیر آز گؤزله، خیدمتچی‌لر سنه دؤیمۆش ات حاضېرلاسېنلار.» درویش باشېنې قالدېرېب گۆلدۆ و دئدی:

بئیت

«ـ دؤیۆلمۆشه، دؤیۆلمۆش ات نه گرەک؟!

آج اؤلانا، کوفتەدیر هر دوز ـ چؤرەک.»

۳۶. حئکایت

بیر مرید اؤز مرشدینه دئدی:«ـ آداملارېن الیندن زارا گلمیشم. او قدەر گؤرۆشۆمه گلیرلر کی، واختېمې آلېر، ناراحاتلېغېما سبب اؤلورلار. اونلاردان خیلاص اؤلماق اۆچۆن، منه بیر یول گؤستەر.» دئدی:«ـ یوخسوللارا بورج وئر، وارلېلاردان بورج ایسته، بیر داها اطرافېنا دولانمازلار.

بئیت

اگر اسلام لشکرینده گدا دۆشسه اؤنه تک،

ایستەمەسین بیر پای دئیه، کافیر قاچار چینەدک.»

۳۷. حئکایت

فقه علمی‌نی اؤیرەنن بیر طلبه آتاسېنا دئدی:«ـ واعیظلرین بو گورولتولو و بزەکلی سؤزلری اصلا منه تأثیر ائتمیر. چۆنکۆ اونلارېن سؤزلری، عمللری ایله دۆز گلمیر.»

شئعر

او هامېیا بو دۆنیانې آت دئییر،

اؤزۆ ایسه قېزېل ـ گۆمۆش جمع ائدیر.

هر عالیم کی، عمل ائتمز سؤزۆنه،

هئچ واخت اونون اینانمازلار اؤزۆنه.

عالیم اؤدور پیسلیک ائتمز هئچ کسه،

عمل ائدر اؤزۆ، خلقه نه دئسه.

بئیت

بیر آدام کی، هر زامان اؤز خئیرینی آختارا،

اۆزۆ یولو آزمېشدېر. او هارا، رهبر هارا؟!

آتاسې دئدی:«ـ ای اوغول، بئله بیر سهو ملاحظه‌یه اساسلانېب خئیرخواه آداملارېن تربیه‌سیندن اۆز چئویرمک، عالیملری آزغېنلېقدا تقصیرلندیره‌رک، *معصوم عالیم آختارېرام* دئیه، علم اؤیره‌نمکدن محروم اولماق دۆزگۆن ایش دگیلدیر. بو، پالچېغا باتمېش کورون مثلینه بنزه‌ییر.» ناغیل ائدیرلر کی، بیر کور گئجه قارانلېقدا گئده‌رکن پالچېغا باتمېشدېر. او، چېغېرېب دئییردی:

«ـ ای مسلمانلار، هئچ اولمازسا منیم یولومون اۆستۆنه بیر چیراغ توتون.»

حاضیرجواب بیر قادېن کؤرۆن سؤزۆنۆ ائشیدیب دئدی:

«ـ سن کی، چیراغې گؤرمۆرسن، چیراغلا نه گؤره‌جکسن؟»

هم‌چنین، موعیظه مجلیسی بزّاز دکانی کیمی‌دیر: اورادا پول وئرمه‌سن، مال آلا بیلمزسن. بورایا رغبت بسله‌مه‌سن، سعادت الده ائده بیلمزسن.

قطعه

عالیم هر نه سؤیله‌یرسه، جانلا ـ باشلا قولاق آس،
نصیحتچین اونون دیلی بیر سؤز توتانا قدەر.
او مدعی دۆز دئمه‌میش، یانېلمېشدېر سؤزۆنده،
بیر یاتمېشې باشقا یاتمېش نئجه اویادا بیلر؟
مرد اودور کی، دئییله‌نی یاخشې یاددا ساخلاسېن،
داش اۆستۆنده قازېلسا دا اؤیۆد، نصیحت اگر.

شئعر

خانقاه‌دان مدرسه‌یه گله‌رک،
بیر صاحیب دیل آتدې اهل طریقی.
دئدیم:«ـ فرقی نه‌دیر عالیم، عابیدین،
کی عالیمی توتوب، آتدېن رفیقی؟»

دئدی:«ـ اۏ، اؤز کیلیمی‌نی قورویور،
بو چالېشېر خیلاص ائتسین غریقی.»

۳۸ . حئکایت

بیر سرخوش گنج یۏل کنارېندا یاتمېش، اؤزۆندن بی‌خبر، یئره سریلیب قالمېشدېر. بیر عابید اۏرادان کئچرکن بو ایرنج منظره‌یه نظر سالدې. گنج مست‌لیک یوخوسوندان باش قالدېراراق بو آیه‌نی اوْخودو:«ـ مؤمن آداملار ایرنج شئیلرین یانېندان کئچرکن، کرامت ائدیب اوْنو گؤرمه‌مزلیگه وورارلار...»

شئعر

گۆناهکار گؤره‌نده عئیبی‌نی آچما،
دائماً صبیرلی، مردانه اوْل سن.
بیر نقصان گؤرسن ده منیم ایشیمده،
اوْلمازمې لۆطفۆنله اوْنو اؤرته‌سن؟

شئعر

هر گۆناه ائده‌ندن سن اؤز دؤنده‌رمه،
اوْنا عفو ائده‌نلر کیمی سال نظر.
من اگر جوانمرد دگیله‌م ایشده،
سن مرد اوْل، کرمله بیر قایغې گؤسته‌ر.

۳۹ . حئکایت

بیر دسته عیاش بیر درویشله سؤزه گلدیلر، آغېزلارېنا گلن نالایېق سؤیۆشلر سؤیۆب اوْنو ازیشدیرمیشلر. درویش شیکایت اۆچۆن مرشدین یانېنا گئتدی، باشېنا گله‌نی نقل ائتدی. دئدی:«ـ ای اوْغول درویش خیرقه‌سی راضېلېق، دؤزۆملۆک لیباسې‌دېر. اوْنو گئیه‌ن هر ظۆلمه قاتلاشمالې‌دېر. عکس حالدا درویشلیگی ترک ائدیب خیرقه‌نی چېخارتمالې‌دېر.»

بئیت

عمان بیر داش ایله هئچ دالغالانماز،

عاریف اینجییه‌رسه، دایازدیر، دایاز.

شئعر

بیر ضرر ده‌گه‌رسه سنه، صبر ائله،
عفو ایله گۆناهدان تمیزلنه‌رسن.
ایندی کی هر شئیین سۆنو تورپاقدیر،
تورپاق تک ساکیت قال، ائله ایندی‌دن.

۴۰. منظوم حئکایت
سنه بیر حئکایت سؤیله‌ییم دینله،
بغداددا دئییشدی بایراق پرده یله.
بایراق اؤز آلیندان ائدیب شیکایت،
پرده‌یه آجیقلا دئدی نهایت:
«ـ بیز کی، هر ایکیمیز مرد و مردانا،
خیدمت ائله‌ییریک عینی سولطانا.
نئچۆن دینجلمیرم خیدمتده بیر آن،
سفرده پوچ اؤلور عؤمۆر هر زامان.
سن ایسه بیلمیرسن اذیت، خاسار،
نه صحرا گؤرۆرسن، نه توز، نه غوبار.
بئله آغیر ایکن منیم خیدمتیم،
بس نئچۆن سن قده‌ر یوْخدور حؤرمتیم؟
سن گؤزه‌ل بنده‌لر قوجاغیندااسان،
سنینله ال وئریر هر نازلی جانان.
من ایسه گزیرم هئی الدن ـ اله،
چؤللرده سرگردان قالمیشام هله.»
دئدی:«ـ منیم باشیم آسیتاندادیر،

لاکین سنین باشېن آسیمان‌دادیر.
کیم بی‌جا بؤینونو دیک توتسا هر آن،
گزەر بؤیونلاردا بئله سرگردان.»

۴۱ . حئکایت

عاریفلردن بیری بیر پهلوانی حیرصلنمیش و آغزې کؤپۆکلنمیش گؤرۆب سوروشدو:
«ـ بونا نه اوْلوبدور؟»
دئدیلر:«ـ فیلان آدام اوْنو سؤیۆبدۆر.»
عاریف آدام دئدی:«ـ بو نئجه ایش‌دیر کی، بو یاراماز مین باتمانلېق داشې گؤتۆره بیلیر، لاکین بیرجه سؤزۆ گؤتۆره بیلمیر؟»

شئعر

سن، گۆجۆندن دم ووروب، دئمه جوانمردم من،
مردلیک دگیل نفسینه قول اوْلوب عاجیز دورماق.
هۆنرین وار شیرین ائت بیر آغېزې یوْخسا کی،
جوانمردلیک دگیلدیر آغېزدا ضربه وورماق.

شئعر

بیریسی فعلده، غالیب گلیرسه،
اوْ هله قهرمان جوان دگیلدیر.
توْرپاقدان یوغرولموش انسانېن ذاتې،
تمکینی اوْلماسا، انسان دگیلدیر.

۴۲ . حئکایت

بیر بؤیۆک آدامدان صفا قارداشلارې‌نېن خاصیتلری‌نی سوروشدوم. دئدی:
«ـ ان آزې اوْدور کی، دوْستلارې‌نېن خئیری‌نی اوْز منافعلریندن اۆستۆن توتارلار.»
عالیملر دئییبلر:«ـ یالنېز اوْز هایېنا قالان قارداش، نه قارداشدېر، نه یوْلداش.

بئیت

یول یولداشی تله‌سرسه، قوی او گئتسین، سن دینجل،
سنله دوستلوق ائتمییه‌نه، سن ده اۆره‌ک وئرمه، گل.

بئیت

دیانت گؤرمه‌سن اگر قوهومدان،
قیصیرلیق یاخشی‌دیر بئله دوغومدان.»

یادیمدادیر، مدعی‌لردن بیریسی، منیم بو بئیتیمه اعتراض ائدیب دئدی کی، آللاه اؤز مقدس کیتابیندا رحم‌سیز اوْلماغی قاداغان ائتمیش، یاخین آداملاری سئومه‌گی بویورموشدور. سنین دئدیکلرین ایسه بونلارا ضیددیر. دئدیم غلط ائدیرسن، قرآن دا دئییلمیش‌دیر:«ـ اگر آتان ـ آنان چالیشیب بیر شئی منه شریک قوشماغا سنی وادار ائتسه، اوْنلارا اطاعت ائتمه!»

بئیت

حقی یاد ائتمه‌ین مین قوهومدانسا،
خوشدور بیر یاد دوستا اۆره‌ک باغلاسا.

۴۳. منظوم حئکایت

بغدادا چوخ ظریف بیر قوجا واردی،
قیزینی بیر باشماق تیکه‌نه وئردی.
قیزین دوداغینی او کوبود، نادان!
ائله سوردو، اوندان آخدی قیزیل قان.
سحری آتاسی بو حالی گؤرجک،
دامادین یانینا یولا دۆشدۆ تک.
سوروشدو:«ـ آی آلچاق، بو نئجه دیشدیر؟
دوداق چئینه‌ییرسن بو نئجه ایشدیر؟»
بونو ظرافتله دئمه‌ییرم من،

شوخلوغو آتاراق جدّی‌نی آل سن.
طبع حاکیم اۇلسا، پیس خصلت، اینان،
اۇلۆنجه اۇ شخصین چېخماز جانېندان.

۴۴. حئکایت
بیر فقیهین حددن آرتېق چیرکین بیر قېزې واردې. جهیزه، وار دؤولته باخمایاراق. قېزې‌نې آلان اۇلموردو.

بئیت

ایپک ده خارا دا چیرکین گؤرۆنر،
چیرکین بیر گلینه اۇرتۆلسه اگر.

نهایت، قېزې‌نې بیر کۇرا وئرمک مجبوریتینده قالدې. ناغیل ائدیرلر کی، اۇ زامان سرندیب‌دن بیر حکیم گلمیشدی. اۇ قدەر مهارتلی ایدی کی، کۇر گؤزۆ ده آچا بیلیردی. بیر گۆن آداملار عالیم‌دن سۇروشدولار:

«ـ نه اۆچۆن کۆره‌کنینی معالیجه ائتدیرمیرسن؟»
عالیم دئدی:
«ـ قۇرخورام کی، گؤزۆ آچېلاندان سۇنرا قېزېمې بۇشاسېن!»

میصراع

چیرکین آروادلارا کۇر ار گره‌کدیر.

۴۵. حئکایت
بیر پادشاه درویشلره آلچاق نظرله باخېردې. اۇنلاردان بیری بونو سئزیب دئدی:«ـ ای شاه، بو دۆنیادا دۇغرودور، اۇردوموز یۇخدور، بوندا سندن دالدایېق، لاکین گۆذرانېمېز خۇشدور. اۇلنده برابریک، قیمتده ایسه سندن ایره‌لیده اۇلاجاغېق.

شئعر

اۇلکه آلان پادشاهلار قۇیسالاردا قېزېل تاج،

دریوشلرده چۆره‌ک اۆچۆن دۆیسالاردا احتیاج،
هر ایکی‌سی اۆلن دمده اوْلار بیر جۆر ناتوان،
آپارمازلار بیر کفندن باشقا بیر شئی دۆنیادان.
جان مۆلکۆندن بیر گۆن کۆچمک لازیم گلرسه اگر،
گدالیق چوْخ سولطانلیقدان شرافتلی گۆرۆنر.»

۴۶ . حئکایت

دریوش‌لیگین ظاهیری علامتی کۆهنه پالتار، قیسسا ساچدیر. لاکین حقیقتده نفسی‌نی اۆلدۆرۆب، قلبی‌نی دیری ساخلاماقدیر.

شئعر

عاریف دگیل قاپیلاردا دۆلاشان،
ادعاسی رد اوْلدوقدا ساواشان.
عاریف اوْدور، داغدان اوچسا بیر قایا،
اوْ قایانین قارشیسیندان قاچمایا.

تربیت. دریوش‌لیگین یوْلو ذکر، شۆکر، عیبادت، اطاعت، صدقه، قناعت، توحید، توکّل هر چتینلیگه قاتلاشیب، هر بلایه دۆزمه‌کدیر.

بو سادالانان صیفتلر کیمده وارسا، قبا گئیمیش اوْلسادا اصل دریوشدیر. لاکین هرزه ـ هرزه دانیشان، بی‌نماز، خئیره ـ شرّه یاراماز، عیاش، سحردن آخشاما قدەر شهوت هایینا قالان، آخشامدان سحره قدەر، غفلت یوخوسونا دالان، قاباغینا گتیریله‌نی یئیه‌ن، آغزینا گله‌نی دئیه‌ن، عبا گئیمیش اوْلسادا، دریوش دگیل، لوتودور.

باطنی تقوادان بوْش اوْلان یازیق،
ظاهیرده گئیمیسن ریادان پالتار.
قاپیندان یئددی رنگ پرده، گل آسما،
سنین کی ائوینده بیرجه حصیر وار.

۴۷ . حئکایت

تزه گۆل گؤردۆم من، بیر نئچه دسته،
باغلانېب اوْت ایله بیر ـ بیری اۆسته.
دئدیم: «ـ وجسیز اوْتون نه نسبتی وار،
کی، توتسون گۆل ایله بیر صفده قرار؟»
اوْت همن آغلایېب دئدی:«ـ سوس بیر آز،
کرامت اهلینه بو سؤز یاراشماز.
یوْخسادا عطیریم، رنگیم، جمالېم،
منیم ده او باغدا آرتمېش کمالېم.
او باغېن اوْتویام وفالې بنده،
اوْنون سایه‌سینده بوْی آتدېم من ده.
هۆنرلی، هۆنرسیز اوْلسام دا همن،
آللاهېن لۆطفۆندن یارانمېشام من.
یوْخسا دا ذاتېمدا بیر قابلیت،
قودرتیم چاتمېرسا ائدیم عیبادت.
او اؤزۆ تاپاجاق بو دردە چاره،
باشقا یوْل قالمامېش هر اعتباره.
قایدادېر بؤیۆکلر فرمان وئره‌نده،
اوّل آزاد اوْلار قوْجالمېش بنده.»
دۆنیانې دۆزه‌ن ای بؤیۆک یارادان!
بو قوْجا بنده‌نی باغېشلا هامان.
ای **سعدی**! راضېلېق کعبه‌سینه گیر،
آللاهېن قاپېسې سنین یئریندیر.
یازېقدېر بو بؤیۆک قاپېدان قاچان،
او باشقا بیر قاپې تاپماز هئچ زامان.

٤٨ . حئکایت

بیر فیلسوفدان سۆروشدولار:«ـ سخاوت یاخشی‌دیر. یوْخسا شجاعت؟»

دئدی:«ـ سخاوتی اوْلانین شجاعته نه احتیاجی؟»

بئیت

بهرام گور مزاریندا یازیلمیشدیر آشیکار،

کرامتده زوْرلو قولدان داها آرتیق قوّت وار.

شئعر

قالمادی دۆنیادا **حاتم طایی**،

اوْنو یاخشیلیقدیر دائیم یاشادان.

مالیندان زکات وئر، چۆنکۆ اۆزۆم ده،

آرتار میوه‌لری کسدیکجه باغبان.

اوچونجو باب

قناعتین

فضیلتی حاققیندا

۱ . حئکایت

حلب شهری‌نین بزّازلار بازارېندا عرب اؤلکه‌لریندن گلمیش بیر دیلنچی‌یه راست گلدیم. او، خلقه مراجعتله دئییردی: «ـ ای وارلېلار، سیزده انصاف، بیزده قناعت اؤلسایدې، دۆنیادا دیلنچی‌لیک قالمازدې.

شئعر

منی، ای قناعت! دؤولتلی ائیله،
دۆنیانېن سندن خوش نعمتی یوخدور.
لقمانېن حکمتی صبریله اؤلدو،
کیمده صبر اؤلماسا حکمتی یوخدور.»

۲ . حئکایت

میصرده ایکی شاهزاده وار ایدی. بیری علم اوخویور، دیگری مال توپلاییردې. نهایت، بیری عصری‌نین عالیمی، او بیری میصرین حاکیمی اؤلدو. بیر گۆن حاکیم قارداش، عالیم قارداشا حقارتله باخېب دئدی:

«ـ من سلطنت آلدېم، سن ایسه یوخسوللوقدا قالدېن.»

دئدی:«ـ من اؤز طالعیم اۆچۆن او بؤیۆک آللاها داها چوخ شۆکۆر ائتمه‌لییم. چۆنکۆ عالیملر میراثی، یعنی علم منه، **فرعون** و **هامان** میراثی، یعنی میصر حؤکمدارلېغې سنه چاتمېشدېر.»

شئعر

قارېنجایام، آیاق آلتدا ازیلله‌م،
من دگیلم نئشترووران بیر آرې.
بو نعمته نئجه شۆکر ائتمه‌ییم کی،

گؤجؤم یؤخدور اینجیدم انسانلارې.

۳ . حئکایت

ناغیل ائدیرلر کی، بیر درویش احتیاجېن آلووی ایچینده یانېر، جیندیر پالتارېنې یامایېر، اؤز کؤسگؤن کؤنلؤنه تسکین‌لیک وئریب، دئییردی:

بئیت

«ـ بیز راضېیېق ساده پالتار، سو و قورو چؤره‌کدن،
خوشدور چکمک مئحنت یؤکؤ خلق مینّتی چکمدن.»

کیمسه اونا دئدی:«ـ نه اوتوروبسان، دور، فیلان آدامېن یانېنا گئت! او، چوخ سخاوت، کرامت صاحیبی‌دیر، درویشلره رغبت بسله‌ییر. هامې اونو اؤره‌کدن سئویر. حالېندان خبردار اولسا، ممنونیت‌له قارشېلاییب، سنه حؤرمت ائدر.»

درویش دئدی:«ـ باشقالارېنا ال آچماقدان، آجلېق ایچینده اؤلمک یاخشې‌دېر!

شئعر

یاماق تیکیب بیر گوشه‌ده صبر ائیله‌مک یاخشې‌دېر،
نه کی گئدیب پالتار اؤچؤن خانې تعریف ائدسن.
دوغرودان دا، بیر جهنم ایشکنجه‌سی کیمی‌دیر،
اؤز قونشونون سایه‌سینده سن جنّته گئده‌سن.»

٤ . حئکایت

عجم حؤکمدارلارېندان بیری **محمد(ص)** پیغمبرین یانېنا بیلیکلی بیر حکیم گؤنده‌ردی. حکیم بیر نئچه ایل عربستان اؤلکه‌لرینده قالدې. لاکین بو مدت عرضینده هئچ کیم اونا معالجه اؤچؤن مراجعت ائتمه‌دی. نهایت، او، **محمد(ص)** پیغمبرین یانېنا گلیب شیکایت‌لندی:

«ـ منی سیزین آداملارېنېزې معالجه ائتمک اؤچؤن بورایا گؤنده‌ریبلر. آنجاق بو مدت عرضینده هئچ کیم یانېما گلمه‌ییب‌دیر کی، عؤهده‌مه دؤشن وظیفه‌نی یئرینه یئتیرم.»

پیغمبر دئدی:«ـ بو جاماعاتېن بیر عادتی وار: آجماېش یئمزلر، دویماېش یئمکدن ال چکرلر.»

حکیم دئدی:«ـ دئمک اۏنلارېن ساغلاملېغې‌نېن سببی بو ایمیش.»
سۏنرا تعظیم ائدیب یئری اۏپدۆ و گئتدی.

شئعر

عاریفلر اۏ زامان باشلار کلامه،
یا دا ال اوزادار اۏ واخت طعامه،
کی، سۏز سۏیلمه‌سه تۏره‌سین زیان،
یا دا آج قالارسا ضعیف‌له‌سین جان.
مطلق دئدیگینده بیر حکمت اۏلار،
یئییب ایچدیگینده بیر قوّت اۏلار.

۵ . حـئـکـا یـت

بیری هئی توبه ائدر، سۏنرا دا حددن چۏخ یئیه‌ردی. آخېردا شئیخ اۏنا دئدی:«ـ گۏرۆنۆر چۏخ یئمه‌گه عادت ائدیبسن. نفسین آسېلدېغې توبه باغې ایسه تۏکدن ده نازیکدیر. سن کی، بو نفسی‌نی بئله بسله‌ییرسن، اۏ تۏک نه‌دیر، لاپ زنجیری ده قېرار.

بئیت

بیری‌سی بسله‌دی قورد بالاسې‌نې،
بۏیۆجک، محو ائتدی اۏز آغاسې‌نې.»

٦ . حـئـکـا یـت

اردشیر بابکان حاققېندا ناغیل ائدیرلر کی بیر گۆن اۏ، بیر عرب حاکیمیندن سۏروشدو:
«ـ گۆنده نه قدەر یئمک لازېمدېر؟»
دئدی: «ـ یۆز درهم آغېرلېغېندا.»
دئدی: «ـ بو قده‌ردن نه گۆج اۏلار؟»
دئدی: «ـ بونون گۆجۆ سنی آیاق اۆسته ساخلاییر. اۏندان چۏخ یئسن آرتېق یۆک اۏلار!

بئیت

یئمک لازېم یاشاماقچېن، دئمک‌چین،

سنجه حیات لازېم آنجاق یئمک چین؟»

۷ . حـئـکـا یـت

ایکی خراسانلې درویش یوْل یوْلداشې اوْلوب سفره چېخدېلار. بیری آرېق ایدی، ایکی گۆندن بیر یئیه‌ردی. دیگری کوٚک ایدی، گۆنده اوٚچ دفعه ناهار ائدردی. تصادفاً بیر شه‌هره گیرنده اوْنلارې جاسوس گۆمان ائدیب توتدولار و هر ایکی‌سی‌نی زیندانا سالدېلار. ایکی هفته سوْنرا گۆناهسېز اوْلدوقلارې آشکار اوْلدو. اوْنلارې آزاد ائتمک ایسته‌رکن کوٚکۆن اوٚلدۆگۆنۆ، آرېغېن ایسه سلامت قالدېغې‌نې گوٚردۆلر.

جاماعات بو ایشه تعجب‌لندی. اوْرادا بیر عالیم وار ایدی. دئدی:

«ـ بونون عکسی تعجّبلو اوْلاردې. چۆنکۆ کوٚک چوْخ یئیه‌ن ایدی. آجلېغا دوٚزمه‌ییب اوٚلدۆ. آرېق آز یئیه‌ن ایدی، آجلېغا تاب گتیریب، خیلاص اوْلدو.

شئعر

آدام آز یئمه‌گه ائده‌رسه عادت،
چتینلیک زامانې تاب ائده بیلر.
قارېنپا فراوان یاشایار، امّا،
دارلېغا دۆشنده آجېندان اوٚلر.

بئیت

قارېن تندیرینی تئز ـ تئز قالایان،
درد چکر قېتلېغا دۆشدۆگۆ زامان.»

۸ . حـئـکـا یـت

عالیملردن بیری اوْغلونو چوْخ یئمکدن چکیندیریب دئدی:«ـ دوْیونجا یئمک آدامې خسته‌لندیره‌ر!» اوْغلو دئدی: «ـ آی آتا، آدامې آجلېق اوٚلدۆره‌ر! مثل وار دئیه‌رلر: آجېندان اوٚلمکدنسه، توْخلوقدان اوٚلمک یاخشې‌دېر!» آتاسې دئدی:«ـ اوْغول، هر شئیین درجه‌سی وار. ائتشیتمه‌میسنمی دئمیشلر: یئیین، ایچین امّا حددینی بیلین!

بئیت

او قده‌ر چوْخ یئمه آغیرلیق ائتسین،
اوْ قده‌ر آج قالما، جان الدن گئتسین.

شئعر

یئمک وئرملی‌دیر وجودا لذت،
چوْخ اوْلسا، وئره‌جک عذاب، اذیت.
گۆل شکر زیاندیر، چوْخ یئسن اگر،
آز یئسن،کۆت چۆره‌ک اوْلار گۆل‌شکر.

بئیت

قارینیا اوْلماقدان ال چک کیشی سن،
ایت ده چوْخ یئمکله دۆشه‌ر حۆرمتدن.»

۹ . حئکایت

بیر خسته‌یه دئدیلر:«ـ اوْره‌گین نه ایسته‌ییر؟» دئدی:«ـ اوْره‌گیم هئچ *نه* ایسته‌ییر.»

بئیت

بیر معده پوْزولوب، آغیرسا قارین،
نه خئیری دۆنیادا دۆولتین، وارین؟

۱۰ . حئکایت

واسط شهرینده یاشایان بیر باققالین صوفیلرده بیر قده‌ر پولو واردی. او هر گۆن پولونو طلب ائدیر، صوفیلره آغزینا گلنی دئییردی. بورجلولار ایسه اونون تحقیرلی سؤزلریندن زارا گلیر، لاکین دؤزمکدن ساوایی چاره تاپمیردیلار. گؤردۆم، اونلارین آراسیندا اوْلان عاغیللی بیر آدام بئله دئییر: «ـ باققالدان دیرهم آلماقدانسا، نفسی‌نی اؤلدۆرۆب آج قالماق یاخشی‌دیر.

شئعر

دربانلارین جفاسی‌نی چکمکدنسه یقین کی،
آغالارین احسانینی رد ائیله‌مک یاخشی‌دیر.

قصّابلارىن پیس اۆزۆنۆ گؤرمکدنسه بیر داها،
اۆره‌گینده ات آرزوسو قالىب اؤلمک یاخشىدىر.»

۱۱. حـئکـا یـت

تاتار محاربه‌سینده بیر ایگید آغىر یارالانمىشدى. بیری اؤنا دئدی: «ـ فیلان تاجیرده درمان وار، ایسته، بلکه وئردی.»دئییرلر کی، او تاجیر خسیسلیک و پاخىللىقدا مشهور ایمیش.

بئیت

سۆفره‌سینده چؤره‌ک دگیل، گۆنش اولسایدى اگر،
اىشىقلى گۆن گؤرمز ایدی بو دۆنیادا بیر نفر.

ایگید دئدی:«ـ درمان ایسته‌سم، یا وئره‌جک، وئرسه یا خئیر ائده‌جک، یا ائتمه‌یه‌جک، دئمک ائله بیرتاجیردن درمان ایسته‌مه‌گین اؤزۆ منیم اۆچۆن زهر ایچمک کیمی بیر شئی‌دیر.

بئیت

مینّت له آلىنسا آلچاقدان طعام،
یئییب کؤکلسه ده آلچالار آدام.»

آتالار دئمیشلر:«ـ آبىرىنى آلىب، دیریلیک سویو وئرسه‌لر، عاغىللى آدام اونو آلماز. چۆنکۆ ذلتله یاشاماقدان‌سا، عزّتله اؤلمک یاخشىدىر.

بئیت

خوش صیفتلی بیر آدامدان آلىب قانقال دا یئسه‌ن،
چوخ یاخشىدىر بد صیفتین وئردیگی بال، شَکردن.»

۱۲. حـئکـا یـت

بیر عالیمین یئیه‌نی چوخ ایدی، گلیری آز. منصب صاحیبلریندن بیری‌نین عالیمه حؤرمتی وار ایدی. مسأله‌نی اونا آچدى. منصب صاحیبی قاشقاباغىنى تؤکدۆ. عالیمین دیلنمه‌سی اونا ایگرنج گؤرۆندۆ.

شئعر

سن بختیندن شیکایت ائدیب کۆسکۆن صیفتله،
عزیز دۆستون یانېنا گئتمه، غملتمه اونو.
بیر خواهیش ائیله‌ینده گۆلر اۆزلۆ، شاد گۆرۆن،
آچېق آلېن ایسته‌یه‌ر ایش صاحیبی دۆستونو.

ناغیل ائدیرلر کی، او عالیمین وظیفه‌سی‌نی بالاجا آرتېردي، لاکین اونا اولان حۆرمتی‌نی خیلی آزالتدي. بیر آز کئچدیکدن سونرا عالیم اۆزۆنه قارشي اوّلکی حۆرمتین اولمادېغې‌نې حیس ائتدی و دئدی:«ـ زهرمار اولسون او یئمک کی، رذالتله قازاناجاقسان، قازان اوجاقدا قاینایاجاق، سن ایسه روسوای اولاجاقسان!

بئیت

آلچالماق یۆلویلا کیم تاپا چۆره‌ک،
اۆزۆنۆ آلچاتلمېش او آدام دئمک.

بئیت

چۆره‌گیم آرتدېقجا اسکیلدیم هامان،
یوخسوللوق یاخشي‌دېر سائیل اولماقدان.»

۱۳. حـئـکـا یـت

بیر درویشین بیر شئیه آرتېق درجه احتیاجي وار ایدی. بیری اونا دئدی: «ـ فیلان آدام چۆخلو مال ـ دۆولت صاحیبی‌دیر. اگر محتاج اولدغونو بیلسه، مطلق سنه کۆمک ائدر.»

درویش دئدی: «ـ آخي من اونونلا تانېش دگیلم.» دئدی: «ـ من تانېش ائده‌رم.»

دوریشین الیندن توتوب همان آدامېن ائوینه آپاردي. درویش ائوه داخیل اولدوقدا ساللاق دوداق، قاراقاباق بیر آدامېن اوتوردوغونو گۆردۆ. در حال دینمز ـ سۆیله‌مز گئری دۆندۆ.

بلدچی سوروشدو:«ـ سن نه ائتدین؟»

دئدی:«ـ اۇنون خلعتی‌نی سیر ـ صفیتینه باغېشلادېم.

شئعر

دردینی دئیه‌نده اۇ شخصه دهٔ کی،

ان آزې خوْش دیلله دیندیره‌ر سنی.

نانجیب آدامدان مطلب ایسته‌مه،

کی، آجې دیل ایله رد ائدر سنی.»

۱٤. حئکایت

بیر ایل اسکندریه‌ده قوراقلېق اوْلدو. یوْخسوللارېن طاقتی الدن گئتمیش، صبری تۆکنمیش، گؤیلرین قاپې‌سې یئرین اۆزۆنه قاپانمېش، یئرده‌کیلرین آهې گؤیه دایانمېشدې.

شئعر

درد چکیر هر جانلې بالېق، قوش، ایلان،

یېرتېجې وحشیلر، قارېنجا بئله.

بس نئچۆن جمع‌لنیب دؤنمۆر انسانېن،

آهلارې بولودا، گؤز یاشې سئله؟!

بئله بیر ایلده رذیل بیر آدام وار ایدی کی ـ دوْستلاردان اوزاق اوْلسون ـ اوْنون پیسلیکلری‌نی تصویر ائتمک، خصوصی ایله بؤیۆکلر قارشېسېندا، ادب‌سیزلیک اوْلار. لاکین اوْ حقده بیر شئی دئمه‌مک‌ده عدالت‌سیزلیکدیر. بعضیلری بونو یازېچې‌نېن عاجیزلیگی کیمی قبول ائده بیلر.

اوْنا گؤره بیر ـ ایکی بئیتله کیفایت‌لنمک ایسته‌ییرم، چۆنکۆ دئییبلر: آزلېق چوْخلوغا دلالت ائدیر. بیر اوْووج، خروار علامتیدیر.

شئعر

بیر تاتار اؤلدۆرسه بو مخنّثی،

تاتاردان آلېنماز بیرده انتقام.

بغداد کؤرپۆسۆندن نئچه مدت‌دیر،

آلتېندا سو کئچیر، اۆستۆنده آدام.

معرفتی‌نی بیر بالاجا ائشیتدیگینیز بو آدامېن همان قېتلېق ایلینده بیتمز ـ تۆکنمز ثروتی وار ایدی. یوخسوللارا قېزېل ـ گۆمۆش پایلایېر، آج ـ یالاواجلارا سۆفره آچېردې.
درویشلرین بعضی‌لری آجلېقدان طاقتدن دۆشمۆش، جانلارېندان بئزمیشدیلر. اونون قاپېسېنا گئتمک قرارېنا گلدیلر. مصلحت اۆچۆن منه مراجعت ائتدیلر.
عزتِ نفسیم یول وئرمه‌دی، اونلارېن بو فیکرینه راضې اولمادېم و دئدیم:

شئعر

شیر یئمز هئچ زامان ایت آرتېغېنې،
آجېندان اؤلسه ده بیر ماغارادا.
بیچاره قارنې آج یاشاسان بئله،
آلچاغا ال آچما، ساکین دۆنیادا.
هۆنرسیز بیر آدام **فریدون** اولسا،
رد ائیله، باخما هئچ دؤولته، آدا.
نااهلین گئیدیگی او ایپک پالتار،
سالار دیوارداکی بزه‌گی یادا.

۱۵. حـئـکـا یـت

حاتم طایی‌دن سوروشدولار کی:«ـ دۆنیادا اؤزۆندن سخاوتلی بیر آدام گؤرۆب، ائشیتمیسه‌نمی؟»
دئدی:«ـ بلی، بیر گۆن قېرخ دوه قوربان کسیب عرب امیرلری ایله صحرانېن بیر گوشه‌سینه چکیلمیشدیم. مئشه‌دن شله باغلاییب آپاران بیر اودونچو گؤردۆم. دئدیم:«ـ نه اۆچۆن **حاتم**ین قوناقلېغېنا گئتمیرسن، بو ساعات بۆتۆن خلق اونون سۆفره‌سی باشېنا توپلانمېشدېر.»
دئدی:

«ـ کیم اؤز امه‌گی ایله دؤلانسا البت،
حاتم طاییدن گؤتۆرمز مینّت.»

انصافلا دئمک لازېمدېر کی، من اونو اؤزۆمدن داها سخاوتلی و مرد گؤردۆم.

حـئـکـا یـت ۱٦.

موسی(ع) گؤردۆ کی، چېپلاق بیر درویش اوتاندېغېندان اؤزۆنۆ قوما باسدېرېب. درویش دئدی: «ـ یا **موسی(ع)**، دوعا ائت آللاه منه وئرسین، یؤخسوللوقدان جانېم بوغازېما یېغېلېب.»

موسی(ع) دوعا ائدیب گئتدی. بیر نئچه گۆندن سۆنرا مناجاتدان قایېتدېقدا گؤردۆ کی، همان درویش زنجیرلنمیش و باشېنا چۆخلو آدام تۆپلانمېشدېر. دئدی: «ـ بونا نه اولوبدور؟»

دئدیلر:«ـ شراب ایچیب، داعوا سالمېشدېر، آدام اؤلدۆرمۆشدۆر. اعدامېنې امر ائتمیشلر.»

شئعر

مۆمکۆن‌دۆر بیر عاجېز گۆجله‌نیب گئده،
باشقا عاجیزلری قېرا، محو ائده.

موسی(ع) دۆنیا یارادېجېسېنېن حکمتینه بیر داها آفرین دئدی. بئله بیر دوعایا جرأت ائتدیگی اۆچۆن عۆذر ایسته‌دی.

شئعر

بیر نامردین آرتسا پولو، رۆتبه‌سی،
لازېم گلر اونا سیلله ووراسان.
بیلمیرسن‌می اؤ فیلسوف نه دئدی:
«ـ قارېنچایا پر وئرمه‌سین یارادان.»

بئیت

بیر کس کی، وار ـ دؤولت سنه وئرمه‌ییر،
اؤ سنین خئیری‌نی سندن چوْخ بیلیر.

آتاسی‌نین چوْخلو بالی واردیر، اؤولادی ایسه قیزدیرمادان سایینقلاییر.

۱۷. حئکایت

بصره‌ده جواهیر ساتانلار ایچه‌ریسینده بیر دوه‌چی عرب ایله تانیش اوْلدوم. اوْ ناغیل ائدیردی کی، واختیله چؤلده یوْلو آزمیشدیم. یئمه‌گه بیر شئییم اوْلمادیغیم اوْچوْن اؤلؤمؤ گؤزؤمؤن قاباغینا آلمیشدیم. بو آندا بیر کیسه میرواری تاپدیم. گۆمان ائتدیم قوْرغادیر. ائله سئویندیم کی، اوْ سئوینج هله ایندی ده یادیمدان چیخمامیبدیر. میرواری اوْلدوغونو بیلدیکده ایسه ائله کدرلندیم کی، هله ایندی ده اوْ آجیناجاقلی حالیمی اونودا بیلمیرم.

شئعر

سوسوز بیاباندا، ایستی قوملاردا،
تشنه‌یه میرواری، اینجی نه گره‌ک؟
آجیندان ییخیلیب قالان چین نه فرق،
قورشاقدا دۆر اوْلسون یا قورو تزه‌ک.

۱۸. حئکایت

بیر عرب سوسوز بیر صحرادا تشنه‌لیکدن داد چکه‌رک دئییردی:

شئعر

«ـ نوْلاردی اؤلۆمدن قاباق بیرجه گۆن،
چاتایدیم آرزوما من ده مختصر.
بیر چایا دۆشه‌یدیم سویو دیزه‌دک،
ایچه‌یدیم تولوغوم دوْلانا قدەر.»

۱۹. حئکایت

بیر مسافیر بسیط چؤلۆنده آزمېش، آذوقه‌سی ده قوتارمېشدې. قورشاغېنداکی بیر نئچه درهم دن هئچ بیر شئی قالمامېشدې. او نه قدەر گزیب، دۆلاشدېسا یۆلو تاپا بیلمه‌دی و نهایت آجلېق و سوسوزلوقدان هلاک اۆلدو. بیر نئچه یۆلدان اۊته‌ن اونون باشې اۆسته گلیب گؤردۆلر کی درهملری گؤزلری قارشېسېنا قۆیوب، تورپاق اۆسته بو سؤزلری یازمېشدېر:

شئعر

«ـ جیبی صاف قېزېللا دۏلو بیر شخصه،
چؤره‌کسیز یاشاماق مۆمکۆن‌مو بیر آن؟
صحرادا ایستی‌دن یانان، بیر کسه،
پیشمیش شلغم خۏشدور بیر جیب قېزېلدان.»

۲۰. حـئـکـا یـت

من هئچ واخت زامانانېن گئدیشیندن ناله ائتمه‌میش و فلگین گردشیندن شیکایت‌لنمه‌میشم، یالنېز بیر دفعه‌دن باشقا، بیر دفعه آیاق یالېن قالمېشدېم، آیاق‌قابې آلماغا ایسه ایمکانېم یۏخ ایدی.

قانې قارا حالدا کوفه مسجیدینه گلدیم، آیاقسېز بیر آدام گؤردۆم. آللاها شۆکر ائدیب آیاق‌قابېسېزلېغا دؤزدۆم.

شئعر

قېزاردېلمېش جوجه‌لر توخ آدامېن گؤزۆنه،
سۆفره اۆسته قۆیولموش طرفدن پیس گؤرۆنه‌ر،
پولسوز و آج آداما پیشمیش شلغم اۊزۆ ده،
قېزاردېلمېش جوجه‌دن داها نفیس گؤرۆنه‌ر.

۲۱. حـئـکـا یـت

حؤکمدارلاردان بیری قېش فصلینده بیر دسته یاخېن آداملارې ایله بیرلیکده اووا چېخېب، شه‌هردن خئیلی اوزاقلاشمېشدې. قارانلېق دۆشدۆکده حؤکمدار، یاخېنلېقدا بیر کندلی

داخماسی گؤرۆب، سؤیوقدان قورونماق اۆچۆن اؤرادا گئجه‌لمه‌گی مصلحت بیلدی. وزیرلریندن بیری اعتراض ائده‌رک دئدی:

«ـ یۆکسک منصبلی حؤکمدارا یاراشماز کی، چیرکلی بیر کندلی‌نین داخماسینا پناه گتیرسین. امر ائت ائله بورادا چادیر قوروب اؤد یاندیرسینلار.»

کندلی بو مسأله‌دن خبردار اؤلجاق یئمک حاضیرلاییب، چادیرا گتیردی و تعظیم ائده‌رک دئدی:

«ـ کندلی داخماسینا گلمک ایله حؤکمدارین قدر ـ قیمتی آزالمازدی، لاکین گؤرۆنۆر کی، کندلی‌نین قدر ـ قیمتی‌نین آرتماسینا راضی اؤلمامیشلار.»

کندلی‌نین سؤزۆ حؤکمدارین خؤشونا گلدی و گئجه ایکن کؤچۆب اؤنون ائوینه گئتدی. سحر کندلی‌یه چؤخلو پول و بخشش وئریلمه‌سین امر ائتدی. حؤکمداری مشایعت ائده‌رکن کندلی اؤندان بیر نئچه آددیم گئری ده گئدیر و دئییردی:

شئعر

«ـ سولطانین شؤهرتی آشاغی دۆشمز،
اؤلارسا بیر گئجه کندلی‌یه مهمان.
کندلی‌نین یۆکسه‌لر فلگه باشی،
قؤناغی اؤلارسا قودرتلی سولطان.»

۲۲. حئکایت

ناغیل ائدیرلر کی، نانکور بیر دیلنچی، چؤخلو مال ییغمیش حدسیز دؤولت تؤپلامیشدیر.

بئیت

گئجه ـ گۆندۆز حریص ایدی قیزیل ـ گۆمۆش ییغماغا،
قیزیل ـ گۆمۆش دۆشمۆش ایدی بیر نامرده دوستاغا.

پادشاهلاردان بیری اؤنا دئدی:«ـ دانیشیرلار کی، سنین ثروتین حددینی آشیبدیر، بیزیم ایسه پولا بؤیۆک احتیاجیمیز واردیر. اگر اؤندان بیر آز ال بؤرجو وئرسن محصول ییغیلدیقدا، وئرگی تؤپلاندیقدا قایتاریلیب سنه تشکۆر ائدیلر.»

دئدی:«ـ ای یئر اؤزؤنؤن آللاهي، شاهین شأنینه یاراشماز کی، الینی منیم کیمی بیر دیله‌نچی‌نین مردار مالي ایله چیرکابا بولاسین. چؤنکؤ من اونلاري دیله‌نچی‌لیک یولو ایله دنه ـ دنه توپلامیشام، خیردا ـ خیردا ییغمیشام.» شاه دئدی:«ـ عئیبی یوخدور، دؤشمنه وئره‌جگم.»

بئیت

نصراني قویوسو پاک اولماسا گر،
جهود مئییدینی یوماغا دگه‌ر.

بئیت

دئدیلر کی، آهکین خمیریدیر ناتمیز،
دئدیک آیاق یولونا سووایاریق اونو بیز.

دئییرلر کی، شاهین تکلیفی‌نی رد ائتدی، صحبته باشلادي، مین بیر بهانه‌یه ال آتدي. شاه امر ائتدی لازیم اولان پولو اوندان زورلا دؤیه ـ دؤیه آلسینلار.

شئعر

بیر ایش کی، لؤطف ایله یئرینه یئتمز،
آخیر حؤرمتسیزلیک باش وئره‌ر عبث.
هر کس باشقاسینا خئیر وئرمه‌سه،
دؤز اولار، اونا خئیر وئرمه‌سه بیر کس.

۲۳. حئکایت

بیر تاجیرین یؤز اللی دوه یؤکؤ مالي، قیرخ قولو و خیدمتچی‌سی وار ایدی. بیر آخشام او کیش آداسیندا منی اؤز یانینا چاغیردي، بؤتؤن گئجه‌نی ساکیت اولمایيب بوش ـ بوش دانیشماغا باشلادي کی، تؤرکستاندا فیلان انباریم وار، هیندیستاندا فیلان مالیم. بو فیلان یئرین قباله‌سی‌دیر، بو فیلان شئیین ضمانتی. گاه دئییردی:«ـ اسکندریه‌نین هاواسي خوشدور. اورایا گئده‌جگم.» گاه دا اوّل دئدیگی‌نین عکسینه دانیشیردي. «ـ یوخ، مغرب دنیزی قورخولودور. اورا گئده بیلمه‌رم.»

سۆنرا دئدی:«ـ ای **سعدی**، بیر سفریم ده قالمېشدېر، اگر او باش توتسا. قالان عؤمرۆمۆ بیر گوشه‌ده اۆتوروب دینج یاشایاجاغام.» سۆروشدوم:

«ـ او هانسې سفردیر؟»

دئدی:«ـ فارسدان چینه گۆگۆرت آپاراجاغام، ائشیتدیگیمه گؤره چۆخ باهادېر. اورادان چین کاساسې آلېب، روما، رومدان ایپک آلېب، هیندیستانا، هیندیستاندان پولاد آلېب حلبه، حلبدن شوشه آلېب یمنه، یمندن ده پالتار آلېب وطنه قایېداجاغام. اۆندان سۆنرا آرتېق تجارت داشېنې آتېب بیر دۆکاندا اۆتوراجاغام.»

خلاصه، او قدەر بئله هدەردن ـ پدەردن دانېشدې کی، آخېردا طاقتدن دۆشدۆ. سۆنرا منه مراجعت ائدەرک دئدی:

«ـ **سعدی**، سن دۀ گؤردۆکلریندن، ائشیتدیکلریندن بیر شئی دانېش!»

دئدیم:

شئعر

«ـ ائشیتدینمی بیاباندا بیر تاجیر،
آتدان دۆشۆب سؤیله‌دی سۆن سؤزۆنۆ:
دۆیدورار یا قبیر، یا دا قناعت،
او دۆنیاگیر خسیسین، آج گؤزۆنۆ.»

۲٤ . حـئـکـا یـت

ناغیل ائدیرلر کی، **حاتم طایی** سخاوتده مشهور اۆلدوغو کیمی، بیر وارلې دا خسیس‌لیکده شؤهرت تاپمېشدې. او ظاهیرینی دۆنیا مالې ایله بزەمیش، لاکین باطینده ائله بیر خسیس‌لیک کؤک سالمېشدې کی، نه **ابوهریره**نین پیشیگینه بیر تیکه ات وئرەر، نه ده اصحابِ کهفین ایتینه بیر پارچا سۆمۆک آتاردې. جان باهاسې اۆلسایدې دا هئچ کیمه بیر تیکه چؤرەک وئرمزدی. خلاصه، اۆنون قاپېچسېنې و سۆفرەسینی آچېق گؤرەن اۆلمامېشدې.

بئیت

یۆخسول اۆنون قاپېسېندا ایگی چکردی خؤرەکدن،

قوشلار بئله حیَطینده تاپمازدي بیر دنه دەن.

بیر گۆن او وارلانماق مقصدی ایله مغرب دنیزی ایله میصره دوْغرو سفره چېخدي. قارشي طرفدن گۆجلۆ کۆلک اسمه‌گه باشلادي. او گمی‌نین غرق اوْلاجاغې‌نې باشا دۆشدۆ.

بئیت

مۆمکۆن‌دۆر سنده‌کی خیصلت‌له دۇزمک،

دۆز گلمز چوْخ زامان گمی‌له کۆلک.

او، اللری‌نی قالدېراراق فایداسېز یئره قېشقېرماغا و دوعا اوْخوماغا باشلادي. آداملار گمی‌یه میننده قوْرخولارېندان آللاها ال آچېب دوعا ائدیر و دینه صادیق اوْلدوقلارې‌نې ایناندېرماغا چالېشېرلار.

بئیت

محتاج بنده دوعا واختې آللاهېنا اَل آچار،

کرم چاغې اللری‌نی قوْینونا قوْیوب قاچار.

شئعر

قېزېلا، گۆمۆشه ائتمه قناعت،

اوْنلارې صرف ائدیب عؤمۆر سۆر راحت.

بو ائو کی، یادگار قالاجاق سندن،

دۆزەلت کرپیچی‌نی قېزېل ـ گۆمۆشدن.

همین آدام طوفاندا غرق اوْلدو. اوْنون میصرده کی یوْخسول قوْهوملارې بو اؤلۆم مناسیبتی ایله جیندیر پالتارلارې‌نې ییرتېب، وارلېدان میراث قالمېش ایپک و خزدن تزه پالتار تیکدیردیلر. هله بیر هفته کئچمه‌میش گؤردۆم کی، وارثلریندن بیری یوْرغا بیر آتا مینیب، بیر قولون مشایعتی ایله هارا ایسه گئدیر.

شئعر

اگر اؤلن دیریله‌رک گلسه‌یدی،
قوهوملارې ایچینده شاد، اۆزۆ شن،
مرحومون اؤلۆمۆ یۆنگۆل اولاردې،
اونون میراثې‌نې گئری وئرمکدن.

اونونلا قاباقجادان تانېش اولدوغوما گؤره اتگیندن توتوب دئدیم:
یۀ، ای خوشبخت! هئچ نه‌یه اوف دئمه‌دن،
بدبخت اؤلدۆ یېغدېغېنې یئمه‌دن.

۲۵ . حـئـکـا یـت

بیر ضعیف بالېقچې‌نېن تورونا بیر گۆجلۆ بالېق دۆشدۆ. نه قدەر اللَه‌شدی اونو ساخلایا بیلمه‌دی. بالېق زور گلیب، تورو بالېقچې‌نېن الیندن آلدې. دارتېب اۆزۆ ایله آپاردې.

شئعر

نؤکر گئتدی چایا کی، سو گتیرسین،
چای داشاراق آلدې اونو آپاردې.
تور همیشه بالېق دۆلو گله‌ردی،
بو دفعه ده بالېق تورو آپاردې.

جاماعات بالېقچې‌نې دانلاماغا باشلایېب دئدیلر:«ـ آدامدا ائله بالېغې الدن بوراخارمې؟!»
دئدی:«ـ آی قارداش نه ائدیم، گؤرۆنۆر، منه قیسمت دگیلمیش، یا اجلی چاتمامېش ایدی.»

حکمت

روزوسو اؤلماسا، اوچو دجله‌ده بالېق توتا بیلمز،
اجلی چاتماسا، بالېق قورو یئرده اؤلمز.

۲٦ . حـئـکـا یـت

الی ـ آیاغې اۇلمایان بیر آدام بیر قېرخ آیاغې اۇلدۆردۆ. یۇلدان اۇتەن بیر عاریف اۇنو گۇرۆب دئدی:

«ـ چۏخ تعجبلودور! گۇرۆنۆر کی بو قېرخ آیاغېن أجلی چاتمېشدې کی، قېرخ آیاغې اۇلا ـ اۇلا بیر السیز ـ آیاقسېزېن الیندن قاچېب قورتارا بیلمەدی.

شئعر

قودوز دۆشمن گلن زامان سۆرعتله دال طرفدن،
قاچان آتېن آیاغې‌نې اجل توتوب باغلایېر.
دۆشمن سایسېز قوشون چکیب کئچن زامان هجوما،
چکسن، کیان کمانې‌نې فلک توتوب ساخلایار.»

۲۷. حـئـکـا یـت

قارنې یۇغون بیر ابله اگنینده باهالې پالتار، باشېندا میصر سایاغې چالما بیر عرب آتېنا مینیب هارا ایسه گئدیردی. بیر آدام مندن سۇروشدو:

«ـ **سعدی**، بئله ناقېشلې ایپک پالتارې بئله قانماز بیر حئیوان‌نېن اگنینده نئجه گۇرۆرسن؟»

دئدیم:

شئعر

«ـ ائششکدیر دئییرم من بو نادانا،
سسیندن اۇکۆزدۆر، یئریشده دانا.»

بیر گۇزەل خیلقت مین ایپک خلعتدن یاخشې‌دېر.

شئعر

بنزەدر انسانا کیم بو حئیوانې؟
پالتارې آندېرېر آزجا انسانېن.
هر شئیی حرامدېر بو نانجیبین،
حلالدېر تکجه بیر تۆکۆلسه قانې.

شئعر

نجیب یۏخسول اۏلسا، یقین بیل، اۏنون،
آزالماز ائل ایچره قدری، قیمتی.
قېزېل میخ وورسالار گۆمۆش تختینه،
یئنه نانجیبین آرتماز قیمتی.

۲۸ . حـئـکـا یـت

بیر اۏغرو بیر دیلنچی‌یه دئدی:«ـ هئچ اوتانمېریسان کی، بیر قوروشدان اۏتۆر هر کسه ال آچېرسان؟»

دئدی:

شئعر

«ـ الیم آچېلسادا هر کسه بیل سن،
یاخشې‌دېر کسیله‌ن بیر اۏغرو الدن.»

۲۹ . حـئـکـا یـت

ناغیل ائدیرلر کی، بیر یومروق ووران(مُشت زن)، یۏخسوللوقدان و آغېر یاشایېشېندان زارا گلمیشدی. اۏز وضعیتیندن آتاسېنا شیکایت ائده‌رک دئدی:«ـ سیاحته چېخماق فیکریندەیم، بلکه قۏلومون گۆجۆ ایله اۏزۆمه بیر گۆن قازانا بیلم.

بئیت

سۏیله، نه‌یه لازېم‌دېر گۏرسنمه‌ین بیر هۆنر؟
عود یاناندا، مشک ایسه ازیلنده ایگ وئره‌ر!»

آتاسې دئدی:«ـ اۏغول، بو بۏش خیالې باشېندان چېخار، راحاتلېق ایسه‌ییرسن‌سه قناعت ائت. بۆیۆک آداملار دئمیشلر: دۏولت تکجه چالېشماقلا دگیل، چتینلیگه آلېشماقلا دا مۆمکۆن‌دۆر.

بئیت

زور ایله کیمسه مال توپلایا بیلمز،
کورون قاشلارینا وسمه چکیلمز.

بئیت

باشینین هر توکونده یوز هونر اولسا اگر،
بختین یوخسا بو هونر بیر ایش گورمز توک قدەر.»

اوغلان دئدی:«ـ ای آتا! سیاحتین بیر چوخ فایدالاری وار: آدامین کونلونو آچیر و منفعت گتیریر. سیاحت ائدن آدام دونیانین عجایب و غرایب شئیلرینی گورور ائشیدیر. شەهرلری گزیب، خئیرخواه آداملارلا گوروشور. معلوماتی آرتیر، یار ـ یولداش تاپیر، شؤهرت قازانیر، وار ـ دؤولت صاحیبی اولور. تجربه الده ائدیر. نئجه کی، طریقتچیلر دئمیشلر:

شئعر

ائوه و دوکانا باغلانسان اگر،
ای ناشی، دونیادا عوام قالارسان.
فورصتین وار ایکن گئت دونیانی گز،
کوچمەمیش بو قوجا، کوهنه دونیادان.»

آتاسی دئدی:«ـ ای اوغول، دوغرودور، سیاحتین منفعتی چوخدور، آنجاق بئش گروه آدام اوچون:

بیرینجی ـ چوخلو مال، گوزەل کنیز و قولامی، باجاریقلی خیدمتچی‌لری اولان تاجیر اوچون: چون کی هر گون بیر شەهره گئدیب، هر آخشام بیر یئرده گئجەلر، هر آن نعمتلریندن فایدالانیب، حکمتلی سوزلر ائشیدر.

شئعر

دؤولتلی داغدا دا غریب دگیلدیر،
او هارا گئدەرسه حؤرمت قویولار.
هر کس کی، محرومدور دونیایا مالیندان،

دۆغما ائویندەده غریب‌لیک دویار.

ایکینجی ـ شیرین صحبتی، قوّەتلی فصاحتی، قودرتلی بلاغتی سایەسینده هر یئرده حؤرمت، عزّت قازانان عالیم اۆچۆن:

شئعر

عاغېللې آداملار قېزېل کیمیدیر،
هارایا گئتسەلر اۆلار حؤرمتی.
بؤیۆک آدامېنسا سفیه اؤولادې،
ساختا پول کیمی‌دیر، اۆلماز قیمتی.

اۆچۆنجۆ ـ عاشېقلارېن حۆسن ـ رغبتی‌نی جلب ائدن نازنین دلبر اۆچۆن: چۆنکۆ آداملار دئمیشلر: آزجا گؤزەللیک دۆنیاجا وار دؤولتدن یاخشې‌دېر! گؤزەل دلبر خسته قلبلرین درمانې، باغلی قاپېلارېن آچارېدېر. کیم اونونلا مصاحب اۆلسا، اۆزۆنۆ بختیار سانار، اونا خیدمت گؤستەرن مینّتدار اۆلار.

شئعر

گؤزەل هارا گئتسه حؤرمت قازانار،
والدینی اونو ائودن قوْوسادا.
طاووس لەله‌گینی قرآن دا گؤردۆم،
دئدیم:«ـ لایېقمی‌سن بئله بوستانا،»
دئدی:«ـ سوس، هر کسین اۆلسا جمالې،
رد اۆلماز هارایا گئتسه دۆنیادا.»

شئعر

اؤولادېن کمالې، جمالې اۆلسا،
آتا دا رد ائتسه قورخوسو یوْخدور.
میرواری صدفده قالماسېن گرەک،

کی، دُرِّ یتیمی سئوه‌نلر چوْخدور.

دؤردۆنجۆ ـ خوْش آوازي ایله چایدا آخان سویو، گؤیده اوْچان قوشو ساخلایان خواننده اوْچۆن، چۆنکۆ او، بو ملاحتلی سسی ایله موسیقی عاشیقلری‌نین کؤنلۆنۆ آلار، محبت اهلی هر یئرده اوْنونلا دوْست اولماغا چالیشیب خیدمت گؤسته‌رمه‌گه جان آتار.

بئیت

بیر گؤزه‌ل نغمه‌نی ائشیدیرم من،

کیم چالیب اوْخویور بئله اوْره‌کدن.

شئعر

گؤزه‌لدیر، هر سس‌ده اوْلسا ملاحت،

او سحر مستینه وئره‌ر طراوت.

گؤزه‌ل سس یاخشیدیر گؤزه‌ل جمال‌دان،

بو روحا گۆج وئره‌ر، او، نفسه لذّت.

بئشینجی ـ بیر پارچا چؤره‌کدن اؤترۆ بی‌آبرو اوْلماماق اوْچۆن اؤز امه‌گی‌نین گۆجۆ ایله پول قازانان پئشه‌کار اوْچۆن: چۆنکۆ عاغیللی آداملار دئمیشلر:

شئعر

غربت‌ده گئتسه پینه‌چی شبهه‌سیز،

دویماز همن یئرده آغیر مئحنتی.

اؤلکه‌سی‌نی ترک ائله‌سه پادشاه،

آج یاتاراق حیس ائله‌یه‌ر غربتی.

ای اوْغول، بو دئدیگیم صیفتلر سیاحت زامانی خاطیر جمع‌لیگه و گؤزه‌ل ایستراحته سبب اوْلار. بو صیفتلردن محروم اوْلان آداملار خام خیالا دۆشۆب دۆنیانی گزه‌رسه، هئچ کس اوْنلاردان بیر خبر توتوب، آدینی بئله چکمز.

شئعر

هر بیر کسه کین‌له باخسا روزیگار،
نه ایسته‌سه، ایسته‌دیگی عکس اؤلار.
یوواسېنا دؤنمه‌مه‌لی بیر قوشو،
قضا سرراست تؤرا طرف آپارار.»

اؤغلان دئدی:«ـ آتا، عالیملرین دئدیکلرینه نئجه ضد اؤلا بیلرم کی، دئمیشلر: دؤغرودور هر کسین بیر روزوسو وار، لاکین اؤنا چاتماق اؤچؤن انسان بؤتؤن ایمکانلاردان استفاده ائتمه‌لیدیر، هرچند اؤلاجاغا چاره یؤخدور، اما بونا باخمایاراق فلاکته سبب حادثه‌لردن قاچماق لازېمدېر.

شئعر

شبهه‌سیز کی، روزی وئریر یارادان،
لاکین گره‌ک اؤزؤن چاره تاپاسان.
هر آدامې آپارسا دا بیر اجل،
اژدهانېن آغزېنا سن گیرمه گل.

بیرده من ائله گؤجلؤیم کی، قېزمېش فیلی یېخار، غضبلنمیش شیرله پنجه‌لشه بیله‌رم. ای آتا، یاخشېسې بودور کی، سیاحته چېخېم، یؤخسا بوندان آرتېق یؤخسوللوغا طاقتیم یؤخدور.

شئعر

کیم ایتیرسه وار ـ دؤولتی، نه غمی،
سربست گزسین قؤی اؤ بؤتؤن عالمی.
وارلې یاتار سارایلاردا گئجه‌لر،
یؤخسول ایسه هاردا اؤلسا، گئجه‌لر.»

اؤغلان بونو دئییب آتاسېندان خئیر دوعا آلدې. ویداع‌لاشېب یؤلا دؤشه‌رکن اؤ، اؤز ـ اؤزؤنه دئییردی:

بئیت

«ـ هؤنر صاحیبی اؤلسا بختسیز آدام،
گئدەر بیر یئرە کی، تانېنماز تمام.»

اؤغلان بیر قدەر گئتدیکدن سؤنرا بؤیؤک بیر چایېن ساحیلینه چاتدې. چای ائله گؤجلؤ ایدی کی ایری قایالارې بیر ـ بیرینه چېرپېر، گورولتوسو بیر آغاج مصافەدن ائشیدیلیردی.

بئیت

ائله بیر چای کی، اؤردەگی قورخودوردور هر زامان،
خېرداجا دالغاسېنا دؤزمؤردؤ داش ـ دگیرمان.

گؤردؤ کی، چایېن کنارېندا بیر دسته آدام سفر یؤکؤنؤ باغلاییب اؤتورموشدور. پولسوز گنجین احسان الی باغلې اؤلدوغونا گؤرە، صداقت الینی آچمالې اؤلدو. لاکین، نه قدەر یالواردېسا یاردېم گؤستەرن اؤلمادې. حتی رحمسیز گمیچی ده استهزاء ایله اؤندان اؤز چئویریب دئدی:

بئیت

«ـ پولسوز گئجه بیلرسنمی زورلا دنیز یولونو،
اون دیری‌نین زورونداناسا وئر بیر اؤلؤ پولونو!»

گنج، گمی‌چی‌نین طعنەسیندن حیدّتلەنیب اوندان انتقام آلماق ایستەدی. لاکین، بو زامان گمی حرکت ائتمەیه باشلادې. گنج سئوینەرک گمی‌چی‌یه دئدی:

«ـ اگنیمدە‌کی پالتارا راضې اؤلسان، وئرەرەم!»
گمی‌چی طمع‌کارلېغېنا گؤرە گمی‌نی قایتاردې.

بئیت

حَریص‌لیک عاقېلې سالار کمندە،
طاماع‌سا قوشلارې، بالېغې بندە.

ائله کی، گنجین الی گمی‌چی‌یه چاتدې، گمی‌چی‌نین یاخاسېندان توتوب اونو مؤحکم‌جه دؤیدۆ.

بئیت

الینه کئچرسه محو ائت اغیارې،

کی قصاص اۆره‌کدن سیلر غوبارې.

گمی‌چی‌نین یۆلداشې گمی‌دن چېخېب اونا کؤمک ائتمک ایسته‌دی. لاکین اۆدا باجارا بیلمه‌دی. نهایت بو قرارا گلدیلر کی بارېشېب، اونو پولسوز آپارسېنلار.

شئعر

آجېق، حیرص گؤره‌نده سوس دایان زنهار،

بلانېن قارشې‌سېن مُدارا آلار.

هر کیمین اۆلارسا بیر شیرین دیلی،

تۆک ایله اۆ چکر دالېنجا فیلی.

بر کلیگه راست گلسن یومشاقلېق گؤسته‌ر،

کی یومشاق ایپگی دوغراماز خنجر.

اۆنلار گنجین آیاقلارېنا دۆشۆب عۆذر ایسته‌دیلر و اؤپۆشۆب گمی‌یه گؤتۆردۆلر. گمی یۆلا دۆشدۆ. بیر قده‌ر گئتدیکدن سۆنرا سویون اورتاسېندا یونانلېلاردان قالمېش تعمیر ستونونا راست گلدیلر. گمی‌چی سرنشینلره مراجعت ائده‌رک دئدی:

«ـ گمی خراب اۆلوبدور. اونو تعمیر ائتمک لازېمدېر. بیر نفر گۆجلۆ، ایگید آدام ستونا چېخمالې و گمی‌نین کندیرینی اونا باغلامالېدېر.» ایگیدلیگینه غرّه‌له‌نن گنج، اینجیدیلمیش اۆره‌کده‌کی کینی اونوتدو، حال بو کی آتالار دئمیشلر: کؤنلۆنۆ بیر دفعه سېندېردېغېن آداما یۆز دفعه یاخشېلېق ائتسن ده، یئنه اۆ بیر پیسلیگین انتقامېندان احتیاط ائتمه‌لی‌سن. چۆنکۆ سۆنگۆ یاراسې ساغالار، سؤز یاراسې ساغالماز!

بئیت

خیلباشا وئریردی **بکتاش** نصیحت،

دۆشمنی دؤیدۆنسه اؤتورما راحت.

شئعر

اینجیتسن بیر قلبی آرخایېن اؤلما،
کی، سنین اؤز قلبین آسوده قالار.
حصارېن بۆرجونا داش آتسان بیل کی،
بیر داش دا حصاردان سنه آتېلار.

گنج گمی‌نین کندیرینی قؤلونا سارېیېب ستونا چېخان کیمی، گمی‌چی کندیری دارتېب اؤنون الیندن آلدې و گمی‌نی سؤرۆب گئتدی، یازېق گنج حئیران قالدې. او، سویون اؤرتاسېندا ایکی گۆن اذیّت و عذاب چکدی. اۆچۆنجۆ گۆن یوخو اؤنون یاخاسېندان توتوب سویا سالدې. بیر گئجه ـ گۆندۆز سودا ال ـ آیاق چالېب اللَه‌شدیکدن سؤنرا، نهایت اؤلۆمجۆل بیر حالدا ساحیله چېخدې، آغاج یارپاقلارېندان، اوت کؤکلریندن یئیه‌رک آزاجېق جانا گلدی. سؤنرا باش آلېب چؤلره یؤللاندې. خئیلی یؤل گئتدیکدن سؤنرا، او آج ـ سوسوز طاقتدن دۆشمۆش حالدا بیر قویو باشېنا چاتدې. بورا تۆپلانمېش جماعت هره‌سی بیر قارا پول وئریب سو ایچیردی.

گنجین ایسه پولو یوخ ایدی. او، زؤرلا مقصده چاتماق ایسته‌دی‌سه، یئنه مۆمکۆن اؤلمادې. امیدی کسیلدی. بیر نئچه آدامې گؤتۆرۆب یئره ووردو. جماعت بیرله‌شیب اؤنون اۆستۆنه دۆشدۆلر. دؤیۆب مؤحکم ازیشدیردیلر.

شئعر

فیلده چوخ اؤلسادا قوّت، جسارت،
هۆنرلر بیرلشسه یېخارلار یقین.
اتفاق باغلاسا قارېنجالار دا،
دری‌سین دئشه‌رلر قېزمېش شیرلرین.

گنج چاره‌سیز قالیب، نهایت کاروانین دالینجا یۏلا دۆشدۆ. کاروان آخشام واختي ائله بیر دۆشه‌رگه‌یه چاتدي کی، اورادا هر آن اوغرولارین باسقین ائتمه‌سی احتمالي وار ایدی. کاروان اهلی‌نین قورخودان اسدیگینی و اؤلۆمۆ گؤزلری قاباغینا گتیردیگی‌نی گؤردۆکده گنج دئدی:

«ـ من تک باشیما اللی آدامین جوابي‌ني وئره بیله‌رم. اگر او بیری گنجلرده کؤمک ائتسه‌لر، هئچ کیم بیزه باتا بیلمز.»

کاروان اهلی بو گۏپا اینانیب اۆره‌کلندیلر. گنجله یۏلداش اۏلماقدان سئوینه‌رک اونو سو و یئمکله تأمین ائتمه‌گی لازیم بیلدیلر. اوغلانین آجیندان آز قالمیشدي جاني چیخسین. او، لاپ طاقتدن دۆشمۆشدۆ. بونا گؤره‌ده اونلارین وئردیگی چؤره‌کدن بیر نئچه تیکه آج گؤزلۆکله یئییب، اۆستۆندن سو ایچدی. توخدالیب شیرین یوخویا گئتدی. کاروان‌دا قوجا بیر کیشی واردي. او، یۏلداشلارینا مراجعت ائتدی و دئدی:

«ـ آی یۏلداشلار، من اوغرولاردان چوخ سیزین یانینیزداکی بو آدامدان قورخورام. دئییبلر کی، بیر عرب بیر قدەر پول توپلامیشدي. او، اوغرولارین قورخوسوندان گئجه‌لر ائوینده تک یاتا بیلمیردی. بونا گؤره دوستلاریندان بیرینی ائوینه گتیردی کی، اونا اۆره‌ک ـ دیره‌ک اۏلسون. دوستو بیر نئچه گۆن ائوده قالدیقدان سونرا پوللارین یئرینی اؤیره‌ندی و اوغورلاییب شه‌هردن قاچدي. صاباحي‌سي گۆن جماعت عربین گؤزۆنده یاش، جیبی‌نی بوش گؤرۆب سۏروشدو: سنه نه اۏلوب؟ یوخسا پوللاري‌ني اوغرو آپاریبدي؟

دئدی: پوللاریمي اوغرو یوخ، گؤزه‌تچی آپاردي.

قطعه

ایلاندان آرخاین یاشامادیم من،
بیلیرم چالماقدیر اونون خیصلتی.
ایلانین دیشیندن داها بتردیر،
دوست جیلدلی دۆشمنین غافیل ضربتی.

نه بیلیرسینیز، بلکه بو گنج ده اوغرودور. او یقین کاروانا قوشولوبدورکی، فۆرصت تاپیب یۏلداشلارینا خبر ائله‌سین. مصلحت گؤرۆرم کی، اونو یوخودا قویوب یۏلا دۆشک.»

کارونداکی گنجلر قوْجانېن مصلحتی‌نی قبول ائتدیلر. پهلوانېن قورخوسو قلبلرینه چؤکدۆ. اوْنو یوخودا قوْیوب یوْلا چېخدېلار.

اوْ بیر واخت یوخودان آیېلدې کی، گۆنش خئیلی قالخمېش، کارواندان ایسه هئچ بیر اثر قالمامېشدې. یازېق نه قدەر دوْلانېب آختاردېسا، یوْلو تاپا بیلمەدی. آج ـ سوسوز اۆزۆقویلو یېخېلدې. اؤلۆمۆنۆ گؤزۆنۆن قاباغېنا گتیرەرک دئدی:

بئیت

«ـ دوەلر یوْللاندې، آرتدې غم ـ کدەر.
غریبین همدمی اوْلار غریبلر.

بئیت

غریبه اوْ آدام وئرەر اذیت،
کی، اؤزۆ گؤرمەمیش عؤمرۆنده غربت.»

یازېق بو حالدا ایکن اوْوا چېخېب، قوْشونلارېندان آیرې دۆشمۆش بیر شاهزادا گلیب اوْنون یانېنا چېخدې و اوْخودوغو بو شئعرلری ائشیتدی. شاهزاده گنجی دقّتله گؤزدن کئچیردی، گؤرکمین ساده، احوالېنې ایسه پریشان گؤرۆب سوْروشدو:

«ـ هارالېسان، نئجه اوْلوب گلیب بورا چېخمېسان؟»

گنج باشېنا گلن حادثەلرین بعضی‌لرینی ناغېل ائتدی. شاهزادەنین قلبی رقّته گلدی. اوْنا بخشش، خلعت وئردی، اؤز شهرینه سلامت چاتماسې اۆچۆن اعتبارلې بیر آداملا یوْلا سالدې.

آتاسې اوْنو گؤردۆکده چوْخ سئویندی. ساغ ـ سلامت قایېتدېغې اۆچۆن شۆکۆر ائتدی. آخشام اوْلدوقدا گنج آتاسېنا گمی‌ده گمی‌چی‌نین وئردیگی اذیت‌دن، قویو باشېندا چکدیگی مشقّت‌دن، صحرادا کاروان اهلی‌نین اوْنا روا گؤردۆگۆ خیانت‌دن دانېشدې. آتاسې دئدی:

«ـ اوْغول، گئدەنده سنه دئمەدیم‌می کی، یوْخسوللارېن گۆجلۆ اللری سېندېرېلمېش، پهلوان قوْللارې قېرېلمېشدېر.»

بئیت

نه گؤزەل سؤیلەدی یوْخسول پهلوان:

«ـ بیر قیزیل یاخشی‌دیر، داغ قدەر زوردان.»

اوغلان دئدی:«ـ لاکین خزینه تاپماق اۆچۆن زحمته قاتلاشماق، غلبه چالماق اۆچۆن اؤلۆمله چارپیشماق، تاخیل الده ائتمک اۆچۆن دەن سپیب، یئر شوملاماق لازیمدیر. گؤرمۆسن‌می کی، آزاجیق اذیّت چکمکله نئجه خۆش راحاتلیغا چاتدیم. بالاجا آجیلیق دادماقلا نئجه شیرین حیات تاپدیم؟

بئیت

آرتیق یئمەسه ده انسان روزی‌دن،
لازیمدیر یئنه ده بیر ایش گؤرەسن.

بئیت

نهنگ‌دن قۆرخارسا دنیزده غواص،
هئچ زامان قیمتلی اینجیلرتاپماز.

دگیرمانین آلت داشی حرکت ائتمەدیگی اۆچۆن بۆتۆن آغیرلیق اونون اۆزەرینه دۆشۆر.

شئعر

ماغارا ایچینده نه تاپار آسلان؟
اوچمایان قارتالا اوومو گلەجک.
کیم ائوده اۆتوروب روزی گۆزلەسه،
آخیردا اۆ دۆنۆب اۆلار هۆرۆمجک.»

آتاسی دئدی:«ـ ای اوغول، بو دفعه فلک سنه یار، طالعین هوشیار اۆلموشدور. بیر دۆولت صاحیبی سنه راست گلمیش، الی ـ آچیقلیق گؤستەرەرک حیاتا قایتارمیشدیر. بئله حادثه نادر حاللاردا اۆلار. نادر حادثەلره ایسه بئل باغلاماق اۆلماز. آماندیر آییق اۆل، طاماها دۆشۆب بیرده بئله بۆش خیاللارا آلدانما!

بئیت

اۆولاماز همیشه اۆوچو آهونو،

بعضاً ده، پارچالار پلنگ اوْوچونو.

نئجه کی، ناغیل ائدیرلر: فارس حؤکمدارلاریندان بیری‌نین بارماغیندا قیمتلی قاشي اوْلان بیر اۆزۆک وارمیش. بیر گۆن او بیر نئچه یاخین آداملاري ایله بیرلیکده شیرازدا مصلایا گزمه‌گه چیخیر و امر ائدیر کی، همین اۆزۆگۆ **عزالدوله** مقبره‌سی‌نین گۆنبدی‌نین اۆستۆنه سانجسینلار. کیم نشان آلیب اوْخو اۆزۆگۆن حلقه‌سیندن کئچیرسه، اۆزۆک اونون اوْلسون. حؤکمدارین یانیندا دؤرد یۆز مهارتلی اوْخ آتان وارمیش. اوْنلارین حامیسي اۆزۆگۆ نشان آلیب آتیرلار، لاکین هئچ بیری‌نین اوْخو اۆزۆگه ده‌گمیر. تصادفاً اوْرادا اوْینایبب، اوْیان ـ بویانا هاوایا اوْخ آتان بیر اوشاغین اوْخونو کۆلک گتیریب اۆزۆگۆن حلقه‌سیندن کئچیریر.
بئله‌لیکله اوشاق اۆزۆگه صاحیب اوْلوب وارلانیر. بوندان سوْنرا او اوشاق اوْخ آتماغي ترک ائدیب کماني‌ني یاندیریر. جماعت بونون سببی‌نی سوْروشدوقدا دئییر:
«ـ اوْنا گؤره کی، الده ائتدیگیم شؤهرتی ساخلایا بیلم.»

قطعه

مؤمکۆندۆر گاه قوْجا، مؤدریک بیر عالیم،
سهو ائتسین، ایشینده اوْلسون نقصاني.
گاه دا بیر آنلاماز هۆنرسیز اوشاق،
سهواً سرراست آتیب وورسون نشانی. »

۳۰. حئکایت

ناغیل ائدیرلر کی، بیر شئیخ بیر موغارادا یورد سالمیش، قاپي‌سيني جماعتین اۆزۆنه باغلامیشدي.

شئعر

دۆنیادا تک خیلاص اوْلار دۆنیادان،
قاپي‌ني اۆزۆنه باغلاییب قالان.

قناعتین برکتیندن نه شاهلیق شۆوکتی‌نین اهمیّتی و نه وارلیلارین دۆولتی‌نین قیمتی اونون نظرینده دگیلدی:

شئعر

یولچولوغو کیم اؤیره‌نسه دۆنیادا،
اؤلنه‌ده‌ک هر یئته‌نه ال آچار.
حریصلیگی آت بیر یانا، شاهلیق ائت،
طاماهسیزین باشی دائیم اوجالار.

اۆ طرفدن حۆکمدارلاردان بیری خبر گۆنده‌ردی کی:«ـ مؤمن آداملارین کرامتی خاطیرینه خواهیش ائدیریک کی، بیزیمله دوزـ چۆره‌ک کسمه‌گه راضیلیق وئرسین.»

شئیخ راضیلیق وئردی. چۆنکۆ روایته گۆره پیغمبر دئییبدیر کی: دعوتی قبول ائده‌رلر، چاغیریلان یئره گئده‌رلر.

صاباحی گۆن شئیخین حالیندان خبر توتماق اۆچۆن شاه اونون زیارتینه گئتدی. شئیخ درحال یئریندن سیچراییب اونو قوجاقلادی. تشکّر ائتدی. شاهی مدح ائتمه‌گه باشلادی.

شاه گئتدیکدن سونرا مریدلردن بیری اۆره‌ک ائدیب شئیخ‌دن سوروشدو:«ـ بو گۆن شاها گۆسته‌ردیگینیز بو حۆرمت عادتینیزه دۆز گلمیردی. ایندیه قده‌ر بئله ائتدیگینیزی گۆرمه‌میشدیک. سببی نه ایدی؟» دئدی:«ـ ائشیتمه‌میسینیزمی، دئییبلر:

بئیت

کیمین سۆفره‌سینده بیر لقمه یئسن،
گره‌کدیر دوراسان خیدمتینده سن.

لطیفه

مۆمکۆندۆر کی، عؤمۆر بۆیو قولاقلارـ
ائشیتمه‌سین چنگ نغمه‌سی، نئی و تار.
گۆز باجارسا سئیر ائتمه‌سین چمنی،
گۆرمه‌سین بیر لاله‌نی، یاسمنی.

پر قو بالېنجا اۏلماسادا بیر زامان،
داش اۆستۆنده یاتار یوخوسوز انسان.
قوجماق اۆچۆن تاپېلماسا یار اگر،
اۏزۆنۆ ده قوجاقلایار بو اللر.
لاکین قارېن، صبر ائتمز آج قالاندا،
«یوخ» سؤزۆنۆ باشا دۆشمز بیر آن دا.»

دۆردونجو باب

سوسماغېن

فايدالارې حاققېندا

۱ . حـئـکـا یـت

دۆستلاریمدان بیرینه دئدیم:«ـ دانیشماقدان اۆنا گؤره امتناع ائدیره‌م کی، چوٚخ زامان سؤزۆن یاخشی‌سی دا اۏلور، پیسی ده. دۆشمنلر ایسه یالنیز پیسی‌نی گؤرۆرلر.» دئدی:«ـ دۆشمن یاخشیسی‌نی گؤرمه‌سه یاخشی‌دیر.

بئیت

بللی‌دیر کی، خئیر ایشین شرّ گؤرۆنه‌ر دۆشمنه،
بیله ـ بیله یالاندان اۏ، بهتان دۆزه‌لده‌ر سنه.

بئیت

بیل عداوت گؤزۆنده عئیبدیر هر بیر هۆنر،
سعدی ـ گۆلدۆر، لاکین اۏ، دۆشمنه خار گؤرۆنه‌ر.

بئیت

حیات وئره‌ن بو گۆنشین اۆزۆده،
چیرکین شئیدیر یاراسی‌نین گؤزۆنده.»

۲ . حـئـکـا یـت

بیر تاجیره مین دینار زیان ده‌یدی. اۏغلونا تاپشیردی کی، بو حقده هئچ کیمه سؤز دئمه‌سین. اۏغلو دئدی:«ـ ای آتا، امر سیزیندیر، دئمه‌رم، لاکین بیر باشا سال گؤرۆم، گیزلتمه‌یین نه فایداسی؟»

دئدی«ـ اۏندان اۆترۆ کی، مصیبت ایکی قات اۏلماسین: بیری سرمایه‌نین الدن گئتمه‌سی، ایکینجی‌سی قوٚنشولارین طعنه ائتمه‌سی.

بئیت

دردینی دۆشمنه سؤیله‌مه آمان،
قلبینده توی ـ بایرام ائله‌یر هامان.»

۳ . حئکایت

عاغېللې ـ کماللې، علملی، معلوماتلې بیر گنج وار ایدی. لاکین طبیعتاً آداملارا اویوشماز، عالیملر مجلیسینده بیر کلمه ده دانېشمازدې. بیر دفعه آتاسې اؤنا دئدی: «ـ قۆرخورام، بیلمه‌دیکلریمدن سۆروشالار، خجالت چکم.

شئعر

دئییرلر کی، بیر صوفی،
میخ چالېرمېش باشماغېنا.
بیر خان اؤنو توتوب دئییر:
نال وور آتېن آیاغېنا.

بئیت

کیمسه بیر سؤز دئمزسن سوسسان اگر،
لاکین سؤز دئدینمی، دلیل ده گؤسته‌ر.»

٤ . حئکایت

حؤرمتلی بیر عالیمین بیر دینسیز ایله ـ آللاه اؤنا لعنت ائتسین ـ مباحثه‌سی دۆشدۆ. ولاکین اؤنونلا حجّتلشه بیلمه‌دی. سؤز قالخانې‌نې یئره قویوب گئری قایېتدې. بیری اؤنا دئدی:«ـ بو قده‌ر بیلیک و کمال صاحیبی اؤلماغېنا باخمایاراق بیر دینسیزین عؤهده‌سیندن گله بیلمه‌دین.» دئدی:«ـ منی علمیم قرآن، حدیث و شئیخلرین دئدیگینه اساسلانېر، اؤ ایسه بونلارېن هئچ بیرینه اینانمېر، اؤنون دئدیکلری‌ده منیم ایشیمه یارامېر.»

بئیت

بیر کس کی، قرآنا اینانمایېر هئچ،
جوابې اؤدور کی، جواب وئرمه گئچ!

۵ . حئکایت

حکیم‌جالینوس گؤردؤ کی، بیر نادان، بیر عالیمین یاخاسېندان توتوب اؤنو تحقیر ائله‌ییر. دئدی:«ـ اگر اؤ عالیم اؤلسایدې، نادانلا ایشی بو درجه‌یه چاتدېرمازدې.

شئعر

عاغېللې اؤلانلار هئچ واخت وووروشماز،
عالیم نادانلارا هئچ ده باش قؤشماز.
سؤزؤنؤ آجېقلا سؤیله‌سه نادان،
عاغېللې دیندیره‌ر اؤنو مهربان.
ایکی عالیم قؤیماز بیر تؤک قېرېلسېن،
ایسته‌مزلر صلحه زنجیر وورولسون.
هر ایکی سؤزله‌شن اؤلارسا جاهیل،
احترام زنجیرین تئز قېرارلار بیل.
بیرینه بیر نادان چیرکین سؤز دئدی،
اؤ بیری تمکین‌له بئله سؤیله‌دی:
سن منده چؤخ عئییب آختارما هده‌ر،
بیلمزسن عئیبی‌می من بیلن قده‌ر!»

٦ . حئکایت

سحبان‌وائل فصاحتله دانېشماقدا میثیل‌سیز ایدی. بئله کی، بؤتؤن ایل بؤیو دانېشسایدې، اؤنو سؤزلرینده تکرار گؤرمزدی. اگر بیر سؤزؤ ایکینجی دفعه دئمه‌گه مجبور اؤلسایدې، باشقا عیباره‌لرله ایفاده ائدردی. بونو دئییم کی، سارای خادیملرینه لاییق خاصیتلردن بیری ده محض بوندان عیبارتدیر.

شئعر

اگر سؤز اؤلارسا اینجه و شیرین،
اؤ سؤزؤ ائشیدن دئیه‌ر آفرین.

بیر دفعه دئدینمی، تکرار ائتمه‌سن،
خۏش اۏلار حالوانې بیر کره یئسن.

۷. حئکایت
ائشیتمیشم کی، عالیملردن بیری دئمیشدیر: «ـ باشقاسېنېن سؤزۆنۆ کسیب دانېشماق، اۏز قانمازلېغېنې اعتراف ائتمک دئمکدیر.

شئعر

هر سؤزۆن ای عالیم، باش ـ آیاغې وار،
سؤزۆن آراسېنا سؤز قاتما زنهار.
عاغېللې ساکیت‌لیک گؤرمه‌سه بیر آن،
دیل آچېب بیر سؤز ده سؤیله‌مز اینان.»

۸. حئکایت
سولطان‌محمودون خیدمتچی‌لریندن بیر نئچه‌سی **میمندی**‌دن سۏروشدو:«ـ سولطان هانسې مسأله حاققېندا سنینله مصلحت ائدیردی؟» **حسن‌میمندی** جواب وئردی:«ـ منجه اۏ مسأله‌دن سیزین ده خبرینیز وار.» دئدیلر:«ـ سولطان سنه دئدیگینی بیزه دئمیر.» دئدی:«ـ اۏنا گؤره کی، باشقاسېنا دئمیه‌جه‌گیمه آرخایېندېر. بس نه اۆچۆن مندن سۏروشورسونوز؟

بئیت

بیلدیگی هر سؤزۆ سؤیله‌مز انسان،
وئرمز شاه سیرّینه باشېنې قوربان.»

۹. حئکایت

بیر ائوی آلماق اۆچۆن بیع وئرمکده تردد ائدیردیم. بو زامان بیر جهود دئدی کی:«ـ من بو محلّه‌نین بؤیۆکلریندەنم. اۏ، ائوی مندن سوروش، هئچ بیر عئیبی یوخدور، آل!» دئدی:«ـ سنین قونشولوغوندان باشقا!

شئعر

بو ائوین کی، سنین کیمی قونشوسو وار، شبهه‌سیز،
اۏ ائو دگمز اونجا دیرهم سکه‌سی قلپ پولا هم.
امید ائتمک اۏلار کی، سن اؤلۆب گئتسن دۆنیادان،
اۏ بینانین قیمتی ده بلکه اۏلا مین درهم.»

۱۰. حئکایت

بیر شاعیر اوغرو باشچی‌نین یانینا گئدیب اونو تعریفله‌دی. اوغرو باشچی شاعیری سؤیوندوروب کنددن قوُوماغی امر ائتدی. یازیق چیلپاق حالدا شاختادا گئده‌رکن ایتلر دالینجا دۆشۆب هۆرمه‌گه باشلادیلار. ایتلری قوُوماق اۆچۆن یئردن بیر داش گؤتۆرمک ایسته‌دی، یئر دون اۏلدوغونا گؤره داشی قوُپارا بیلمه‌دی. دئدی: «ـ بو نئجه حرامزادا جماعتدیر کی، ایتی آچیب، داشی باغلاییبلار!» اوغرو باشچی ائیواندان بونو گؤرۆب شاعیرین سؤزۆنۆ ائشیتدیکده گۆلدۆ. اونو یانینا چاغیریب دئدی: «ـ کؤنلۆن نه ایسته‌ییر، مندن طلب ائت!»

دئدی:«ـ اؤز پالتارلاریمی منه باغیشلا، سندن انعام آلماقدانسا، باش گؤتۆرۆب قاچماق یاخشیدیر.

بئیت

باشقاسینین خئیرینه چالیشار جومرد اۏلان،
سندن خئیر اوممورام، آنجاق یئتیرمه زیان.»

اوغور باشچی‌نین اونا یازیغی گلیب پالتارلاری‌نی قایتاردی. بیر کۆرک، بیر قدر پول وئریب سئویندیردی و ائوینه راضی یوُلا سالدی.

۱۱. حئکایت

بیر منجّم ائوه گلدیکده آروادېنىن یاد بیر کیشی ایله اۏتوردوغونو گؤردۆ. سؤیۆش سؤیدۆ، تحقیر ائتدی، های ـ کوی سالدې. داوا ـ دالاشا باشلادې. بو حادثه‌نین شاهیدی اۏلان عاریف بیرآدام دئدی:

بئیت

هاردان بیلدین گؤیلرین اۆست قاتىندا نه واردىر،
بیلمیرسن اؤز ائوینده بئله بیگانه واردىر؟

۱۲. حئکایت

پیس سسلی بیر واعیظین اؤز سسیندن خوشو گلیردی، ائله بوش ـ بۆش قىشقىرىردې کی، ائله بیل، قارغا قارىلدایىر، یا خود اولاغ آنقىرىردې.

بئیت

خطیب **ابوالفوارس**ین کۆبود سسی چىخاندا،
آنقىرتې‌سې استخریده قالا یىخار بیر آندا.

واعیظ شان ـ شؤهرت صاحیبی اۏلدوغوندان قصه‌به‌نین ساکینلری اۏنون پیس سسینه دؤزۆر، کؤنلۆنه دگمه‌گینه مصلحت گؤرمۆردۆلر.

اۏنونلا گیزلی عداوتلی اۏلان باشقا بیر واعیظ بیر گۆن اۏنون گؤرۆشۆنه گلمیشدی، دئدی: «ـ خئیر اۏلسون، سنی یوخودا گؤرمۆشم!» دئدی: «ـ نئجه گؤرمۆسن؟» دئدی«ـ یوخودا گؤرمۆشم کی، سنین خوش سسین وار، جماعت ده سنین سسیندن حظّ آلىر.»

واعیظ بیر قدەر فیکره گئتدی، سۆنرا دئدی:

«ـ یاخشې اۏلدو کی، بئله بیر یوخو گؤرۆب عئیبی‌می منه آنلاتدىن. معلوم اۏلور کی منیم سسیم پیسدیر. جماعت اوجادان اۏخوماغىمدان اذیّت چکیر. سؤز وئریرەم کی، بو گۆندن اعتباراً اوجا سسله اوخومایىم.

شئعر

دۆستلاردان همیشه شیکایتیم وار،

کی، یاخشی دئیرلر پیسیمه اوْنلار.
عئیبی‌می گؤره‌رلر بیر هۆنر کیمی،
گۆل حساب ائدرلر هر تیکه‌نیمی.
هاردادیر حیاسیز، رذیل دۆشمنیم،
کی، آچیب گؤسته‌رسین عئیبی‌می منیم؟!»

۱۳. حئکایت

بیر نفر **سنجر** مسجیدینده زهله تؤکن بیر سسله آذان وئره‌ردی. مسجیدین صاحیبی عدالتلی و خوش طبیعتلی بیر امیر ایدی. اوْنون کؤنلۆنۆ سیندیرماق ایسته‌میردی. اوْنا گؤره دئدی:«ـ آی کیشی، بو مسجیدین قدیم‌دن بری خصوصی آذانچیلاری وار. هر بیری‌سی مندن بئش دینار آلیر. سنه اوْن دینار وئره‌رم، بو شرطله کی، گئدیب باشقا مسجیدده آذان وئره‌سن.»

اوْنلار راضیلاشدیلار. اوْ گئتدی و بیر مدّت سوْنرا بورادان کئچرکن امیرین یانینا گلیب دئدی:«ـ ای حؤکمدار، اوْن دینار وئریب مسجیددن چیخارتماقدا منه ظۆلم ائدیبسن. گئتدیگیم یئرده باشقا مسجیده کؤچمک اۆچۆن ایگیرمی دینار وئریرلر. قبول ائتمیره‌م.» امیر قش ائدینجه دئدی: «ـ آییق اوْل، اللی دینارا راضی اوْلماییننجا گئتمه!»

بئیت

بیچاق ایله شوشه اۆستدن جان سیخار گیل قاشیماق،
کوْبود سسین داها بتر قاشییار هر کؤنلۆ باخ.

۱٤. حئکایت

پیس سسلی بیر شخص اوجادان قرآن اوْخویوردو. اوْنون یانیندان کئچن بیر عاریف سوْروشدو: «ـ بو قرآن اوْخوماغین اۆچۆن سنه نه قدەر وئریرلر؟» دئدی:«ـ هئچ نه قدەر.» دئدی:«ـ پس نه اۆچۆن اؤزۆنه اذیت وئریرسن؟»

دئدی:«ـ آللاه خاطیرینه اوْخویورام.» دئدی:«ـ آللاه خاطیرینه، اوْخوما!»

شئعر

بو آوازلا اۇخوسان قرآن يقين،
آپارارسان مسلمانلىق رۆونقين.

بئشینجی باب

عشق

و جاوانلیق حاققیندا

۱ . حـئـکـا یـت

حسن‌میمندیدن سۏروشدولار: «ـ **سولطان‌محمود**ون هر بیری دۆنیا گۏزه‌لی آدلاندېرېلا بیله‌جک بو قده‌ر قولامې اۏلدوغو حالدا، نه اۏچۆن **ایازی** حامېسېندان چۏخ ایسته‌ییر. حال بو کی، ایاز اۏ قده‌رده یاراشېقلې دگیلدیر.»

دئدی:«ـ اۆره‌گه یاتان، گۏزه ده خۏش دگه‌ر.»

شئعر

پادشاه هر کسه ائله‌سه حۏرمت،

پیس ایش‌ده توتسا، هئی تعریف اۏلونار.

شاه کیمدن آزاجېق بدگۆمان اۏلسا،

ان یاخېن آدامې چېخماز هاوادار.

شئعر

کیم نه‌یه باخارسا انکار گۏزۆیله،

یوسف حۆسنۆنه ده چیرکین‌دیر دئیه‌ر.

لاکین محبّت‌له اۏ دئیوه باخسا،

گۏزۆنه میثیل‌سیز ملک گۏرۆنه‌ر.»

۲ . حـئـکـا یـت

دئییرلر بیر خواجه‌نین چۏخ گۏزه‌ل بیر قولو وار ایدی و خواجه اۏنونلا دۏستلوق بساطی قورماق ایسته‌ییردی. دۏستلارېندان بیرینه دئدی:«ـ حئییف بو بۏی ـ بوخوندان، بو گۏزه‌للیکدن کی، اۏزۆ کۏبود، دیلی اوزوندور.» دئدی:«ـ قارداشېم، عیش ـ عشرت کئچیردیگین آدامدان حۏرمت گۏزله‌مه، عاشیق ـ معشوقلوق اۏرتایا چېخاندا، حاکیم ـ محکوملوق آرادان قالخار.

بئیت

خواجه بیر نازنین بیر پری صیفت،
قول ایله اؤینارکن گؤلرسه اؤزۆ،
تعجّب دگیلدیر قولو ناز ائتسه،
ناز چکسه هوسله خواجه‌نین اؤزۆ...»

۳ . حـئـکـا یــت

گؤردۆم بیر زاهید عشق ایچینده یانیر، نه صبر ائده بیلیر، نه دردین آچیر. چوخ اذیت چکیر. چوخ مذمّت ائشیدیر، لاکین فیکریندن دؤنمه‌ییر و دئییردی:

شئعر

«ـ الیمی اؤزمه‌رم من اته‌گیندن،
بیر ایتی قیلینجلا وورسان دا منی.
آخی سندن باشقا امیدیم یوخدور،
قاچان بیل تاپارام یئنه‌ده سنی.»

بیر دفعه اونو دانلاییب دئدیم:«ـ سلیس عقلینه نه اولموشدور کی، خسیس نفسین اونا اؤستۆن گلدی؟» بیر آز فیکره گئتدی، سونرا دئدی:

شئعر

«ـ هارایا گیره‌رسه عشقین سولطانی،
آلار اراده‌دن تاب و توانی.
چیرکابا غرق اولان بیچاره مگر،
دۆنیادا هئچ تمیز یاشایا بیلر؟»

۴ . حـئـکـا یــت

بیری‌سی کؤنلؤنؤ وئرمیش، جانېندان کئچمیشدی. لاکین گؤز دیکدیگی یئر قورخولو، گئتمک ایسته‌دیگی یئر تهلکه‌لی ایدی، حاضیر کؤکه دگیلدی کی، ال آتېب گؤتؤرسؤن، خام جوجه دگیلدی کی، تئز تورا دۆشسؤن.

بئیت

پولونا باخمازسا نازنین دلبر،
قېزېلېن تورپاقلا اولار برابر.

یئنه نصیحت ائده‌رک اونا دئدیلر:«ـ بو سئودادان ال چک. چۆخلارې بو خام خیالا دۆشمۆش، لاکین گؤر نئجه اؤلموش. نه حالا دۆشمۆشلر؟!» ناله چکدی و دئدی:

شئعر

«ـ آ دوستلار ائتمه‌گین منه نصیحت،
کی منیم گؤزلریم اونداډېر فقط.
جنگاور محو ائدر زورلا دۆشمنی،
یار ایسه ناز ایله اؤلدۆرۆر منی.»

او نئجه محبت‌دیر کی، جان قورخوسوندان جاناندان ال چکه‌سن؟!

شئعر

سن اگر اؤزۆنۆ اونوتمامېشسان،
سنین عاشېق‌لیگین یالاندېر دئمک.
دوست ایله بیرلشمک مۆمکۆن دگیلسه،
اونون آرزوسویلا اؤله‌سن گره‌ک.

بئیت

ایمکان تاپسام توتارام اته‌گیندن نیگارېن،
یوخسا گئدیب اؤلرم، قاپېسېندا او یارېن.

اونون ایشلری ایله ماراقلانان، قایغی گؤسته‌ریب صحبتی‌نین هایینا قالان یاخین آداملاری چوْخ سعی گؤسته‌ردیلر، اؤیۆد وئردیلر، یالواردیلار، یاخاردیلار، خئیری اوْلمادی.

بئیت

طبیبیم دئییر کی، صبر ائیله، دایان،
بو حریص نفس ایسه دؤزمه‌ییر بیرآن.

شئعر

بیلیرسن‌می نازلی دلبر بیر گئجه،
عاشیقینه پیچیلدادی گیزلیجه،
بئله دقّت وئریرکن سن اؤزۆنه،
هئچ قیمتیم گؤرۆنه‌رمی گؤزۆنه؟

ناغیل ائدیرلر کی، اونون عاشیق اوْلدوغونو شاهزاده‌یه چاتدیردیلار کی، چوْخداندیر خوش طبیعت‌لی، شیرین دیل بیر جوان بو طرفلره گلیب ـ گئدیر، گؤزه‌ل سؤزلر دانیشیر، معنالی صحبتلر ائدیر. دئیه‌سن قلبینده بیر محبّت، باشیندا بیر سئودا وار.
شاهزادا باشا دۆشدۆ کی، جاوانین کؤنلۆنۆ چالمیش، اونو اؤز بلا گیردابینا سالمیشدیر. تئز آتا مینیب اوْ طرفه گئتدی. جاوان اوزاقدان شاهزاده‌نین گلدیگینی گؤردۆکده آغلایاراق دئدی:

بئیت

«ـ قاتیلیم یئنه‌ده گلیب دایاندی،
سانکی قوربانینا اۆره‌گی یاندی.»

شاهزاده جاوانی خوش دینديردی، کئیفی‌نی سوْروشدو. آدی، یئری، صنعتی‌له ماراقلاندی، جاوان دوْستلوق دریاسینا ائله غرق اوْلموشدو کی، نفس آلماغا طاقتی، جواب وئرمگه قودرتی اوْلمادی.

بئیت

از بردن بیلسن ده قرآنی ایناں،

چاشسان الیف، ب ده چیخار یادیندان.

شاهزادا دئدی:«ـ نه اۆچۆن منیمله دانیشیرسان من ده درویشم، درویشلرله اوتورب ـ دورانام. حتی اونلارا قولاغی سیرغالی بیر قولام.» بو زامان محبوبونون نوازشیندن قوّت آلان جوان باشینی دۆستلوق دریاسی‌نین دالغالاری آراسیندان چیخارداراق دئدی:

بئیت

«ـ سنینله بیر مکاندا اۆلماق بیر امر محال،
سن سؤزه دیل آچاندا اۆلار منیم دیلیم لال.»

بونو دئدی، برکدن بیر نعره چکدی و جانینی حققه تسلیم ائتدی.

۵ . حئکایت

سۆن درجه گۆزه‌ل بیر شاگیرد وار ایدی. انسان طبیعتی گۆزه‌للیگیه مئیل ائتدیگی اۆچۆن معلّم ده اونا مایل اۆلموشدور.

اونا گۆره باشقا شاگیردلره ائتدیگی اذیت و تنبیهی اونا روا گۆرمزدی. تکلیکده راست گلنده ایسه اونا بئله دئییردی:

شئعر

«ـ ای ملک، من سنه ائله والهم،
کی بۆتۆن وارلیغیم چیخیب یادیمدان.
کیپریگین قلبیمه اوخلار آتسادا،
من کیپریک وورمایب باخمارام حئیران.»

بیر دفعه شاگیرد اونا دئدی:«ـ درسیمه نظر یئتیردیگین کیمی، تربییه‌مه‌ده فیکیر وئر کی، خۆشونا گلمه‌ین شئیلری دۆزه‌تمه‌گه چالیشیم.»

دئدی:«ـ ای اوغلان، سن بونو باشقالاریندان سۆروش، او گۆزله کی، من سنه باخیرام، هۆنردن باشقا بیر شئی گۆرمۆرم.

شئعر

بدخواهېن گؤزلری چېخسېن دۆنیادا،
گؤرۆر نقصان کیمی هر هۆنرینی.
وارسا یئتمیش عئیب بیرجه هۆنرین،
دۈست آنجاق گؤرەر اۈ بیر هۆنرینی.»

٦ . حـئـکـا یـت

یادېمدادېر بیر گئجه سئویملی دلبریم قاپېدان گیردی. اۈنو گؤرجک اۈزۆمۆ ایتیریب ائله تلەسیک آیاغا قالخدېم کی اتەگیم یئللەنیب چیراغې سؤندۆردۆ.

بئیت

بو یوخومو؟ گۆن چېخېب قاتې ظۆلمتی بۈغدو،
بو خوشبختلیک اۆلکەری عجب هارادان دۈغدو!

اۈ اۈتوردو و گیلئیلەنیب دئدی:«ـ منی گؤرجک چیراغې سؤندۆرمەگینده نه معنا وار؟»

دئدیم:«ـ بونون ایکی معناسې وار، بیرینجی بودور کی، سنی گؤرۆب گۆنش چېخدېغې‌نې ظن ائتدیم. ایکینجی‌سی ایسه بو شئعری خاطیرلادېم:

شئعر

شمعین قاباغې‌نې بیر چیر کین کسسه،
توت اۈلدۆر اۈ ساعات قۈی گؤرسۆن هامې.
یۈخ اگر شیرین دیل بیر نازنین‌سه،
یاپېش اتەگیندن تئز سؤندۆر شمعی.»

٧ . حـئـکـا یـت

بیری چۈخدان ایدی کی، دۈستونو گؤرمۆردۆ سۈروشدو:

«ـ هارداسان، نه واختداندېر انتظارېنې چکیرم.»

دئدی:«ـ انتظار چکمک تنگه گلمکدن یاخشې‌دېر.

شئعر

گئج گلدین ای نازلی مستانه گؤزه‌ل،
چکمه‌رم یاخاندان بو تئزلیکله ال.
خوش اۇلماز معشوقی گؤرمک ندرتاً،
لازیمدیر یاری‌نی تئز ـ تئز گؤره‌سن.»

[حکمت]. اگر سئوگیلین اۇز یۇلداشلاری ایله سنین یانینا گله‌رسه دئمک اینجیتمک اۆچۆن گلمیشدیر. چۆنکۆ بو حالدا یا قیسقانجلیق باش وئره‌جکدیر، یا دۆشمنچیلیک.

بئیت

دۇستلارلا سن منی گؤرمه‌گه گلسن،
داوا آختاریرسان، صلحه ده گلسن.

شئعر

یار اغیارلا بیر آنلیغا بئله صحبت ائدرکن،
غئیرتیمدن تیتره‌ردیم من آز قالدی کی، وئره‌م جان.
گۆلۆب دئدی:«ـ من مجلیسلر چیراغیی‌ام، ای **سعدی!**
منه نه وار بیر پروانه اۇزۆنۆ ائتسه قوربان.»

۸ . حـئـکـا یـت

یادیمدادیر قدیم زامانلاردا بیر دۇستوم وار ایدی. بیر قابیقدا ایکی بادام ایچی کیمی یاشاییردیق. بیردن باشقا یئره گئتمه‌لی اۇلدو. بیر مدّتدن سۇنرا قاییتدیق‌دا شیکایتلنمگه باشلادی و دئدی:«ـ بو مدّت عرضینده منه بیر قاصید بئله گؤنده‌رمه‌ییبسن!»

دئدیم:«ـ روا گؤرمه‌دیم کی، قاصیدین گؤزۆ سنین جمالینین نورو ایله ایشیقلانسین. من ایسه محروم قالیم.

شئعر

کؤهنه دۇستوم، گل سن منه اۇز دیلینله تؤوبه وئرمه،
هر کس منی قیلینج ایله بو جور یۇلا قۇیا بیلمز،

پاخیللیغیم توتور هر کیم سنه باخسا دؤیونجا یار،
سؤنرا یئنه دئییرم کی، هئچ کیم سندن دؤیا بیلمز.»

۹. حئکایت

گؤردؤم بیر عالیم بیرینه عاشیق اؤلموش، پرده ده سیرّینین اؤزه‌ریندن گؤتؤرؤلمؤشدؤ. چؤخ اضطراب چکیر. آغیر اذیّتلره داوام گتیریردی. بیر دفعه اؤنا اؤره‌ک ـ دیره‌ک وئریب دئدیم:«ـ بیلیرم سنین بو دؤستلوقدان مقصدین بیرینه اذیت وئرمک، بو محبت‌دن ایسته‌گین بیری‌نین قلبی‌نی اینجیتمک دگیلدیر. بئله اؤلان حالدا عالیمه یاراشماز کی، ناحق یئره گؤناها باتسین. بیر تربیه‌سیزین اؤستده اؤزؤنؤ حؤرمت‌دن سالسین.»

دئدی:«ـ ای عزیز دؤست! گل مذمّت الینی بو دردلی یاخامدان چک، سنین ائتدیگیین بو مصلحت حاققیندا من دفعه‌لرله دؤشؤنمؤشم. گؤرمؤشم کی، اؤنون جفاسینا دؤزمک، آیریلیغینا تاب گتیرمکدن یؤنگؤلدؤر، عالیملر دئییبلر کی:«ـ سؤزؤ اؤره‌گه سالیب درد ائتمک، گؤزؤ گؤزه‌لدن آییرماقدان آساندیر.»

شئعر

آیریِ قالماق مشکول ایسه بیر دلبردن،
ظؤلم ائتسه‌ده گره‌ک ظؤلمه دؤزه‌سن.
بیر گؤن چکدیم اللریندن الآمان،
سؤنرا اؤلدوم ائتدیگیمدن پئشیمان.
یار گره‌کدیر یار یؤلوندا جان وئره،
نه کی بیر سؤز دئیه‌نده اؤ یان وئره.
اؤزؤ بیلر یا چاغیرار، یا قؤوار،
مگر اؤندا دگیلمی هر اختیار؟!»

۱۰. حئکایت

جوانلیق واختلاریندا، بیلدیگیین اؤزره هامی‌نین باشینا گلدیگی کیمی، من ده بیر گؤزه‌له عاشیق اولموش، آند ایچیب عهد ـ پیمان باغلامیشدیم، اؤزۆ خوش اخلاق، اۆزۆ ایسه اون دؤرد گئجه‌لیک آی کیمی پارلاق ایدی.

بئیت

یار اۆزۆندن نباتی باخ آب حیات ایچیب گۆلر،
کیم کی، نباته مئیل ائدر شکّرینه سالار نظر.

تصادفاً اوندان خوشا گلمه‌ین بیر حرکت باش وئردی. اۆره‌گیم سیندی. صدقیم سیپیریلدی. محبت داشی‌نی آتیب دئدیم:

بئیت

«ـ بیر یول تاپ گئت سنده مقصده آسان،
باری باخ اۆزۆنه، بیزه باخمیرسان.»

ائشیتدیم کی، گئده ـ گئده دئییردی:

بئیت

«ـ یاراسا سئومیرسه نورلو گۆنشی،
گۆنشین اکسیلمز بوندان آتشی.»

بوندان سونرا او، باشقا شهره گئتدی. اما سؤزۆ منه یامان یئر ائتدی.

بئیت

چیخدی الدن وصلی، گئتدی شادلیق نعمتی،
کیم عذاب‌دان اوّل آنلار اولان خوش لذّتی؟

بئیت

قاییت، گل، وور، اؤلدۆر، بو اؤلۆم، بیلسن،
خوشدور منه، سنسیز عؤمۆر سۆرمکدن.

شۆکۆر اؤلسون کی، بیر مدّتدن سۏنرا گئری قایېتدې، چنه‌سی‌نین آلماجېغې هئیوا کیمی ظریف تۆکلرله اؤرتۆلمۆش، رنگی سۏلموش اوّلکی گؤزه‌للیکدن بیر نشان قالمامېشدې. امید ائدیردی کی، دوروب اۆزۆندن اؤپه‌جه‌گیم. اۏتوروب اۆزۆمۆ کنار چئویردیم و دئدیم:

شئعر

«ـ او گۆن کی جمالېن خطّی گؤزه‌لدی،
قۏیمادېن بیر سالام او خطّه نظر.
بو گۆن صلح ائده‌رک گلمیشسن چۆنکۆ،
قۏیولوب او خطّه ایندی زیرـ زبر.

شئعر

تازه باهارېم، واراغېن سۏلدو باخ،
قۏیما قازان، سؤندۆ، بو اۏد، بو اۏجاق.
بونجا چکیب سن اؤزۆنۆ دارتما گل،
آنلا داها ایندی دگیلسن گؤزه‌ل.
گئت اۏنو تاپ کیم سنه پابند اۏلا،
بیر کسه ناز ائت کی، سنه بند اۏلا.

شئعر

دئدیلر کی، باغدا گؤیه‌رتی خۏشدور،
سؤزۆن دۏغروسونو دئیه‌نلر بیلر.
یعنی گؤزه‌ل اۆزده تر سبزی بیتسه،
عاشیق مفتون اۏلوب تمنّا دیلر.
لاکین قانقال بیتمیش سنین اۆزۆنده،
یۏلدوقجا داها چۏخ آرتېب یۆکسه‌لر.

شئعر

صبر ائتسن، ائتمه‌سن بونو یاخشې بیل،
گۆزه‌للیک ایّامی کئچیب گئده‌جک.
سنین تک جانېمدان ال چکمه‌سه‌یدیم،
ساققالې قۆیمازدېم چېخا حشره‌دک.

شئعر

یارېمدان سؤوال ائتدیم: هانې او حۆسنۆ جمال؟
قارالمېشدېر آی اۆزۆن، باتمېسان درده، غمه.
جواب وئردی: بیلمیرم بو اۆزۆمه نه اولدو،
گۆرۆنۆر حۆسنۆم اۆچۆن باتمېش بئله ماتمه.»

۱۱. حئکایت

بغداد بدوی عربلری‌نین بیریندن سوروشدولار:«ـ یئنی یئتمه‌لر حاققېندا نه دئیه بیلیرسن؟» دئدی:«ـ اونلاردان خئیر اومما، نه قدەر کی، گۆزه‌ل و ظریف‌دیرلر کوبودلوق ائدرلر. ائله کی، چیرکینله‌شیب کوبودلاشدېلار، محبت گۆسته‌ریب دوستلوق ائدرلر.

نظم

یئنی یئتمه نه قدەر کی، گۆزه‌لدیر،
دیلی آجې اولار، خیصلتی یامان.
ائله کی، اۆزۆنۆن گۆلشنی سولدو،
هامېیا دیل تۆکۆب اولار مهربان.»

۱۲. حئکایت

بیر عالیمدن سوروشدولار:«ـ بیر آدام گۆزه‌ل بیر نیگارلا خلوت اوتاغا چکیله، قاپې‌نې دالدان باغلایا، رقیبلر، یوخلامېش، شهوت جوشموش اولا، عربلر دئمیشکن: خورمالار ده‌گمیش باغبان یاتمېش اولا، انسان اؤز نفسینی ساخلایېب گۆزه‌للرین الیندن قورتارا بیلر، یا یوخ؟»

عالیم دئدی: «ـ گۆزه‌للرین الیندن قورتارسادا، سؤز گزدیره‌نلرین دیلیندن قورتارا بیلمز.

بئیت

انسان قورتارسا دا پیس عملیندن،

قورتارماز بدخواهین طعنه‌لریندن.

بئیت

باجارارسان، بیر ایش گؤرۆب سالمایاسان سسه سن،

باجارمازسان لاکین خالقین دیللرینی کسه‌سن.»

۱۳ . حئکایت

طوطو قوشو ایله قارغانی بیر قفسه سالمیشدیلار. طوطو قوشو قارغانین چیرکین صیفتی‌نی گؤرمکدن خوشلانمایاراق، اؤز ـ اؤزۆنه دئییردی:

«ـ بونون نه کیفیر، عئیبه‌جر و یؤنده‌مسیز سیر ـ صیفتی واردیر! کاش آرامیزدا مغرب له مشرق قده‌ر مصافت اؤلایدی!

شئعر

هر کس سحر دوراندا گؤرسه سنین اۆزۆنۆ،

اونون پارلاق گۆندۆزۆ توتقون آخشاما دؤنه‌ر.

سنین کیمی بیر ناجنس سنه همدم اولمالی،

تأسف کی، دۆنیادا سنه تای یوخ بیر بشر.»

داها غریبه‌سی اوراسیندا ایدی کی، قارغا دا طوطو قوشو ایله بیر یئرده اؤلماقدان کده‌رلنه‌رک تأسفله‌نیر و حیاتی‌نین گئدیشیندن شیکایتله‌نیب دئییری:«ـ بختیم قارا، طالعیم دؤنۆک، فلک وفاسیز ایمیش! من گره‌ک ایندی بیر قارغا ایله بیر باغدا دیوار اۆسته، نازلانا ـ نازلانا گزه‌یدیم.

بئیت

سیخار مؤمنلری سانکی بیر زیندان،

رندلرله بیر یئره دۆشدۆگۆ زامان.

گؤره‌سن نه گؤناه ایشله‌میشم کی، روزیگار منی جزالاندیریب بئله خبیث، لووغا و ناجنس بیر احمق‌له هم‌صحبت ائتمیش و فلاکته سالمیشدیر.

شئعر

شکلی‌نی چکسه‌لر دیوارا سنین،
او ائوه هئچ یاخین گلمز بیر انسان.
بهشتده سن اؤلسان اگر، آداملار،
قاچیب جهنّمده سالارلار مکان.»

بو مثلی اؤنا گؤره گتیردیم باشا دؤشه‌سن کی، عالیم آدام جاهیله نه قدر نیفرت ائده‌رسه، جاهیل یؤز دفعه، مین دفعه آرتیق اؤنا نیفرت بسله‌ییر.

شئعر

رندلر مجلیسینده واردی بیر زاهید،
بلخ‌لی بیر جوان اؤنا دئدی:«ـ سوس!
ناراضی اؤلسان دا قاشقاباق تؤکمه،
سن ده بیز دئیه‌ن تک دگیلسن، افسوس!»

شئعر

هامی بیرلشمیشدیر گؤل و لاله تک،
سن ایسه آرادا قورو اؤدونسان.
ای ناخلف شئیخ، مخالف کؤلک،
قار کیمی سؤیوقسان، بوز کیمی دؤنسان.

۱٤. حئکایت

بیر دؤستوم وار ایدی، اؤنونلا چؤخ سفر ائتمیش، چؤخلو دوز ـ چؤره‌ک یئمیشدیک. آرامیزدا مؤحکم بیر صمیمیت یارانمیشدی. بیر دفعه جزئی بیر منافع اؤستؤنده کؤنلؤمه توخوندو. دؤستلوغوموز پوزولدو.

لاکین بونا باخمایاراق قلبیمیزده اۊلان محبت باغلارې هله قېرېلمامېشدې. ائشیتدیم بیر گۆن مجلیسده منیم شئعریمدن بو ایکی بئیت:

دوزلوجا گۆلرکن منیم نیگارېم،
بیر آزدا دوز سپه‌ر یاراما آمان.
درویشین الینه نولا زۆلفۆندن،
بیرجه تئل دۆشه‌رک اولایدې درمان!

اۏخونارکن دۏستلارېم، بو سؤزلرین خاطیرینه یوخ، بلکه اخلاقلارې‌نېن تمیزلیگینه گؤره شئعری بگه‌نیب آفرین دئمیشلر. اۏ جۆمله‌دن همان آدام دا منی تعریفله‌میش، کؤهنه دۏستلوغوموزون قېرېلماسېنا تأسّف ائتمیش. تقصیرینی بۏینونا آلمېش، گۆناهې‌نې اعتراف ائتمیشدیر.

بئله‌لیکله، اۏنون دا بارېشماق آرزوسوندا اۏلدوغو، مئیدانا چېخدې. درحال بو شئعری یازېب گؤنده‌ردیم، صلح برپا اۏلدو.

شئعر

وفایا سؤز وئردیک، پئیمان باغلادېق،
سن جفا ائده‌رک وفانې آتدېن،
دۆنیادا بیر سنه کؤنۆل وئرمیشدېم،
تئزلیکله سن اۏنو ووردون، قاناتدېن.
قارېشماق ایسته‌سن گل شاد ائت منی،
ازه‌لدن داها چوخ سئوه‌رم سنی.

۱۵. حکایت

بیر آدامېن گؤزه‌ل و جوان آروادې اۏلدۆ. کبینی اۆزۆندن چوخ قوجالمېش قایناناسې اۏنون ائوینده یاشامالې اۏلدو. کیشی قایناناسې‌نېن صحبتیندن بئزمیش، لاکین آروادېن کبینی‌نی وئره بیلمه‌دیگیندن اۏنونلا بیر ائوده یاشاماق مجبوریتینده قالمېشدې. دۏستلارېندان بیر نئچه‌سی اۏنو گؤرمه‌گه گلدیلر. اۏنلاردان بیری سوروشدو:

«ـ عزیز سئوگیلی‌نین دردینه دؤزمک چۏخمو آغېردېر؟»
کیشی جواب وئردی:
«ـ قاینانا اۆزۆ گؤرمک اۆچۆن آرواد دردینه دؤزمکدن داها آغېردېر.»

شئعر

گۆللر تاراج اۏلدو، تیکانلار قالدې،
خزینه داغېلدې، ایلانلار قالدې.
گؤزۆمه باتارسا زهرلی میسمار،
دۆشمنی گؤرمکدن داها خوش اۏلار.
کاش کی، من ایتیریم مین دۏستو، یارې،
گؤرمه‌ییم یانېمدا بیرجه اغیارې.

۱۶. حئکایت

خاطیریمدادېر، جاوانلېق گۆنلریندن بیرینده بیر کۆچه‌دن کئچرکن گؤزه‌ل بیر نیگارا راست گلدیم. تموز آیې ایدی. ایستی‌سی آغېزلارې قورودور، سموم یئلی بئیینلری قاینادېردې: قېزمار گۆن اۏرتا گۆنشینه تاب گتیرمه‌ییب، دیوار کؤلگه‌سینه پناه آپاردېم، دئدیم بلکه بیر آدام بیر ایچیم سو وئریب تموز آتشی‌نی سؤندۆره. بیردن بیر ائوین قارانلېق دهلیزیندن بیر نور پارلادې. یعنی ائله بیر جمال گؤرۆندۆ کی قادېر بیر ناطیق اۏنون نادر گؤزه‌للیگین تصویر ائتمکدن عاجیزدیر.

سانکی قارانلېق بیر گئجه‌دن سحر آچېلدې، یا ظۆلمتدن حیات سویو تاپېلدې. الینده قارلې سو ایله دۏلو بیر پیاله واردې، ایچینده قند تؤکۆلمۆش، مشک قارېشدېرېلمېشدې. بیلمیرم اۏنو گلابلامی بئله عطیرلندیرمیش، یۏخسا گۆل یاناغېندان اۏنا بیر نئچه قطره تک دامجېلاتمېشدې.

خلاصه، اۏنون اینجه اللریندن پیاله‌نی آلېب باشېما چکدیم، دیریلیب جانا گلدیم.

بئیت

قلبیمده سۏنسۆز بیر آتش وار اینان،
دنیزی ایچسم ده دۏیمارام بیر آن.

شئعر

اۏ خوشبخته عشق اۏلسون کی، گؤز آچاندا هر سحر،
بئله حوری جمالینا باخیب ائدیر افتخار.
شراب مستی گئجه یاری آیپلسادا، شبهه‌سیز،
بو ساقی‌دن مست اۏلانلار قیامتده آییلار.

۱۷. حئکایت

محمد خوارزمشاه چین ایله ال وئریشلی صلح باغلادیغی ایلده من کاشغر شهرینه گلمیشدیم. اۏردادا اۏلدوقجا گؤزه‌ل و یاراشیقلی بیر اۏغلان اوشاغی گؤردۆم. اۏنون کیمیلر حاقق‌یندا بئله دئییرلر:

شئعر

«ـ معلّیمین سنه هر بیر اداني اؤیره‌تدی،
بو ناز و غمزه‌نی، ظۆلم و جفانی اؤیره‌تدی.
بو حۆسنده، بو گؤزه‌للیکده گؤرمه‌دیم انسان،
ملکمی یوخسا سنه بو لیقانی اؤیره‌تدی؟»

اۏ، **زمخشری**نین *مقدمه‌ی نحو* کیتابی‌نی الینده توتاراق اۏخویوردو:«ـ **زید عمری** وورد‌و...». دئدیم:«ـ آی اۏغلان، خوارزم ایله چین صلح باغلادیلار، **زید**له **عمر**ین دۆشمنچی‌لیگی هله‌ده داوام ائدیر؟»

گۆلدۆ، هارالی اۏلدوغومو سۏروشدو. دئدیم:«ـ شیراز توپراغیندانام.»

دئدی:«ـ **سعدی**نین سؤزلریندن نه بیلیرسن؟»

عربجه دئدیم:

شئعر

«ـ دیلچی بیر عالیمه راست گلدیم بو گۆن،
زید عمره باخان تک باخدی اۆزۆمه.

«کسره» تک باشینی آشاغی سالدی،
«ضمه» تک هجوما کئچدی اوْستوْمه.»

بیر آز فیکره گئتدیکدن سوْنرا دئدی:«ـ **سعدی**نین شئعرلری‌نین چوْخونو بورادا فارسجا اوْخویورلار، سن ده بو دیلده دئسن داها تئز آنلاشیلار آداملا اوْنون بیلیگینه گؤره دانیشارلار.

شئعر

نحوه قاریشدی باشین ای یار بو گوْن،
صبری‌میزی محو ائله‌دین بوْسبوْتوْن.
عاشیقی‌نین قلبی اسیرین ایکن،
زید ایله **عمر** اوْلدو سنین مشغلن.»

ائرته‌سی گوْن سحر تئزدن سفره چیخماغا حاضیرلاشارکن، اوْنا دئدیلر کی، فیلان کس **سعدی**دیر. قاچا ـ قاچا گلیب چوْخ عؤذرخواهلیق ائتدی و سوْنرا گیلئیله‌نیب دئدی:«ـ نه اوْچوْن دئمه‌دینیز کی، **سعدی**یم، لازیم اوْلان خیدمتی ائدم؟»

دئدیم:«ـ سنی گؤردوْکده نوْطقوْم توتولدو.»

دئدی:«ـ نه اوْلار بیر نئچه گوْن بورادا قالیب دینجه‌له‌سن. بیزده سیزین صحبتی‌نیزدن فئیض‌یاب اوْلاق.»

دئدیم:«ـ آشاغیداکی حئکایته گؤره قالا بیلمه‌رم.

شئعر

من داغلاردا راست گلدیم بیر عالیمه،
یاشاییردی ماغارادا یالقیز، تک.
دئدیم: نئچین گلمه‌ییرسن شه‌هره،
عؤمر ائدسن گؤزه‌ل حیات سوْره‌ره‌ک؟
دئدی: آخی، شه‌هرده چوْخ گؤزه‌ل وار،
فیل سوْروْشوْر یئرده چوْخ اوْلسا چیچک!»

بونو دئدیم، بیر ـ بیریمیزله اؤپؤشؤب ویداعلاشدېق.

شئعر

بئله اؤپؤشمه‌نین نه معناسې وار،
کی اؤپؤب تئز یۏلا سالاسان یارې.
ائله بیل آلما دا یاردان آیرېلمېش،
بیر اۆزۆ آل اۏلموش، بیر اۆزۆ سارې.

بئیت

جان وئرمه‌سم دۏستوملا ویداعلاشان دمده من،
خبرسیزم دئمه‌لی صداقتدن، دیله‌کدن.

۱۸. حئکایت

حجاز کاروانې ایله گئده‌رکن بیر درویش ده بیزه قۏشولدو. عرب امیرلریندن بیری اۏنا یۆز دینار باغېشلادې کی، اۏ دا قوربان کسدیرسین. یۏلدا خفاجه یۏل کسه‌نلری تؤکۆلۆب کاروانې چاپدېلار، هر نه وار ایدیسه، سیل سۆپۆر ائدیب آپاردېلار. تاجیرلر آه و فریاد ائتمه‌گه، ناحق یئره داد و بیداد قۏپارماغا باشلادېلار.

بئیت

آغلایېب سیزلاسان سن هر نه قده‌ر،
گئری‌یه قایتارماز اۏغرو بیرجه زر.

وضعیّتین دگیشمه‌ییب ساکیت اۏتوران بیر آدام وار ایسه، اۏ دا همان درویش ایدی.

دئدیم:«ـ مگر سنین پوللارې‌نې اۏغرولار آپارمایېبلار؟»

دئدی:«ـ نه اۆچۆن، آپارېبلار، آنجاق من پولون وارلېغېندا اۏنا باغلې دگیلدیم کی، یۏخلوغوندا آغلایام.

بئیت

بیرکسه، بیر شئیه کؤنۆل وئرمه، باخ،

چتیندیر، کؤنۆلۆ گئری‌یه آلماق.»

دئدیم: «ـ سؤیله‌دیگین وضعیت تانیشدیر، چۆنکۆ منیم ده جوانلیق سئوگیلیم اؤلمۆشدۆر. من او دلبره ائله باغلی ایدیم کی، جمالی گؤزۆمۆن قیبله‌سی، وصالی عؤمرۆمۆن سرمایه‌سی ایدی.

شئعر

سمادان نازیل اولمۆش بیر ملکدی سانکی خیلقتده،
کی، یئرده بیر بشر مۆمکۆن دگیلدیر بو لطافتده.
قسم اول دوستلوغا کیم، اوندان آیری بوشدور هر صحبت،
کی، اولماز انسان اؤولادی بئله حۆسنۆ وجاهتده.»

بیردن اؤلۆم یاتاغینا یاتدی، آیاغی اجل تورپاغینا باتدی. ائولریندن قالخان فراق ناله‌سی گؤیه دایاندی. قلبیم اود توتوب یاندی. بیر نئچه گۆن قبری اۆستدن آیریلمادیم، فراقی حاققیندا بیر شئعر یازدیم. او جمله‌دن دئدیم:

شئعر

«ـ آیاغینا باتان زامان اجلین سرت تیکانی،
کاش باشیمی اؤز الیله قوپارایدی بو فلک.
تا کی، گؤزۆم گؤرمه‌یه‌یدی سنسیز قالمیش جهانی،
مزارینا منم، گله‌ن باشیما کۆل تؤکه‌رک.

شئعر

او گؤزه‌ل کی، هئچ بیر قرار توتماقدان،
گۆل نسترن بسله‌ییردی هر زامان.
اؤز گۆلۆنۆ سولدوردو بو زامانه،
تورپاغیندا بیتیردی وحشی تیکان.»

دلبرین فراقېندان سۆنرا آند ایچدیم. نه قدەر ساغام بیر داها عیش فرشی‌نی آچمایام، عؤمرۆمۆن سۆنونا قدەر عشرت مجلیسینه قدم باسمایام.

شئعر

دنیز فایدا وئرەردی چۆخ اۆلماسایدې طوفانی،
گۆل صحبتی خۆش اۆلاردې اۆلماسایدې تیکانی.
طاووس کیمی نازلانېردېم دؤنن ویصال باغېندا،
بو گۆن ایسه قېورېلېرام ایلان تک فراغېنا.

۱۹. حئکایت

عرب امیرلریندن بیرینه **لیلی و مجنون** احوالاتې‌نې دانېشاراق دئدیلر:

«ـ **مجنون** علم ـ فضیلت صاحیبی اۆلماسېنا باخمایاراق، عقلینی ایتیریب چؤللره دۆشمۆشدۆر.»

امر ائتدی کی، **مجنون**و تاپېب اۆنون حضورونا گتیرسینلر.

مجنونو گتیردیلر. امیر اۆنو دانلایاراق دئدی:

«ـ شرفلی انسان صیفتینده نه نقصان گؤردۆن کی، حئیوان خاصیتی‌نی قبول ائدیب، آداملارلا انسیّت‌دن ال چکدین؟»

مجنون آغلایاراق جواب وئردی:

بئیت

«ـ اۆنو سئودیگیمه گۆلنلر کی، وار،
کاش یارې بیر دفعه گؤرەیدی اۆنلار.
هر کس آختارېرسا منیم عئیبی‌می،
کاش یارېن حۆسنۆنۆ گؤرەیدی بیر آن.
اۆنون جمالېنا اۆلاراق حئیران،
الی‌نی کسه‌یدی بیر تۆرنج کیمی.»

مجنونون سؤزلری‌نی دۆزگۆن اۏلوب ـ اۏلماغې‌نې اؤیره‌نمک، بو قده‌ر فتنه‌یه سبب اۏلان بیر گؤزه‌لی گؤرمک مقصدی ایله امیر **لیلی**‌نی چاغېرتدېرماغې امر ائتدی. بۆتۆن عرب طایفالارې‌نې گزیب **لیلی**‌نی تاپدېلار و اۏنو امیرین سارایېنا گتیردیلر. امیر **لیلی**‌نی گؤزدن کئچیردی. قارایاغېز، آرېق بیر قېز گؤردۆ. خوشونا گلمه‌دی. اۏنون حرمخانه‌سینده اۏلان ان آخېرېنجې کنیز گؤزه‌للیکده **لیلی**‌دن قات ـ قات اۆستۆن ایدی.

اۏنا گؤره‌ده آرتېق **لیلی**‌یه اهمیت وئرمه‌دی. **مجنون** بونو حیس ائدیب دئدی:

«ـ **لیلی**‌نین گؤزه‌للېگینې درک ائتمک اۆچۆن، اۏنا **مجنون**ون گؤزۆ ایله باخماق لازېمدېر.

شئعر

یار کویوندان گلن سسی گؤیرچینلر ائشیتسه،
منیم کیمی فغان ائدیب اینیلده‌یه‌ر اۏنلار دا.
ای دۏستلارېم، منه طعنه وورانلارا دئیینیز،
کی دردیمی دویماق اۆچۆن دویغو یۏخدور اۏنلاردا.

شئعر

ساغلاملار نه بیلیر نه‌دیر درد و غم،
دردیمی آنلایار درد چکن همدم.
آرې نئشترینی دادمایانا سن،
آرېدان نه اۆچۆن صحبت ائدیرسن؟
اۏلماسا احوالېن بیزیم تک اگر،
حالېمېز سنه بیر افسانه گلر.
آغرېمې اؤزگه‌یه بنزه‌تمه سن ده،
دوز اۏنون الینده، یاراسا منده.

شئعر

سن بیلمزسن منده اۏلان احوالې،

منیم دۆستوم اؤز همدردیم اۏلمالى.
تا سؤیلەییم دردیمی او همدرده،
ایکی اۏدون یاخشى یانار بیر یئرده.»

۲۰. حـئـکـایـت

همدان قاضى‌سى حاققىندا دانىشىرلار کی، او بیر نالبند اۏغلونا بند اۏلموش، قلبی‌نین نالىنى قۏیموشدو. بیر مدّت دردی ایله کدەرلنمیش، بیر مدّت اطرافىندا هرلنمیش، گاه دالىنجا دۆشۆب گئدەرمیش، گاه حاققىندا دانىشىب، شئعر دئیەرمیش.

شئعر

گؤزۆمه گؤرۆندۆ او سرو قامت،
قلبیمی قاپاراق سالدى آیاغا.
اۆرەگی کمنده سالان بیل، گؤزدۆر،
قلبی قوروماقچىن گؤزۆنۆ باغلا.

دئییرلر کی، بیر دفعه یۏلدان کئچەرکن اۏغلان قاضى‌نىن یۏلونو کسدی. اؤزۆ حاققىندا دئییلەن بعضی سؤزلری ائشیتدیگینده و برک اینجیدیگینه گؤره، قاضىنى سؤیمەگه باشلادى. اۆرەگی سۏیومادى، سۏنرا اۏنو داشلادى، آغزىنا گلەنی دئدی، اۏلمازىن حؤرمتسیزلیکلر ائتدی. قاضی احوالاتى مشاهده ائدن، اۏنونلا بیرلیکده گئدەن علمالاردان بیرینه دئمیشدی:

بئیت

«ـ گؤزەلین آجىغى نازه برابر،
اۆزۆنۆ تورشوتسا شیرین داد وئرەر.

عرب اؤلکەلرینده بئله بیر مثل وار، دئیەرلر: سئوگیلی‌نین سؤیۆشۆ شیرین کیشمیش کیمی‌دیر.

بئیت

سنین گۆل الیندن یومروق یئسەم من،

خوشدور اؤز الیمله چؤره‌ک یئمکدن.

قارا ـ قیشقیریق سالیر، دئمک راضیلیق ایگی گلیر.

بئیت

اؤزؤم قورا چاغی تورش اولار یقین،
اؤچ ـ دؤرد گؤن صبر ائله کی، اولسون شیرین.»

قاضی بونو دئییب گئری دؤندؤ، گلیب قضاوت کؤرسؤسؤنده اوتوردو. اونون خیدمتینده اولان منصب صاحیبلریندن بیر نئچه‌سی باش اگیب تعظیم ائتدیلر، یئری اؤپؤب بئله دئدیلر:

«ـ ادب خارجینده اولسادا، ایجازه وئرین سیزه بیر سؤوال وئره‌ک، بؤیؤکلر دئییبلر:

بئیت

هر بیر سؤزه ایراد توتماق بیل، دگیلدیر، مصلحت،
بؤیؤکلره غلط توتماق اؤزؤ سایپلیر غلط.

لاکین بؤتؤن عؤمرؤمؤز بویو سیزدن مرحمت گؤرؤب، انعام آلدیغیمیز اؤچؤن، بیلدیگمیز مصلحتی دئمه‌سک، خیانت ائتمیش اولاریق.

یاخشی‌سی بودور کی، سن بو نعلبند اوغلوندان ال چکیب اؤز اعتراض سؤفره‌نی ییغیشدیراسان، پاک قضاوت کؤرسؤسؤنؤ بئله چیرکین ایشلرله کثافته بولاشدیرمایاسان. حریفین کیم اولدوغونو گؤردؤنؤز، حرفین نه اولدغونو ائشیتدینیز.

شئعر

بیری حیاسیزلیغا ائتمیشسه عادت،
اؤزگه حیاسینا وئره‌رمی قیمت؟
چوخ اولموش اللی ایل یاخشی قالان آد،
بیر چیرکین ایش ایله اولموشدور برباد!»

قاضی دۏستلارى‌نىن فیکرینی بگه‌ندی. اۏنلارىن خئیرخواه‌لىغىنا قارشى تشکۆر ائتدی، و دئدی:«ـ منیم حاققىمدا عزیز دۏستلارى‌مىن دئدیکلری تامامیله دۆزدۆر، اۏنا اعتراض اۏلا بیلمز. چۆنکۆ دوغرو سؤزدۆر. لاکین:

بئیت

نه قدەر کئیفیندیر ائله مذمت،
زنگینی یوماقلا ـ آغارماز البت.

بئیت

بو دۆنیادا سنی منه اونوتدوران ایش وارمى؟
باشى قوْیموش بیر ایلانام، قىورىلماسام اوْلارمى؟»

بونو دئییب اوْنو یوْلا گتیرمک اۆچۆن آدام سالدى، مال تؤکدۆ، پول خرجله‌دی، هدیه آلدى، دئمیشلرکی، کیمین قىزىلى قوولوغونداد‌ىر. اوْنون گۆجۆ ده اؤز قولونداد‌ىر: کیمین دۆنیادا کیسه‌سی بوْشدور، اوْنون دا دۆنیادا هئچ کسی یوْخدور.

بئیت

قىزىللى کیم گؤرسه اوْنا باش اگه‌ر،
دمیرقوْل تره‌زی اوْلسا دا اگر.

مختصر، بیر گئجه آرانى خلوت ائله‌میشدیلر کی، دارغایادا خبر چاتدی. قاضی بۆتۆن گئجه‌نی شراب ایچیر، سئوگیلیسی‌نین گاه ساغىنا، گاه سوْلونا کئچیر. محبتین شیدّتیندن بئله زمزمه ائدیردی:

شئعر

«ـ ای کاش خوْروز بانلاماسىن بو سحر ائرکن،
عاشیقلر هله دوْیمادى معشوقه‌لریندن.
یاتدىقدا یارىن سن اوْیاق اوْل، فۆرصتی وئرمه،
بو عؤمرۆ، آماندىر، بئله بیوایه کئچیرمه.

مسجیددن اذان سسلری یۆکسله ده هر آن،
یا طبل سسی قالخا آتا بئگی سارایېندان.
سن آچما خوروز گؤزلری تک لبلری زنهار،
افسانه دئمه، ائتمه سن اؤز سیرّینی اظهار.»

قاضی بو وضعیت‌ده ایدی کی، یاخېن آداملارېندان بیری گلیب دئدی:«ـ نه اوْتورموسان قالخ، نه قده‌ر باجارېرسان، تئز قاچ! پاخېللارېن سنه حسد آپارېب، خبرچیلیک ائتمیشلر، بلکه ده حق دئمیشلر. نه قده‌ر کی، فتنه اوْدو آلوولانمایېب، بلکه اوْنو تدبیر سویو ایله سؤندۆرک، صاباحا قالا گۆجله‌نیب یانغېنا چئوریلر، یایېلېب دۆنیانې بۆرۆیه‌ر.»

قاضی گۆلۆمسه‌یه‌رک اوْنا باخدې و دئدی:

شئعر

«ـ شیرلره اوْو اۆستۆنه پنجه آچاندا،
نه فایدا ایتلرین هۆرۆشمه‌سیندن.
یارېنلا اۆز ـ اۆزه صحبت ائله، قوْی،
الی‌نین دالې‌نې چئینه‌سین دۆشمن.»

اوْ گئجه شاهادا معلومات وئردیلر کی، سنین اؤلکه‌نده بئله بیر موردار حادثه باش وئرمیشدیر. امرین نه‌دیر؟

شاه دئدی:«ـ من اوْنون عصری‌میزین گؤرکملی عالیمی، میثیل‌سیز قاضی‌سی کیمی تانېیېرام. اوْلا بیلر دۆشمنلری بو حادثه‌نی اوْنون حاققېندا اویدورموش اوْلالار. بو مسأله‌نی یوْخلامایېنجا من اوْنا اینانا بیلمرم. عاغېللې آداملار دئییبلر:

شئعر

حیرصله‌نیب قېلېنجا تئزجه ال آتسان،
سوْنرا پئشمانچېلېق باش وئره‌ر اینان.»

قاضی‌نین یانېنا گلدی. گؤردۆ شمع یانېر، اوْغلان اوْتوروب، شراب داغېلېب، قدح سېندېردېلېب، قاضی ایسه اؤزۆندن گئتمیش، دۆنیادان بی‌خبر، مست، سرخوش، بی‌هوش، مدهوش بیر حالدا یاتېر. شاه اهمالجا قاضېنې اوْیاداراق آهسته دئدی: «ـ دور، گۆنش چېخمېشدېر.»

قاضی ایشین نه یئرده اوْلدوغونو باشا دۆشۆب سوْروشدو: «ـ هانسې طرفدن چېخمېشدېر؟» دئدی:«ـ هر گۆن چېخدېغې طرفدن، مشرق‌دن.»

دئدی:«ـ آللاها شۆکۆر اوْلسون کی، تؤوبه قاپېلارې هله آچېقدېر، حدیثده دئییلیب: تؤوبه قاپېلارې اوْ زامان باغلانار کی، گۆنش مغربیدن چېخسېن. ایلاهی توبه ائدیره‌م، باغېشلانماغېمې ایسته‌ییرم.

شئعر

منه ایکی شئیی توتدولار نقصان،

قارا بخت دئدیلر بیر ده کی، نادان.

سن منی حبس ائتسن، حقدیر، یئری وار،

عفو ائتسن جزادان داها خوش اوْلار.»

شاه دئدی:«ـ ایندیکی حالدا، اؤلدۆرۆله‌جه‌گینی بیلدیکدن سوْنرا توبه‌نین فایداسې یوْخدور، حتی بو باره‌ده بئله بیر آیه‌ده واردېر:

جنایتدن سوْنرا توبه‌نین خئیری یوْخدور.

شئعر

اوْ اوْغرونون تؤوبه‌سیندن نه فایدا،

کی، کمندی آتا بیلمیر سارایا.

اوجا «بوْیا مئیوه درمه» دئمه‌لی،

گؤده‌کلرین اوْنسوز دا چاتمېر الی.

بئله بیر ایگرنج ایش توتدوقدان سوْنرا باغېشلانماغېن غئیر مۆمکۆن‌دۆر.» شاه بونو دئجه‌ک، جزا موکّیللری تؤکۆلۆب قاضېنېن ال ـ آیاغېنې باغلادېلار. قاضی دئدی:«ـ شاها

دئیه‌جک منیم داها بیر سؤزۆم قالمېشدېر.» شاه ائشیتدی و دئدی:«ـ او نه سؤزدۆر؟» قاضی دئدی:

شئعر

«ـ اته‌گیندن ملامت یاغدېراندا منه سن،
ظنّ ائتمه کی، الیمی اۆزه‌رم اته‌گیندن.
بو گۆناه کی منیم وار خیلاص اولماق چتیندیر،
بیرجه امید قالېبدېر اودا کرامتیندیر.»

شاه دئدی:«ـ بو شئعری چۆخ گۆزه‌ل دئدین، سؤزۆ غریبه بیر محبتله یئرینده ایشله‌تدین، لاکین عقله موافق، شرعه مطابق اولماز کی، سنین بو گۆنکۆ حاضېر جوابلېغېن جانې‌نې منیم الیمدن خیلاص ائتسین. امر ائده‌جگم سنی سارای قلّه‌سیندن آتسېنلار کی، باشقالارې دا گؤرۆب عبرت آلسېنلار.»

دئدی:«ـ ای یئر اۆزۆنۆن آللاهې! من سنین خاندانې‌نېن یئتیشدیرمه‌سی‌یم، اۆزۆده بو گۆناهې تک من ائتمه‌میشم، چۆخلارې ائتمیشلر، باشقالارېن آت کی، من عبرت آلېم.»

شاهې گۆلمک توتدو، تقصیریندن کئچدی، قتلینی طلب ائده‌نه ایسه بئله دئدی:

بئیت

«ـ سنین اۆز جانېندا وار ایکن نقصان،
نئچۆن باشقاسېندان عئیب آختارېرسان؟

۲۱. منظوم حئکایت

گۆلر اۆز بیر گۆزه‌ل، خوش‌صیفت جوان،
گمی‌ده اولموشدو یارلا مهربان.
بئله اوخوموشام، عماندا بیر گۆن،
گیرادابه دۆشدۆلر بختلری کۆسکۆن.
گمی‌چی آتېلدې دریایا همن،
جوانې قورتارسېن بلکه اۆلۆمدن.

او ایسه دالغادا ال ـ قوْل آتاراق،
دئییردی یارىمى خيلاص ائت آنجاق.
بو سؤزۆ دئیینجه قارالدى گؤزۆ،
بو اوْلدو جوانىن سوْنونجو سؤزۆ.
عشقه صادیق سانما هر ریاکاری،
کی برک گۆنده آتا یارى ایلغاری.
سئوەنلر باخ بئله یاشادی، بیل سن،
بیر سؤز ده گل، دینله، قوْجا **سعدی**دن.
سعدی بیلیر عشقین هر دلیلینی،
بغدادلى بیلن تک عرب دیلی‌نی:
کؤنۆل وئریبسن‌سه بیر جانانا سن.
گره‌ک گؤز یوماسان بو جاهانا سن،
لیلینین **مجنون**و دیریلسه اگر،
عشقین حدیثی‌نی بوردان اؤیره‌نر.»

آلتینجی باب

ضعیفلیک

و قۆجالیق حاققیندا

۱ . حئکایت

دمشق مسجیدینده بیر نئچه عالیمله مباحثه ائدیردیک. بو زامان بیر گنج مسجیده گیریب سوروشدو:«ـ سیزلردن فارسی دیلینی بیلن وارمی؟» هامی منی گؤسته‌ردی، من اونداﻥ سوروشدوم:«ـ نه سؤزۆن وار؟»

دئدی:«ـ یۆز اللی یاشیندا بیر قوجا جان اۆسته‌دیر. او، فارس دیلینده نه ایسه دانیشیر. بیز ایسه باشا دۆشمۆرۆک. مرحمت گؤسته‌ریب قوجانین یانینا گئتمک زحمتی‌نی قبول ائتسه‌نیز ثواب اولار. بلکه وصیّت ائدیر.»

من قوجانین باشی اۆسته چاتان زامان او، بو شئعری اوخوپوردو:

شئعر

بیر زامان دئدیم کی، کاما چاتارام،
بیلمه‌دیم بو آرزو بوش بیر هوس‌دیر.
تأسف کی، عؤمۆرۆن بول سۆفره‌سیندن،
بیر تیکه گؤتۆردۆک، دئدیلر، بس‌دیر.

بئیتین معناسی‌نی شاملیلارا عربجه دئدیم. اونلار قوجانین عؤمرۆنۆن اوزونلوغونا، ائله‌جه‌ده حیاتین وفاسیزلیغینا ائتدیگی تأسّفه تعجب‌لندیلر. من قوجادان سوروشدوم:«ـ اؤزۆنۆ نئجه حیس ائدیرسن؟» جواب وئردی:

شئعر

«ـ بیلمیرسن بیر آدامین چیخارسالار دیشینی،
کئفی نئجه پوزولار، حالی اولار پریشان.
ایندی اؤزۆن حساب ائله نئجه اولار احوالی،
او کسین کی، بدنیندن چیخیب گئده عزیز جان.»

دئدیم:«ـ اؤلؤم فیکرینی باشیندان چیخارت. اؤزۆنۆ قورخوتما، چۆنکۆ یونان فیلسوفلاری دئمیشلر: بدن نه قدەر ساغلام اوْلسا، اوْنون همیشه بئله قالاجاغینا امید باغلاماق اوْلماز، خستەلیک نه قدەر آغیر اوْلسا، اوْنون همیشه اؤلۆمله نتیجەلنەجەگینه حؤکم وئرمک یاراماز. معالجه ائتدیرمک ایستەییرسن‌سه حکیم چاغیرا بیلرم. » قوْجا اۆزۆن چئویریب گۆلدۆ و دئدی:

شئعر

«ـ بیر طبیب گؤرسه کی، یاماندیر خسته،

الینی تئز قوْیار الی‌نین اۆسته.

خواجەنین خیالی، نقشِ ایوان‌دیر،

ائو ایسه بینادن بئله ویراندیر.

قوْجانین ایشلری اوْلارکن انگل،

سۆرتۆردۆ آروادی هئی اوْنا صندل.

احوال کی، دوْلاشدی، پوْزولدو مزاج،

نه افسون ساغالدار، نەده کی، علاج.»

۲ . حـئـکـا یـت

بیر قوْجا، بئله نقل ائدیردی کی، بیر قیزلا ائولنمیشدیم، ائوی گۆل ـ چیچکله بزەمیش، آرانی خلوت ائلەمیشدیم. کؤنلۆمۆ اوْنا وئرمیش گؤزۆ اوْنا دیکمیشدیم. اوزون گئجەلری یاتماز، اوْنا لطیفەلر و مضحکەلر دئیەردیم کی، بلکه اۆرەگی‌نی اله آلام. قورخودان چیخا، منیمله اُنسیّت باغلایا، اوْ جۆملەدن بیر گئجه دئییردیم:«ـ بختین سایی، دؤولتین آییق ایمیش کی، تربیەلی، تجربەلی، دۆنیا گؤرمۆش، زامانین ایستی ـ سوْیوغون دادمیش، یاخشی ـ پیسی تانییان، قدیر بیلن، سؤز آنلایان، طبیعتی خوْش، دیلی شیرین، دوْستلوق باجاران، منیم کیمی مهربان بیر قوْجایا راست گلدین.

شئعر

چالیشیب قلبی‌نی آلارام اله،

اینجیتسن، دؤزەرم ظۆلمه جانانیم.

طوطی تک خؤرەگین قند اوْلسا اگر،

باخ سنه قوربانده‌ر بو شیرین جانه‌م.

نه یاخشی کی، سن شوْرگؤز، آجی سؤز، هر دن بیر خیاله دۆشن، آیاغی سۆرۆشگن، هر گئجه بیر یئرده یاتان، هر گۆن بیر یارلا دوْستلوق قاتان، قوْجالاره‌ن عکسینه اوْلاراق، عقل ایله دگیل، جهل ایله رفتار ائدن بیر نادان جوانه‌ن چنگینه کئچمه‌ییبسن.

شئعر

گؤزه‌ل، آی جماللی نازلی هر جوان،
اوْلماز محبت ده صادیق چوْخ زامان.
بۆلبۆلۆ عشقینه سانما وفادار،
کی هر دم بیر گۆلۆن اوْستۆنه قوْنار.

بئیت

اؤزۆندن یاخشه‌یلا گز آخشام ــ سحر،
اؤزۆن کیمی سیله بختین بوْش کئچه‌ر.»

اوْ قده‌ر بئله یاغلی دیل تؤکدۆم، ائله بیلدیم کؤنلۆنۆ اله آلا بیلمیش، اؤزۆنۆ تله‌یه سالا بیلمیشم. ائله بو زامان دردلی سینه‌سیندن سوْیوق، درین بیر آه چکیب دئدی:«ـ سنین دئدیگین بو سؤزلرین چکیسی منیم عاغه‌ل تارازه‌مداکی چکیسی، وقتی ایله منی توتموش ماماجادان ائشتدیگیم بیر سؤز قده‌ری ده دگیلدیر. ماماجام دئییردی:

جوان گلینین یانه‌ندا تیرین اوزانماسی، پیرین اوْتورماسه‌ندان یاخشی‌ده‌ر.

شئعر

آرواد ار اؤنۆنده بیر شئی گؤردۆ کی،
اوروج دوْداقلار تک بوْزولوب قالمه‌ش.
دئدی کی، اؤلۆیه افسون کار ائتمز،
بو یازه‌ق ابدی یوخویا دالمه‌ش.

شئعر

اگر آرواد ار یانیندان آجیقلانیب دورارسا،
بئله ائوده جنگ و جدل، فتنه ـ فساد تؤره‌یه‌ر.
بیر قوْجا کی، عصا ایله قالخیب دورور آیاغا،
اؤز عصاسی قالخارمی هئچ چالیشسا دا نه قده‌ر.»

خلاصه راضیلیق اوْلمادیغی اوٚچوٚن آیریلمالی اوْلدوق. عده وقتی قورتاردیقدان سوْنرا اوْنو تند خاصیت، آجی دیل، بد طینت، یوْخسول بیر جوانا اره وئردیلر. قادین دؤیوٚلوٚر، سؤیوٚلوٚر، عذاب، اذیت چکیردی.

بونونلا بئله آغیز دوْلوسو دئییردی:«ـ آللاها شوٚکوٚر اوْ عذابلی دهشتدن قورتاریب بو نشئه‌لی نعمته چاتمیشام.

شئعر

توٚند خاصیت، عنادلا منه چوْخ ظوٚلم ائتدین سن،
یئنه نازین چکیرم، چوٚنکوٚ آی تک گؤزه‌لسن.
جهنّم ده سنین‌له بیرگه یانماق یاخشیدیر،
باشقاسیلا جنّت ده کؤنوٚلسوٚز کئیف چکمدن.
بیر گؤزه‌لین آغزیندان سوْغان ایگی گله‌رسه،
خوْشدور چیرکین الینه توتدوغو گوٚل ـ چیچکدن.»

۳ . حئکایت

دیار بکرده بیر قوْجایا قوْناق اوْلدوم. اوْنون چوْخلو مالی و گؤزه‌ل بیر اوْغلو وار ایدی. بیر گئجه قوْجا دئدی:«ـ عؤمروٚمده بوندان باشقا اؤولادیم اوْلماییبدیر. بو وادی‌ده زیارتگاه دئیه‌ن بیر آغاج واردیر کی، آداملار دیله‌دیکلرینی آلماق اوٚچوٚن اوْرا گئدیرلر. من همن آغاجین آلتیندا اوزون گئجه‌لر اوْتوروب آغلامیش و چوْخلو دوعا ائتدیکدن سوْنرا آللاه بونو منه عطا ائتمیشدیر.»

اوْغلان ایسه بو وقتده آستادان یوْلداشلارینا دئییردی:

«ـ کاش اوْ آغاجین یئرینی بیله‌یدیم، گئدیب دوعا ائله‌یه‌یدیم، آتام اؤله‌یدی.»

آتا سئوینیردی کی، اوْغلوم عاغلا چاتیب، اوْغول دئیینیردی کی، آتام نه اۆچۆن اؤلمۆر.

شئعر

ایللر کئچیر لاکین گۆذر ائتمیرسن،
اؤز آتانین مزارینا هئچ زامان.
سن آتانا نه حؤرمتلر ائتدین کی،
او حؤرمتی گؤزله‌ییرسن اوْغلوندان؟

۴ . حـئـکـا یـت

بیر گۆن جوانلیغیما سالیب برک قاچمیش، یوْرولوب گئجه‌نی بیر داغین اته‌گینده قالمیشدیم. کاروانین آرخاسینجا آستا ـ آستا گلن بیر قوْجا دئدی:«ـ نه اوْتوروبسان، بورا یاتماق یئری دگیل!»

دئدیم:«ـ نئجه یئرییم، آیاغیم گئتمیر.»

دئدی:«ـ ائشیتمه‌میسن کی، دئییبلر: یئرییب اوْتورماق، قاچیب ییخیلماقدان یاخشیدیر.

شئعر

ای منزیله چاتماق اۆچۆن تله‌سه‌رک جان آتان،
هئچ تله‌سمه، صبرلی اوْل، منه قولاق آس بیر آز.
عرب آتی تله‌سه‌ده‌رک قوْشا چاپار، یوْرولار،
دوه ایسه گئجه ـ گۆندۆز آستا گئده‌ر یوْرولماز.»

۵ . حـئـکـا یـت

جلد، گۆلر اۆز، شیرین سؤز بیر جوان اوْغلان منیمله دوْستلوق ائدیردی. هئچ بیر دردی اۆره‌گینه سالماز، هئچ بیر غمی یاخینا بوراخماز، دوْداقلاری گۆلۆشدن اسکیک اوْلمازدی. چوْخدان ایدی کی، گؤرۆشمۆردۆک، بیر دفعه اوْنا راست گلدیم، گؤردۆم آرواد آلمیش، اؤولاد باسمیش، شادلیغین کؤکۆ کسیلمیش. شنلیک گۆلۆ سوْلموش. دئدیم:

«ـ کئیفین نئجه‌دیر، نئجه دوْلانیرسان؟»

دئدی:«ـ اوْشاقلار اوْلاندان اوْشاقلیغی بوراخمیشام.

بئیت

اوشاقلیق و گنجلیک، قوٚجالیق نه‌دیر؟
بیزی خوفه سالان بو زمانه‌دیر.

شئعر

قوجالدینسا ال گوٚتوٚر اوشاقلیق شیلتاغیندان،
بوراخ قالسین گنجلره هر اوٚیون، هر ظرافت.
جوانلیغین شوٚوقونو قوٚجالاردان گل اوما،
گئده‌ن سولار دوباره آرخا قاییتماز، البت.

شئعر

کئچدی جوانلیق داها یوٚخ اقتدار،
آه نه یامان گئتدی او خوٚش روزیگار.
گئتدی قولومداق نئجه شیر قوّتی،
شادلانارام اوٚلسا پنیر قسمتی.
قارالتمیشدی توٚکلری‌نی بیر قاری،
اوٚنا دئدیم: ای کئچن ایل کافتاری،
ساچلاری‌نی رنگله‌مک اوٚلماز چتین،
امّا دوٚزه‌لمز بو کمان قامتین.»

۶ . حئکایت

بیر گوٚن جوانلیقدا نادانلیق ائدیب آنامین اوٚستوٚنه برک قیشقیردیم. او، قلبی اینجیمیش حالدا کوٚنجده اوٚتوردو، آغلاییب دئدی: «ـ کوٚرپه‌لیگیین اونودوبسان کی، بئله کوبودلوق ائدیرسن؟

آنا اوٚغلونو زوٚرلو گوٚرجک هامان،
بئله سوٚیله‌دی: ای پلنگ اوٚولایان!

یادا دۆشسه ایدی اوشاقلېق چاغېن،
کی قۆینومدا گۆجسۆز چکه‌ردین فغان،
بو گۆن ائیله‌مزدین منه ظۆلملر،
کی، سن گۆجلۆسن ایندی، من ناتوان.»

۷ . حئکایت

خسیس بیر دۆولتلی‌نین خسته بیر اوْغلو واردې. خئیرخواه آداملار اوْنا دئدیلر:«ـ بو اوْغلونا یا بیر قرآن ختم ائتدیر، یا بیر قوربان کسدیر.» بیر آز فیکیرلشدیکدن سوْنرا دئدی:«ـ قرآن اوتاقدادېر، سۆرۆ اوزاقدا. قرآن یاخشې‌دېر.» بیر عاریف بونو ائشیتدی دئدی:

«ـ قرآن اوْنا گؤره یاخشې اوْلدو کی، اوْ، دیل ایله باشا گلیر، قوربان ایسه پول ایله.

شئعر

اطاعت اوْلسایدې پول ایله اگر،
چوْخلارې اولاغ تک باتاردې گیله.
یۆز دفعه الحمدُ اوْخویار امّا،
ضرره قاتلاشماز بیر دینار بئله.»

۸ . حئکایت

بیر قوْجا کیشی‌یه دئدیلر:«ـ نه اۆچۆن ائولنمیرسن؟» دئدی:«ـ قوْجا آروادېن نه لذّتی.» دئدیلر:«ـ امیکانېن کی وار، جوان آل.» دئدی:«ـ من قوْجا اوْلا ـ اوْلا قوْجا آروادې بگه‌نمیرم. اوْ، جوان ایکن من قوْجانې نئجه سئوه بیلر؟

بئیت

یئتمیش یاشلې بیر قوْجا جوانلېقدان وورسا دم،
دئمه‌لی کوْر ایسته‌ییر گؤرسۆن اېشېقلې عالم.

بئیت

خانېمې زر ایله راضی ائتمزسن،

اونا زور یاخشیدیر اون باتمان اتدن.»

لطیفه

ائشیتمیشم بو گۆنلرده الدن دۆشمۆش بیر قوجا،
ایسته‌دی کی، بو یاشیندا آلسین جوان بیر آرواد.
گؤهر آدلی بیر قیز تاپدی، گؤزه‌ل، گؤیچک دیل آرام،
کی، دۆنیادا تاپیلمازدی گیزلی قالمیش بئله زاد.
بۆتۆن قایدا- قانون ایله ائلچی سالدی، توی ائتدی،
لاکین اوّل حمله‌سینده بوشا گئتدی هر موراد.
کمان چکیب اوخ آتدیسا هدفیندن یان کئچدی،
قالین پالتار تیکمک اۆچۆن ایگنه اولمالی پولاد.
دوستلارینا گیلئیله‌نیب قوجا دئدی: بو شوخ قیز،
نئجه ییخدی ائویمی، گؤر، ائتدی ایشیمی برباد.
ارله آرواد آراسیندا دعوا دۆشدۆ، بئله کی،
دارغا، قاضی ایشه باخدی. **سعدی** قوپاردی فریاد.
دئدی: قیزدا نه گۆناه وار، آخماق قوجا بیر اوتان،
تیترک اللَه اینجی دئشه بیلرسنمی سن؟ هئیهات!

يئددينجى باب

تربيەنين

تأثيرى حاققېندا

۱ . حئکایت

بیر وزیرین بیر کۆت بئیین اۇغلو وار ایدی. بیر عالیمین یانېنا گؤندەردی کی، بونا تربیه وئر، بلکه آغېللانا.

عالیم بیر مدّت اۇنا تربیه وئردی، تأثیری اۇلمادې. آتاسې‌نېن یانېنا آدام گؤندەریب خبر چاتدېردې کی:«ـ اۇغلون عاغېللانمېر، امّا منی دلی ائدیب.

شئعر

هئچ صئیقل گۆتۆرمز ذاتې پیس دمیر،

نه قدەر چالېشسان، بد گؤهر اۇلار.

ایتی یئددی دنیز سو ایله یوسان،

یاش اۇلجاق داها دا بئش ــ بتر اۇلار.

عیسی‌نېن ائششگی مکه‌یه گئتسه،

قایېدېب گلنده یئنه خر اۇلار.»

۲ . حئکایت

بیر عالیم اۇغلانلارېنا اؤیۆد ــ نصیحت وئریب دئدی: «ـ عزیز اۇغلانلارېم، صنعت اؤیرەنین کی، دۆنیا مالېنا اعتبار یۆخدور. سفرده قېزېل ــ گۆمۆشۆن قورخوسو وار، یا اوغرو آپارار، یا خرجله‌نیب قورتارار، صنعت ایسه قاینار بولاق، تۆکنمز بیر خزینه‌دیر.

صنعت صاحیبی دؤولتدن محروم اۇلسادا، قورخوسو یۆخدور، چۆنکۆ صنعت اؤزۆ ائله بیر دؤولتدیر کی، اۇنا صاحیب اۇلان هارا گئتسه، حؤرمت قازانېب یۆخارې باشدا اۇتورار. صنعت‌سیز آدام ایسه دارا دۆشدۆکده ال آچېب دیله‌نچیلیک‌له دۆلانار.

بئیت

آغېردېر روتبه‌دن دۆشۆب قول اۇلماق،

نازا اؤیره شندن سۆنراکی دانلاق.

شئعر

ناگهان شامدا بیر اغتشاش دۆشدۆ،
هره باش گؤتۆرۆب قاچدې بیر یانا.
علملی، کماللې کندلی اؤولادې،
گئدیب وزیر اؤلدو شاها، سولطانا.
لاکین فراست‌سیز وزیر بالاسې،
کندلرده دیلندی هئی یانا ـ یانا.

شئعر

آتا میراثی‌نی ایسته‌ییرسن‌سه،
چالیشیب آتانین علمی‌نی اؤیره‌ن!
چۆنکۆ دؤولتی‌نی بیر گۆن ایچینده،
هاوایا سۇووروب خرج ائده‌جکسن.»

۳ . حئکایت

عالیملردن بیری بیر شاهزاده‌یه درس دئییر، لاکین رحمسیزجه دؤیۆر، اؤلمازین اذیّتلر وئریردی. بیر دفعه اوشاق تاب گتیره بیلمه‌ییب آتاسې‌نین یانینا شکایته گئتدی. کؤینه‌یینی چیخاریب گؤیه‌رمیش بدنینی آتاسینا گؤسته‌ردی. آتاسې‌نین اۆره‌گی یاندې، معلّمینی چاغیرتدیریب دئدی:

«ـ منیم اوغلوما ائتدیگین اۆ اذیّت و تنبیهی هئچ بیر رعیت اؤولادینا ائتمیرسن، بونون سببی نه‌دیر؟».

دئدی:«ـ سببی اۆدور کی، گره‌ک هامی دانیشاندا آغزې‌نین سؤزۆنۆ بیلسین، خالق یانیندا اؤزۆنۆ یاخشې آپارسین، خصوصیله پادشاهلار؛ چۆنکۆ شاهلارین دئدیگی هر سؤز دیللر ازبری، تووتدوغو هر ایش اللر ورزشی اۆلور، قارا جاماعاتینکینا ایسه اۆ قده‌ر اهمیّت وئره‌ن اؤلماز.»

شئعر

یۆز نالایق ایش گۆره‌رسه بیر کاسیب،
یۆزدن بیرین بیلمز دوستلار ـ آشنالار.
امّا سولطان بیرجه گۆلۆنج سؤز دئسه،
دیله دۆشر اؤلکه ـ اؤلکه دولانار.

دئمه‌لی، بۆیۆکلرین اوشاقلاری‌نین تربیه‌سی ایله داها چوخ مشغول اولماق، اونلارین اخلاقی‌نین گؤزه‌للیگینه داها فیکیر وئرمک معلیمین بورجودور.

شئعر

کیچیک ایکن اوشاق ائدیلمزسه تربیت،
بؤیۆگه‌نده گؤرۆنمز اوندا ادب، نزاکت.
یاش چوبوغو، ایسته‌سن هر شکیله سالارسان،
اود قورودوب دۆزلدر او چوبوغو نهایت.

عالیمین جوابی، اوغلونا قارشی طلب‌کارلیغی شاهین خوشونا گلدی، انعام باغیشلادی، خلعت وئردی، رۆتبه‌سی‌نی آرتیردی.

٤ . حـئـکـا یـت

مغرب اؤلکه‌سینده قاراقاباق، آجی دیل، تند خاصیّت، مردم آزار، گدا طبیعت بدکردار بیر مدرسه معلمی گؤردۆم. سیرصیفتی‌نی گؤره‌ن مسلمانلارین ایشی دۆز گتیرمز، قرآن اوخوماسینا قولاق آسانلارین اۆزۆ گۆلمزدی. باکیره قیزلار، پاکیزه اوغلانلار اونون الیندن زارا گلمیشدیلر، نه گۆلمه‌گه جرأت ائدیردیلر، نه دانیشماغا جسارت. گاه بیری‌نین آل یاناغینا سیلله ووراردی، گاه او بیری‌نین ال ـ آیاغی‌نی فلکه قویاردی. مختصری آخیردا، والدینلر اونون قدّارلیغی‌نی باشا دۆشدۆلر، دؤیدۆلر، اینجیتدیلر، مدرسه‌دن قوودولار. درسلری حلیم، یومشاق خاصیت، مهربان، احتیاجی اولمایینجا دانیشمایان، هئچ کسین قلبینه ده‌گمه‌یه‌ن، کؤنلۆنه توخونمایان بیر معلیمه تاپشیردیلار.

بیرینجی معلمین قورخوسو شاگیردلرین اۆره‌گیندن چېخدې، ایکینجی معلمین مَلک طبیعتلی اۇلدوغونو گؤرۆب دیو خاصیتلی اۇلماغا باشلادېلار. اۇنون حلیم‌لېگینه بئل باغلایېب علم اؤیره‌نمه‌گی ترک ائتدیلر. اۇخوماق عوضینه اۇیون چېخاردېر. مین بیر کله‌ک قوروردولار، الینده یازې لؤوحه‌لرینی بیر ـ بیری‌نین باشېنا ووروب قېرېردېلار.

بئیت

معلم اۇلارسا سس‌سیز، ملایم،
اوشاقلار بازاردا اۇینایېر دائیم.

ایکی هفته‌دن سۇنرا همن مدرسه‌نین یانېندان کئچیردیم، گؤردۆم بیرینجی معلیمین کؤنلۆن آلېب یئنه اۇز یئرینه قایتارمېشلار.

آچېغېنې دئییم کی، برک اینجیدیم، اختیارسېز اۇلاراق دئدیم:«ـ یئنه‌ده بو **ابلیس**ی بو مَلکلره معلم ائدیبلر؟!»

دۆنیا گؤرمۆش حاضېرجواب بیر قۇجا دئدی:

شئعر

«ـ مدرسه‌یه گؤنده‌ردی اوٴغلونو بیر پادشاه،
گۆمۆش بیر لؤوحه قویدو اۇنون یانېنا همن.
لؤوحون باشې اۆستۆنده قېزېل خطله یازدېردې،
خوٴشدور اوستاد جفاسې آتا محبّتیندن.»

۵ . حـئـکـا یـت

بیر زاهید اوٴغلونا عمی‌لریندن چوٴخلو میراث قالدې. اۇ، بونو عیش عشرته اصراف ائتمه‌گه باشلادې. گؤرمه‌دیگی یاراماز ایش، دادمادېغې ایچگی قالمادې. نهایت اۇنا نصیحت وئریب دئدیم:

«ـ اوٴغول، آدامېن گلیری چایا، عیش ـ عشرت ایسه دگیرمانا اوٴخشار. یالنېز اۇ آدام کئیفی ایسته‌دیگی کیمی خرجله‌یه بیلر کی، کفایت قده‌ر گلیری اۇلسون.

خرجی‌نی آز ائله یوٴخدورسا گلیر،

دنیز ماهنی‌سینْدا بئله دئییلیر.
یاغماسا داغلارا اگر یاغیش، قار،
بیر ایلین ایچینده دجله قورویار.

عاغلینی باشینا توپلاییب عیش ـ عشرتدن ال چک. وار ـ دۆولتین تۆکه‌نر، دارلیغا دۆشۆب پئشمانچیلیق چکه‌رسن!»

کئیف مجلیسینده چالغییا قولاق آسماق اوْغلانا خوش گلدیگی اۆچۆن سؤزۆم قولاغینا باتمادی، اعتراض ائده‌رک دئدی:

«ـ بو گۆنون شادلیق و سئوینجین صاباحکی غم قورخوسو ایله پوچ ائتمه‌گی عاغیللی آداملار بگه‌نمزلر.

شئعر

اوْ وارلی ـ دۆولتلی بخته‌ورلرین،
بد گۆندن وارمی‌دیر قورخوسو بگه‌م؟
کئیفیندن ال چکمه بیر آندا، دوْستوم،
صاباحکی گۆن اۆچۆن بو گۆن چکمه غم.

بوندان علاوه من سخاوت تختینده اوْتوروب، مرحمت کمری‌نی بئلیمه باغلامیشام و الی آچیقلیقدا جماعت ایچینده شؤهرت قازانمیشام.

شئعر

کیمین سخاوتده چیخدیسا آدی،
پولو ساخلاماغی اوْ باجارمادی.
ائله کی، یاخشی آد قازاندی انسان،
کرم قاپیسی‌نی باغلاماز بیر آن.»

نصیحت قبول ائتمه‌دیگینی و منیم ایستی نفسیمی اۇنون سۆیوق دمیرینه تأثیر ائتمه‌دیگینی گؤردۆکده، اۇیۆد وئرمکدن ال چکدیم. اۇنونلا دۏستلوغو کسدیم و فیلسوفلارېن بو سؤزۆنۆ یئرینه یئتیردیم:

« سن سؤزۆنۆ دئ، قبول ائتمه‌سه‌لر، اؤزلری تقصیرکاردېرلار.

شئعر

سؤزۆنه یۏخسادا بیر قولاق آسان،

سن یئنه اۇیۆد وئر مرد ـ مردانا.

چۏخ چکمز گؤره‌رسن دۇشۆنه دۇیه‌ن،

ایلیشیب دۆشنده دارا، زنهارا.

الینی دیزینه ووروب سؤیله‌ییر:

کاش قولاق آسایدېم اۏ مرد انسانا.»

آز کئچدیکدن سۏنرا، نئجه کی، دۆشۆنمۆشدۆم، ائله ده اۏلدو. اۏنو آجېناجاقلې بیر وضعیتده گؤردۆم: پالتارلارېنا یاماغې یاماق اۆستۆندن ووروب، بیر لقمه چؤره‌ک اۆچۆن دیله‌نیردی. احوالېنا اۆره‌گیم یاندې، بو حالدا اۏنو دانلاماغې و یارالې اۆره‌گینه دوز سپمه‌گی انصافسېزلېق حساب ائدیب اؤز ـ اؤزۆمه دئدیم:

شئعر

«ـ یاراماز بیر حریف مستلیک زامانې،

دۆشۆنمز کی، صاباح قالاجاق داردا.

آغاجلار باهاردا میوه وئرسه‌ده،

قېش فصلی لوت قالار سۆیوق‌دا، قاردا.»

٦ . حـئـکـا یـت

بیر شاه اۏغلونو بیر ادیبه تاپشېرېب دئدی:«ـ بونو اؤز اۇولادېن کیمی تربیت ائت!»

ادیب باش، اگیب حؤکمدارین تاپشیریغینی قبول ائتدی. او، اوزون مدت اوْغلانین تربیه‌سی ایله مشغول اوْلوب، سعی گؤسته‌ردیسه ده، هئچ بیر فایدا وئرمه‌دی. ادیبین اؤز اوْغلانلاری ایسه علم و بیلیکده شؤهرت تاپدیلار. شاه ادیبه غضبله‌نیب دئدی:

«ـ وعده خلاف چیخیب، تاپشیریغیمی صداقتله یئرینه یئتیرمه‌دین.»

ادیب دئدی:

«ـ بؤیۆک حؤکمدار بیلمه‌لیدیر کی، تربیت عینی ایدی، قابلیت ایسه مختلف!

شئعر

دوْغرودور کی، داشدان چیخار جواهیر،
لاکین هر داشدا بیل جواهیر اوْلماز.
هر یئردن گؤرۆنه‌ر سُهیل اولدوزو،
لاکین هر مکاندا تأثیر بیر اوْلماز.»

۷. حئکایت

بیر مرشدین اؤز مریدینه بئله دئدیگینی ائشیتدیم:

«ـ اگر انسان اؤولادی روزی‌یه باغلی اوْلدوغو قده‌ر روزی وئره‌نه باغلی اوْلسایدی، موقعی مَلکلردن اۆستۆن اوْلاردی.

شئعر

آللاه سنی اونوتمادی اؤز آنانین بطنینده،
کی هوشسوز و حیس‌سیز اوْلان بیر نطفه‌یدین او زامان.
بئله یازیق وضعیتده، قارانلیق بیر گوشه‌ده،
عطا ائتدی سنه، عاغیل، نوطق، شعور، جمال، جان.
اللریندە یاراتدی او خوش دۆزۆلمۆش اوْن بارماق،
ایکی گۆجلۆ قوْل دۆزه‌لدیب آسدی ایکی یانیندان.
ای همت‌سیز، ایندی نئجه خیالینا گلیر کی،
گۆن کئچدیکجه اونوداجاق سنی بؤیۆک یارادان.»

۸. حـئـکـا یـت

گؤردۆم بیر عرب اؤغلونا هئی بئله دئییر:«ـ ای اوْغول، قیامت گۆنۆ سندن سۆروشاجاقلار عملین نه‌دیر، سۆروشمایاجاقلار آتان کیمدیر.

شئعر

کعبه اؤرتۆگۆنۆ اؤپمه‌ییرلر کی،
اوْنو توْخوموشدور بیر ایپک قوردو:
بلکه اوْ، بیر عزیز کسله اؤرتۆلۆب،
اوْنون شرفیله محترم اوْلدو.»

۹. حـئـکـا یـت

عالیملرین یازدېغېنا گؤره عقربین دوْغومو باشقا حئیوانلارېن دوْغومونا اوْخشاماز، عقربین بالاسې آناسې‌نېن قارنېنې دئشیب بایېرا چېخار. بونا گؤره اوْنلارېن یوواسېندان عقرب قابېقلارې تاپېلار.

بیر گۆن بیر حؤکمدارېن یانېندا همین محله حاققېندا دانېشدېم. اوْ دئدی:

«ـ من ده بو سؤزۆن دوْغرولوغونا اینانېرام، شبهه‌سیز بو جوردا اوْلمالې‌دېر، چۆنکۆ آنجاق کیچیکلیک ده آناسې ایله بئله رفتار ائدن، بؤیۆکلۆکده بئله بیر شؤهرت تاپار و حؤرمت قازانار.

شئعر

اوْغلونا وصیت ائده‌رکن آتا،
دئدی گل اونوتما بو نصیحتی،
کیم صادیق اوْلماسا اؤز نسبینه،
نه بیر دوْستو اوْلار، نه ده حؤرمتی.»

۱۰. حـئـکـا یـت

یوْخسول بیر درویشین آروادې حامله ایدی. دوْغوم وقتینه آز قالېردې. درویشین ایسه عؤمرۆنده اوشاغې اوْلمامېشدې. دئدی:«ـ اگر آللاه منه اوْغول وئرسه، اگنیمده‌کی خیرقه‌دن باشقا نه‌ییم وارسا حامېسېنې فقیر ـ فقرایا باغېشلایاجاغام.» تصادفاً اوْغلو اوْلدو. عهدینی یئرینه یئتیریب وار ـ یوْخونو درویشلره پایلادې.

شام سفریندن قایېدارکن یۏلوم اۏ کنددن دۆشدۆ. کئیفی‌نی سۏروشدوم، دئدیلر زینداندادېر. سببی‌نی بیلمک ایسته‌دیم. دئدیلر:

«ـ اۏغلو شراب ایچیبدیر، ساواشېبدېر، کیمین ایسه قانېن تؤکۆب قاچېبدېر. اۏنون عوضینه آتاسېنېن بۏینونا کندیر سالېب، آیاغېنا زنجیر ووروب آپارېبلار.»

دئدیم:«ـ بو بلانې اۏ اۏزۆ دوعا ائدیب، آللاهدان ایسته‌میشدیر.

شئعر

ای عاغلی باشېندا اۏلان کیشی بیل،
حامله قادېنلار دۏغسالار ایلان،
جمعیت گؤزۆنده داها دا خوشدور،
یاراماز، ناخلف اۏولاد دۏغماقدان.»

۱۱. حـئـکـا یـت

اوشاق ایدیم، بیر بۏیۆکدن حدّ بلوغ حاققېندا سۏروشدوم. دئدی:«ـ کتابلاردا اۏخوموشام کی، اۆچ علامتی وار: بیری اۏن بئش یاشېنا چاتماق، ایکینجی‌سی شئیطانې اۏلماق، اۆچۆنجۆسۆ بوغ یئری ترله‌مک. اما حقیقت ده بیر نشانې واردېر. اۏ دا اۏز نفسی‌نین خئیریندن چۏخ، آللاه رضاسېنا چالیشماغدېر. کیمده بو خصوصیت یۏخدورسا عاغېللې آداملار اۏنو حدّ بلوغا چاتمېش، کماله یئتیشمیش حساب ائده بیلمزلر.

شئعر

بیر قطره سو آنا بطنینده قېرخ گۆن،
قالدېقدا صورتده آداما بنزه‌ر.
قېرخ یاشلېنېن عاغلی، ادبی یۏخسا،
یاراشماز کی، اۏنا آدام دئیه‌لر.

شئعر

ظنّ ائتمه کی، صورتده‌دیر، قامتده‌دیر آداملېق،
جوان‌مردلیک، سخاوتدیر آداملېغا علامت.

شبهه‌سیز کی، ماهیر رسام آل و یاشېل رنگیله،
دیوارلاردا چکه بیلر آداما بنزه‌ر صورت.
نه فرقی وار دیوارداکی بو نقش ایله انسانېن،
اگر اؤندا یؤخدورسا بیر احسان، هۆنر، فضیلت،
هۆنر دگیل بو دۆنیانې اله آلماق عزیزیم،
هۆنرین وار بیر اۆره‌گی اله آلېب، قېل راحت.»

۱۲. حکایت

بیر دفعه حجّ زوّارلارې آراسېندا دالاشما دۆشدۆ. من ده پیاده‌لر ایچه‌ریسینده ایدیم. عمللی ـ باشلې ووروشوردوق. بیر ـ بیریمیزی کؤتکله‌ییب باش ـ گؤزۆنه وورودوق. سؤیۆش سؤیۆردۆک، آغزېمېزا گلنی دئییر، الیمیزه کئچه‌نی دؤیۆردۆک. ائشیتدیم دوه اۆسته کجاوه‌نین بیر گؤزۆنده اوتوران آدام او بیری گؤزۆنده اوتورانا بئله دئییردی:«ـ غریبه شئی‌دیر. پیادا شاهمات خانه‌سینده گئدیب باشا چاتاندا وزیر، یعنی اوّلکیندن یاخشې اۆلور. بو حج پیاده‌لری مکه‌یه چاتاندا نییه بئله دلی اۆلوبلار!

شئعر

بو سؤزۆمۆ سؤیله‌یینیز او ظۆلم‌کار حاجې‌یا،
کی ظۆلمله سؤیور خلقین دری‌سینی یانمادان.
اؤزۆ دگیل، حاجې اونون دوه‌سی‌دیر بئله کی،
او زاواللې تیکان یئییب، یۆک داشېمېش هر زامان.»

۱۳. حکایت

بیر هیندلی مشعل آتېب ـ توتماق اؤیره‌نیردی. بیر عاریف گؤرۆب دئدی:«ـ سنین کی، ائوین قمیشدیر، بو نه مشغله‌دیر، نه ایش‌دیر؟

بئیت

یئرلی حساب ائتمه‌دیگین سؤزۆ دئمه هئچ زامان،
ائله جواب وئرمه کی، او گتیره بیلسین زیان.»

۱٤ . حئکایت

بیر کیشی‌نین گؤزۆ آغریییردي، بایطارین یانینا گئدیب دئدی:«ـ گؤزۆمه بیر درمان وئر!» بایطار حئیوانلارین گؤزۆنه چکدیگی درماندان اونون گؤزۆنه چکدی. کیشی کور اۏلدو. اۏنلار دالاشیب حاکیمین یانینا گئتدیلر، حاکیم دئدی:«ـ بایطارین تقصیری یۏخدور. اۏ کیشی حئیوان اۏلماسایدي بایطارین یانینا گئتمزدی.»

همن حئکایه‌نی دئمه‌کدن مقصدیم بونو باشا سالماقدیر کی، ناشي آداما بؤیۆک ایش تاپشیران آخیردا پئشمان اۏلار و عاغیللیلار یانیندا آخماق سایيلار.

هئچ زامان ایش بیلن، عاغیللي اۏلسا،
بد اصله ان مهم وظیفه وئرمز.
تۏخوجو اۏلسا دا حصیر تۏخویان،
لاکین ایپک ایشی اۏنا وئریلمز.

۱٥ . حئکایت

بؤیۆک روحانی باشچیلاریندان بیری‌نین اوغلو اؤلدۆ. سۏروشدولار:
«ـ قبیر داشي‌نین اۆستۆنه نه یازاق؟»

دئدی:«ـ قرآن آیه‌لری‌نین عزت و حؤرمتی داها یۆکسک اۏلدوغوندان روا دگیل کی، بئله یئرلره یازیلسین، چۆنکۆ زامان کئچدیکجه پوزولوب گئده‌ر. جماعت اونو تاپدالاییب کئچر، یا دا اۆزه‌رینده بیر ایت خرابلیق ائدر. اگر بیر شئی ضروری‌دیر ایسه، بو بئیت بس‌دیر:

شئعر

بوستاندا بیتنده یام یاشیل اۏتلار،
شادلیقدان اۆره‌گیم اسردی تیر ـ تیر.
گل ای دوست، ایندی گؤر باهار چاغیندا،
نئجه قبریم اۆسته یاشیل اوت بیتیر.»

۱٦ . حئکایت

بیر زاهید بیر دؤولتلی‌نین یانیندان کئچرکن، گؤردۆ کی، بیر قولون ال ـ آیاغین برک باغلاییب دؤیۆر. دئدی:«ـ اوغلوم، آللاه سنین کیمی بیر مخلوقو سنین الینده اسیر ائدیب،

سنه اۆستۆنلۆک وئرمیش‌دیر. خداوند عالمه شۆکۆر ائت و اونو بو قدەر اینجیتمه. یاخشې دگیل کی، صاباح قیامت گۆنۆ او، اۆزۆ آغ اۏلسون، سن اۊزۆ قارا.

شئعر

سن چۏخ دا قولونو غضبله سۆیمه،
قلبینی اینجیتمه، اۊزۆنۆ دۆیمه.
سن اۏنو آلمېسان اۏن درهم پولا،
جان وئرمه‌میسن کی، او یازېق قولا.
نه قدەر دوراجاق بو زۏر، بو رفتار،
اونوتما کی، سندن بۆیۆک آللاه وار.
ای **آقوش** و **ارسلان** آتاسې اۏلان،
سن ده اۊز آغانې چېخارما یاد دان.»

حدیث. پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌دن ائشیدیبلر، دئییب کی، قیامت گۆنۆ ان بۆیۆک درد اۏدور کی، عملی صالح قۏل بهشته، اۏنون بد عمل آغاسې ایسه جهنّمه گئده.

شئعر

گۆجسۆزۆ، تابعی چۏخ اینجیتمه‌سن،
غضبده، حیدّتده، ائیله‌مه افراط.
حساب چکیلنده روسوایچېلېق‌دېر،
کی، خواجه زنجیرده، قول ایسه آزاد.

۱۷. حئکایت

بیر دفعه بلخ‌دن سفره چېخارکن شاملېلارلا یۏلداش اۏلدوم. یۏللار قورخولو ایدی. بو زامان دۆیۆشکن. اوخ آتان، سیلاح اۏیناداِن بیر گنج پهلوان دا بیزه قۏشولدو. او ائله گۆجلۆ ایدی کی، اۏن آدام اۏنون کمانې‌نېن یایې‌نې چکه بیلمز. مشهور پهلوانلار آرخاسې‌نې یئره وورا بیلمزدی. لاکین بونا باخمایاراق. او، ناز ـ نعمت ایچه‌ری‌سینده بۆیۆمۆش، عۆمرۆنده نه

سفره چېخمېش، نه چتین‌لیک گؤرمؤش. نه ایگیدلرین گور سسی قولاغېندا جینگیلده‌میش، نه ده سوارېلارېن قېلېنج پارېلتې‌سې گؤزۆنۆ قاماشدېرمېشدې.

بئیت

اۆ هئچ واخت دۆشمنه اسیر اۆلمامېش،
اۆستۆنه یاغمامېش اوخلاردان یاغېش.

خلاصه، بیز اۆنونلا بیرلیکده سۆرعتله گئدیردیک. اۆ، گۆجۆنۆ گؤسته‌ره‌رک قاباغېنا چېخان کؤهنه دیوارې بیر یوموروقلا یېخېر، قوجامان آغاجې چېخارېب غرورلا دئییردی:

بئیت

فیل هانې تا گؤرسۆن پهلوان نه‌دیر،
شیر هانې تا گؤرسۆن قهرمان نه‌دیر؟!

غفلت‌دن بیر داشېن آرخاسېندان ایکی هیندلی چېخېب بیزی اؤلدۆرمک ایسته‌دی. اۆنلاردان بیری‌نین الینده چۆماق، اۆ بیرینینکینده تۆخماق وار ایدی. گنجه دئدیم:«ـ نه‌یی گؤزله‌ییرسن؟

بئیت

زورونو، گۆجۆنۆ گؤسته‌ر بونلارا،
دۆشمن اؤز خوشویلا گلمیش مزارا!»

گؤردۆم کمان اۆغلانېن الینده سۆرۆشدۆ، قورخودان جانېنا تیتره‌تمه دۆشدۆ.

بئیت

سیوری اوخ ایله تۆکۆ یارا بیلن هر بیر کس،
وروشدا پهلوانلا اۆز ـ اۆزه دورا بیلمز.

باشقا چاره تاپمادېق، سیلاح و پالتارېمېزې وئریب جانېمېزې خیلاص ائتدیک.

شئعر

گؤنده‌ر چتین ایشلره ایش بیلن بیر انسانی،
کی، کمنده سالسین او، غضبله‌نمیش آسلانی.
جوان اگر فیل کیمی گۆجه مالیک اؤلسادا،
دۆشمن هجوم ائده‌نده قورخویا دۆشه‌ر جانی.
ماهیر دؤیۆشچۆ بیلر دؤیۆش نه‌دیر، ووروش نه،
نئجه کی، عالیم بیلر شریعتی، قرآنی.

۱۸. حئکایت

گؤردۆم بیر دؤولتلی اؤغلو آتاسی‌نین قبری اۆسته اوتورموش، بیرکاسیب اوشاغی ایله مباحثه‌یه قیزیشمیش و دئییر:

«ـ منیم، آتامین قبری آغیردیر، اۆستۆ یازیلیدیر، اطرافی بزه‌کلیدیر، داشی مرمردن‌دیر، تورپاغی عنبردن‌دیر، کناریناﻣ مینا سپیبلر، قیراغینا کاشی دؤشه‌ییبلر، سنین آتانین گورو نه‌یه اوخشاییر. اۆستۆنه ایکی قاریش تورپاق تؤکۆبلر. والسلام.»

کاسیب اوشاغی دئدی:«ـ سنین آتان بو آغیر داشلارین آلتیندان ترپننه قدەر منیم دده‌م بهشتده اؤلار.

بئیت

اولاغا یۆکۆ آز چاتسالار اگر،
شبهه‌سیز یولونو آسوده گئده‌ر.

شئعر

عؤمرۆنده چوخ عذاب گؤره‌ن، آجلیق چکن بیر کاسیب،
یقینیمدیر اؤلۆمۆندن دۆشمه‌یه‌جک دهشته.
لاکین دؤولت، ناز، نعمته اؤیره‌نمیش هر بخته‌ور،
اؤلۆم وقتی، شبهه‌سیز کی، گله‌جکدیر وحشته.

معلومدور کی، دار محبس‌دن آزاد اوْلان بیر اسیر،
حبسه گئده‌ن بیر امیردن چوْخ لایئق‌دیر حۆرمته.»

۱۹. حئکایت

بۆیۆکلردن بیریندن سوْروشدولار:«ـ نه اۆچۆن حدیثده دئییلمیشدیر کی، سنین ان بیرینجی دۆشمنین ایکی بؤیرۆن آراسیندا یئرلشمیش نفسیندیر؟»

دئدی:«ـ اوْنا گؤره کی، هر هانسی دۆشمنه یاخشی‌لیق ائتسن دوْست اوْلار. نفسه گذشته گئتسن دۆشمن‌چیلیگی آرتار.

شئعر

انسان آز یئمکله ملَگه دؤنه‌ر،
حئیوان تک یئسه اوْ فرق‌لنمز داشدان.
کیمی راضی سالسان قول اوْلار سنه،
نفسی راضی سالسان اسیر اوْلارسان.»

وارلیلیق و یوْخسوللوق حاققیندا
سعدی‌نین مدعی ایله مباحثه‌سی

ظاهیرده درویشه اوْخشایان، لاکین باطینده درویش اوْلمایان بیر آدامین بیر مجلیس‌ده اوْتوروب نالاییق ـ نالاییق دانیشدیغی‌نی، شیکایت دفترینی آچیب وارلیلاری مذمت ائتدیگی‌نی گؤردۆم. سؤزۆ اوْ یئره چاتدیرمیشدی کی، دئییردی:«ـ یوْخسوللارین قودرت الی باغلانمیش، وارلیلارین ایسه سخاوت آیاقلاری سینمیشدیر.

بئیت

کرمی اوْلانین درهمی یوْخدور،
درهمی اوْلانین کرمی یوْخدور.»

بۆیۆکلرین نعمتی ایله بؤیۆدۆگۆم اۆچۆن بو سؤز منه آغیر گلدی. دئدیم:

«ـ دۆستوم وارلېلار یۏخسوللارېن خزینه‌سی، زاهیدلرین دفینه‌سی، زوّارلارېن پناهگاهی، سیّاحلارېن و قۏناقلارېن مهمان‌نوازې‌دېرلار.

اۏنلار باشقاللارې‌نېن راحاتلېغې اۆچۆن آغېر یۆکه قاتلاشار، خیدمتچیلری و قوللوقچولارې یئییب دۏیدوقدان سۏنرا اۆزلری طعاما ال آتارلار، آرتېق قالانلارې‌نې دول قادېنلار، قۏهوم ـ قارداشا، قۏنوم قۏنشویا پایلارلار.

شئعر

دۆولتلی ده هر شئی واردېر، وقف، نذر، قۏناقلېق،
زکات، فطره، التفات، قوربانلېق، بیرده احسان.
یازېق سنین نه‌یین وار، تای اۏلاسان اۏنلارا،
ایکی رکعت نامازېن، اۏنو دا آغ قېلېرسان.

سخاوت و عیبادته گلدیکده ایسه، اۏ دا دۆولتلیلر اۆچۆن تئز میسّر اۏلار، چۆنکۆ خمس ـ زکات وئرمک اۆچۆن وار ـ دۆولت اۏنلاردا، راز و نیاز ائتمک اۆچۆن تمیز پالتار و بۏش وقت اۏنلاردادېر.

عاغېللې آداملار بیلیرلر کی، زیارتین گۆجۆ لذیذ یئمکده‌دیر، عیبادتین دوزو تمیز گئیمه‌کده‌دیر. بۏش معده‌ده نه قوّت، بۏش الده نه مروّت، یالېن آیاق دا نه سئیر، آج قارېندا نه خئیر اۏلا بیلر؟!

شئعر

گئجه‌نی ناراحات یاتار اۏ کس کی،
صاباحېن خرجینده چکیر خجالت.
قارېنجا یای وقتی چالېشېب یېغار،
کی قېش دا یاشاسېن آسوده، راحات.

آیدېن‌دېر کی، آجلېق ایله راحاتلېق، یۏخسوللوق ایله شادلېق بیر یئره سیغا بیلمز. بیری آخشام یئمه‌گی یئییب شام نامازې قېلېر، بیری«ـ آللاه منه آخشام یئمه‌گی یئتیر!» دئیه اۆزۆقویلو یېخېلېر. بونلارې نئجه بیر ـ بیرینه بنزه‌تمک اۏلار؟!

بئیت

دؤولتی ائدیرکن حققه عیبادت،
آجىن قلبی چکیر چؤره‌گه حسرت.

البته کی وارلىلارىن عیبادتی تئز قبول ائدیلر. چۆنکۆ اۆنلارىن هر شئیی حاضىر، قلبی راحات، اۆره‌کلری آسوده‌دیر. نه فیکیرلری داغىنىق، نه خیاللارى پراکنده‌دیر. وارلىلارىن معیشتی خۆش کئچدیگیندن اۆنلار عیبادتی ده تمنّاسیز ائدیرلر. عرب دئیه‌ر: آللاه، منی آغىر یوْخسوللوقدن، مردم آزار قۆنشولوقدان اۆزۆن ساخلا! حدیثده دئییلیب کی: یوْخسوللوق هر ایکی دۆنیادا اۆزۆ قارالىقدىر.»

دئدی:«ـ ائشیتمه‌میسنمی پیغمبر علیه‌السلام بویوروبدور: یوْخسوللوق منیم فخریمدی.»

دئدیم:«ـ سوس، پیغمبر علیه‌السلامىن ایشاره‌سی او آداملارا عائددیر کی، اۆنلار قناعته قانع اوْلوب، اۆزلرینی قضا اوْخونا قوربان وئریرلر. بونلارىن حاققىندا دئییلمیشدیر کی، درویش پالتارى گئییب، صدقه ایله آل وئر ائدیرلر.

شئعر

ایچی بوْش طبیل تک ای های ـ کوی سالان،
الینده نه‌یین وار چىخارکن یوْلا.
کیشی‌سن خلقدن طمعینی کس،
تسبیحی چئویرمه بوْش ساغا ـ سوْلا.

معرفت‌سیز درویش او قدەر دئیینه‌ر کی، آخىردا کفر دئمه‌یه باشلار. اوْدور دئییبلرکی: یوْخسوللوق آپارىب آخىرادا دین‌سیزلیگه چىخارار.

لۆتۆ یوْخدان گئییندیرمک مۆمکۆن اوْلماز. بیز هارا، دؤولتلیلر هارا، وئره‌ن ال ایله دیله‌ین الین نه مقایسه‌سی؟! گۆرمۆرسنمی خداوندِ عالم قرآندا بهشت اهلی‌نین نعمتلریندن دانىشارکن دئییر کی: اۆنلارىن روزوسو حاضىردىر.

اوْنو دا بیلمه‌لیسن کی، دوْلاناجاق هایىندا اوْلان اخلاق قایغىسىنا قالا بیلمز، اوْنون راحاتلىغى روزی اۆزۆیۆنۆن آرخاسىندا اوْلار.

بئیت

هر سوسوز یاتارکن یوخودا بی‌شک،
بؤتۆن کائناتی چشمه گؤره‌جک.»

من بو سؤزلری دئییردیم کی، درویشین صبر کاساسې داشدې اؤزۆنۆ ساخلایا بیلمه‌ییب ایتی دیلینی ایشه سالدې. قېلېنج چکدی، قالخان قالدېردې، فصاحت آتېنې سفاهت مئیدانېندا چاپدېرېب منیم اۆستۆمه هجوما کئچدی و دئدی:

«ـ سن وارلېلارې او قدر تعریفله‌دین، اونلار حاققېنا او قدر جفنگیات دانېشدېن، گۆمان ائتمک اولار کی، اونلار هر بیر دردین درمانې، یا دا نعمت کانې‌دېرلار. حال بو کی اونلار لووغا، خودپسند، دؤولتمند، خلقدن قاچان، مال ـ نعمت دۆشگۆنۆ، رۆتبه ـ ثروت وورغونو اولان بیر اووج آداملاردېر کی، اونلار آغېزلارې‌نې خئیره آچماز. خوش نظرله هئچ کسه باخمازلار. اونلار یوخسوللارې باشې بوش، آخماق حساب ائدیرلر. عالیملری گؤزۆ آج، گدا طبیعتلی قلمه وئریرلر.

دؤولتلری‌نین ظاهیری شؤهرتینه، رۆتبه‌لری‌نین خیالې حؤرمتینه آرخالاناراق هامې‌دان یوخارېدا اوتورار، اؤزلرینی هامې‌دان یوخارې توتارلار.

باشقالارېنا باش اگیب بیرینجی سلام وئرمه‌گی اؤزلرینه عار بیلرلر. اونلار بیلمیرلر کی، عاغېللې آداملار دئییبلر: کیمین سخاوتی آز، ثروتی چوخدورسا، او ظاهیرده وارلې، اصلینده ایسه یوخسولدرو.

بئیت

بیر هۆنرسیز دؤولتیله ریشخند ائتسه عالیمه،
اونو ائششک قوشقونوندان داها آلچاق ظن ائله.»

دئدیم:«ـ بونلارې چوخدا مذمت ائتمه، کرم صاحیبی‌دیرلر.»

دئدی:«ـ سهو ائدیرسن، درهم عاشیقی‌دیرلر. نه اولسون کی، یاغمورلو بولوددورلار، یاغمېرلار. نورلو گۆنش منبعی‌دیرلر، اېشېق ساچمېرلار، نعمت آتېنا مینیبلر، لاکین چاپمېرلار.

آللاه خئیرینه بیر قدم آتماز، باشا قالخمادان، اؤزه وورمادان بیر درهم وئرمزلر. حسرتله قویوب گئدەرلر.

هوشیار آداملار دئییبلر: خسیسین مالی او واخت تورپاقدان چیخار کی، اؤزۆ تورپاغا گئدەر.»

بئیت

بیریسی زحمتله توپلایار نعمت،

باشقاسی خرجلەیر چکمدن زحمت.

دئدیم:«ـ سن اونا گؤره نعمت صاحیبلرینی خسیس آدلاندیریرسان کی، اؤزۆن گؤزۆ آجسان. یوخسا گؤزۆ توخ آداملارا خسیس ایله سخاوتلی عینی گؤرۆنر. قیزیلی، محک داشی تانییار؛ خسیسی، دیلنچی.»

جواب وئردی:«ـ من بونو تجربەدن بیلیرم، اونلار قاپیلاریندا ائله کوبود، قابا، تربیەسیز گؤجلۆ، مرحمتسیز آداملار ساخلاییرلار کی، اونلار قاپییا یاناشان دۆز آداملارین دؤشۆندن وووروب گئری قایتارسینلار، محترم آداملارا حؤرمتسیزلیک ائدیب یولا سالسینلار، فقیر ـ فقرانی دؤیۆب باییرا آتسینلار و دئسینلر: رد اولون، ائوده آدام یوخدور. هر حالدا بئله دئمکده سهو ائتمیرلر.

بیئت

بیر ائوده کی یوخدور عاغیل، همت، تدبیر، خوش‌رفتار،

«بو ائوده بیر آدام یوخدور،» دئسن اگر، یئری وار.»

دئدیم:«ـ چؤنکۆ بورج ایستەینلرین الیندن جانا گلیبلر. دیلنچیلرین دیلیندن فغانا. آدامین عاغلینا باتمیر کی، صحرالارین قومو دۆرّ اولسادا گدالارین گؤزۆ دویسون.

طمع‌کارین گؤزۆ دۆنیادا دویماز،

نئجه کی، شبنمله بیر قویو دولماز.

هارادا چتینلیک چکمیش، آجلیق دادمیش آداما راست گلیرسن، گؤرۆسن کی اؤزۆنۆ اودا، سویا وورور، تهلکەلی ایشلره ال آتیر، نتیجەسیندن قورخمور. حلالا، حراما فرق قویمور.

شئعر

بیر ایتین باشینا دگسه بیر کسسه‌ک،
سئوینیب کسسه‌گی سۆمۆک ظن ائدر.
ایکی شخص چیگنینده میّت آپارسا،
طُفئیلی پای بیلیب آردینجا گئده‌ر.

وارلیلارا گلدیکده ایسه آللاهین مرحمت نظری اونلارین اۆزه‌ریندن اسکیک اولماز، حلالی، حراما قاریشدیرماغا قویماز. فرض ائده‌ک کی من بونلاری سنه سؤیله‌مه‌میش، فیکیرلریمی ثبوت اۆچۆن دلیل گتیرمه‌میشم. لاکین خواهیش ائدیره‌م دۆزۆنۆ دئیه‌سن، هئچ گؤرۆبسنمی یوخسوللوقدان سوای اؤزگه بیر سببه گؤره بیر آدامین قولو دالینا باغلانسین. بیر کؤمکسیز، یازیق حبسه آلینسین، بیر معصوم قیزین عصمت پرده‌سی ییرتیلسین. یا بیری‌نین الی بیله‌گیندن وورولسون؟! چوخ زامان شیر اۆره‌کلی مرد آداملار احتیاج اۆزۆندن لاغیم‌لاردا اله کئچیر، آیاقلاری سیندیریلیب عاشیق سۆمۆکلری ایپه کئچیریلیر.

آیدین مسأله‌دیر کی، بیر یوخسولون احتراصی جوشسا، شهوتی‌نی سؤندۆرمک ایسته‌سه و ائولنمک امکانی اولماسا، مطلق زنایا یول وئره‌جک. جنایت ائده‌جکدیر. چۆنکۆ نفس و حبس آیریلماز یولداشدیر. یعنی بیر قاریندا بسله‌نمیش ائکیز قارداشدیر. نه قده‌ر بو اویاقدیر، او بیری ده آیاق اۆسته دوراجاقدیر.

ناغیل ائدیرلر کی، بیر درویشی بیر جوانلا پیس ایش اۆستۆنده توتدولار، روسوای‌چیلیق بیر یانا دورسون، داشلاماق قورخوسو واردی. یالواریب دئییردی: آی مسلمانلار، رحم ائدین، واریم یوخدور ائوله‌نم، طاقتیم یوخدور، صبر ائده‌م. چاره‌م نه‌دیر، اسلام دینینده ده کی، راهیب‌لیک قاداغاندیر.

دؤولتلیلرین اۆره‌کلری‌نین ساکیت و کؤنۆللری‌نین راحات اولماسی‌نین بیر سببی ده اودور کی، هر گئجه بیر صنمی قوینونا سالیر، هر گۆن بیر گؤزه‌لی باغرینا باسیر. دئمه‌لی:

مصراع

هر سحر یئنی‌دن بئگلیگه باشلار.

سحر شفقی اۏنون خوشبتختلیگیندن وجده گلیب قېزارېر. سرو آغاجي خجالتېندن آشاغې باخماغا اوتانېر.

بئیت

باتېرېب الینی دۏستون قانېنا،
فیندېقجا قۏیموشدور دیرناقلارېنا.

بئله گۏزەللر اۏلا ـ اۏلا وارلېلارېن گۆناها باتمالارې، یا باشقا چیرکین ایشه ال آتمالارې ایناندېرېجې دگیلدیر.

بئیت

بیر کۆنۆل کی، اسیر ائتمیش بهشت حوری‌لرینی،
قلبی غارت اۏلموشلارا اهمیّت وئرەرمیش؟

بئیت

الینده خورماسې اۏلان، بیر نفر،
بیر ده داش آتارامی آغاجا مگر.

الی بۏشلارېن چۏخو اۏز تمیز آدلارېنې گۆناه چیرکابېنا بولایار. آجلار ایسه چۏرەک اۏغورلاماغا بئله مجبور اۏلارلار.

بئیت

یېرتېجې ایت ات تاپاندا آرتار شۆوقی، هوسی،
سۏرماز دجّال ائششگیدیر بو، یا صالح دوەسی.

چۏخ گۏرۆنۆب کی، ان ناموسلو آدملار کاسیب‌لیق اۆزۆندن پیس ایشلره قۏشولموش خلق ایچینده یاخشې آدېنې ایتیرەرک بدنام اۏلموشلار.

بئیت

پرهیزه اۏلارمې آچېن ایمکانی؟
یۏخسولون دئییرلر، اۏلماز ایمانی.

حاتم طایی صحرادا یاشاردې. شه‌هرده اۆلسایدې دیلنچی‌لرین الیندن عاجیز قالاردې. اگنیندن پالتارې تیکه ـ تیکه اۏلاردې.»

جواب وئردی:«ـ یوخ، من وارلېلارېن حالېنا آجېیېرام.» دئدیم:«ـ یوخ، وارلارېنا حسرت چکیرسن.»

بیز هله اوزون مدت بئله سرت دانېشدېق، هجوم ائدن هر پیاده‌سی‌نی دفع ائتمه‌گه چالېشدېم. هارادا شاه دئدی ایسه، وزیرله قارشې‌سېنې آلدېم. نهایت معرفت خزینه‌سینده نه قده‌ر سؤزۆ واردېسا، حامېسې‌نې دئدی. حجت هئیبه‌سینده نه قده‌ر اۏخو واردېسا، حامېسې‌نې آتدې.

شئعر

فصاحت اهلی‌نین ایچیندن رد ائت،
اۏ کس کی، شیشیردیر اۏزۆنۆ هر آن،
دین اهلی، معرفت صنعت صاحیبی،
اۏنا اۏز یئرینی وئرمه‌لی نشان.

آخېردا دلیلی قالمادې ذلیل ائتدیم. الین ایشه سالدې. سؤیۆش سؤیمه‌گه باشلادې. عادت‌دن جاهیل آدملارېن پئشه‌سی بئله‌دیر. مخالیفینه سؤز ایله باتا بیلمه‌یه‌نده، دۆشمن‌چیلیگه ال آتېرلار. **بت تراش آذر** ده بئله ائتمیشدی. سؤزده اۏغلونا اۆستۆن گله بیلمه‌دیگی اۆچۆن دعوایا باشلامېش و دئمیشدی:«ـ سؤزۆنۆ گئری گؤتۆرمه‌سن، سنی داشلا ووراجاغام.»

منی سؤیدۆ، اۏندان دا آغېرېنې دئدیم. یاخامدان یاپېشدې، چنه‌سیندن توتدوم.

شئعر

من اۏنو قووورام، اۏ قووور منی،
خلق بیزه ریشخندله گۆلۆر آرخادان.
بیزیم سؤزۆمۆزۆ ائشیدنلرین،
بارماغې آغزېندا قالمېشدېر حئیران.

مختصر، مرافعه اۆچۆن قاضې‌نېن یانېنا گئتدیک، عدالتله نه دئیه‌رسه راضیلاشاجاغېمېزې قطع ائتدیک. دئدیک:«ـ قوی مسلمان حاکیمی بو مسأله‌نی حل ائتسین. وارلېلارلا یۏخسوللار آراسېنداکی فرقی شرح ائتسین.»

قاضی دقتله اۆزۆمۆزه باخدې، جدیّتله سؤزۆمۆزه قولاق آسدې. سۏنرا درین فیکره گئتدی. بیر آزدان سۏنرا باشې‌نې قالدېرېب دئدی:

«ـ ای وارلېلارې تعریفله‌ییب، یۏخسوللارې تحریف ائدن شخص، بیلمه‌لیسن کی، گۆل تیکان‌سیز، خزینه ایلان‌سیز اۏلا بیلمز. هاردا شراب وار، اۏردا مستده اۏلاجاقدېر. هاردا صدف وار، اۏردا نهنگ ده اۏلاجاقدېر. دۆنیانېن شیرین لذتی دالېندا، اۆلۆمۆن آجې شربتی دورموشدور، بهشت نعمتلری قارشېسېندا مکّاره سدّلری قورولموشدور.

بئیت

دۏستو سئوه‌ن دۆزمه‌لیدیر سیتم ائتسه ده اغیار،
خزنه ـ ایلان، گۆل و تیکان، فرح ـ فغان بیر اۏلار.

گؤرمۆسنمی باغدا هم سالخېم سۆیۆد اۏلور، هم ده قورو چۏبوق. ائله‌جه‌ده وارلېلار ایچه‌ریسینده شۆکۆر ائده‌نلر اۏلدوغو کیمی، دلتنگ اۏلانلاردا واردېر.

بیئت

هر بیر شئح دامالسې دۆرّ اۏلسا اگر،
بازارې قېغ کیمی دۏلدورا گۆوهر.

آللاها اۏ وارلېلار یاخېندېر کی، درویش طبیعت اۏلسونلار، اۏ یۏخسوللار یاخېندېر کی، وارلې خصلت اۏلسونلار.

وارلېلارېن ان بۆیۆگۆ اۏدور کی، یۏخسوللارېن حالېنا قالسېن، یۏخسوللارېن دا ان یاخشې‌سې اۏدور کی، وارلېلارېن قاپېسېنې آز آچسېن. آللاها توکّل ایله یاشایانلارېن روزی‌سی چاتاجاقدېر.»

سۏنرا قاضی مذمت نظرلری‌نی مدعی‌یه طرف چئویریب دئدی:

«ـ ای دئیه‌ن کی، وارلېلارېن باشې قارېشېقدېر. ایشلری سهو، پئشه‌لری عیاشلېقدېر. دۆغرو دئییرسن، بئله‌لری واردېر، اۇنلارېن عاغلې کم، مروّتی آزدېر. اللرینه کئچن نعمتین قدری‌نی بیلمزلر، اوْغورلایار، گیزله‌در، اؤزلری یئمز، باشقالارېنا دا وئرمزلر. فرض ائده‌ک کی، بیردن قوراقلېق اوْلسا، یا **نوح**ون طوفانې قوْپسا اوْنلار اؤز وارلارېنا آرخایېن اوْلوب یوْخسوللارېن حالېنا قالمازلار و آللاهدان قوْرخمایېب دئیه‌رلر:

بئیت

باشقاسې یوْخلوقدان اوْلسادا هلاک،

بیز اؤردک کیمی‌ییک طوفاندان نه باک؟!

بئیت

دوه اۇسته کجاوه‌ده آسوده‌جه اوْتوران،

بیر آروادېن نه وئجینه قوما باتمېش بیر انسان.

بئیت

آلچاقلار جانېنې خیلاص ائدن دم،

دئیه‌رلر بیزه نه باتسادا آدم.

بلی، بو دئدیگیم کیمی‌لری واردېر. لاکین احسان وئره‌ن، دوعا اوْخویان، هم بو دۆنیا، هم آخرت هایېنا قالانلارې دا یوْخ دگیلدیر. مثلا، دۆنیا اۆزۆنۆن عادل شاهی، غلبه‌لر و ظفر حاکیمی، اسلام دینی‌نین حامېسې، سلیمان ملکونون وارثی، زمانه شاهلارې‌نېن ان عدالت‌لیسی **مظفرالدین اتابک ابوبکر ابن سعد ابن زنگی**‌نین ـ آللاه اوْنون عؤمرۆنۆ اوزون، بایراقلارېنې ظفرلی ائتسین ـ بنده‌لری بو قبیلدن‌دیر.

شئعر

بیر آتا اوْغلونا اوْنو ائتمه‌دی،

کی، سن سخاوتله ائتدین انسانا.

آللاه عوضینده سنی قالدېردې،

حؤکمران ائیله‌دی بۆتۆن جهانا.»

قاضی سؤزۆ بو درجه‌یه چاتدېردېقدا، بیزدن داها آرتېق مبالغه آتېنې فصاحت مئیدانېندا چاپدېردېقدا، یوروتدوگو محاکمه، چېخاردېغې حؤکمله راضېلاشمالې اولدوق. آرامېزدا اولوب ـ کئچه‌نلری اونوتدوق، بیر ـ بیریمیزه باش اگیب سلام وئردیک، دالاشماغې بارېشماقلا عوض ائتدیک. قوجاقلاشېب اؤپۆشدۆک. فتنه یاتدې، دۆشمنچی‌لیک آرادان قالخدې، صلح یاراندې، صحبتیمیز بو سؤزله تامام‌لاندې:

شئعر

ای کاسیب! دؤوراندان ائتمه شیکایت،

اگر بدبخت اولوب، بدبخت اؤلسن‌ده.

ای وارلې! خوشبختسن، هم یئه، هم بخش ائت.

بو دۆنیا سن‌ده‌دیر، او دۆنیا سنده.

سكگیزینجی باب

صحبت

قایدالارِي حاققېندا

(حکمت و نصیحتلر)

حکمت. مال ـ دؤولت، یاشاماق اۆچۆندۆر؛ یاشاماق، مال ـ دؤولت یېغماق اۆچۆن دگیل.عاغېللې بیر آدامدان سؤروشدولار:

«ـ خوشبخت کیمدیر، بدبخت کیم؟»

دئدی:«ـ خوشبخت اؤدور کی، اکەر ـ یئیەر، بدبخت اؤدور کی، قویوب ـ گئدەر.»

بئیت

ناماز قېلما اؤ هئچه کی، هئچ بیر خئییر دئمەدی،

عؤمرۆ بؤیو اعتراضلا مال توپلادې، یئمەدی.

حدیث. موسی ـ علیه السلام ـ قارونا نصیحت ائدیب دئییردی:«ـ باشقالارېنا یاخشېلېق ائله، نئجه کی، آللاه سنه یاخشېلېق ائدیبدیر. ائتشیتمەدی، عاقبتنی ائشیتدین.

شئعر

اؤ آدام کی، دینار، درهم ایله خئییر گؤرمەدی،

دینار، درهم اۆسته باشې گئتدی الدن نهایت.

ایستەییرسن خؤش اؤلاسان سن هر ایکی دۆنیادا،

خلقه کرم ائت کی، سنه آللاه ائتمیش کرامت.»

نصیحت. عربلر دئییرلر:«ـ باغېشلا، لاکین مینّت قویما، چۆنکۆ فایداسې اؤزۆنه قایېداجاقدېر.

شئعر

کرامت آغاجې هارا دۆشدۆسه،

بؤی آتېب یۆکسەلدی فلکلرەجن،

اگر ایستەییرسن بار وئره دائیم،

مینّت ارەسی ایله اۏنو کسمه سن.

شئعر

آللاها شۆکر ائله، کی فایدا واردېر،
اۏنون باخېشېندا، فضیلتینده،
شاها مینّت قۏیما خیدمتینله، بیل،
سنی اۏ ساخلامېش اۏز خیدمتینده.»

حکمت. ایکی آدام هاوایې زحمت چکیب، فایداسېز امک صرف ائدر: بیری یېغېب یئمەین، اۏ بیری بیلیب ائتمەین.

شئعر

بیلیگین اۏلسادا بیر عمان قدەر،
نادانسان، عملین اۏلماسا اگر،
ائششگه یۆکلنسه بیر نئچه کیتاب،
نه عالیم اۏلار اۏ، نه ده سخن‌ور.
باشې بۏش اۏ یازېق حئیوان نه بیلسین،
دالېندا اۏدوندور، یا کیتاب ــ دفتر.

نصیحت. علم عقیدەلی اۏلماق اۆچۆندۆر، دۆنیا مالې یېغماق اۆچۆن دگیلدیر.

بئیت

کیم ساتسا بیلیگی، مسلکی، دینی،
ائله بیل اۏدلامېش اۏز خرمنی‌نی.

حکمت. اۏخودوغونا عمل ائتمەین عالیم مشعل گزدیرن کۏرا بنزەر.

بئیت

فایداسېز کئچیرسه عۆمرۆنۆ انسان،

قیزیلی توللایار بیر شئی آلمادان.

حکمت. اؤلکه عاغیللی آداملارلا گؤزەللەنەر، دین پاک آداملارلا مؤحکملەنر.

شاهلار عالیملرین مصلحتینه داها چۆخ محتاجدیر، نه این کی عالیملر شاهلارین مرحمتینه.

شئعر

ای پادشاه، اگر مندن ایستەییرسن نصیحت،
بو معنالی سؤزلریمی سن همیشه سال یادا:
ایشی آنجاق عالیملره تاپشیر سن ال ــ البت،
هرچند عالیم ایشه محتاج دگیلدیر هئچ دۆنیادا.

اۆچ شئی ابدی یاشاماز: مال تجارتسیز، علم مباحثەسیز و حؤکمدار سیاستسیز...

پیسلره رحم ائدیب یاخشیلاری اینجیتمک، ظالیملری باغیشلاییب مظلۆملارا ظۆلم ائتمکدیر.

بئیت

خبیثه نه قدەر ائتسەن احترام،
سنین دؤولتینه قاتاجاق حرام.

حکمت. پادشاهلارین دوستلوغونا، اوشاقلارین خوش آوازلیغینا اعتبار یوخدور. بیری ریا ایله دەگیشیلر، بیری رؤیا ایله.

بئیت

مین دوستلو معشوقه کؤنۆل وئرمه سن،
وئرەنده اۆرەگی آییر بدندن.

نصیحت. سرّینی یۆلداشینا بیلدیرمه، نه بیلیرسن بلکه بیر گۆن دۆشمن اۆلدو. دۆشمنینه ده چۆخ ضرر وورما، بلکه بیر گۆن دوست اۆلدو. گیزلتمک ایستەدیگین سؤزۆ ان صداقتلی دوستونا بئله دئمه، چۆنکۆ هر بیر دوستون اؤز دوستو، دوستونون دا اؤز دوستو وار.

شئعر

سوسماق چوْخ یاخشیدېر، نه کی، سرّی سن،
بیرینه دئیەرک « دئمه» دئیەسن.
سویونو گؤزؤندن باغلا چئشمەنین،
چؤنکؤ آرخ دؤلارسا داشاجاق یقین.

بئیت

اؤ سؤز کی، آشکاردا دئیه بیلمزسن،
اؤنو گیزلینده ده هئچ سؤیلمه سن.

نصیحت. ضعیف دؤشمن تابع اؤلورسا، اؤ بونو گؤجلؤ اؤلا بیلمک خاطیرینه ائدیر. اگر دؤستلارېن دؤستلوغونا اعتبار یؤخدورسا، دؤشمنین یالتاقلیغېنا نئجه اعتبار ائتمک اؤلار؟! کیچیک دؤشمنه اعتناسیز باخماق، خېردا قېغېلجېما محل قؤیماماق کیمی‌دیر.

شئعر

الینه کئچن تک دؤشمنی اؤلدؤر،
چؤنکؤ اؤد یؤکسلسه، اؤدلانار جهان.
قؤیما دؤشمنی هئچ اؤخا ال آتسېن،
اؤنو تیک اؤخ ایله، اؤ ال آچمادان.

نصیحت. ایکی دؤشمن آراسېندا ائله سؤز دانېش کی اؤنلار دؤستلاشاندا اوتانمایاسان!

شئعر

ایکی شخصین آراسېندا ساواش بنزەر بیر اؤدا،
اؤدون تؤکەر اؤد اؤستؤنه سؤز گزدیرەن اؤ بدبخت.
وروشانلار چوْخ چکمز کی، بارېشارلار یئنی‌دن،
اؤ ناخلف اؤرتالېقدا قالېب چکەر خجالت.

آنلامازدېر ایکی آدم آراسېندا اوْد سالان،
چۆنکۆ اؤزۆ بو آتش‌ده یاناجاقدېر نهایت.

شئعر

سؤزۆنۆ دؤستونا یاواشجا دانېش،
تا قولاق آسماسېن قان ایچن اغیار.
دیوار قارشېسېندا سؤز دئیه‌ن زامان،
بیل کی، دیوارېن دا قولاقلارې وار.

حکمت. دۆشمنله بارېشانېن مقصدی دؤستلارلا ساواشماقدېر.

بئیت

ای عاغیل صاحیبی اؤ دؤستدان یان‌دور،
کی، دائیم دۆشمنله اؤتوروب ـ دورور.

نصیحت. بیر ایشه باشلارکن تردد ائتسن آز ضررلی طرفینی قبول ائت.

بئیت

سرت دانېشما باشقاسې دئیه‌رسه خوش سؤز سنه،
دعوا جوابې وئرمه صلح قاپېسېن دؤگَنه.

نصیحت. قېزېل ایله دۆزه‌لن ایشده، جانې تهلکه‌یه سالماق عاغېل‌سېزلېق‌دېر.

بئیت

ائله کی، ال اوزدون بۆتۆن امیددن،
حقلی‌سن قېلېنجا ال آتاندا سن.

نصیحت. ضعیف دۆشمنه رحمین گلمه‌سین، گۆجلنسه سنه رحم ائتمه‌یه‌جکدیر.

بئیت

دۆشمنی ضعیف گؤرجک غرّه‌لنمه هئچ زامان،

هر سۆمۆکده بیر مغز وار، هر کؤینکده بیر جوان.

نصیحت. کیم پیس آدامې اؤلدۆرسه، خلقی اونون بلاسېندان قورتارار. اونو ایسه آللاهېن عذابېندان.

شئعر

یاخشېلېق چوخ یاخشې صنعت‌دیر، امّا،

جلاد یاراسېنا مرهم قویما سن.

ایلانا رحم ائدن بیلمه‌ییر مگر،

آدم اؤولادېنا ظۆلم ائدیر همن.

نصیحت. دۆشمنین نصیحتینی قبول ائتمک خطادېرسا، اونو ائشیتمک روادېر، چۆنکۆ دئدیگی‌نین عکسینه عمل ائتدیکده تمامی ایله دۆزگۆن ایش گؤرمۆش اولارسان!

شئعر

قاچ دۆشمن دئدیگی سؤزلردن هر آن،

اولارسان آخېردا بیل کی، پئشیمان.

او سنه گؤسته‌رسه یولو دۆم‌به‌دۆز،

سولا دؤن، او یولو حساب ائتمه دۆز.

حدسیز سرتلیک دهشت یارادار، یئرسیز ملایم‌لیک حؤرمت آزالدار. نه ائله قابا اول کی، سندن قاچسېنلار، نه ائله یومشاق اول کی اؤزۆنه قابارسېنلار!

شئعر

آدام هم سرت اولار، هم ده ملایم،

عاقېل پیشه ائتمز سرتلیگی دائیم.

اولسان چوخ ملایم قودورار دۆشمن،

سرت اولسان دۆشه‌رسن قدر و قیمت‌دن.

چالېش حددن آرتېق اؤزۆنۆ اؤیمه،

حددیندن آرتیق دا قددینی اگمه!

شئعر

قوجا آتاسینا دئدی بیر چوبان،
منه بیر اؤیۆد وئر، ای عاقیل انسان.
دئدی: خئیرخواه اول، نه بیر اؤ قدەر،
کی، قوردلار سۆرۆنۆ ائیلەسین هدەر.

حکمت. ایکی آدام دینین و دؤولتین دۆشمنیدیر: حلمی اولمایان حکیم، علمی اولمایان عالیم.

بئیت

اولماسین اؤلکەده ائله پادشاه،
بیلمەسه کی اوندان بؤیۆکدۆر آللاه.

نصیحت. گرەک شاه دۆشمنه ائله حدّتلنمەسین کی، دوستلارین دا اینامی قیریلسین. حیرص آتشینین ایلک اودوندان غضب صاحیبی یانار، آلوون دۆشمنه چاتیب ـ چاتماماسی ایسه سونرایا قالار.

شئعر

تورپاقدان یارانان اینسان اؤولادی،
یئل کیمی تکبّر گۆستەرمز بیر آن.
بئله کی اودلوسان، تکبّرلوسان،
بیلمیرسن اوددانسان یا کی تورپاقدان.

شئعر

بیلقاندا بیر عابیدله گۆرۆشدۆم،
دئدیم:«ـ منه بیر اؤیۆد وئر، ائت دوعا!»
دئدی:«ـ گئت سن دؤزۆملۆ اول، تورپاق تک،

بیلیگینی باسدېر یا دا توْرپاغا.»

حکمت. خاصیتی پیس آدام ائله بیر دۆشمن الینه کئچمیشدیرکی، هارا گئتسه جانېنې اوْنون چنگیندن قورتارا بیلمه‌یه‌جکدیر.

بئیت

بدجنس بلا الیندن فلگه قاچسا اگر،

اؤز خیصلتی الیندن یئنه‌ده بلا چکه‌ر.

نصیحت. دۆشمن قووه‌لرینی داغېلمېش گؤرسن، جمع اوْل، توْپلانمېش گؤرسن، سایېق.

شئعر

دۆشمنلر پریشان اوْلدوغو زامان،

دوْستلارلا کئیف ائله، چکمه درد و غم.

گؤردۆن کی، دۆشمنلر دیل‌بیردیر، دورما،

کمانې ساز ائله، حصارې مؤحکم.

حکمت. تدبیرلری باش توتمایاندا دۆشمن دوْستلوق فیکرینه دۆشه‌ر و دوْستلوقلا ائله ایشلر گؤره‌ر کی، اوْنو هئچ بیر دۆشمن باجارماز.

نصیحت. ایلانېن باشېنې دۆشمن الیله از، هر ایکی طرفی خئییرلی‌دیر: دۆشمن غلبه چالارسا، ایلانې اؤلدۆرمۆش اوْلارسان. ایلان غالیب گله‌رسه، دۆشمن‌دن قورتارارسان!

بئیت

دعوادا قوْرخ ضعیف دۆشمن‌دن هر آن،

اوْ شیری هده‌رلر اؤلدۆگۆ زامان.

نصیحت. خبر اۆره‌ک آچان دگیلسه، سن سوس، باشقاسې دئسین.

بئیت

ای بۆلبۆل، سن گتیر باهار خبری،

قوْی بایقوش سؤیله‌سین پیس خبرلری.

نصیحت. قبول ائده‌جگینه امین اۏلمایېنجا، هئچ کسین خیانتی‌نی شاها آچما، یۏخسا اؤز حیاتې‌نې تهلکه‌یه سالمېش اۏلارسان.

بئیت

سؤزۆنۆ اۏ زامان سؤیله کی، یقین،
نتیجه وئره‌جک سنین سؤزلرین.

نصیحت. نصیحت‌دن دم ووران آدامېن اؤزۆ باشقالارې‌نېن اؤیۆدۆنه محتاج‌دېر! دۆشمنین سؤزۆنه آلدانما، مدّاحېن تعریفین قولاغا آلما، بیری کلک اۆچۆن‌دۆر، بیری چؤره‌ک! قۏیونو تۏپوغوندان پوفله‌ینده شیشدیگی کیمی، آخماغې‌دا تعریفله‌ینده شیشه‌ر!

شئعر

اینانما اۏ مداح شاعیرلره کی،
بیر ذرّه نفع اۆچۆن سنی مدح ائدر.
وئرمه‌سن اۏنا بیر منفعت، اینان،
عئیبی‌نی سایاجاق بئش یۆز اۏ قده‌ر.

حکمت. دانېشانا عئیب توتان اۏلماسا، دانېشېغې ایصلاح اۏلماز!

بئیت

اؤز سؤزۆنۆن لۆطفۆنه غرّه‌لنمه بیر بئله،
قانمازېن بۏش تعریفی و اؤز بگنمه‌گینله.

حکمت. هر کسه اؤزۆ کماللې، اۏولادې جماللې گؤرۆنر.

لطیفه

یهودیله مسلمان ساواشېردې بیر زامان،
گۆلمک توتدو منی چۏخ اۏنلارېن احوالېنا.
مسلمان دئییردی کی، قباله‌م یالانسا قۏی،

بیر یهودی اۏلوم من، اۏلماسېن منده وجدان.
یهودی سؤیلەییردی تۏوراتا آند ایچیرم،
اگر من یالان دئسەم، قۏی آدلانېم مسلمان!
عاغېل سیلینسه اگر بو دۆنیادان بۆسبۆتۆن،
یئنه بیر کس اؤزۆنۆ بیلمز جاهیل و نادان.

حکمت. اۏن آدام بیر سۆفره باشېندا یئیه بیلر، ایکی ایت بیر جمدک اۆسته دالاشمایا بیلمز! طمعکارا دۆنیانې دا وئرسن دۏیماز، گؤزۆ تۏخا بیر چؤرەک ده بس اۏلار. مال چۏخلوغوندان گؤز تۏخلوغو یاخشې‌دېر!

بئیت

بیر چؤرەک دۏلدورا باغېرساقلارې،
دار گؤزۆ دۏیدورماز دۆنیانېن وارې.

شئعر

اۏلن زامان آتام ائدیب وصیّت،
منه وئردی آنجاق بیرجه نصیحت.
دئدی:«ـ شهوت اۏددور، اوزاق اۏل اۏندان،
اوزاقلاش سن بو جهنّم اۏدوندان.
جهنمده یانماغا تاب ائتمزسن،
اؤز صبرینه سو سپ اۏنا ایندی‌دن.»

نصیحت. وارلې واختېندا کؤمک ائتمەین، یۏخسول زامانېندا کؤمک گؤرمز.

بئیت

دۆنیادا ان بدبخت مردم آزاردېر،
دارا دۆشسه هامې اۏندان بی‌زاردېر.

تلەسیک دۆزەلن شئیین عؤمرۆ چۏخ اۏلماز.

شئعر

دئییرلر کی، قېرخ ایله شرق ائلینده،
قایېرېلار بیر دنه چین کاساسې.
مرو دشت‌ده هر گۆن یۆزۆ قایرېلار،
گؤرۆرسن ده نئجه اؤلور باهاسې؟!

شئعر

یومورتادان چېخان کیمی جوجه روزی آختارار،
بیلمز لاکین شعور نه‌دیر، دؤغولاندا هر انسان.
اؤ تئز قاندې، تئز اوساندې، آخېر قالدې الی بؤش،
بو تمکین‌له، فضیلتله شؤهرت تاپدې آن با آن.
شوشه بؤلدور، بونا گؤره اؤنا قیمت وئریلمز،
قیمتلی‌دیر اینجی، چۆنکۆ اؤلوبدور آز تاپېلان.

نصیحت. هر شئی صبرله دۆزه‌لر، تله‌سن ترسه دۆشه‌ر.

شئعر

گؤزۆمله گؤرمۆشم بیاباندا من،
تمکینله یؤل گئده‌ن قاچانې اؤتدی.
سۆرعتلی سمند آت یؤرولدو یؤلدا،
دوه‌سه آهسته منزیله یئتدی.

نصیحت. نادان اۆچۆن سوسماقدان یاخشې‌سې یؤخدور. لاکین اگر اؤ بونو بیلسه‌یدی، نادان اؤلمازدې.

شئعر

سنین کی، کمالېن، شعورون یؤخدور،
یاخشې‌دېر دیلی‌نی سالاسان بنده.

آدامې اؤز دیلی حؤرمتدن سالار،
پوچ قوز دا بیلینه‌ر یۏنگۆل گلنده.

لطیفه

بیر ابله دائیما چالېشېردې کی،
ائششگه اؤیره‌تسین حرفی تماماً.
بیر عاغېللې دئدی:«ـ آی آخماق کیشی،
ال چک بو خام خیال، سارساق عملدن.
حئیوان دانېشماغې سندن اؤیره‌نمز،
بارې سن سوسماغې حئیوان‌دان اؤیره‌ن.»

شئعر

هر کس چالېشا کی، تئز وئرسین جواب،
چوٚخ سؤزۆ سهو اوٚلار چکه‌ر اضطراب.
یا دیل آچ سؤز سؤیله هوشلو انسان تک،
یا دا سوس دانېشما دیلسیز حئیوان تک.

حکمت. کیم اؤزۆندن چوٚخ بیلنله مباحثه ائتسه کی، بیلیگی مئیدانا چېخسېن، بیلیک‌سیزلیگی اوٚرتایا چېخار.

بئیت

سندن عاغېللېلار بیر سؤز دئیه‌نده،
اعتراض ائله‌مه، یاخشې بیلسن ده.

حکمت. پیس‌له اوٚتوران یاخشېلېق قازانا بیلمز.

شئعر

ملک دیوله اوٚتورارسا بیر یئرده،

اؤیره‌نه‌جک حیله، ریا، خیانت،
سن پیسلردن اؤیره‌نمزسن یاخشېلېق،
قورددان اؤلماز کۆرک دریسی نهایت.

نصیحت. خلقین گیزلی عئیبی‌نی آچما کی، اونلارې روسوا ائدرسن، اؤزۆنۆ اعتباردان سالارسان. علم اؤخویوب عمل ائتمه‌ین آدام، یئر سۆرۆب تۆخوم سپمه‌ین اکینچی‌یه بنزه‌ر!
ایمان‌سېز آدام دا عیبادت اؤلماز، عاغېلسېز آداما دؤولت یاراشماز! ساواش دا زرنگ اؤلان آدام ملایم اؤلماز!

بئیت

سانما کی، چادرادا بیر جانانه‌دیر،
بلکه آچېب گؤردۆن قارې نه‌نه‌دیر.

حکمت. اگر هر گئجه قدر گئجه اؤلسایدې، اوندا اصل قدر گئجه‌سی قدرسیز اؤلاردې.

بئیت

گؤوهر آدلانسایدې دۆنیادا هر داش،
بیر قیمت آلاردې اوندا: گؤوهر، داش.

حکمت. هر ظاهیری گؤیچک اؤلانېن باطینی‌ده گؤزه‌ل اؤلماز. ایش طبیعت‌ده‌دیر، صورتده دگیل.

شئعر

هر کیشی‌نین اۆزۆندن بیلمک اؤلار بیر گۆنده،
اؤنون علمی، شعورو یۆکسلمیش هارالارا،
لاکین اؤنون قلبی‌نی بیلدیم دئیه فخر ائتمه!
ایللر لازېم اؤزۆنۆ بیلدیرسین قلبی قارا.

نصیحت. بؤیۆکلر ایله دعوایا قالخانلار اؤز قانلارېنا غلتان اؤلارلار.

شئعر

اؤزۆنۆ چوْخ بؤیۆک حساب ائیله‌مه،
دۆز دئمیشلر بیری ایکی گؤره‌ر چاش.
چوْخ چکمز کلله‌نی سېنمېش گؤره‌رسن،
قوچلا ووروشماغا تاب ائتمز بو باش.

حکمت. شیرله پنجه‌لشمک، شمشیرله یومروقلاشماق عاغېللې آداملارا یاراشماز.

بیئت

مستیله گۆجۆنۆ سېناما بیر آن،
الینی قوْینوندا ساخلایېب، دایان.

نصیحت. گۆجسۆز گۆجلۆیه ایگیدلیک گؤسترمک ایسته‌سه، اؤز قتلینده دۆشمنه کؤمک ائتمیش اوْلار.

شئعر

آنا اوشاغې‌نېن نه گۆجۆ واردېر،
ووروشسون جنگاور بیر پهلوانلا.
ضعیف نادانلېقدان قېرار قوْلونو،
دؤیۆشسه دمیر قول بیر قهرمانلا.

هر کس نصیحت ائشیتمه‌سه، دانلاق ائشیتمه‌لیدیر.

بئیت

اگر قولاغېنا گیرمیر نصیحت،
سوس، سنی دانلادېغېم وقت.

حکمت. کۆچه ایتلری‌نین اوْو ایتی‌نی گؤرمه‌گه گؤزۆ اوْلمادېغې کیمی، هۆنرسیزلرین ده هۆنر صاحیبی‌نی گؤرمه‌گه گؤزلری اوْلماز، های ـ کوی قوْپارېرلار، لاکین قاباغا گلمکدن

قۏرخارلار، یعنی رذیل آدام صنعت‌ده بیرینه اۆستۆن گله بیلمه‌دیکده، بۏهتانا باشلاییب اونون اۆسته دۆشه‌ر.

بئیت

پاخېللار چۏخ غئیبت ائتمه‌گی سئوه‌ر،
سوسارلار قارشېدا دیللی گۏرسه‌لر.

حکمت. قارېن اۏلماسایدې هئچ بیر قوش تورا دۆشمزدی. بلکه ده هئچ اوْوچو، تور قورمازدې.

فیلسوفلار گئج ـ گئج، مؤمنلر دۏیمادان چکیلر، زاهید قارنې توتونجا، گنجلر نیمچه‌ده‌کی قورتارېنجا، قۏجالار تر تۏکۆنجه، قلندرلر ایسه معده‌ده یئر، سۆفره‌ده چۏره‌ک قالېنجا یئیه‌رلر.

بئیت

ایکی گۆن قارېن قولو یاتا بیلمز صبحه‌جن،
بیر گۆن دۏلو معده‌دن، بیر گۆن‌ده بۏش معده‌دن.

حکمت. آروادا قولاق آسماق، آبدالا سۆفره آچماق گۆناهېدېر.

بئیت

رحم ائتسن قان ایچن وحشی پلنگه،
قۏیونا ظۆلم ائدیب سالېرسان چنگه.

حکمت. کیمین قارشېسېندا اۏز دۆشمنی‌دیر، اۏلدۆرمه‌سه اۏزۆ اۏز دۆشمنی‌دیر.

الده داش، قېورېلېر داش اۆسته ایلان،
صبر ائدیب دۆشۆنمز عاغېللې اۏلان.

حکمت. بعضیلری ایسه بو فیکیرین علیهینده‌دیر. اونلار دئییرلر:«ـ اسیری اۏلدۆرمکدن، صبر ائتمک داها مصلحت‌دیر. چۆنکۆ اختیار الده‌دیر. ایسته‌سن اۏلدۆره‌رسن، ایسته‌سن

باغېشلارسان. لاکین تله‌سیک اؤلدۏرسن، بیر ده لازېم اؤلا بیلر، گئری قایتارا بیلمزسن، پئشمان اؤلارسان.

شئعر

دیرینی اؤلدۏرمک مۏمکۏندۏر هر آن،
اؤلۏنۏ دیریلتمک اؤلماز هئچ زامان.
اوخ آتان لازېمدېر صبر ائتسین بیر آز،
کماندان چېخان اوخ بیر ده قایېتماز.»

حکمت. جاهیللره باش قۏشان عالیم حؤرمت گؤزله‌مه‌لیدیر. جاهیل آدام هئیوه‌ره‌لیک و اوزونچولوقدا عالیمه اۆستۏن گلسه تعجّبلۏ دگیلدیر. چۏنکۏ همیشه داش جواهیری سېندېرار.

بئیت

بۏلبۏلۏن قارغا ایله بیرگه اؤلسا قفسی،
تعجّبلۏ دگیلدیر چېخماسا اۏنون سسی.

شئعر

اگر هۏنر صاحیبی‌نی اینجیتسه بیر هۏنرسیز،
اۏنون قانې بو تحقیردن ذرّه قدەر قارالماز.
چۏنکۏ سېنسا قارا داشلا بیر زر کاسا، هئچ زامان،
داشېن قدری یۏکسه‌لمز و زرین قدری آزالماز.

عاغېللې آدامېن آخماقلار قارشېسېندا سوسماغې تعجّبلۏ دگیلدیر. چۏنکۏ ناغارا سسی، تار سسینه، سارېمساق ایگی ایسه عنبر قۏخوسونا همیشه اۆستۏن گلر.

شئعر

بیر جاهیل های ـ کۏیله قالدېراراق سس،
قۏیمادې عاغېللې بیر آلسېن نفس.
معلومدور کی، حزین آهنگلی حجاز،

دۇیۆش طبلی‌نین سسی‌نی باسماز.

حکمت. جواهیر توز ـ تورپاغا باتسا دا یئنه قیمتی‌نی ایتیرمز. توز ـ تورپاق گؤیه قالخسادا یئنه قیمته مینمز. تربیه‌سیز استعداد حئیف‌دیر، استعدادسیز تربیت ایسه مۆمکۆن دگیلدیر. گۆل اۏددان عمله گلدیگی اۆچۆن عالی اصلی نصبی واردیر. لاکین اؤزۆنده هۆنر اۏلمادیغیندان تورپاغا برابردیر. شکرین قیمتی قامیشدان عمله گلدیگی اۆچۆن دگیل، طبیعتینده شیرین‌لیک اۏلدوغو اۆچۆندۆر.

شئعر

کنعانین یوخ ایدی هۆنری، اۏنا،
پیغمبر نسیلی آچمادی مشکل.
سن قیزیل گؤسته‌رمه، هۆنری گؤسته‌ر،
ابراهیم اۏدداندیر، تیکان‌دان دا گۆل.

حکمت. مشک اۏدورکی، عطیر وئرسین، نه اینکی عطار دئسین.

بئیت

انساندا واردیرسا هۆنردن اثر،
اؤزۆ سوسارسادا دانیشار هۆنر.

بئیت

عاقیل عطار دۆکانی تک، اؤزۆ ساکیت، عطری خوش،
جاهیل دۇیۆش طبلی کیمی، اؤزۆ کویلو، ایچی بوش.

شئعر

مثل وار دئیه‌رلر: کامیل بیر عالیم،
جاهیللر ایچینه دۆشه‌رسه اگر.
اۏ بنزه‌ر پری‌یه کؤرلار ایچینده،
یا زندیق ائوینده قرآنا بنزه‌ر.

نصیحت. بیر عؤمۆرده اله گلن دۆستو، بیر آندا اینجیدیب الدن وئرمه.

بئیت

نئچه ایله داش لعل اۆلار قۆجا دۇوارن ایچینده،
آمان داشا چېرپما اۆنو، سن ده بیر آن ایچینده.

حکمت. ایرادهسیز کیشی حیاسېز آروادېن الیندن یاخاسېنې قورتارا بیلمهدیگی کیمی عاغېللې دا نفسین الیندن اۆز جانېنې قورتارا بیلمز. گۆجه اساسلانمایان بیر تدبیر افسانهیه بنزهر. تدبیره اساسلانمایان بیر گۆج ایسه دیوانهیه. اۆلجه تدبیر و قابلیت لازېمدیر، سۆنرا حۆکمرانلېق.

بئیت

اۆلکهسیندن اوّل تدبیر، ذکا لازېم هر شاها،
کی نادانېن سلطنتی مئیدان اۆخور آللاها.

یئییب پایلایان ایگید، یېغېب ساخلایان عابیددن یاخشېدېر. یالنېز جماعتین خۆشونا گلمک خاطیرینه بو دۆنیانېن عیش ـ عشرتیندن ال چکن آدام، حلال شؤهرتی آتېب، حرام شهوتدن یاپېشمېش اۆلار.

شئعر

عابید آللاه خاطیرینه گوشهنشین اۆلماسا،
اۆ یازېق نه گؤره بیلر قارالمېش بیر آینادا.

حکمت. دنه ـ دنه بول اۆلار، داما ـ داما گؤل اۆلار. یعنی گۆجۆ چاتمایان آداملار کیچیک داش یېغېب ساخلایار، فۆرصت دۆشجک ظالیمدن قصاص اۆلار.

بئیت

قطرهلر تۆپلاشېب چای اۆلور همان،
چایلاردا بیرلهشیب یارادېر عمان.

بئیت

ییغیلیب گۆل اۇلار کیچیک داملالار،
بالاجا دنلردن دۆزەلر انبار.

حکمت. عالیم عواملارین سهولرینه گۆز یوممامالیدیر. بونون هر ایکی طرفه زیانی واردیر: بو طرفین عظمتی آزالار، اۇ طرفین جهالتی آرتار.

بئیت

آلچاقلا دانیشسان خوش دیل ایله سن،
اۇ دا لووغالانیب اۇیۆنر همن.

نصیحت. شئیطان عملی هئچ کیمه یاراشماز، خصوصیله عالیمه! چۆنکۆ علم شئیطانا قارشی بیر سیلاح‌دیر. سیلاح صاحیبی ایسه دۆشمنه اسیر دۆشسه، روسوایچیلیق بیر نئچه قات آرتیق اۇلار.

شئعر

گۆنۆ قارا اۇلان بیر عوام، نادان،
یاخشی‌دیر خئییرسیز بیر عاغیلیدان.
اۇ گۆردۆ، گۆرمەدی یۏلو، سۆرۆشدۆ،
بو ایکی گۆز ایله قویویا دۆشدۆ.

حکمت. جان بیر نفسه باغلی‌دیر. دۆنیا ایسه ایکی یۏخلوق آراسیندا بیر وارلیقدیر. دینی دۆنیایا ساتانلار خامدیرلار. **یوسف**ی ساتانلار عوضینده، نه آلاجاقلار؟!

بئیت

دۆشمنین سؤزۆیله دۏستونو ساتدین،
گۆر کیمله بیرلشدین، گۆر کیمی آتدین؟!

لطیفه. شئیطان دۆزدن قاچار، سولطان پولسوزدان.

شئعر

ناماز قېلمایانا بۇرج وئرمه آمان،
آجلېقدان شیکایت ائتسه‌ده هامان.
اۏ آللاه بۇرجونو وئرمیرسه، اگر،
بنده‌نین بۇرجونو نئجه اؤده‌یه‌ر؟

نصیحت. دیریلیگینده آدامېن چؤره‌گینی یئمه‌سه‌لر، اؤلندن سۏنرا آدېنې چکمزلر! اۆزۆمۆن دادېن باغ صاحیبیندن چۏخ، اۏنو یېغان دول قادېن بیلر. میصرده قحطلیک اۆز وئردیکده **یوسف** پیغمبر دۏیونجا یئمزدی کی، آجلارې اونوتماسېن!

شئعر

بوللوقدا یاشایان تۏخلار نه بیلیر،
آجلارېن احوالې نئجه یاماندېر.
یازېغېن حالېنې اۏ کس بیلیر کی،
آجلېغېن دهشتی اۏنا عیاندېر.

شئعر

کؤهلنه مینن ای سواری بیل کی،
ائششگی باتانې آتماق گۆناهدېر.
سن کاسیب قۏنشوندان اۏد دا ایسته‌مه،
باجادان یۆکسه‌لن توستولر آه‌دېر.

حکمت. قېتلېق ایلینده، وضعیتی آغېر اۏلان درویشه یالنېز اۏ شرطیله «کئیفین نئجه‌دیر؟» دئیه بیلرسن کی، یاراسېنا مرهم قۏیاسان، قاباغېنا دیرهم.

شئعر

بیر کیشی‌نین گؤرسن باتېب گیله یۆکلۆ ائششگی،
اۆره‌گینده تأسّف ائت، لاکین یاخېن گئتمه‌سن.

اگر گئدیب سۆروشدونسا نه اۏلموشدور؟ گره‌کدیر،
قۏل چېرمایېب ائششگی‌نین قویروغوندان چکه‌سن.

حکمت. ایکی شئی مۆمکۆن دگیلدیر. قیسمت‌دن آرتېق یئمک و اجل چاتمامېش اۏلمک.

شئعر

قضا بیرده تکرار ائتمز داد ائتسه ده بیر قارې،
مین آه چکیب بیر آغېزدان قۏپارسادا مین شیوه‌ن.
نه وئجینه کۆلکلره وکیل اۏلان ملَگین،
خزان واختې بیر قارې‌نېن شامې سۇندۆ کۆلکدن.

نصیحت. ای روزی‌سی قالمېش گئتمه، یئیه‌جکسن، ای اجلی چاتمېش قاچما، اۏله‌جکسن.

شئعر

اۏزۆن اۆچۆن چالېشاندا، اگر چالېشماسان دا،
یئتیره‌جک اۏز روزونو سنه بۆیۆک یارادان.
سن آغزېنا گیرسن ده لاپ قېزمېش، شیرین پلنگین،
بیر شئی اۏلماز اگر اجل چاتمامېشسا بو زامان.

حکمت. قیسمتین دگیلسه، الین چاتمایاجاقدېر. قیسمتین‌دیرسه هارادا اۏلسان، گلیب تاپاجاقدېر.

بئیت

آب حیات تاپماق اۆچۆن **اسکندر** چۏخ یۏل کئچدی،
ظۆلماته‌دک گئتدی، لاکین اۏنو تکجه **خیضر** ایچدی.

حکمت. قسمتی اۏلمایان اۆوچو دجله‌ده بالېق توتا بیلمز، اجلی چاتمامېش بالېق قورودا اۏلمز.

بئیت

یازیق خسیس دینجلمز گزەر هئی یۏرولونجا،
او گلیرین دالینجا، اجل اوْنون دالینجا.

حکمت. فاسق وارلی اۆستۆ قیزیللا سووانمیش تزەکدیر. صادیق یۏخسول، اۆزۆ توزا بولانمیش بزەکدیر. بو **موسی**‌نین یاماقلی پالتاریدیر. او **فرعون**ون یاراقلی ساققالی. یاخشیلارین مئحنتی‌نین آخیری سئوینج اوْلاجاق. پیسلرین دؤولتی‌نین سوْنو هئچ.

شعر

هر کیمین واردیرسا دؤولتی، مالی،
اوْنون اۆرەگینه یوْل تاپماز کدەر.
بیر سؤیله هئچ دؤولت، سعادت، شادلیق،
باشقا بیر سارایا گیرەرمی مگر؟

حکمت. پاخیل، آللاهین باشقاسینا وئردیگی نعمتیندن پاخیللیق ائدر و گۆناهسیز آداملاردان دا زهلەسی گئدەر.

شئعر

کۆت بئیین بیر کیشی گؤردۆم کی، وارلی،
بیر شخصین دالینجا هئی غئیبت ائدیر.
دئدیم کی، ای خواجه! سن بدبخت ایسن،
خوشبخت بیر آدامین گۆناهی نەدیر؟

شئعر

پاخیلا ایستەمه بلا، او یازیق،
اوْلموشدور ابدی بلایا دوچار.
نه لازیم اوْلاسان پاخیلا دۆشمن،
اوْنون پاخیللیق تک اؤز دۆشمنی وار.

حقیقت. هوس‌سیز شاگیرد، پولسوز عاشیقه؛ بلدچی‌سیز سیاح، قانادسیز قوشا؛ عمل‌سیز عالیم، بارسیز آغاجا؛ علم‌سیز زاهید، قاپی‌سیز ائوه اوْخشار.

قرآنین نزولوندان مقصد یاخشی اخلاق اۆچۆندۆر. سوره‌لری واراقلاماق اۆچۆن دگیلدیر. عیبادت ائدن عوام یئرییه‌ن پیاده‌یه، رعایت ائتمه‌ین عالیم یاتان سوواری‌یه اوْخشار. گۆزۆنۆ یوخاری دیکن گۆناهکار، اۆزۆنۆ یوخاری توتان دین‌داردان یاخشی‌دیر.

بئیت

مرحمت صاحیبی اوْلان بیر سردار،

ظۆلم‌کار قاضی‌دان چوْخ اۆستۆن اوْلار.

نصیحت. بیر آدامدان سوْروشدولار:«ـ بارسیز عالیم نه‌یه بنزه‌ر؟»

دئدی:«ـ بالسیز آری‌یا!»

بئیت

ائششک آری‌سینا، دئیه‌ک:«ـ آی آری،

سن کی بال وئرمیسن، گل سانجما باری!»

مروّت‌سیز کیشی، آرواد؛ طمعکار عابید، قولدوردور.

شئعر

آغ گئیینیب خلق گۆزۆنده اۆزۆنۆ دۆز گۆسته‌رن،

ای هر ایشی قلبی کیمی قارا اوْلان بی‌شعور.

بو دۆنیادان اۆز الینی اۆزه‌ن زامان نه فرقی،

پالتاری‌نین قوْلو قیسسا، یا دا کی، چوْخ اوزوندور.

حکمت. ایکی آدامین گمی‌سی باتمیش تاجیرله، قلندره دوْست اوْلموش وارثین قلبی تأسف دردیندن، آیاغی حسرت زنجیریندن خیلاص اوْلا بیلمز.

شئعر

درویشلر گۆزۆنده حلالدیر قانین،

اۏنلارا اۏلماسا خئیرین، احسانېن.
یا یۏلداش اۏلماسېن سنه گۆی کۏینک،
یادا کی، بۆسبۆتۆن ائویندن ال چک.
یا دۏستلوق ائیله‌مه فیل‌بانلا اصلا،
یا فیل گیره‌بیلن بیر حیاط ساخلا.

نصیحت. شاه وئره‌ن خلعت نه قدەر عزّتلی اۏلسادا، اۏز پالتارېن داها عزّتلیدیر. حۏکمدار سۆفره‌سینده‌کی خۏره‌ک نه قدەر لذّتلی اۏلسادا، اۏز جیبینده‌کی چۏره‌ک داها لذتلی‌دیر.

بئیت

یاخشې‌دېر اۏز حلال سیرکه‌نله تره‌ن،
کندخدا وئردیگی قوزو اتیندن.

حکمت. نامعلوم درمانی حکیم‌سیز ایچمک، نابلد یۏلو کاروان‌سیز گئتمک عاغېللې آداملارېن ایشی دگیل. **امام محمد غزالی**‌دن سۏروشدولار:

«ـ علم ده بو درجه‌یه نئجه چاتدېن؟»

دئدی:«ـ بیلمه‌دیگیم شئیی سۏروشماقدان اوتانمادېم.

شئعر

ساغلاملېق اۏ زامان تأمین اۏلار کی،
طبیبه وئره‌سن سن اۏز نبضینی.
هر شئیی بیلمه‌سن سۏروش، اوتانما،
سنه بو اۏیره‌ده‌ر بیلیک رمزینی.»

نصیحت. اۏ شئیی کی، آرخاېنسان سنه دئیه‌جکلر، سۏروشماغا تله‌سمه. چۆنکۆ حۏرمته ضرری وار.

شئعر

لقمان گۏره‌نده‌کی **داوود** الینده،

بیر دمیر پارچاسی دؤنۆب اۏلور موم،
سیرّی سۏروشمادی، بیلدی سۏرغوسوز،
اۏلاجاق آز سۏنرا مسأله معلوم.

حکمت. قۏنشولوق شرطیندن بیری بودور کی، یا اؤزۆنه ائو تیکه‌سن، یا ائو صاحیبی ایله یۏلا گئده‌سن.

شئعر

مصاحیب ذۆوقۆنجا سؤز دهٔ هر زامان،
اگر اۏنون سنه واردیرسا مئیلی.
هر عاقیل **مجنون**لا اۏتوروب دورسا،
سؤزۆ اۏلمالیدیر «**لیلی و لیلی**».

نصیحت. یاراماز آداملارا قۏشولان، اۏنلارین طبیعتینی قبول ائتمه‌سه‌ده، اۏنلارین طریقتینه گؤره متهم ائدیلر. خراباتا ناماز قیلماغا گئتسه، اۏنو شراب ایچمکده تقصیرلندیره‌رلر.

شئعر

آنلاماز یئرینه قۏیدون اؤزۆنۆ،
نادانی اؤزۆنه ائیله‌دین هم دم.
عالیم‌دن ایسته‌دیم وئرسین نصیحت،
دئدی کی، نادانلا اۏتورما بیر دم.
اگر عالیم ایسه‌ن نادان اۏلارسان،
نادان‌سان اۏلارسان ناداندان دا کم.

حکمت. دوه‌نین حلیم اۏلدوغونو هامی بیلیر. نۏختاسینی بیر اوشاق توتوب یۆز آغاج آپارسا یئنه اطاعتیندن چیخماز. لاکین تهلکه‌لی بیر اوچوروما راست گلدیکده، اوشاق نادانلیق اوجوندان کئچمک ایسته‌سه، دوه آرتیق اطاعت‌دن بۏیون قاچیرار. دارتیب نقطه‌نی اوشاغین

الیندن آلار. چۆنکۆ بئله واخت دا سرت اۆلماق عوضینه حلیم اۆلماق دۆزگۆن دگیلدیر. مثل وار دئیه‌رلر: دۆشمن یومشاقلېقلا دۆست اۆلماز، بلکه بیر آز دا طمعی آرتار.

شئعر

قولو اۆل، باخسا سنه کیمسه محبتله اگر،
کیم سنه اگری باخا، دورما چېخار گؤزلرینی.
یوموشاق سؤیله‌مه‌سن قلبی داشا سؤزلرینی،
کی، پاس آتمېش دمیره اینجه ییه ائتمز اثر.

نصیحت. هر کس باشقالارېنېن سؤزۆنۆ کسه کی، اۆز معرفتی‌نین درجه‌سی‌نی بیلدیرسین، تربیه‌سی‌نین سویّه‌سینی گؤسته‌رمیش اۆلار.

شئعر

عاغېللې تا اۆندان سۆروشماسالار،
دیل آچېب بیر جواب وئرمز هئچ زامان.
بۆش بوغاز حق سؤزده دئسه، شبهه‌سیز،
ائله بیلرلر کی، او، دئییر یالان.

نصیحت. پالتارېمېن آلتېندا بیر یارام وار ایدی، هر گۆن شئیخ سۆروشاردې: یاران نئجه‌دیر؟ سۆروشمازدې کی، یاران هاردادېر؟ باشا دۆشدۆم قصداً بئله ائدیر، بیلیر کی، هر عضوون آدېنې دئمه‌گی روا گؤرمزلر. عاغېللې آداملار دئییبلر:
«ـ اۆلچۆلمه‌میش سوۆالا، بیچیلمه‌میش جواب وئره‌رلر.»

شئعر

قطعی بیلمه‌دیکجه دۆغرودور سؤزۆن،
بیر سؤزده دئمه‌گه آغزېنې آچما.
دۆز دئییب زینداندا قالماق یاخشېدېر،
یالانلا زینداندان قورتارماقدانسا.»

حکمت. یالان دا خنجر یاراسی کیمی بیر شئیدیر. اؤزۆ ساغالسادا، ایزی قالار. اۆدور کی، **یوسف**ین قارداشلاری یالانچیلیقدا شؤهرت تاپدیقدان سونرا دوغرولارینا دا اینانان اولمادی...

شئعر

هر بیر کسی تانیسالار دائیم دوغرو دانیشان،
بیر خطایه یوْل وئرسه‌ده کئچرلر گۆناهیندان.
اگر آدی شؤهرت تاپسا اونون یالانچیلیقدا،
اینانمازلار شبهه‌سیز کی، دوغرو سؤز دئیه‌ن زامان.

حکمت. بۆتۆن کائناتین ان عزیزی، ظاهیراً انسان، موجوداتین ان رذیلی ایتدیر. لاکین عاغیللی آداملارین حامیسی بو فیکیرده‌دیر کی، وفالی ایت وفاسیز انساندان یاخشی‌دیر.

شئعر

بیر ایته بیر تیکه چؤره‌ک وئره‌نده،
اونوتماز یۆز کره باسسان دا داشا.
آلچاغا بیر عؤمۆر چؤره‌ک یئدیرسن،
بیر دفعه تند اولسان باشلار ساواشا.

نصیحت. اؤز هایینا قالاندا هۆنر اولماز. هۆنری اولمایاندان رهبر چیخماز.

شئعر

یئکه بیر اؤکۆزه رحم ائیله‌مه سن،
کی چوْخ یاتان اولار، هم ده چوْخ یئیه‌ن.
کؤکلمک ایسته‌سن گر اؤکۆز کیمی،
اولاغ تک انسانا خیدمتی اؤیره‌ن.

حکمت. انجیل‌ده یازیلیبدیر: «ـ ای انسان اؤولادی! دؤولت وئریرم باشین عیش ـ عشرته قاریشیر، منی اونودورسان. یوْخسول ائدیره‌م مئسمیریغینی سالیب اوْتورورسان.»

شئعر

گاه نعمت ایچینده مغرورسان غافیل،
گاه‌دا یۊخسوللوقلا ال به آیاقسان.
یۊخسوللوق، بوللوقدا ایشین بئله‌دیر،
وقت هانܒ حققه‌ده بیر آز باخاسان.

حکمت. قضا، بیرینی شاهلیق تختیندن یئره سالیر، بیرینی بالیق قارنیندا دیری ساخلاییر.

شئعر

سنین ذکرین مونس اۏلار هر یئرده، هر مکان‌دا،
لاپ **یونس** تک مۊمکۊن اۏلسا بیر بالیغین قارنیندا.

حکمت. قضا غضب قیلینجینا ال آتسا اماملار، پیغمبرلر باشلارین ایچه‌ری چکر. مرحمت قاشینܒ اۏیناتسا، پیسلر وروب یاخشیلارܒ کئچر.

شئعر

اۏلارسا محشرده قهر ایله خطاب،
عۊذره دیل آچارمܒ هئچ بیر پیغمبر؟
قۊی لۊطفۊن اۊزۊنده پرده اۏلماسین،
آخܒ عفو ایسته‌ییر گۊناهکار بشر.

نصیحت. کیم بو دۊنیادان عیبادت آلیب دۊغرو یۊلا گلمه‌سه، او دۊنیادا عذاب ـ اذیّته مبتلا اۏلاجاقدیر:« بیز بو دۊنیادا اۏنلارܒ یۊنگۊل امتحانا چکیریک، آخیرتده ایسه ایشکنجه‌لر داها آغیر اۏلاجاقدیر.»

بئیت

اوّلجه کیچیگه نصیحت اۏلار،
او تأثیر ائتمه‌سه بنده وورولار.

نصیحت. خوشبختلر اؤزلریندن اوّلکیلرین باشېنا گلن احوالاتلاردان عیبرت آلارلار. بد عمللری ایله سۏنراکېلارا عیبرت اۏلمازلار.

شئعر

قوش ـ قوشو گؤرۆنجه تورون ایچینده،
دنه تۆخونماغا ائدرمی جرأت.
اؤزگه عذابېندان سن عیبرت گؤتۆر،
تا سندن آلماسېن اؤزگه‌لر عیبرت.

حکمت. بخت قولاغې کار یارادېلان نئجه ائشیده بیلر. سعادت کمندی ایله آپارېلان نئجه گئتمه‌یه بیلر؟!

شئعر

قارانلېق گئجه‌ده آللاه دۏستلارې،
گۆندۆز تک عالمی اېشېقلاندېرار.
قۏل گۆجۆ یاراتماز بو سعادتی،
اگر بخش ائتمه‌سه خداوندگار.

شئعر

آخې سندن کیمه ائدیم من شیکایت، ای خدا!
سندن داها اۆستۆن اۏلان وارمې بۆتۆن دۆنیادا؟
کیمه رهبر سنسن اۏنو هئچ کس یۏلدان چېخارماز،
سن هر کسی رد ائیله‌سن بیر کس چاتماز ایمدادا.

حکمت. عاقبتی پیس شاه اۏلماقدانسا، نهایتی یاخشې گدا اۏلماق یاخشېدېر!

شادلېقدان ازل کی کدەر، غم اینان،
خۏشدور غم‌دن اوّل گلن شادلېقدان.

حکمت. گؤیدن یئره نعمت یاغېر، یئردن گؤیه توزپاق قالخېر. هر کسین قابېندا نه وارسا اونو بروزه وئریر.

بئیت

سنین نظرینده پیس اولسام دا من،
اؤز یاخشېلېغېنې وئرمه الیندن.

او بؤیۆک جلال صاحیبی هم گؤرۆر، هم ده اۆستۆنۆ اؤرتۆر. قونشو ایسه هئچ نه گؤرمۆر. امّا آغزېنا گلنی دئییر.

بئیت

خلق اگر غئیب دن توتسایدې خبر،
دۆنیادا اولمازدې راحات بیر نفر.

حکمت. قېزېلې معدندن قازماقلا، خسیس‌دن ایسه جانېنې آلماقلا الده ائتمک اولار.

شئعر

آلچاقلار یئمه‌ییب بئله سؤیله‌یر،
یاخشېدېر یئمکدن امید دۆنیادا.
دۆشمنین کامېنجا بیر گۆن گؤره‌رسن،
او اؤلمۆش، دؤولتی قالمېشدېر یادا.

نصیحت. اؤزۆندن گۆجسۆزلره رحم ائتمه‌ین، اؤزۆندن گۆجلۆلرین ظۆلمۆنه راست گلر!

شئعر

قولوندا زور وارسا گؤسترمه باری،
سن باسېب سېندېرما ضعیف قوللارې.
گۆجسۆزه ظۆلم ائدیب زیان وئرمه سن،
کی، داها گۆجلۆدن ضرر گؤره‌رسن.

حکمت. عاغیللی آدام داوا ـ دالاش گؤردۆ قاچار، باریش گؤردۆ لنگر سالار. اوْرادا سلامتلیک کناردادیر، بورادا راحاتلیق اوْرتادا.

زر آتانا سه ـ شش لازیمدیر، لاکین سه ـ یک گلیر.

بئیت

مئیداندان مین دفعه خوش‌سا چمن‌زار،

آتین کی، اینده دگیل اختیار.

بیر درویش مناجات چکیب دئییردی:

«ـ ایلاهی، پیس‌لره رحمین گلسین، یاخشیلارا رحم ائدیبسن کی، اوْنلاری یاخشی یارادیبسان.»

ایلک دفعه پالتارا نقش ووران، بارماغا اۆزۆک تاخان **جمشید** اوْلموشدور. اوْندان سوْروشدولار:

«ـ نه اۆچۆن زینتی سوْلا وئریبسینیز، حال بو کی، فضیلتده ساغ اوْندان اۆستۆندۆر.»

جمشید دئدی کی:«ـ ساغا ساغلیغین اؤزۆ بؤیۆک زینت‌دیر.

شئعر

چینلی نقاشلارا دئدی **فریدون**،

یازیلسین تختینه زرله بو سؤزلر:

ای عاقیل، پیسلری یاخشی ساخلا کی،

یاخشیلار اؤزلری اوْلار بخته‌ور.»

حکمت. بؤیۆک بیر شخص‌دن سوْروشدورلار:

«ـ ساغ ال چوْخ جهت‌دن سوْل اله اۆستۆندۆر. بونا باخمایاراق نه اۆچۆن اۆزۆیۆ سوْل اله تاخیرلار؟»

دئدی:«ـ بیلمیرسن کی، فضیلتلی آدام همیشه محروم اوْلار!

بئیت

لذّتی، عذابی یارادان بودور،

بیرینه بخت وئرمیش، بیرینه شعور.»

نصیحت. شاهلارا یالنىز اؤ آدام اؤیۆد وئره بیلرکی، باشىندان قورخماسىن، یادا بخشش امیدینله اؤلماسىن.

شئعر

آللاها بیر دئیه‌نین آیاغىنا پول تؤکسن،
یا بیر هیندو قىلىنجى اونون اۆستۆنه چکسن.
آلدانماز و قورخماز او، توحید بونا دئییرلر،
دیندارلىغىن اساسی بئله اؤلموش معتبر.

حکمت. شاه، آداملارى ظۆلم‌کارلاردان، دارغا ده‌له دزدلاردان قورخماق اۆچۆن‌دۆر. قاضی ایسه اؤغرولارى دوغرویا چىخارماق اۆچۆن، بونا گؤره‌ده ایکی مدعی حق ایشه راضی اؤلسا، قطعاً قاضىنىن یانىنا گئتمز.

شئعر

بیر حقی اؤده‌مک لازىم گلنده،
خوشلوقلا وئر اونو، نه لازىم حدّه؟
کؤنۆللۆ وئرمه‌سه هر کس بورجونو،
زور ایله نهایت آلارلار اونو.

لطیفه. هامىنىن دیشی تورشدان قاماشار، قاضىنىنکی شیریندن.

بئیت

قاضی رشوت آلسا سندن بئش خیار،
یۆز قارپىز خئیرینی خئیرینه یازار.

حکمت. ایشدن دۆشمۆش، اخلاقسىز بیر قاری فاحشه‌لیکدن، ایشدن دۆشۆرۆلمۆش انصاف‌سىز بیر دارغا مردم آزارلىقدان ال چکیب توبه ائتمه‌سین، بس نه ائتسین؟!

بئیت

بنزەر قۏجا عابیده گوشەنشین بیر جوان،
کی قۏجادا اۏنسوز دا دورماغا یوْخ تاب، توان.

بئیت

جوان گرەک گۏزلەسین اۏزۏنۏ چوْخ شهوت‌دن،
کی سست قۏجا اۏنسوز دا بیزاردیر یوْخ شهوت‌دن.

حکمت. بیر فیلسوف‌دان سوْروشدورلار:«ـ آللاه بو قدەر هۏندۏر، قوجامان آغاجلار یارادیبدیر، نه اۏچۏن میوەسیز سرو آغاجیندان باشقا هئچ بیرینه آزاد دئمیرلر؟»

دئدی:«ـ آغاجلاردان هر بیری‌نین معین واختدا بهرەسی اوْلار، اوْنا گۏره اوْنلار گاه آچیلار، گاه سوْلار. سرو آغاجی‌نین ایسه بیر باری یوْخ‌دور، اوْدور کی همیشه تزەدیر. بو ایسه آزادەلرین صیفتی‌دیر.

شئعر

هر کئچن حادثەیه قلبی وئریب آلدانما،
خلفەدن سوْنرا دا چوْخ دجله آخار بغداددا.
باجاریرسانسا اگر نخل کیمی خورما یئتیر،
مۏمکۏن اوْلمازسا، یاشا سرو کیمی آزاده.»

حکمت. ایکی آدام اۏلدۏ و دۏنیادان حسرتله گئتدی: بیری اوْدور کی، ییغدی یئمەدی، دیگری اوْدور کی، بیلدی ائلەمەدی!

شئعر

پاخیل اوْلسا اگر آدلی بیر فاضیل،
هر کس تاپاجاقدیر اوْندا بیر نقصان.
کرامت صاحیبی یۏز گۏناه ائتسه،
کرمی عئیبی‌نی اۏرتەجک هر آن.

آللاهېن کؤمگیی ایله بو «گؤلؤستان»کیتابې بیتدی و باشقا مؤلفلرده‌کی عادتین عکسینه اؤلاراق، اؤزگه‌لرین شعریندن استفاده ائدیلمه‌دی.

بئیت

اؤز کؤهنه خیرقه‌نی گئیمه‌گین، اینان،
یاخشېدېر بیراووز تزه چوخادان.

سعدینین سؤزلری‌نین اکثریتی سئوینج گتیره‌ن و مفتون ائدن‌دیر. اؤدور کی، گؤزۆ گؤتۆرمه‌یه‌نلر اؤز طعنه‌لی دیللرین ایشه سالېب دئییرلر کی، ناحق یئره بئینی یورماق و فایداسېز اؤلاراق چېراغ تۆستۆسۆنۆ اودماق عاغېللې آداملارېن ایشی دگیل.

لاکین عاریف آداملارا آیدېن‌دېر کی ـ بو سؤزلرده اونلار اۆچۆن یازېلمېشدېرـ شفا وئریجی نصیحت اینجی‌لری ظریف عیباره ساپېنا دۆزۆلمۆش و آجې مصلحت درمانلارې شیرین ظرافت بالېنا قارېشدېرېلمېش‌دېر کی، انسانېن یورغونلوغا مايیل اؤلان طبیعتی بو ثروتی قبول ائتمکدن محروم قالماسېن.

شئعر

یاشادېق دۆنیادا بیز ده بیر مدت،
ائتدیک باجاردېقجا نئچه نصیحت.
اونو دینله‌مه‌سه بیر کس نه اؤلار،
قوی بیزدن دۆنیادا قالسېن یادگار.

ای اؤخوجو مؤلّیفه بخشش دیله آللاهدان،
کاتیبه ده ایسته اونو باغېشلاسېن کردگار.
اؤزۆنه ده دوعا ائله ایسته‌کلرین دوغرولسون،
بوکیتابا کیم صاحیب‌سه او دا اؤلسون بختیار!

علاوه‌لر

آدلار

آتالار سؤزۆ

اؤز هایىنا قالاندا هۆنر اؤلماز. هۆنری اؤلمایاندا رهبر چىخماز, ۲۶۴

اؤزۆندن گۆجسۆزلره رحم ائتمه‌ین، اؤزۆندن گۆجلۆلرین ظۆلمۆنه راست گلر, ۲۶۷

اؤلچۆلمه‌میش سوؤالا، بیچیلمه‌میش جواب وئره‌رلر, ۲۶۳

اؤلکه عاغىللى آداملارلا گؤزه‌للَه‌نه‌ر، دین پاک آداملارلا مؤحکمله‌نر, ۲۴۰

آبیری‌نی آلىب، دیریلیک سویو وئرسه‌لر، عاغىللى آدام اونو آلماز. چۆنکۆ ذلتله یاشاماقدان‌سا، عزّتله اؤلمک یاخشىدىر, ۱۳۳

آجىندان اؤلمکدنسه، توخلوقدان اؤلمک یاخشىدىر, ۱۳۲

آروادا قولاق آسماق، آبدالا سۆفره آچماق گۆناهىدىر, ۲۵۲

آزجا گؤزه‌للیک دۆنیاجا وار دؤولتدن یاخشىدىر, ۱۴۸

آزلىق چوخلوغا دلالت ائدیر. بیر اوووج، خروار علامتیدیر, ۱۳۶

اگر هر گئجه قدر گئجه اؤلسایدى، اوندا اصل قدر گئجه‌سی قدرسیز اولاردى, ۲۵۰

اۆچ شئی ابدی یاشاماز: مال تجارتسیز، علم مباحثه‌سیز و حؤکمدار سیاستسیز..., ۲۴۰

اۆزۆمۆن دادىن باغ صاحیبیندن چوخ، اونو یىغان دول قادىن بیلر, ۲۵۷

ای روزی‌سی قالمىش گئتمه، یئیه‌جکسن، ای اجلی چاتمىش قاچما، اؤله‌جکسن, ۲۵۸

ای عاقیل صاحیبی او دوستدان یان‌دور،کی، دائیم دۆشمنله اوتوروب ـ دورور, ۲۴۲

ایکی آدام اؤلدۆ و دۆنیادان حسرتله گئتدی: بیری اودور کی، یىغدى یئمه‌دی، دیگری اودور کی، بیلدی ائله‌مه‌دی, ۲۷۰

ایکی آدام دینین و دؤولتین دۆشمنی‌دیر: حلمی اولمایان حکیم، علمی اولمایان عالیم, ۲۴۴

ایکی آدام هاوایى زحمت چکیب، فایداسىز امک صرف ائدر: بیری یىغىب یئمه‌ین، او بیری بیلیب ائتمه‌ین, ۲۳۹

ایکی دۆشمن آراسىندا ائله سؤز دانىش کی اونلار دوستلاشاندا اوتانمایاسان, ۲۴۱

ایکی شئی مۆمکۆن دگیلدیر. قیسمت دن آرتىق یئمک و اجل چاتمامىش اؤلمک, ۲۵۸

ایلانىن باشىنى دۆشمن الیله آز، هر ایکی طرفی خئییرلی‌دیر: دۆشمن غلبه چالارسا، ایلانى اؤلدۆرمۆش اولارسان. ایلان غالیب گله‌رسه، دۆشمن‌دن قورتارارسان, ۲۴۵

ایمان‌سىز آدام دا عیبادت اولماز، عاغىلسىز آداما دؤولت یاراشماز! ساواش دا زرنگ اولان آدام ملایم اولماز, ۲۵۰

اینسانلا قالماغا ائتسه ده عادت،قورد اوغلو قورد اولار، یئنه، نهایت, ۴۱

او سؤز کی، آشکاردا دئیه بیلمزسن، اونو گیزلینده ده هئچ سؤیلمه سن, ۲۴۱

او شئیی کی، آرخایىنسان سنه دئیه‌جکلر، سوروشماغا تله‌سمه. چۆنکۆ حؤرمته ضرری وار, ۲۶۱

اوخودوغونا عمل ائتمه‌ین عالیم مشعل گؤزدیرن کورا بنزه‌ر, ۲۳۹

اون آدام بیر سؤفره باشېندا یئیه بیلر، ایکی ایت بیر جمع‌دن اۆسته دالاشمایا بیلمز! طمعکارا دۆنیانې دا وئرسن دۆیماز، گؤزۆ توْخا بیر چؤره‌ک ده بس اوْلار. مال چوْخلوغوندان گؤز توْخلوغو یاخشې‌دېر!, ۲۴۷

اون درویش بیر کیلیمه یېغېشار، ایکی پادشاه بیر اؤلکه‌یه سېغېشماز, ۳۸

بؤیۆکلره دعوایا قالخانلار اؤز قانلارېنا غلتان اوْلارلار, ۲۵۰

باغېشلا، لاکین مینّت قوْیما، چۆنکۆ فایداسې اؤزۆنه قایېداجاقدېر, ۲۳۸

بیر ایشه باشلارکن تردد ائتسن آز ضررلی طرفینی قبول ائت, ۲۴۲

بیر دانا ناخېرېن آدېنې کوْرلار», ۹۰

بیر عؤمۆرده اله گلن دوْستو، بیر آندا اینجیدیب الدن وئرمه, ۲۵۵

بیلیکله آرتسایدې اینسانېن وارې،آجېندان اؤلردی عالمده نادان, ۸۰

پاخېل، آللاهېن باشقاسېنا وئردیگی نعمتیندن پاخېللېق ائدر و گۆناهسېز آداملاردان دا زهله‌سی گئده‌ر, ۲۵۹

پادشاهلارېن دوْستلوغونا، اوشاقلارېن خوش آوازلېغېنا اعتبار یوْخدور. بیری ریا ایله ده‌گیشیلر، بیری رؤیا ایله, ۲۴۰

پیسلره رحم ائدیب یاخشېلارې اینجیتمک، ظالیملری باغېشلاییب مظلۆملارا ظۆلم ائتمکدیر, ۲۴۰

پیس‌له اوْتوران یاخشېلېق قازانا بیلمز, ۲۴۹

تربیه‌سیز استعداد حئیف‌دیر، استعدادسیز تربیت ایسه مۆمکۆن دگیلدیر, ۲۵۴

تک باشېم دینج باشېم, ۹۰

تۆلکۆ تۆلکۆلۆگۆن ثبوت ائدینجه، دری‌سینی بوغازېندان چېخاردارلار, ۵۷

جانېندان ال چکه‌ن آغزېنا گلنی دئمکدن قوْرخماز!, ۳۴

جواهیر توْز ـ توْرپاغا باتسا دا یئنه قیمتی‌نی ایتیرمز. توْز ـ توْرپاق گؤیه قالخسادا یئنه قیمته مینمز, ۲۵۴

حؤکمدار سؤفره‌سینده‌کی خؤره‌ک نه قده‌ر لذّتلی اوْلسادا، اؤز جئبینده‌کی چؤره‌ک داها لذتلی‌دیر, ۲۶۱

حاققېندا کرم ائتسه سنین اهل نجابت،/ بیر عؤمر سنی اینجیده معذور حساب ائت, ۶۹

حددن آرتېق ظرافت ائتمک ندیملر اۆچۆن هۆنر، عالیملر اۆچۆن قصوردور, ۵۴

حیرص آتشی‌نین ایلک اوْدوندان غضب صاحیبی یانار، آلوون دۆشمنه چاتېب ـ چاتماماسې ایسه سوْنرایا قالار, ۲۴۴

حیرصله‌نیب قېلېنجا تئزجه ال آتسان،سوْنرا پئشمانچېلېق باش وئره‌ر اینان, ۱۹۷

خاصیتی پیس آدام ائله بیر دۆشمن الینه کئچمیشدیرکی، هارا گئتسه جانېنې اوْنون چنگیندن قورتارا بیلمه‌یه‌جکدیر, ۲۴۵

خبر اۆره‌ک آچان دگیلسه، سن سوس، باشقاسې دئسین, ۲۴۵

خزینه بخش ائتسن رعیّته سن،هر کنده پای دۆشه‌ر بیر دۆگۆ قده‌ر, ۶۲

خسیسین مالې او واخت توْرپاقدان چېخار کی، اؤزۆ توْرپاغا گئده‌ر, ۲۳۰

خلقین گیزلی عئیبی‌نی آچما کی، اوْنلارې روسوا ائدرسن، اؤزۆنۆ اعتباردان سالارسان, ۲۵۰

خوشبخت اوْدور کی، اکه‌ر ـ یئیه‌ر، بدبخت اوْدور کی، قوْیوب ـ گئده‌ر., ۲۳۸

خوشبختلر اؤزلریندن اوّلکیلرین باشېنا گلن احوالاتلاردان عیبرت آلارلار. بد عمللری ایله سوْنراکېلار عیبرت اوْلمازلار, ۲۶۶

دؤولت مالدا دگیل، کمالدادېر، عاغېل یاشدا دگیل، باشدادېر, ۴۳

دانېشانا عئیب توتان اوْلماسا، دانېشېغې ایصلاح

قاربن اؤلماسايدې هئچ بير قوش تؤرا دۆشمزدی. بلکه ده هئچ اووچو، تور قورمازدې، ۲۵۲

قبول ائده‌جگینه امین اؤلمایبنجا، هئچ کسین خیانتې‌نی شاها آچما، یؤخسا اؤز حیاتې‌نې تهلکه‌یه سالمېش اؤلارسان، ۲۴۶

قسمتی اؤلمایان اؤوچو دجله‌ده بالېق توتا بیلمز، اجلی چاتمامېش بالېق قورودا اؤلمز، ۲۵۸

قضا غضب قېلېنجېنا ال آتسا امامالار، پیغمبرلر باشلاربن ایچه‌ری چکه‌ر، مرحمت قاشې‌نې اؤیناتسا، پیسلر ووروب یاخشېلارې کئچر، ۲۶۵

قضا، بیرینی شاهلېق تختیندن یئره سالېر بیرینی بالېق قارنېندا دیری ساخلایېر، ۲۶۵

قیسمتین دگیلسه، الین چاتمایاجاقدېر. قیسمتین دیرسه هارادا اؤلسان، گلیب تاپاجاقدېر، ۲۵۸

قؤنشولوق شرطیندن بیری بودور کی، یا اؤزۆنه ائو تیکه‌سن، یا ائو صاحیبی ایله یؤلا گئده‌سن، ۲۶۲

قؤیون کیچیک اؤلسادا تمیز، فیل بؤیۆک اؤلسادا مورداردېر، ۳۶

قؤیونو تؤپوغوندان پوفله‌ینده شیشدیگی کیمی، آخماغې‌دا تعریفله‌ینده شیشه‌ر، ۲۴۶

قېزېل ایله دؤزه‌لن ایشده، جانې تهلکه‌یه سالماق عاغېل‌سېزلېق‌دېر، ۲۴۲

قېزېلې معدندن قازماقلا، خسیس‌دن ایسه جانېنې آلماقلا الده ائتمک اؤلار، ۲۶۷

قېزېلې، محک داشې تانېیار خسیسی، دیلنچی.، ۲۳۰

کؤنلۆنۆ بیر دفعه سېندېردېغېن آداما یؤز دفعه یاخشېلېق ائتسن ده، یئنه اؤ بیر پیسلیگین انتقامېندان احتیاط ائتمه‌لی‌سن. چۆنکۆ سؤنگۆ یاراسې ساغالار، سؤز یاراسې ساغالماز، ۱۵۳

کمره قېزېل قېلېنج باغلاییب قول کیمی دورماقدان، اؤز یاوان چؤره‌گی یئییب ائوده اؤتورماق‌دان یاخشې‌دېر، ۷۹

کیچیک دۆشمنه اعتناسیز باخماق، خېردا قېغېلجېما قؤیماماق کیمی‌دیر، ۲۴۱

کیم اؤزۆندن چؤخ بیلنده مباحثه ائتسه کی، بیلیگی مئیدانا چېخسېن، بیلیک‌سیزلیگی اؤرتایا چېخار، ۲۴۹

کیم پیس آدامې اؤلدۆرسه، خلقی اؤنون بلاسېندان قورتارار. اؤندا ایسه آللاهېن عذابېندان، ۲۴۳

کیم سنده‌ن قؤرخورسا، قېل اؤندان حذر،اؤلسان دا یۆز ائله شخصه برابر، ۴۷

کیمین سخاوتی آز، ثروتی چؤخدورسا، اؤ ظاهیرده وارلې، اصلینده ایسه یؤخسولدرو، ۲۲۹

کیمین سۆفره‌سینده بیر لقمه یئسن،گره‌کدیر دوراسان خیدمتینده سن، ۱۵۹

کیمین قارشېسېندا اؤز دۆشمنی‌دیر، اؤلدۆرمه‌سه اؤزۆ اؤز دۆشمنی‌دیر، ۲۵۲

گؤزه‌للرین زۆلفۆ عاقلې اسیر ائدن بیر کمند، زیرک قوشو تؤرا سالان بیر بنده‌دیر، ۱۱۳

گؤزۆنۆ یوخارې دیکن گۆناهکار، اؤزۆنۆ یوخارې توتان دین‌داردان یاخشې‌دېر، ۲۶۰

گره‌ک شاه دۆشمنه ائله حدّتلنمه‌سین کی، دۆستلاربن دا اینامې قېرېلسېن، ۲۴۴

گۆجسۆز گۆجلۆیه ایگیدلیک گؤسترمک ایسته‌سه، اؤز قتلینده دۆشمنه کؤمک ائتمیش اؤلار، ۲۵۱

گۆل اؤددان عمله گلدیگی اۆچۆن عالې اصلی نصبی واردېر. لاکین اؤزۆنده هؤنر اؤلمادېغېندان تؤرپاغا برابردیر، ۲۵۴

گۆل تیکان‌سیز، خزینه ایلان‌سیز اؤلا بیلمز، ۲۳۴

گیزلتمک ایسته‌دیگین سؤزۆ ان صداقتلی دۆستونا بئله دئمه، چۆنکۆ هر بیر دۆستون اؤز دۆستو، دۆستونون دا اؤز دۆستو وار، ۲۴۰

لقمه‌یه حسرت قالان، حلوا یئدی بول، کالان، ۱۰۴

مال ـ دۆولت، یاشاماق اۆچۆندۆر؛ یاشاماق، مال ـ دۆولت یېغماق اۆچۆن دگیل، ۲۳۸

تۆرکجه سؤزجۆکلر

آرتېرماق
آرخا
ائکیز قارداش
اؤلکه
اؤن
اؤیۆد
اسکیک
اسگیلمک
اسمگ
آلقېش
اودماق
اونوتماق
اویوشماق
اۆزره
ایپک
ایرنج
ایلغار
ایلک
اینجه
ایگید
اوغور
اؤولاق
بئزمک
باجارماق
باششاق
باشقا
بایراق
بسلەمک
بنزەمک
بوخاق
بۆسبۆتۆن
بۆرۆنمک
بیتمک
بیرلشمک
بیلیک
پارچالاماق
پارلاق
پۆزماق
پۆسماق
تؤرەمک
تزەک
تۆستۆ
تۆپلاماق
تۆخونماق
چاشماق
چؤکمک
چؤمچه
چئوریلمک
چارپېشماق
چالېشماق
چۆبوغ
چېلپاق
دئوریلمک
دؤیۆش
دادماق
دارتماق
دالغا
دالغالانماق
دان
دایاز
دایاق
دنیز
دوستاق
دویماق
دگیرمان
دۆشۆنجه
دیشارې
دیلک
دیلەمک
سئزمک
سؤنمک
سؤیکنمیش
ساپاندلی
ساچاراق
سارای
سارساق
سان
سانکی
سانماق
ساواشماق
سوبا
سوسارماق
سۆرماق
سۆلغون
سۆلماق
سۆن
سېرداش
سېرغا
سېغېنماق
شوران
شیشمان
فېرېلداقچې
قابارماق
قاپلان
قادېن
قارشې
قارمالاماق
قاراوولچو
قالخماق
قاماشماق

قامچې
قامېش
قانقال
قانماق
قایا
قایدا
قایغې
قودوز
قورشاق
قوز
قۆنماق
کۆرپۆ
کدەرلنمک
کرپیچ
کۆبود
کۆرک
کۆلەک
گۆدەک
گۆرکملی
گئری
گئنیش
گمی
گنج
گۆلۆنج
گۆمۆش
لووغا
ماراقلانماق
نیمچه
هۆرمک
هرلنمک
هۆندۆر
یازېق
یاغمور
یالاواج
یالتاق
یالتاقلېق
یالقېز
یالنېز
یاناشماق
یاناغ
یَهەر
یورد
یوغورماق
یووا
یۆکسک

كشف الابيات